A Marxizmus-Leninizmus Klasszikusainak Kiskönyvtára

LENIN

Mi a teendő?

11

LENIN

MI A TEENDŐ?

A MARXIZMUS-LENINIZMUS KLASSZIKUSAINAK KISKÖNYVTÁRA

11.

LENIN

MI A TEENDŐ?

MOZGALMUNK ÉGETŐ KÉRDÉSEI

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ
1968

JELEN KIADÁS

A „LENIN ÖSSZES MŰVEI"-BEN

MEGJELENT FORDÍTÁST KÖVETI.

A KIADÓ

MI A TEENDŐ?

MOZGALMUNK ÉGETŐ KÉRDÉSEI[1]

„... A pártharcból erőt és elevenséget merít a párt; a párt gyengeségének legfőbb bizonyítéka az, ha elmosódottá válik és ha tompítja az élesen kiütköző határokat; a párt erősödik azzal, hogy megtisztítja magát..."

(Lassalle 1852. június 24-i,
Marxhoz írt leveléből.)

Что дѣлать?

Наболѣвшіе вопросы нашего движенія

Н. ЛЕНИНА

„Партійная борьба придаетъ партіи силу и жизненность, величайшимъ доказательствомъ слабости партіи являются ея расплывчатость и притупленіе рѣзко обозначенныхъ границъ, партія укрѣпляется тѣмъ, что очищаетъ себя" (Изъ письма Лассаля къ Марксу отъ 24 іюня 1852 г.).

Цѣна 1 руб.

Preis 2 Mark = 2.50 Francs.

STUTTGART
Verlag von J. H. W. Dietz Nachf. (G. m. b. H.)
1902

Lenin „Mi a teendő?" c. művének borítólapja — 1902.

Kisebbítve

ELŐSZÓ

Ezt a brosúrát a szerző eredeti terve szerint a „Mivel kezdjük?"[2] c. cikkben („Iszkra"[3], 4. sz., 1901. május)* felvetett gondolatok részletes kifejtésének kellett volna szentelni. S mindenekelőtt az olvasó elnézését kell kérnünk az ott tett (és sok sürgetésre és levélre adott válaszban megismételt) ígéret késői beváltásáért. Ennek a késedelemnek az volt az egyik oka, hogy a múlt év (1901) júniusában kísérlet történt valamennyi külföldi szociáldemokrata szervezet egyesítésére[4]. Természetes volt, hogy megvárjuk e kísérlet eredményeit, mert sikere esetén talán valamelyest más szemszögből kellett volna kifejtenünk az „Iszkra" szervezeti nézeteit, és a siker mindenesetre reményt nyújtott volna arra, hogy igen hamar véget lehet vetni a két áramlat létezésének az orosz szociáldemokráciában. Mint az olvasó tudja, a kísérlet nem járt sikerrel, és — mint az alábbiakban igyekszünk majd bebizonyítani — nem is végződhetett másképpen az után, hogy a „Rabocseje Gyelo"[5] 10. számában újra az „ökonomizmus" felé fordult. Feltétlenül szükségessé vált, hogy erélyesen harcba szálljunk ezzel a szétfolyó és

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 1—12. old. — *Szerk.*

vajmi kevéssé meghatározott, de annál szívósabb irányzattal, amely folyton újjá tud születni a legkülönbözőbb formákban. Ennek megfelelően a brosúra eredeti terve módosult és igen jelentékenyen kibővült.

A brosúra fő témájának a „Mivel kezdjük?" c. cikkben felvetett három kérdésnek kellett volna lennie. Ez a három kérdés: politikai agitációnk jellege és fő tartalma, szervezési feladataink, s egy harcos országos szervezet egyidejűleg és mindenfelől meginduló felépítésének terve. Ezek a kérdések régóta érdeklik a szerzőt, aki már a „Rabocsaja Gazetá"-ban[6], e lap felújítására irányuló egyik sikertelen kísérlet alkalmával megpróbálkozott e kérdések felvetésével (lásd az V. fejezetet). De az az eredeti szándékunk, hogy a brosúrában csak e három kérdés vizsgálatára szorítkozzunk és nézeteinket lehetőleg pozitív formában, minden vagy majdnem minden polémia nélkül fejtsük ki, teljesen megvalósíthatatlannak bizonyult két okból is. Egyrészt kitűnt, hogy az „ökonomizmus" sokkal szívósabb, mint hittük (az „ökonomizmus" szót tágabb értelmében használjuk, ahogy azt az „Iszkra" (1901. december havi) 12. számában kifejtettük a „Beszélgetés az ökonomizmus védelmezőivel" c. cikkben, amely mintegy körvonalazta e brosúra vázlatát*). Kétségtelenné vált, hogy e három kérdés megoldására vonatkozó különböző felfogások nem annyira a részletekben fennálló nézeteltéréssel, hanem sokkal inkább az orosz szociáldemokrácia két irányzatának szöges ellentétével magyarázhatók. Másrészt az a kö-

* Ugyanott, 331—338. old. — *Szerk.*

rülmény, hogy az „ökonomisták" képtelenek voltak megérteni, hogy nézeteinket valóban érvényesítettük az „Iszkrá"-ban, félreérthetetlenül megmutatta, hogy gyakran a szó szoros értelmében különböző nyelven beszélünk, hogy ezért *nem tudunk* megegyezni semmiben, ha nem kezdjük ab ovo*, hogy meg kell próbálnunk minél népszerűbben, számos egészen konkrét példával megvilágítva, *rendszeresen „megértetni magunkat" minden* „ökonomistával" nézeteltéréseink *minden* sarkalatos pontját illetően. Elhatároztam hát, hogy megpróbálom „megértetni magam", bár nagyon jól tudtam, hogy ez erősen felduzzasztja a brosúra terjedelmét és késleltetni fogja megjelenését, de arra sem láttam semmi lehetőséget, hogy *másképp* váltsam be a „Mivel kezdjük?" c. cikkben tett ígéretemet. Tehát nemcsak a késedelemért kell elnézést kérnem, hanem a brosúra irodalmi kidolgozásának igen nagy fogyatékosságaiért is: *nagyon sietve* kellett dolgoznom, méghozzá mindenféle egyéb munka okozta megszakításokkal.

A brosúra fő témája változatlanul a fent említett három kérdés taglalása, de előbb két általánosabb kérdést kellett megvilágítanom: mi az oka annak, hogy egy olyan „ártatlan" és „természetes" jelszó, mint a „kritika szabadsága", valóságos harci jeladás számunkra? miért nem tudunk egyetérteni még abban az alapvető kérdésben sem, hogy mi a szociáldemokrácia szerepe a spontán tömegmozgalom tekintetében? Továbbá: a politikai agitáció jellegéről és tartalmáról

* — a legelején. — *Szerk.*

vallott nézetek kifejtése a trade-unionista és a szociáldemokrata politika közötti különbség magyarázatává, a szervezési feladatokról vallott nézetek kifejtése pedig az „ökonomistákat" kielégítő kisipari módszer és a szerintünk nélkülözhetetlen forradalmárszervezet közötti különbség magyarázatává módosult. Azonkívül annál is inkább ragaszkodom az országos politikai lap „tervéhez", mivel az ellene felhozott ellenvetések alaptalanok, és nem adtak érdemleges választ a „Mivel kezdjük?" c. cikkben feltett ama kérdésemre, hogyan foghatnánk hozzá egyidejűleg és mindenfelől a számunkra nélkülözhetetlen szervezet felépítéséhez. Végül, a brosúra befejező részében remélhetőleg sikerült kimutatnom, hogy mi minden tőlünk telhetőt megtettünk, hogy elejét vegyük az „ökonomistákkal" való végleges szakításnak, amely azonban mégis elkerülhetetlennek bizonyult; — hogy a „Rabocseje Gyelo" azért tett szert különleges, ha úgy tetszik, „történelmi" jelentőségre, mert a legteljesebben, a legvilágosabban nem a következetes „ökonomizmust", hanem azt a zűrzavart és azokat az ingadozásokat fejezte ki, amelyek az orosz szociáldemokrácia történetében egy *egész időszak* jellegzetes vonását alkották; — hogy azért van jelentősége a „Rabocseje Gyeló"-val folytatott vitának is, amely első pillantásra túlságosan részletesnek látszik, mivel nem haladhatunk előre, ha végérvényesen fel nem számoljuk ezt az időszakot.

1902. február. *N. Lenin*

I

A DOGMATIZMUS ÉS A „KRITIKA SZABADSÁGA"

a) MIT JELENT A „KRITIKA SZABADSÁGA"?

A „kritika szabadsága" kétségtelenül a legdivatosabb jelszó manapság, ezt hangoztatják a leggyakrabban a szocialisták és a demokraták közti vitákban minden országban. Első pillantásra nehéz furcsább valamit elképzelni, mint amikor a vitázó felek egyike ünnepélyesen a kritika szabadságára hivatkozik. Hát valóban akadt valaki az élenjáró pártokban, aki szót emelt volna az európai országok többségének az ellen az alkotmányos törvénye ellen, amely biztosítja a tudomány és a tudományos kutatás szabadságát? „Itt valami nincs rendjén!" — gondolja szükségképpen minden kívülálló, aki hallja ezt az úton-útfélen hangoztatott divatos jelszót, de még nem mélyült el a vitázók közti nézeteltérések lényegében. „Ez a jelszó nyilván egyike azoknak a konvencionális kifejezéseknek, amelyeket — akár a fedőneveket — a használat törvényesít és amelyek csaknem köznevekké válnak."

Valóban nem titok, hogy a jelenlegi nemzetközi* szociáldemokráciában két irányzat alakult ki, amelyek harca hol fellobban és heves lángra gyúl, hol pedig lelohad és hangzatos „fegyverszüneti határozatok" hamuja alatt parázslik. Hogy mi a lényege a „régi, dogmatikus" marxizmussal „kritikusan" szemben álló „új" irányzatnak, azt elég határozottan *megmondotta* Bernstein és *megmutatta* Millerand.

A szociáldemokráciának a szociális forradalom pártjából át kell alakulnia a szociális reformok demokratikus pártjává. Bernstein ezt a politikai követelést eléggé következetesen összehangolt „új" érvek és meggondolások egész ütegével fedezte. Bernstein tagadta, hogy a szocializmus tudományosan megindokolható és hogy a materialista történelemfelfogás alapján be-

* Mellesleg szólva: a modern szocializmus történetében alighanem egyedülálló és a maga nemében rendkívül vigasztaló jelenség, hogy a szocializmuson belül fennálló különböző irányzatok viszálya első ízben lett nemzetiből nemzetközivé. A múltban a lassalleánusok és az eisenachiak[7], a guesde-isták és a posszibilisták[8], a fabiánusok és a szociáldemokraták[9], a narodovolecok[10] és a szociáldemokraták közötti viták merőben nemzeti keretek közt maradtak, merőben nemzeti sajátosságokat tükröztek, úgyszólván különböző síkokon folytak. Ma (ez most már világosan látható) az angol fabiánusok, a francia miniszterialisták[11], a német bernsteinisták[12], az orosz kritikusok valamennyien egy családot alkotnak, valamennyien egymást dicsérik, tanulnak egymástól és vállvetve hadakoznak a „dogmatikus" marxizmus ellen. Hátha a szocialista opportunizmussal való ezen első igazán nemzetközi összecsapásban fog annyira megerősödni a nemzetközi forradalmi szociáldemokrácia, hogy véget vethessen az Európában már régóta uralkodó politikai reakciónak?

bizonyítható szükségszerűsége és elkerülhetetlensége; tagadta a nyomor és a proletarizálódás fokozódásának és a kapitalista ellentmondások kiéleződésének tényét; tarthatatlannak nyilvánította a *„végcél"* fogalmát, és feltétel nélkül elvetette a proletariátus diktatúrájának eszméjét; tagadta a liberalizmus és a szocializmus elvi ellentétét; tagadta *az osztályharc elméletét*, amely állítólag nem alkalmazható a többség akarata szerint kormányzott szigorúan demokratikus társadalomra, és így tovább.

Azt a követelést tehát, hogy a forradalmi szociáldemokráciától határozottan a burzsoá szociálreformátorkodás felé kell fordulni, nyomon követte a marxizmus összes alapeszméinek burzsoá kritikája felé tett nem kevésbé határozott fordulat. Mivel pedig már régóta ilyen szellemben „kritizálják" a marxizmust politikai szószékekről és egyetemi katedrákról, brosúrák tömegében és számos tudományos értekezésben egyaránt, és mivel a művelt osztályok egész serdülő ifjúságát évtizedeken át rendszeresen ezen a kritikán nevelték, nincs mit csodálkozni azon, hogy a szociáldemokrácia „új kritikai" irányzata úgyszólván egyszerre, teljesen kész formában jött a világra, akárcsak Minerva Jupiter fejéből[13]. Tartalmát tekintve ennek az irányzatnak nem is kellett fejlődnie és alakulnia: készen hozták át a burzsoá irodalomból a szocialista irodalomba.

Továbbá: ha Bernstein elméleti kritikájával és politikai ambícióival még mindig nincs tisztában valaki, a franciák gondoskodtak az „új módszer" szemléltető bemutatásáról. Franciaország ezúttal is hű maradt

annak az országnak régi jó híréhez, „amelyben a történelmi osztályharcokat, inkább, mint bárhol másutt, mindig a döntésig végigharcolták" (Engelsnek Marx „Der 18 Brumaire" című munkájához írt előszavából)[14]. A francia szocialisták nem sokat teoretizáltak, hanem mindjárt cselekvéshez láttak; Franciaországnak a demokrácia tekintetében fejlettebb politikai viszonyai lehetővé tették, hogy nyomban áttérjenek a „gyakorlati bernsteinizmusra", annak minden következményével együtt. Millerand kitűnő példát szolgáltatott erre a gyakorlati bernsteinizmusra — nem véletlen, hogy Bernstein is, Vollmar is oly buzgón védelmébe vette és dicsérte Millerand-t! Valóban, ha a szociáldemokrácia lényegében csak reformpárt és van bátorsága ezt nyíltan be is vallani, akkor a szocialistáknak nemcsak joguk van belépni a burzsoá kormányba, hanem állandóan törekedniük is kell erre. Ha a demokrácia lényegében az osztályuralom megszüntetését jelenti, akkor miért ne bűvölhetné el egy szocialista miniszter az egész burzsoá világot az osztályok együttműködésének hirdetésével? Miért ne maradhatna benn a kormányban még akkor is, ha a csendőrök a munkások gyilkolásával újra meg újra megmutatták az osztályok demokratikus együttműködésének igazi jellegét? Miért ne vehetne részt személyesen a cár fogadásában, akit a francia szocialisták már csak az akasztófa, a kancsuka és a száműzetések hőseként (knouteur, pendeur et déportateul) emlegetnek? És kárpótlásul azért, hogy a szocializmust ország-világ előtt hallatlanul megalázták és önnönmaguk mocskolták be, hogy megrontják a munkás-

tömegek szocialista tudatát, ezt az egyetlen bázist, amely biztosíthatja győzelmünket, kárpótlásul mindezért nyomorúságos reformok harsány *tervezeteit* adják, olyan nyomorúságosakat, hogy még a burzsoá kormányoktól is többet sikerült kicsikarni!

Aki nem hunyja be szándékosan a szemét, annak látnia kell, hogy a szocializmusban felbukkant új „kritikai" irányzat nem egyéb, mint *az opportunizmus* újabb válfaja. És ha az embereket nem a magukra öltött csillogó mundér és nem is a maguk választotta hangzatos név után ítéljük meg, hanem aszerint, amit cselekszenek és amit valójában propagálnak, akkor nyilvánvaló, hogy a „kritika szabadsága" a szociáldemokrácia opportunista irányzatának szabadsága, szabadság azok számára, akik a szociáldemokráciát demokratikus reformpárttá igyekeznek változtatni, akik a szocializmusba burzsoá eszméket és burzsoá elemeket igyekeznek átplántálni.

Szabadság... Nagy szó ez, de az ipar szabadságának zászlaja alatt folytak a legszörnyűbb rablóháborúk, a munka szabadságának zászlaja alatt pedig a dolgozókat fosztották ki. Ugyanilyen belső hazugság rejlik a „kritika szabadsága" jelszavának mai használatában is. Akik csakugyan meg vannak győződve róla, hogy előbbre vitték a tudományt, azok nem azt követelnék, hogy a régiek mellett az új nézeteket is szabadon hirdessék, hanem azt, hogy a régi nézeteket az újakkal váltsák fel. De ha manapság azt kiabálják, hogy „éljen a kritika szabadsága!", ez a kiabálás túlságosan emlékeztet az üres hordó meséjére[15].

Mi meredek és nehéz úton haladunk zárt sorokban,

erősen fogva egymás kezét. Mindenfelől ellenség vesz körül bennünket, és majdnem állandóan ellenséges tűzben kell menetelnünk. Szabad elhatározásból éppen azért egyesültünk, hogy harcoljunk ellenségeink ellen és ne tévedjünk a szomszédos mocsárba, amelynek lakói kezdettől fogva elítéltek bennünket azért, mert külön csoportot alakítottunk, és nem a megbékélés, hanem a harc útját választottuk. És íme, néhányan közülünk kiáltozni kezdenek: gyerünk ebbe a mocsárba! — ha pedig rájuk pirítanak, azt válaszolják: milyen maradi emberek vagytok! nem szégyellitek magatokat, még azt sem engeditek meg nekünk, hogy jobb útra hívjunk benneteket! — Ó igen, uraim, önöknek szabadságukban áll nemcsak hívogatni, hanem oda is menni, ahová tetszik, akár be a mocsárba; sőt, úgy gondoljuk, hogy az önök igazi helye éppen a mocsárban van, és tőlünk telhetőleg készek vagyunk segíteni *önöknek* abban, hogy oda tegyék át székhelyüket. De akkor eresszék el a kezünket, ne kapaszkodjanak belénk és ne mocskolják be a szabadság fennkölt nevét, mert hiszen nekünk is „szabadságunkban áll", hogy oda menjünk, ahová akarunk, és felvegyük a harcot — nemcsak a mocsárral, hanem azokkal is, akik a mocsár felé fordítják a szekér rúdját!

b) A „KRITIKA SZABADSÁGÁNAK" ÚJABB VÉDELMEZŐI

És legújabban éppen ezt a jelszót („a kritika szabadságát") hirdette meg ünnepélyesen a „Rabocseje Gyelo" (10. sz.), a külföldi „Orosz Szociáldemokraták

Szövetségé"-nek[16] lapja, de nem mint elméleti posztulátumot, hanem mint politikai követelést, mint választ arra a kérdésre, hogy „lehetséges-e a külföldön működő szociáldemokrata szervezetek egyesülése?" — „Tartós egyesüléshez elengedhetetlen a kritika szabadsága." (36. old.)

Ebből a kijelentésből két egészen határozott következtetés vonható le: 1) a „Rabocseje Gyelo" védelmébe veszi a nemzetközi szociáldemokráciában fellépő opportunista irányzatot; 2) a „Rabocseje Gyelo" szabadságot követel az orosz szociáldemokráciában fellépő opportunizmus számára. Vizsgáljuk meg közelebbről ezeket a következtetéseket.

A „Rabocseje Gyelo"-nak „különösen" az nem tetszik, hogy „az »Iszkra« és a »Zarja«[17] hajlamos megjósolni a nemzetközi szociáldemokrácia *Hegypártjának* és *Gironde-jának*[18] szakítását"*.

„Általában — írja B. Kricsevszkij, a „Rabocseje Gyelo" szerkesztője — a szociáldemokrácia soraiban *Hegypártról* és *Gironde-ról* beszélni szerintünk nem egyéb, mint felületes történelmi analógia, és különös, ha egy marxista ír ilyet.

* A forradalmi proletariátus két irányzatát (a forradalmit és az opportunistát) az „Iszkra" 2. számának (1901. február) vezércikke hasonlította a XVIII. század forradalmi burzsoáziájának két irányzatához (a jakobinus „Hegypárt"-hoz és a girondistákhoz). Ennek a cikknek szerzője: Plehanov. A kadetok, a „bezzaglavecok"[19] és a mensevikek még most is nagyon szeretnek az orosz szociáldemokráciában érvényesülő „jakobinizmusról" beszélni. De arról, hogy Plehanov először a szociáldemokrácia jobbszárnya ellen használta ezt a kifejezést, erről most inkább hallgatnak vagy... megfeledkeznek. (A szerző jegyzete az 1907-es kiadáshoz. — *Szerk.*)

A Hegypárt és a Gironde nem különböző vérmérsékletet vagy eszmeáramlatot képviselt, mint a történész-ideológusok vélhetik, hanem különböző osztályokat vagy rétegeket: egyfelől a középburzsoáziát, másfelől a kispolgárságot és a proletariátust. A mai szocialista mozgalomban viszont nem osztályérdekek összeütközéséről van szó, ez a mozgalom teljes egészében, *minden* (B. Kr. kiemelése) válfajában, beleértve a legmegrögzöttebb bernsteinistákat is, a proletariátus osztályérdekeinek, politikai és gazdasági felszabadulásáért folyó osztályharcának talaján áll." (32—33. old.)

Merész állítás! Vajon nem hallott B. Kricsevszkij arról a már régen megállapított tényről, hogy a bernsteinizmus ilyen gyors elterjedését éppen az biztosította, hogy a „diplomások" széles *rétege* vett részt az utóbbi évek szocialista mozgalmában? És ami a fő: mire alapozza szerzőnk azt a véleményét, hogy a „legmegrögzöttebb bernsteinisták" is a proletariátus politikai és gazdasági felszabadításáért folyó osztályharc talaján állnak? Nem tudjuk. Foggal-körömmel védi a legmegrögzöttebb bernsteinistákat, de egyetlen érvet, egyetlen gondolatot sem hoz fel védelmük igazolására. A szerző nyilván azt hiszi, hogy ha ugyanazt elismétli, amit a legmegrögzöttebb bernsteinisták is mondanak önmagukról, akkor állítása nem is szorul bizonyításra. De elképzelhetünk-e nagyobb „felületességet" annál, mint amikor egy egész irányzatot annak alapján ítélnek meg, amit ennek az irányzatnak a képviselői magukról mondanak? Elképzelhetünk-e nagyobb felületességet annál, mint a párt fejlődésének két különböző, sőt egymással homlokegyenest ellen-

kező típusáról vagy útjáról szóló további „moralizálás" („Rabocseje Gyelo", 34—35. old.)? Lám, a német szociáldemokraták elismerik a kritika teljes szabadságát — a franciák viszont nem, és éppen az ő példájuk mutatja teljes egészében „a türelmetlenség káros voltát".

Éppen B. Kricsevszkij példája mutatja — feleljük erre mi —, hogy néha olyan emberek nevezik magukat marxistáknak, akik a történelmet a szó szoros értelmében „Ilovajszkij módján"[20] szemlélik. Ahhoz, hogy megmagyarázzuk a német szocialista párt egységét és a francia szocialista párt széttagoltságát, teljesen fölösleges előkotorni a két ország történelmének sajátosságait, szembeállítani egymással a katonai félabszolutizmus és a köztársasági parlamentarizmus viszonyait, elemezgetni a Kommün és a szocialistaellenes kivételes törvény következményeit, összevetni a gazdasági életet és a gazdasági fejlődést, és visszaemlékezni arra, hogy „a német szociáldemokrácia példátlan növekedése" a szocializmus történetében példátlan erélyű harccal járt együtt, amelyet nemcsak elméleti eltévelyedések (Mülberger, Dühring*, a ka-

* Amikor Engels nekirontott Dühringnek, a német szociáldemokrácia képviselői közül meglehetősen sokan rokonszenveztek az utóbbi nézeteivel, s a gorombaság, türelmetlenség, elvtársak közt megengedhetetlen vitatkozás stb. vádjával illették Engelst, még nyilvánosan, a pártkongresszuson is. J. Most és társai azt indítványozták (az 1877. évi kongresszuson[21]), hogy ne közöljék a „Vorwärts"-ben[22] Engels cikkeit, mert azok „az olvasók óriási többségét egyáltalán nem érdeklik", Vahlteich pedig kijelentette, hogy ezeknek a cikkeknek a közlése nagy kárt okozott a pártnak, hogy Dühring

tedraszocialisták[23]) ellen, hanem taktikai (Lassalle) eltévelyedések ellen is folytattak stb., stb. Mindez felesleges! A franciák azért veszekednek, mert türelmetlenek, a németek egységesek, mert derék fiúk.

És jegyezzék meg: ezzel a páratlanul mély bölcsességgel „hárítják el" azt a tényt, amely teljesen megdönti a bernsteinisták védelmét. Azt a kérdést, hogy vajon a proletariátus osztályharcának talaján *állnak-e* a bernsteinisták, végérvényesen és visszavonhatatlanul csak a történelmi tapasztalat alapján lehet eldönteni. Következésképpen ebben a tekintetben éppen Franciaország példája a legfontosabb, mivel ez az egyetlen ország, ahol a bernsteinisták megpróbáltak önállóan *talpra állni* — német kollégáik (és részben az orosz opportunisták: vö. „Rabocseje Gyelo", 2—3. sz. 83—84. old.) élénk helyeslése mellett. A franciák „engesztelhetetlenségére" való hivatkozás — eltekintve (nozdrjovi[24] értelemben vett) „történelmi" jelentőségétől — nem egyéb, mint kísérlet arra, hogy haragos szólamokkal elkenjék a fölöttébb kellemetlen tényeket.

De mi még a németeket sem akarjuk odaajándékozni B. Kricsevszkijnek és a „kritika szabadsága" többi számos védelmezőjének. Ha a német párt még

is tett szolgálatokat a szociáldemokráciának: „Mindenkit fel kell használnunk a párt érdekében, de ha a professzorok egymással vitatkoznak, akkor egyáltalán nem a »Vorwärts« az a hely, ahol ilyen vitákat kell folytatni." („Vorwärts", 1877. 65. sz., június 6.) Mint látjuk, ez is példa arra, hogyan védelmezik a „kritika szabadságát", s nem ártana, ha legális kritikusaink és illegális opportunistáink, akik annyira szeretnek a németek példájára hivatkozni, elgondolkodnának ezen a példán!

megtűri soraiban a „legmegrögzöttebb bernsteinistákat", csak annyiban tűri meg őket, amennyiben *alávetik magukat* a hannoveri határozatnak, amely fenntartás nélkül elvetette Bernstein „módosításait"[25], és a lübecki határozatnak, amely (bármennyire diplomatikus is) nyíltan figyelmezteti Bernsteint[26]. Lehet vitatkozni a német párt érdekei szempontjából azon, hogy mennyire volt helyénvaló a diplomácia, hogy jobb-e az adott esetben a rossz béke, mint egy jó veszekedés, egyszóval lehetnek nézeteltérések abban, hogy *így vagy úgy* célszerűbb-e elvetni a bernsteinizmust, de lehetetlen nem látni azt a tényt, hogy a német párt két ízben is *elvetette* a bernsteinizmust. Aki tehát azt hiszi, hogy a németek példája igazolja azt a tételt, amely szerint „a legmegrögzöttebb bernsteinisták is a proletariátus gazdasági és politikai felszabadulásáért folyó osztályharcának talaján állnak", az egyáltalán nem érti azt, ami a világ szeme láttára végbemegy. *

* Meg kell jegyeznünk, hogy a „Rabocseje Gyelo" a német pártban fellépő bernsteinizmus kérdésében mindig a tények puszta közlésére szorítkozott, és következetesen „tartózkodott" e tények önálló megítélésétől. Lásd például 2—3. sz. 66. old. — a stuttgarti kongresszusról[27]; minden nézeteltérést a „taktikára" vezet vissza, és csak annyit állapít meg, hogy a nagy többség hű a korábbi forradalmi taktikához. Vagy 4—5. sz. 25. és köv. oldalak — egyszerűen ismerteti a hannoveri kongresszuson elhangzott beszédeket és idézi Bebel határozati javaslatát; Bernstein nézeteinek ismertetését és bírálatát megint (mint a 2—3. számban is) elhalasztotta egy „külön cikk" megjelenéséig. Furcsa, hogy a 4—5. sz. 33. oldalán azt olvassuk: „... a kongresszus óriási többsége Bebel nézeteit támogatja", valamivel lejjebb pedig: „... David véd-

De ez még nem minden. A „Rabocseje Gyelo", mint már megjegyeztük, az *orosz* szociáldemokrácia színe előtt áll elő a „kritika szabadságának" követelésével és a bernsteinizmus védelmezésével. Nyilván arra a meggyőződésre jutott, hogy igazságtalanul bántottuk „kritikusainkat" és bernsteinistáinkat. Dehát kiket? kicsoda? hol? mikor? miben állt tulajdonképpen az igazságtalanság? — Erről hallgat a „Rabocseje Gyelo"; soha egyetlen orosz kritikust vagy bernsteinistát sem említ! Itt csak két feltevés lehetséges. *Vagy* maga a „Rabocseje Gyelo" az igazságtalanul megbántott fél (ezt igazolja az, hogy a tizedik szám mindkét cikkében csak arról van szó, amivel a „Zarja" és az „Iszkra" bántotta meg a „Rabocseje Gyeló"-t). Akkor mivel magyarázható az a furcsaság, hogy a „Rabocseje Gyelo", amely mindig oly konokul megtagadott mindennemű szolidaritást a bernsteinizmussal, nem tudta védeni magát anélkül, hogy ne szólt volna egy-két jó szót a „legmegrögzöttebb bernsteinisták" és a kritika szabadsága mellett? *Vagy pedig* másokat bántottak meg igazságtalanul. Akkor vajon mi lehet az oka annak, hogy hallgatnak róluk?

Látjuk tehát, hogy a „Rabocseje Gyelo" most is folytatja azt a bújócskát, amelyet (mint alább ki fogjuk mutatni) megindulása óta nem hagyott abba.

te Bernstein nézeteit... Mindenekelőtt azt igyekezett bebizonyítani, hogy... Bernstein és barátai mégis (sic!) az osztályharc talaján állnak..." Ezt 1899 decemberében írta a „Rabocseje Gyelo", 1901 szeptemberében pedig valószínűleg már csalatkozott Bebel igazában és David nézetét sajátjaként ismétli!

Aztán vegyük csak szemügyre, hogyan fest az annyira dicsőített „kritikai szabadságnak" ez az *első* gyakorlati alkalmazása. A valóságban legott kitűnt, hogy a „kritika szabadsága" minden kritika hiányát, sőt általában az önálló ítélet hiányát jelenti. Ugyanaz a „Rabocseje Gyelo", amely úgy hallgat az orosz bernsteinizmusról, mint (Sztarover[28] találó kifejezése szerint) valami titkos betegségről, ennek a kórnak gyógyítására azt ajánlja, hogy *egyszerűen másoljuk le* a betegség német válfaja ellen írt legutolsó német receptet! A kritika szabadsága helyett: szolgai utánzás... sőt még ennél is rosszabb: majmolás! A modern nemzetközi opportunizmus egyforma szociális és politikai tartalma más és más változatokban nyilvánul meg a nemzeti sajátosságoknak megfelelően. Az egyik országban az opportunisták csoportja már régen külön zászló alatt lépett fel, a másikban az opportunisták elhanyagolták az elméletet, s gyakorlatilag a radikális szocialisták politikáját folytatták, a harmadikban a forradalmi párt egyes tagjai átszöktek az opportunizmus táborába, és céljukat nem az elvekért és az új taktikáért folytatott nyílt harccal igyekeznek elérni, hanem saját pártjuk fokozatos, észrevétlen és — ha szabad azt mondanom — büntetlen züllesztésével, a negyedikben ugyanilyen renegátok a politikai rabszolgaság homályában és a „legális" és „illegális" tevékenység egészen eredeti összekapcsolása mellett alkalmazzák ugyanezeket a módszereket stb. Aki azonban arról beszél, hogy a kritika és a bernsteinizmus szabadsága a feltétele az *orosz* szociáldemokraták egyesülésének, és ugyanakkor nem hajlandó megvizs-

gálni, hogy voltaképpen miben nyilvánult meg és milyen különleges gyümölcsöket termett az *orosz* bernsteinizmus, az csak azért beszél, hogy semmit se mondjon.

Kíséreljük meg hát, hogy magunk mondjuk el azt — ha csak néhány szóban is —, amit a „Rabocseje Gyelo" nem akart elmondani (vagy talán nem tudott megérteni sem).

c) A KRITIKA OROSZORSZÁGBAN

A szóban forgó kérdés tekintetében Oroszországnak az a legfőbb sajátossága, hogy egyrészt már a spontán munkásmozgalom *legelején*, másrészt amint a haladó közvélemény a marxizmus felé fordult, nyilvánvalóan különböző elemek egyesültek közös lobogó alatt a közös ellenfél (az elavult társadalmi-politikai világnézet) elleni harcra. A „legális marxizmus" mézesheteiről beszélünk. Ez egyáltalában rendkívül eredeti jelenség volt, amelynek még a lehetőségében sem hitt volna senki a nyolcvanas években vagy a kilencvenes évek elején. Egy önkényuralmi országban, ahol teljesen béklyóba verték a sajtót, az ádáz politikai reakció korszakában, amikor minden politikai elégedetlenkedést és tiltakozást már csírájában üldözőbe vettek, hirtelen utat tör a *cenzúrázott* irodalomba a forradalmi marxizmus elmélete — ezópuszi, de minden „érdeklődő" számára érthető nyelven. A kormány megszokásból csak a (forradalmi) narodnyikság elméletét tartotta veszélyesnek, s mint rendesen, most sem vette észre annak belső fejlődését, s örült *minden* ellene irányuló

kritikának. Mire a kormány észbe kapott, mire a cenzorok és csendőrök nehézkes hada kiszimatolta az új ellenséget és rávetette magát, addig nem kis idő telt el (a mi orosz mértékünkkel mérve). Ez alatt az idő alatt pedig sorra jelentek meg a marxista könyvek, marxista folyóiratok és újságok indultak, jóformán mindenki marxista lett, hízelegtek a marxistáknak, udvaroltak a marxistáknak, a kiadók el voltak ragadtatva a marxista könyvek meglepő kelendőségétől. Teljesen érthető, hogy ebben a kábító légkörben nem egy kezdő marxista „író" akadt, aki „elbizakodott..."[29]

Most már nyugodtan mondhatjuk, hogy ez a szakasz a múlté. Egyáltalán nem titok, hogy a marxizmus rövid életű virágzását irodalmunk felszínén a szélsőséges elemeknek az igen mérsékelt elemekkel kötött szövetsége idézte elő. Az utóbbiak tulajdonképpen burzsoá demokraták voltak, és némelyek már a „szövetség" kettészakadása előtt is erre a megállapításra jutottak (amit a mérsékelt elemek későbbi „kritikai" fejlődése szemmel láthatóan igazolt).*

De ha ez így van, akkor a későbbi „zűrzavarért" nem éppen a forradalmi szociáldemokratákat terheli-e a legnagyobb felelősség, akik szövetségre léptek a majdani „kritikusokkal"? Ezt kérdezik olykor és mindjárt igennel is válaszolnak rá azok, akik túlságosan leegyszerűsítve nézik a dolgot. De ezeknek egyáltalán nincs igazuk. Csak az félhet az ideiglenes szövet-

* Itt K. Tulinnak Sztruve ellen írt cikkéről van szó, melyet „A marxizmus tükröződése a polgári irodalomban" c. referátumból állított össze. Lásd Előszó[30]. (A szerző jegyzete az 1907-es kiadáshoz. — *Szerk.*)

ségektől, még ha megbízhatatlan emberekkel kötik is őket, aki nem bízik önmagában, és egyetlen politikai párt sem létezhetne ilyen szövetségek nélkül. A legális marxistákkal való egyesülés pedig az orosz szociáldemokráciának mintegy első igazi politikai szövetsége volt. Ennek a szövetségnek köszönhettük, hogy meglepően gyors győzelmet arattunk a narodnyikságon, és hogy a marxizmus eszméi (ha vulgarizált formában is) rendkívül széles körben elterjedtek. Amellett ezt a szövetséget nem is minden „feltétel" nélkül kötöttük meg. Bizonyíték: a cenzúra által 1895-ben elégetett „Adalékok Oroszország gazdasági fejlődésének kérdéséhez" című marxista gyűjtemény. Ha a legális marxistákkal kötött irodalmi megegyezést politikai szövetséghez lehet hasonlítani, akkor ez a könyv politikai szerződéshez hasonlítható.

A szakítást természetesen nem az okozta, hogy a „szövetségesek" burzsoá demokratáknak bizonyultak. Ellenkezőleg, ennek az utóbbi irányzatnak a képviselői természetes és kívánatos szövetségesei a szociáldemokráciának, amennyiben a szociáldemokráciának azokról a demokratikus feladatairól van szó, amelyeket Oroszország jelenlegi helyzete előtérbe állít. De az ilyen szövetségnek elengedhetetlen feltétele az, hogy a szocialisták akadálytalanul feltárhassák a munkásosztály előtt a munkásosztály érdekei és a burzsoázia érdekei közti kibékíthetetlen ellentétet. A bernsteinizmus és a „kritikai" irányzat azonban, amelyhez szívvel-lélekkel csatlakozott a legális marxisták többsége, lehetetlenné tette ezt, és megmételyezte a szocialista tudatot azzal, hogy elsekélyesítette

a marxizmust, a társadalmi ellentmondások tompulásának elméletét hirdette, esztelenségnek nyilvánította a szociális forradalom és a proletárdiktatúra eszméjét, a munkásmozgalmat és az osztályharcot szűk tradeunionizmusra és apró, fokozatos reformokért folyó „realisztikus" harcra redukálta. Ez pedig teljesen egyértelmű volt a burzsoá demokrácia álláspontjával, amely tagadja a szocializmusnak önállóságra való jogát, tehát a létjogosultságát is; gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy a kezdődő munkásmozgalmat a liberálisok uszályhordozójává igyekeztek változtatni.

Természetes, hogy ilyen körülmények között elengedhetetlen volt a szakítás. De Oroszország „eredeti" sajátossága abban mutatkozott meg, hogy ez a szakítás a szociáldemokraták egyszerű kitessékelését jelentette a széles körben elterjedt, mindenki számára legkönnyebben hozzáférhető „legális" irodalomból. A legális irodalomban a „kritika zászlaja" mellé szegődött „egykori marxisták" sáncolták el magukat, akik szinte monopóliumot kaptak a marxizmus „szétzúzására". „Le az ortodoxiával", „Éljen a kritika szabadsága" — ezek a jelszavak (melyeket most a „Rabocseje Gyelo" ismételget) egyszerre divatos jelszavakká váltak, s hogy ennek a divatnak a cenzorok és a csendőrök sem tudtak ellenállni, az abból is látható, hogy Bernstein nevezetes (hérosztratoszi nevezetességű) könyve *három* orosz kiadást ért meg[31], vagy hogy Bernstein, Prokopovics úr stb. könyveit Zubatov ajánlotta („Iszkra", 10. sz.)[32]. A szociáldemokratákra most az új áramlat elleni harc feladata hárult, amely már önmagában is nehéz feladat volt, de merőben

külső akadályok még sokkal jobban megnehezítették. És ez az áramlat nem szorítkozott csupán az irodalom területére. A „kritika" felé fordulással együtt járt az, hogy a szociáldemokrata gyakorlati pártmunkások vonzódni kezdtek az „ökonomizmushoz".

Hogy miként keletkezett és erősödött a legális kritika és az illegális „ökonomizmus" kapcsolata és kölcsönös függése, ez az érdekes kérdés külön tanulmány tárgya lehetne. E helyütt elég, ha megállapítjuk, hogy ez a kapcsolat kétségkívül fennáll. A hírhedt „Credo" éppen azzal tett szert megérdemelt hírnévre, hogy nyíltan megfogalmazta ezt a kapcsolatot és kifecsegte az „ökonomizmus" politikai alaptendenciáját: a munkások folytassanak gazdasági harcot (szabatosabb volna így mondani: trade-unionista harcot, mert az utóbbi a sajátosan munkás politikát is felöleli), a marxista értelmiség pedig olvadjon össze a liberálisokkal, hogy velük együtt folytassa a politikai „harcot". A „nép között" végzett trade-unionista munka e feladat első felének, a legális kritika e feladat második felének végrehajtását jelentette. Ez a nyilatkozat oly nagyszerű fegyvernek bizonyult az „ökonomizmus" ellen, hogy ha a „Credo" nem volna, érdemes lenne kitalálni.

A „Credo" nem kitalálás, de szerzőinek hozzájárulása nélkül, sőt talán akaratuk ellenére került nyilvánosságra. Legalábbis e sorok írójának, akinek szintén része volt abban, hogy ezt az új „programot" napvilágra hozták*, sok panaszt és szemrehányást kellett

* A *17-eknek* a „Credo" ellen írt *tiltakozásáról* van szó. E sorok írója részt vett ennek a tiltakozásnak a megfogalmazásában (1899 végén). A tiltakozást a „Credó"-val együtt

hallania amiatt, hogy a szónokok nézeteinek hevenyészve összefoglalt tartalmát másolatokban terjesztették, elnevezték „Credó"-nak, sőt még a sajtóba is bekerült a tiltakozással együtt! Azért említjük meg ezt az epizódot, mert fölfedi az oroszországi „ökonomizmusnak" egyik igen érdekes vonását: a nyilvánosságtól való irtózást. Nem csupán a „Credo" szerzőire jellemző ez, hanem általában az egész „ökonomizmusra"; irtózik a nyilvánosságtól a „Rabocsaja Miszl" is, az „ökonomizmus" legnyíltabb és legbecsületesebb híve, meg a „Rabocseje Gyelo" is (amely felháborodott azon, hogy „ökonomista" dokumentumokat publikáltak a „Vademecum"-ban[35]), meg a Kievi Bizottság is, amely két évvel ezelőtt nem volt hajlandó megengedni, hogy „Profession de foi"-ját[36] közzétegyék a cáfolatával együtt*, és az ökonomizmus sok más egyes képviselője is.

Hogy a kritika szabadságának hívei ennyire félnek a kritikától, azt nem lehet csupán ravaszkodással magyarázni (bár olykor kétségtelenül közrejátszik a ravaszkodás is: könnyelműség volna az ellenfél rohamainak kitenni az új irányzat még meg sem erősödött fiatal hajtásait!). Nem, az „ökonomisták" többsége

külföldön nyomtatták ki 1900 tavaszán.[33] Ma már Kuszkova asszonynak (azt hiszem, a „*Bilojé*"-*ben*[34] megjelent) cikkéből tudjuk, hogy ő volt a „Credo" szerzője, az akkori idők külföldön élő „ökonomistái" között pedig Prokopovics úr játszott kiemelkedő szerepet. (A szerző jegyzete az 1907-es kiadáshoz. — *Szerk.*)

* Ha jól tudjuk, a Kievi Bizottság összetétele azóta megváltozott.

egészen őszintén néz ellenséges szemmel (és az „ökonomizmus" lényegénél fogva nem is nézhet másképp) mindenféle elméleti vitát, frakciós nézeteltérést, általánosabb jelentőségű politikai kérdést, a forradalmárok megszervezésére irányuló tervet stb. „Hagyjuk mindezt a külföldre!" — mondta nekem egyszer egy eléggé következetes „ökonomista", és ezzel annak az igen elterjedt (és megint csak merőben trade-unionista) véleménynek adott kifejezést, hogy a mi dolgunk a munkásmozgalom, az itteni, helybeli munkásszervezetek — minden egyéb a doktrinérek kieszelése, az „ideológia túlbecsülése", ahogy az „Iszkra" 12. számában megjelent levél írói írták, egybehangzóan a „Rabocseje Gyelo" 10. számával.

Most az a kérdés: ha az orosz „kritikának" és az orosz bernsteinizmusnak ilyen sajátosságai vannak, mit kellett volna tenniük azoknak, akik nemcsak fogadkozásokkal, hanem valóban fel akarták venni a harcot az opportunizmus ellen? Először is gondoskodniuk kellett volna arról, hogy újra meginduljon az az elméleti munka, amely éppen csak megkezdődött a legális marxizmus korszakával, s most ismét az illegális pártmunkásokra hárul; e munka nélkül nem fejlődhetett eredményesen a mozgalom. Másodszor: erélyesen harcba kellett volna szállniuk a legális „kritikával", amely romboló munkájával megfertőzte az elméket. Harmadszor: erélyesen fel kellett volna lépniük a gyakorlati mozgalomban észlelhető zűrzavar és ingadozás ellen, leleplezve és visszautasítva minden olyan kísérletet, amely tudatosan vagy nem tudatosan programunk és taktikánk degradálására irányult.

Köztudomású, hogy a „Rabocseje Gyelo" sem az első, sem a második, sem a harmadik feladatot nem teljesítette, s ezt a közismert igazságot az alábbiakban részletesen meg kell világítanunk a legkülönbözőbb szempontokból. Most viszont csak azt akarjuk kimutatni, hogy a „kritika szabadságának" követelése milyen kiáltó ellentétben áll hazai kritikánk és az orosz „ökonomizmus" sajátosságaival. Valóban, olvassák csak el az „Orosz Szociáldemokraták Külföldi Szövetségé"-nek azt a határozatát, amelyben jóváhagyta a „Rabocseje Gyelo" álláspontját:

„A szociáldemokrácia további eszmei fejlődése érdekében feltétlenül szükségesnek tartjuk a szociáldemokrata elmélet kritikájának szabadságát a pártirodalomban, amennyiben a kritika nem ellenkezik ennek az elméletnek osztály- és forradalmi jellegével." („Két kongresszus". 10. old.)

És az indokolás: a határozat „első része egybevág a lübecki pártkongresszusnak a Bernstein-ügyben hozott határozatával..." Együgyűségükben a „szövetségesek" észre sem veszik, hogy ezzel a másolással milyen testimonium paupertatist (szegénységi bizonyítványt) állítanak ki magukról!... „de... a második része jobban korlátozza a kritika szabadságát, mint a lübecki pártkongresszus".

A „Szövetség" határozata tehát az orosz bernsteinisták ellen irányul? Különben merő képtelenség volna Lübeckre hivatkozni! De nem igaz, hogy a „Szövetség" határozata „jobban korlátozza a kritika szabadságát". A németek hannoveri határozatukban pontról

pontra *éppen azokat* a módosításokat vetették el, amelyeket Bernstein ajánlott, lübecki határozatukban pedig *Bernsteint személyesen* is megintették, név szerint említve őt a határozatban. Ezzel szemben a mi „szabad" utánzóink *egy árva szóval sem* utalnak a speciálisan orosz „kritika" és az orosz „ökonomizmus" *egyetlen megnyilvánulására sem;* de azzal, hogy hallgatnak róla, az elmélet osztály- és forradalmi jellegére való puszta hivatkozás sokkal tágabb teret enged mindenféle hamis magyarázatnak, különösen akkor, ha a „Szövetség" „az úgynevezett ökonomizmust" nem hajlandó opportunizmusnak tekinteni. („Két kongresszus". 8. old., az I. ponthoz.) De ezt csak mellesleg. A fő az, hogy a német opportunistáknak a forradalmi szociáldemokratákkal szemben elfoglalt álláspontja homlokegyenest ellenkezik az oroszországi opportunisták álláspontjával. Németországban, mint ismeretes, a forradalmi szociáldemokraták akarják fenntartani azt, ami van: a régi programot és taktikát, amelyet mindenki ismer és a sokévtizedes tapasztalat minden részletében megvilágított. Ezzel szemben a „kritikusok" változtatásokat akarnak, és mivel ezek a kritikusok elenyésző kisebbségben vannak, revizionista törekvéseik pedig nagyon bátortalanok, érthető, hogy a többség csupán az „újítások" rideg visszautasítására szorítkozik. Nálunk, Oroszországban viszont a kritikusok és az „ökonomisták" akarják fenntartani azt, ami van: a „kritikusok" azt akarják, hogy továbbra is marxistáknak tekintsék őket és biztosítsák számukra azt a „kritikai szabadságot", amelyet minden értelemben élveztek (mert voltaképpen soha

semmiféle *párt*köteléket nem ismertek el*, de meg nem is volt nálunk olyan általánosan elismert pártszerv, amely a kritika szabadságát, ha csak tanáccsal is, „korlátozhatta" volna); az „ökonomisták" azt akarják, hogy a forradalmárok ismerjék el „a jelenlegi mozgalom teljesjogúságát" („Rabocseje Gyelo", 10. sz. 25. old.), vagyis a „törvényes voltát" annak, ami létezik; hogy az „ideológusok" ne próbálják „letéríteni" a mozgalmat arról az útról, amelyet „az anyagi elemek és az anyagi környezet kölcsönhatása szab meg" („Levél" az „Iszkra" 12. számában); hogy azt a harcot ismerjék el kívánatosnak, „amelyet a munkásoknak az adott körülmények között egyedül lehetséges folytatniuk", lehetségesnek pedig azt a harcot is-

* A nyílt pártkötelékeknek és párthagyományoknak ez a hiánya már egymagában is olyan sarkalatos különbség Oroszország és Németország között, amelynek minden értelmes szocialistát óvnia kellett volna a vak utánzástól. Íme egy példája annak, hogy mivé fajult a „kritika szabadsága" Oroszországban. Bulgakov úr, az orosz kritikus így rója meg Hertzet, az osztrák kritikust: „Bár Hertz következtetései önállóak, ebben a pontban (a szövetkezetek kérdésében), úgy látszik, mégis túlságosan köti pártja véleménye, és ha részletekben el is tér attól, az általános elvvel nem mer szakítani." («Капитализм и земледелие» [„A kapitalizmus és a mezőgazdaság"]. II. köt. 287. old.) Egy politikailag leigázott állam alattvalója, ahol a lakosság $^{999}/_{1000}$-ét csontja velejéig megrontotta a politikai szolgalelkűség, a pártbecsületnek és a pártkötelékeknek teljes meg nem értése, fennhéjázóan megrója egy alkotmányos ország polgárát azért, mert túlságosan „köti pártja véleménye"! Illegális szervezeteinknek ezek után nincs is más tennivalójuk, mint hogy határozatokat szövegezzenek a kritika szabadságáról...

merjék el, „amelyet az adott pillanatban ténylegesen folytatnak" („A »Rabocsaja Miszl« különmelléklete", 14. old.). Ezzel szemben mi, forradalmi szociáldemokraták elégedetlenek vagyunk azzal, hogy így meghódolnak a spontaneitás előtt, vagyis az előtt, ami az „adott pillanatban" van; mi azt követeljük, hogy változtassák meg az utóbbi években uralkodó taktikát, kijelentjük, hogy „mielőtt egyesülnénk, és ahhoz, hogy egyesüljünk, előbb határozottan és félreérthetetlenül el kell határolnunk magunkat" (az „Iszkra" kiadásáról szóló nyilatkozatból)*. Egyszóval a németek megmaradnak amellett, ami van, és elvetik a változtatásokat; mi a meglevő megváltoztatását követeljük, nem akarunk meghódolni az előtt és nem vagyunk hajlandók belenyugodni abba, ami van.

Ezt a „csekély" különbséget észre sem vették a német határozatok „szabad" lemásolói!

d) ENGELS AZ ELMÉLETI HARC JELENTŐSÉGÉRŐL

„Dogmatizmus, doktrinérség", „a párt megcsontosodása: elkerülhetetlen büntetés a gondolat erőszakos megkötéséért" — ezek azok az ellenségek, amelyek ellen a „kritika szabadságának" bajnokai lovagok módjára harcba szállnak a „Rabocseje Gyeló"-ban. — Nagyon örülünk, hogy ez a kérdés napirendre került,

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 334. old. — *Szerk.*

és csak az lenne a javaslatunk, hogy egészítsék ki még egy másik kérdéssel:

Kik legyenek a bírák?

Két nyilatkozat van előttünk, mindkettő irodalmi kiadványokról. Az egyik: „Az Orosz Szociáldemokraták Szövetsége időszaki lapjának, a »Rabocseje Gyeló«-nak a programja" (lenyomat a „Rabocseje Gyelo" 1. számából). A másik: „Közlemény a »Munka Felszabadítása« csoport kiadói tevékenységének felújításáról". Mindkettő 1899-ben kelt, amikor a „marxizmus válsága" már régen napirenden volt. És mit látunk? Az első nyilatkozatban hiába keresnénk utalást erre a jelenségre, hiába keresnők a határozott kifejtését annak, hogy az új lap milyen álláspontra kíván helyezkedni ebben a kérdésben. Az elméleti munkáról és az adott időpontban elodázhatatlan feladatairól egy árva szó sincs sem ebben a programban, sem a „Szövetség" 1901. évi harmadik kongresszusán elfogadott kiegészítésben[37] („Két kongresszus". 15—18. old.). Ez idő alatt a „Rabocseje Gyelo" szerkesztősége mellőzte az elméleti kérdéseket, noha azok az egész világ szociáldemokratáit élénken foglalkoztatták.

Ezzel szemben a másik nyilatkozat mindenekelőtt rámutat arra, hogy az utóbbi években megcsappant az érdeklődés az elmélet iránt, nyomatékosan sürgeti, hogy „éber figyelmet fordítsunk a proletariátus forradalmi mozgalmának elméleti oldalára", és felszólít, hogy „kíméletlenül bíráljuk a bernsteinista és más forradalomellenes tendenciákat" mozgalmunkban. A „Zarja" megjelent számai mutatják, hogyan valósult meg ez a program.

Látjuk tehát, hogy a gondolkodás megcsontosodása stb. elleni nagyhangú szólamok csak az elméleti gondolkodás fejlesztése terén észlelhető nemtörődömséget és tehetetlenséget takargatják. Az orosz szociáldemokraták példája különösen szemléltetően illusztrálja azt az általános európai jelenséget (amelyet már a német marxisták is régen megállapítottak), hogy a hírhedt kritikai szabadság nem az egyik elméletnek másikkal való felváltását jelenti, hanem minden egységes és átgondolt elmélet hiányát, eklekticizmust és elvtelenséget. Aki csak valamelyest is ismeri mozgalmunk valóságos állapotát, annak látnia kell, hogy a marxizmus széles körű elterjedésével együtt bizonyos mértékig süllyedt az elméleti színvonal. A mozgalomhoz gyakorlati jelentősége és gyakorlati sikerei folytán nagy számban csatlakoztak olyanok is, akiknek nagyon kevés vagy egyáltalán semmi elméleti előképzettségük nem volt. Megítélhető ebből, hogy milyen tapintatlanságot árul el a „Rabocseje Gyelo", amikor diadalittasan kivágja Marxnak azt a mondását, hogy „a valóságos mozgalom egyetlen lépése fontosabb tucatnyi programnál"[38]. Ezeknek a szavaknak az ismételgetése az elméleti zűrzavar korszakában ugyanolyan tapintatlanság, mintha valaki egy temetési menet láttára azt kiáltaná: „Ezerszer annyit, el se bírjátok!"[39] Hiszen Marxnak ezek a szavai a gothai programról[40] írt leveléből valók, amelyben *élesen elítéli* az elvek megfogalmazásában elkövetett eklekticizmust: ha már egyesülnötök kell — írta Marx a párt vezetőinek —, akkor kössetek megállapodásokat a mozgalom gyakorlati céljainak megvalósítása érdeké-

ben, de ne tűrjétek az alkudozást az elvek tekintetében, ne tegyetek elméleti „engedményeket". Ez volt Marx gondolata, nálunk pedig akadnak emberek, akik az ő nevében igyekeznek kisebbíteni az elmélet jelentőségét!

Forradalmi elmélet nélkül nem lehet forradalmi mozgalom sem. Nem lehet eléggé hangsúlyozni ezt a gondolatot olyan időben, amikor az opportunizmus divatos hirdetése a gyakorlati tevékenység legszűkebb formáiért való lelkesedéssel párosul. De az orosz szociáldemokráciára nézve még nagyobb a jelentősége az elméletnek három okból, amelyről gyakran megfeledkeznek. Először: pártunk még csak kialakulóban van, még csak most formálja ki arculatát és még korántsem számolt le végleg a forradalmi gondolat más irányzataival, amelyek azzal fenyegetnek, hogy letérítik a mozgalmat a helyes útról. Ellenkezőleg, a nem szociáldemokrata forradalmi irányzatok éppen a legutóbbi időben erőre kaptak (mint Akszelrod már régen megjósolta az „ökonomistáknak"[41]). Ilyen körülmények között egy első pillantásra „jelentéktelennek" látszó hiba is a legszomorúbb következményekkel járhat, s csak rövidlátó emberek tarthatják időszerűtleneknek vagy feleslegeseknek a frakciós vitákat és az árnyalatok szigorú megkülönböztetését. Az egyik vagy a másik „árnyalat" megszilárdulása sok-sok évre eldöntheti az orosz szociáldemokrácia jövőjét.

Másodszor: a szociáldemokrata mozgalom lényegénél fogva nemzetközi. Ez nemcsak azt jelenti, hogy harcolnunk kell a nemzeti sovinizmus ellen. Ez azt is jelenti, hogy egy fiatal országban meginduló mozga-

lom csak akkor lehet eredményes, ha alkalmazza más országok tapasztalatait. Ehhez azonban nem elegendő e tapasztalatok egyszerű ismerete vagy a legújabb határozatok egyszerű lemásolása. Ahhoz is értenünk kell, hogy bíráló szemmel mérlegeljük és önállóan felülvizsgáljuk ezeket a tapasztalatokat. Akinek van némi fogalma arról, hogy milyen óriásira nőtt és mennyire szerteágazott a modern munkásmozgalom, az tudja, hogy e feladat végrehajtásához mennyi elméleti erő, mennyi politikai (és forradalmi) tapasztalat szükséges.

Harmadszor: az orosz szociáldemokrácia nemzeti feladatai olyanok, amilyenek még nem álltak a világ egyetlen szocialista pártja előtt sem. Alább még kell majd szólnunk azokról a politikai és szervezési kötelességekről, amelyeket ez a feladat, az egész népnek az önkényuralom igájából való kiszabadítása, ró ránk. Most viszont csak arra akarunk rámutatni, hogy *az élenjáró harcos szerepét csak az a párt tudja betölteni, amelyet élenjáró elmélet vezet.* S hogy az olvasó csak némileg is konkrét fogalmat alkosson arról, hogy ez mit jelent, gondoljon vissza az orosz szociáldemokrácia olyan előfutáraira, mint Herzen, Belinszkij, Csernisevszkij és a hetvenes évek forradalmárainak ragyogó gárdája, gondoljon az orosz irodalom világraszóló jelentőségére, amelyre most tesz szert, gondoljon... de ez is elég!

Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy mi az elmélet jelentősége a szociáldemokrata mozgalomban, idézzük Engelsnek 1874-ben írt megjegyzéseit. Engels a szociáldemokrácia nagy harcának *nem két* formáját ismeri el (a politikait és a gazdaságit), mint nálunk szokásos,

hanem hármat: a politikai és a gazdasági harccal egy sorba állítja az elméleti harcot. Engels útmutatása, amelyet a gyakorlatilag és politikailag megerősödött német munkásmozgalomnak adott, olyan tanulságos a mostani kérdések és viták szempontjából, hogy az olvasó, reméljük, nem neheztel meg ránk a „Der deutsche Bauernkrieg" [„A német parasztháború"]* című brosúra előszavából vett hosszú idézetért (ez a brosúra már régóta a legnagyobb bibliográfiai ritkaságok közé tartozik):

„A német munkásoknak két lényeges előnyük van a többi európai ország munkásaival szemben. Az első az, hogy Európa legelméletibb népéhez tartoznak és megőrizték azt az elméleti érzéket, amelyet Németország úgynevezett »műveltjei« teljesen elveszítettek. Ha nem előzte volna meg a német filozófia, főként Hegel filozófiája, akkor a német tudományos szocializmus — az egyetlen tudományos szocializmus, amely valaha létezett — sohasem jött volna létre. Ha a munkásoknak nem volna elméleti érzékük, ez a tudományos szocializmus sohasem vált volna annyira vérükké, mint ahogyan ez bekövetkezett. És hogy ez milyen mérhetetlen előny, azt mutatja egyrészt az a minden elmélettel szemben megnyilvánuló közöny, amely egyik legfőbb oka annak, hogy az angol munkásmozgalom, az egyes szakmák kitűnő szervezettsége ellenére is oly lassan jut előbbre, másrészt pedig az a zűrzavar és ingadozás, amelyet a proudhonizmus — eredeti alakjában franciák és belgák között, s Baku-

* Harmadik kiadás. Lipcse 1875. Szövetkezeti Kiadó.

nyin által még jobban eltorzított formájában spanyolok és olaszok között művelt.

A második előny az, hogy a németek időrendben csaknem utolsóként jelentek meg a munkásmozgalomban. Ahogyan a német elméleti szocializmus sohasem felejti el, hogy Saint-Simon, Fourier és Owen vállain áll, három olyan férfiúén, akik minden fantasztaságuk és utópizmusuk ellenére is minden idők legjelentékenyebb elméi közé tartoznak, s zseniálisan előre megsejtettek számtalan olyan dolgot, amelynek helyességét mi most tudományosan bizonyítjuk be — úgy a német gyakorlati munkásmozgalomnak sem szabad soha elfelejtenie, hogy az angol és francia mozgalom vállain fejlődött, módjában állott azoknak drágán megvásárolt tapasztalatait egyszerűen felhasználni, s azoknak akkoriban többnyire elkerülhetetlen hibáit most elkerülni. Hol tartanánk most az angol trade-unionoknak, a francia munkások politikai harcainak példaadása nélkül, anélkül az óriási lökés nélkül, amelyet nevezetesen a Párizsi Kommün adott?

El kell ismerni, hogy a német munkások ritka hozzáértéssel aknázták ki helyzetük előnyeit. Amióta munkásmozgalom van, első ízben folyik a harc — összhangban és összefüggően és tervszerűen — annak mindhárom irányában: az elméleti, a politikai és a gyakorlati-gazdasági (ellenállás a tőkésekkel szemben) irányban. Éppen ebben az úgyszólván koncentrikus támadásban rejlik a német mozgalom ereje és legyőzhetetlensége.

Egyrészt előnyös helyzetük következtében, másrészt az angol mozgalom szigeti sajátosságai és a fran-

cia mozgalom erőszakos elnyomása következtében a német munkások pillanatnyilag a proletárharc élére kerültek. Hogy az események meddig hagyják őket ezen a díszhelyen, nem lehet előre megmondani. De amíg a helyükön vannak, remélhetőleg úgy fogják betölteni, ahogy illik. Ehhez kettőzött erőfeszítésre van szükség a harc és az agitáció minden területén. Kiváltképpen a vezérek kötelessége, hogy egyre világosabban lássanak minden elméleti kérdésben, egyre jobban felszabadítsák magukat a hagyományos, régi világnézethez tartozó frázisok uralma alól és mindig szem előtt tartsák, hogy a szocializmus, amióta tudománnyá lett, megköveteli, hogy tudományként is űzzék, azazhogy tanulmányozzák. Nagy fontossága lesz annak, hogy az így szerzett egyre tisztultabb belátást a munkástömegek között fokozott buzgalommal terjesszék, és mind a párt, mind a szakszervezetek organizációját egyre szorosabbra fűzzék...

...Ha a német munkások továbbra is így haladnak előre, akkor, ha nem is fognak éppen a mozgalom élén menetelni — egyáltalán nem érdeke ennek a mozgalomnak, hogy egy bizonyos nemzet munkásai meneteljenek az élén —, de bizonyára megtisztelő helyet fognak elfoglalni a harcvonalban; és felkészülve fognak ott állni, ha akár váratlanul súlyos megpróbáltatások, akár nagy események fokozott bátorságot, fokozott elszántságot és tetterőt követelnek tőlük."[42]

Engels szavai prófétai szavaknak bizonyultak. Néhány évvel később a német munkásokat váratlanul súlyos megpróbáltatás érte: a szocialistaellenes kivételes törvény. És a német munkások csakugyan teljes

fegyverzetben fogadták ezeket a megpróbáltatásokat és győzelmesen kiállták a próbát.

Az orosz proletariátusra hasonlíthatatlanul nagyobb megpróbáltatások várnak: olyan szörnyeteggel kell megbirkóznia, amely mellett egy alkotmányos országban hozott kivételes törvény valóban eltörpül. Az a legközelebbi feladat, melyet a történelem most elénk tűzött, a *legforradalmibb* minden más ország proletariátusának *legközelebbi* feladatai közül. Ennek a feladatnak a megvalósítása, az európai és (most már azt is mondhatjuk) egyben az ázsiai reakció leghatalmasabb védőbástyájának lerombolása az orosz proletariátust a nemzetközi forradalmi proletariátus élcsapatává tenné. És mi joggal számítunk rá, hogy kivívjuk ezt a megtisztelő címet, amelyre már elődeink, a hetvenes évek forradalmárai rászolgáltak, ha ugyanolyan odaadó elszántsággal és energiával tudjuk lelkesíteni ezerszerte szélesebb és mélyebb mozgalmunkat.

II

A TÖMEGEK SPONTANEITÁSA ÉS A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA TUDATOSSÁGA

Azt mondottuk, hogy mozgalmunkat, amely sokkal szélesebb és mélyebb a hetvenes évek mozgalmánál, ugyanolyan odaadó elszántsággal és energiával kell lelkesíteni, mint akkor. Valóban, eddig, úgy hiszem, még senki sem vonta kétségbe, hogy a mai mozgalom

ereje a tömegek (és főleg az ipari proletariátus) öntudatra ébredése, gyengesége pedig a forradalmár vezetők tudatosságának és kezdeményező képességének elégtelensége.

A legutóbbi időben azonban olyan szédítő felfedezésre jutottak, amely felforgatással fenyegeti a szóban forgó kérdés terén uralkodó összes eddigi nézeteket. Ez a felfedezés a „Rabocseje Gyelo" érdeme, amely az „Iszkrá"-val és „Zarjá"-val folytatott vitájában nem szorítkozott csupán részleges ellenvetésekre, hanem az „általános nézeteltérést" egy mélyebb okra, „a spontán és a tudatosan »tervszerű« elem *viszonylagos* jelentőségének különböző értékelésére" próbálta visszavezetni. A „Rabocseje Gyelo" vádpontja így szól: *„lebecsülik a fejlődés objektív vagy spontán elemének jelentőségét"* *. Mi azt mondjuk erre: ha az „Iszkra" és a „Zarja" vitájának az égvilágon semmi más eredménye nem lett volna, minthogy a „Rabocseje Gyeló"-t rávezette ennek az „általános nézeteltérésnek" a gondolatára, már egymagában ezzel az eredménnyel is nagyon meg lehetnénk elégedve: annyira nagy jelentőségű e tétel, annyira élesen rávilágít az orosz szociáldemokraták közti mai elméleti és politikai nézeteltérések lényegére.

A tudatosság és a spontaneitás viszonyának kérdése ezért igen nagy, általános érdeklődésre tarthat számot, s ezzel a kérdéssel igen részletesen kell foglalkoznunk.

* „Rabocseje Gyelo", 10. sz., 1901. szeptember, 17. és 18. old. A „Rabocseje Gyelo" kiemelése.

a) A SPONTÁN FELLENDÜLÉS KEZDETE

Az előző fejezetben már említettük, hogy a kilencvenes évek derekán az orosz művelt ifjúság körében *általános* volt a lelkesedés a marxizmus elmélete iránt. Ugyanilyen általános jellegűek voltak a körülbelül ugyanebben az időben, az 1896. évi nevezetes pétervári ipari háború után lezajlott munkássztrájkok is[43]. Az a tény, hogy a sztrájkmozgalom egész Oroszországra kiterjedt, világosan mutatta az újra fellendülő népi mozgalom mélységét, és ha már a „spontán elemről" beszélünk, akkor természetesen éppen ezt a sztrájkmozgalmat kell elsősorban spontánnak elismerni. De spontaneitás és spontaneitás között különbség van. Voltak sztrájkok Oroszországban a hetvenes és a hatvanas években is (sőt már a XIX. század első felében is), amelyeket „spontán" géprombolás stb. kísért. Ezekhez a „lázadásokhoz" képest a kilencvenes évek sztrájkjait már akár „tudatosaknak" is nevezhetjük, olyan jelentős lépéssel haladt előre azóta a munkásmozgalom. Ez azt mutatja, hogy a „spontán elem" lényegében nem más, mint a tudatosság *kezdeti formája*. A primitív lázadások is már bizonyos öntudatra ébredést fejeztek ki: megrendült a munkásoknak az elnyomó rendszer megingathatatlanságába vetett ősi hite, kezdték — nem mondom, hogy megérteni, de megérezni a kollektív ellenállás szükségességét, és határozottan szakítottak a felsőbbség előtti rabszolgai meghunyászkodással. De ez mégis sokkal inkább a kétségbeesés és a bosszú megnyilvánulása volt, semmint *harc*. A kilencvenes évek sztrájkjaiban már sok-

kal élesebben villan fel a tudatosság: határozott követeléseket támasztanak, előre kiszámítják, melyik időpont kedvezőbb, megtárgyalják a másutt történt ismeretes eseteket és példákat stb. A lázadások csupán elnyomottak felkelései voltak, a rendszeres sztrájkok azonban már az osztályharc csírái, de éppen csak csírái. Önmagukban véve ezek a sztrájkok még nem szociáldemokrata harcok, hanem trade-unionista harcok voltak, a munkások és a munkáltatók közötti antagonizmus aktivizálódását jelezték, de a munkások még nem ébredtek és nem is ébredhettek érdekeik és az egész mai politikai és társadalmi rendszer kibékíthetetlen ellentétének tudatára, vagyis még nem volt és nem is lehetett szociáldemokrata tudatuk. Ilyen értelemben a kilencvenes évek sztrájkmozgalma — bármily nagy haladást jelentett is a „lázadásokhoz" képest — merőben spontán mozgalom volt.

Azt mondottuk, hogy a munkásoknak *nem is lehetett* szociáldemokrata tudatuk. Ezt a tudatot csak kívülről vihették be. Minden ország történelme arról tanúskodik, hogy a munkásosztály kizárólag saját erejéből csak trade-unionista tudatot képes kifejleszteni, vagyis csak azt a meggyőződést, hogy szervezetekben kell egyesülnie, hogy harcolnia kell a munkáltatók ellen, hogy a munkásoknak szükséges törvényeket kell kicsikarnia a kormánytól stb.* A szocializmus

* Egyáltalán nem úgy van, mint néha gondolják, hogy a trade-unionizmus mindenfajta „politikát" kizár. A trade-unionok mindig folytattak bizonyos (de nem szociáldemokrata) politikai agitációt és harcot. A trade-unionista és szociáldemokrata politika közti különbségről a következő fejezetben lesz szó.

tanítása ellenben filozófiai, történelmi, közgazdasági elméletekből nőtt ki, amelyeket a vagyonos osztályok művelt képviselői, értelmiségiek dolgoztak ki. A modern tudományos szocializmus megalapítói, Marx és Engels, társadalmi helyzetük szerint maguk is a polgári értelmiséghez tartoztak. Éppígy Oroszországban is a szociáldemokrácia elméleti tanítása a munkásmozgalom spontán növekedésétől teljesen függetlenül jött létre mint a forradalmi szocialista értelmiség eszmei fejlődésének természetes és elkerülhetetlen eredménye. Abban az időben, amelyről szó van, vagyis a kilencvenes évek derekán ez a tanítás már nemcsak a „Munka Felszabadítása" csoport teljesen kialakult programja volt, hanem meghódította az oroszországi forradalmi ifjúság többségét is.

Megvolt tehát a munkástömegek spontán ébredése, tudatos életre és tudatos harcra ébredése, és megvolt a szociáldemokrata elmélettel felfegyverzett forradalmi ifjúság is, amely keresve kereste a kapcsolatot a munkásokkal. Emellett különösen fontos megállapítani azt a gyakran mellőzött (és viszonylag kevéssé ismert) tényt, hogy ennek az időszaknak *első* szociáldemokratái, bár *buzgón foglalkoztak gazdasági agitációval* — (teljes mértékben megszívlelve „Az agitációról"[44] című akkor még csak kéziratos brosúra valóban hasznos útmutatásait) —, de ezt nem tartották egyetlen feladatuknak; ellenkezőleg, *kezdettől fogva* előtérbe helyezték az orosz szociáldemokrácia legmesszebbmenő történelmi feladatait, s különösen az önkényuralom megdöntésének feladatát. Így például a pétervári szociáldemokratáknak az a csoportja,

amelyik megalapította a „Harci Szövetséget a Munkásosztály Felszabadítására"[45] már 1895 végén elkészítette a „Rabocseje Gyelo" című újság első számát. Ezt a teljesen nyomdakész számot egy rajtaütés alkalmával, 1895. december 8-ról 9-re virradó éjjel lefoglalták a csendőrök a csoport egyik tagjánál, Anat. Aleksz. Vanyejevnél*, és így a „Rabocseje Gyelo" első alakjában nem láthatott napvilágot. Ennek a lapnak a vezércikke (amelyet vagy 30 esztendő múlva talán szintén ki fog ásni egy akkori „Russzkaja Sztarina" a rendőri ügyosztály irattárából) körvonalazta Oroszország munkásosztályának történelmi feladatait, és a feladatok élére a politikai szabadság kivívását helyezte.[46] Azután volt benne egy cikk „Min törik a fejüket minisztereink?" címmel**, amely arról szólt, hogy a rendőrség szétkergette az „írni-olvasni tudást terjesztő bizottságokat", ezenkívül több tudósítást tartalmazott, mégpedig nemcsak Pétervárról, hanem Oroszország más helységeiből is (pl. a munkások és a rendőrség véres összetűzéséről Jaroszlavl kormányzóságban[47]). A kilencvenes évek orosz szociáldemokratáinak ez a — ha nem tévedünk — „első kísérlete" tehát nem szűk, helyi érdekű és még kevésbé „ökonomista" jellegű lap volt, hanem

* A. A. Vanyejev meghalt 1899-ben, egy kelet-szibériai vizsgálati fogház magánzárkájában szerzett tüdővészben. Ez okból tartottuk lehetőnek, hogy nyilvánosságra hozzuk a szövegben közölt adatokat, amelyek hitelességéről kezeskedünk, mert olyan személyektől származnak, akik közvetlenül és nagyon jól ismerték A. A. Vanyejevet.

** Lásd *Lenin* Összes Művei. 2. köt. Budapest 1963. 73—78. old. — *Szerk.*

arra törekedett, hogy a sztrájkharcot egybekapcsolja az önkényuralom elleni forradalmi mozgalommal és megnyerje a szociáldemokrácia támogatása számára mindazokat, akiket elnyomott a reakciós népbutítás politikája. És aki csak valamelyest is ismeri a mozgalom akkori állapotát, az nem vonja kétségbe, hogy a fővárosi munkásság és a forradalmi értelmiség egyaránt meleg rokonszenvvel fogadott volna egy ilyen lapot, s a lap a legszélesebb körben elterjedt volna. A vállalkozás nem sikerült, s ez csak azt bizonyította, hogy az akkori szociáldemokraták forradalmi tapasztalatok és gyakorlati felkészültség híján képtelenek voltak eleget tenni az akkori idők halaszthatatlan követelményének. Ugyanezt kell mondani az „SZPB Rabocsij Lisztok"-ról[48] és különösen az 1898 tavaszán megalakult Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt „Rabocsaja Gazetá"-járól és „Kiáltvány"-áról[49] is. Magától értetődik, hogy eszünk ágában sincs a felkészültség hiányát az akkori vezetők bűnéül felróni. De ahhoz, hogy felhasználhassuk a mozgalom tapasztalatait és gyakorlati tanulságokat vonhassunk le belőlük, teljesen tisztában kell lennünk az egyes fogyatékosságok okaival és jelentőségével. Ezért igen fontos megállapítanunk, hogy az 1895—1898-as években tevékenykedő szociáldemokraták egy része (sőt talán többsége) teljes joggal tartotta lehetségesnek, hogy már akkor, mindjárt a „spontán" mozgalom kezdetén átfogó programmal és harcos taktikával lépjen fel*.

* „Az »Iszkra« kifogásolja a kilencvenes évek végén tevékenykedő szociáldemokratáink munkáját, de megfeledkezik arról, hogy abban az időben az apró követelésekért folytatott

Mert az a körülmény, hogy a forradalmárok többsége nem volt eléggé felkészülve, egészen természetes jelenség volt, s így semmi különösebb aggodalmat nem kelthetett. Ha egyszer a feladatokat helyesen tűzték ki és megvolt a kellő energia, hogy ismételten megkíséreljék e feladatok végrehajtását, az átmeneti kudarcok nem jelentettek nagy bajt. A forradalmi tapasztalatokat és a szervezői ügyességet meg lehet szerezni. Csak legyen meg hozzá az akarat, hogy kifejlesszük magunkban a szükséges tulajdonságokat! Csak ismerjük fel világosan a fogyatékosságokat, ami forradalmi ügyben több mint fél javulás!

De a jelentéktelen bajból igazán baj lett, amikor ez a felismerés halványulni kezdett (pedig a fent említett csoportok vezetőiben nagyon is elevenen élt), amikor akadtak emberek — sőt még szociáldemokrata lapok

harc előfeltételein kívül minden más munka előfeltételei hiányoztak" — mondják az „ökonomisták" a „Levél az orosz szociáldemokrata szervekhez" c. cikkükben („Iszkra", 12. sz.). A szövegben említett tények azt bizonyítják, hogy ez az „előfeltételek hiányáról" szóló állítás *szöges ellentétben van az igazsággal*. Nemcsak a kilencvenes évek végén, de már a kilencvenes évek derekán is teljes mértékben megvoltak az apró követelésekért folytatott harc előfeltételein kívül minden *más* munka összes előfeltételei is — kivéve a vezetők kellő képzettségét. De az „ökonomisták" ahelyett, hogy nyíltan beismernék, hogy mi, ideológusok, vezetők nem voltunk eléggé képzettek, mindent az „előfeltételek hiányára", az anyagi környezet befolyására akarnak hárítani, amely meghatározza azt az utat, amelyről semmiféle ideológus nem térítheti le a mozgalmat. Mi egyéb ez, ha nem szolgai meghódolás a spontaneitás előtt? mi egyéb, ha nem az „ideológusok" szerelme saját fogyatékosságaikba?

is —, akik a fogyatékosságot készek voltak erénynek kikiáltani, sőt még azt is megkísérelték, hogy *a spontaneitás előtti szolgai megalázkodásukat és meghódolásukat elméletileg* indokolják. Itt az ideje, hogy megvonjuk a mérlegét ennek az irányzatnak, amelynek tartalmát az „ökonomizmus" túlságosan szűk fogalma igen pontatlanul jellemzi.

b) MEGHÓDOLÁS A SPONTANEITÁS ELŐTT. A „RABOCSAJA MISZL"

Mielőtt rátérnénk a spontaneitás előtti meghódolás irodalmi megnyilatkozásaira, meg kell emlékeznünk a következő jellemző tényről (amelyet a fent említett forrásból tudtunk meg), amely némileg rávilágít arra, hogyan keletkezett és mélyült el a Pétervárott tevékenykedő elvtársak körében az orosz szociáldemokrácia későbbi két irányzatának viszálya. 1897 elején A. A. Vanyejev és néhány társa a száműzés előtt részt vett egy zártkörű összejövetelen, ahol a „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" „öreg" és „fiatal" tagjai találkoztak.[50] Főleg a szervezkedésről és különösen arról a „munkáspénztári alapszabályzatról" beszélgettek, amelyet végleges formájában a „Lisztok »Rabotnyika«" 9—10. száma közölt (46. old.)[51]. Az „öregek" (a „dekabristák", ahogy akkor tréfásan a pétervári szociáldemokraták nevezték őket) és egynéhány „fiatal" között (akik később a „Rabocsaja Miszl" közvetlen munkatársai lettek) azonnal éles nézeteltérés merült fel, és parázs vita kerekedett. A „fiatalok" abban a formában védel-

mezték az alapszabályzat fő indokait, ahogyan közzétették. Az „öregek" azt mondták, hogy nekünk egyáltalán nem erre van elsősorban szükségünk, hanem arra, hogy a „Harci Szövetség"-et a forradalmárok szilárd szervezetévé kovácsoljuk, amelynek alá kell rendelni a különféle munkáspénztárakat, a tanulóifjúság közötti propagandát folytató köröket stb. A vitatkozók magától értetődően távol álltak attól, hogy ebben a nézeteltérésben a különválás kezdetét lássák; ellenkezőleg, elszigetelt, véletlen jelenségnek tartották. De ez a tény azt mutatja, hogy az „ökonomizmus" kialakulása és elterjedése korántsem ment simán Oroszországban sem, mert az „öreg" szociáldemokraták harcoltak ellene (amiről gyakran megfeledkeznek a mostani „ökonomisták"). És ha ennek a harcnak többnyire nem maradtak „írásos" nyomai, ennek az az *egyedüli* oka, hogy a működő munkáskörök összetétele rendkívül gyakran változott, nem volt semmiféle folytonosság, és ezért a nézeteltérések sem rögzítődtek dokumentumokban.

A „Rabocsaja Miszl" megjelenésével napvilágra került az „ökonomizmus", de ez sem ment egyszerre. Konkrétan kell elképzelnünk az orosz körök munkafeltételeit és legtöbbjüknek rövid életét (ezt pedig csak az tudja konkrétan elképzelni, aki átélte), hogy megértsük, milyen nagy szerepe volt a véletlennek abban, hogy az új irányzat sikert aratott-e vagy kudarcot vallott egy-egy városban, és hogy miért nem tudták oly sokáig megállapítani ennek az „új valaminek" sem a hívei, sem az ellenfelei — és a szó szoros értelmében nem is volt rá semmi lehetőségük, hogy megállapítsák

—, vajon valóban külön irányzat-e ez, vagy pedig csak egyes személyek hiányos képzettségének a kifejezője. Például a „Rabocsaja Miszl" első hektografált számairól a szociáldemokraták óriási többségének nem volt tudomása, és ha most az első szám vezércikkére hivatkozhatunk, csak azért tehetjük, mert V. I—n[52] cikkében („Lisztok »Rabotnyika«", 9—10. sz. 47. és köv. old.) újra közölték. V. I—n persze nem mulasztotta el, hogy buzgón, sőt túlbuzgón magasztalja az új lapot, amely oly élesen különbözött a fent említett újságoktól és újságtervezetektől*. Ez a vezércikk pedig olyan félreérthetetlenül fejezte ki a „Rabocsaja Miszl" és általában az „ökonomizmus" *egész szellemét*, hogy érdemes vele bővebben foglalkozni.

A vezércikk rámutat arra, hogy a kékhajtókás kéz nem tartóztathatja fel a munkásmozgalom fejlődését, majd így folytatja: „... A munkásmozgalom annak köszönheti életerejét, hogy a munkás végre maga veszi kézbe sorsának intézését, kiragadva azt a vezetők kezéből", és részletesen fejtegeti ezt az alaptételt. A valóságban a vezetőket (vagyis a szociáldemokratákat, a „Harci Szövetség" vezetőit) ragadta ki a rendőrség, hogy úgy mondjuk, a munkások kezéből** —

* Mellesleg a „Rabocsaja Miszl"-nek ez a magasztalása 1898 novemberében, amikor az „ökonomizmus" — különösen külföldön — már teljesen kialakult, ugyanattól a V. I—ntől eredt, aki csakhamar a „Rabocseje Gyelo" egyik szerkesztője lett. És a „Rabocseje Gyelo" még tagadta, hogy két irányzat van az orosz szociáldemokráciában, mint ahogy még most is tagadja!

** Hogy mennyire helytálló ez a hasonlat, az a következő jellemző tényből látható: mikor a „dekabristák" letartózta-

itt pedig úgy tüntetik fel a dolgot, mintha a munkások harcot folytattak volna a vezetők ellen és most végre megszabadultak volna igájuktól! Ahelyett, hogy előre, a forradalmi szervezet megszilárdítására és a politikai tevékenység kiterjesztésére szólítottak volna, *visszafelé*, kizárólag trade-unionista harcra hívtak. Azt hirdették, hogy „a politikai eszmény állandó szemmeltartására irányuló törekvés elhomályosítja a mozgalom gazdasági alapját", hogy a munkásmozgalomnak ez a jelszava: „harc a gazdasági helyzetért" (!), vagy ami még jobb: „munkások a munkásokért"; kijelentették, hogy a sztrájkpénztárak „becsesebbek a mozgalom számára, mint száz más szervezet" (hasonlítsák össze ezt az 1897 októberében tett kijelentést a „dekabristák" és a „fiatalok" 1897 eleji vitájával) stb. Olyasféle szólamok jöttek divatba, hogy nem a munkások „krémjét", hanem az „átlag"-munkást, a tömeg-munkást kell figyelmünk középpontjába helyezni, hogy „a politika mindig engedelmesen követi az ökonómiát"* stb., stb., és ellenállhatatlan

tása után a Schlüsselburgi út munkásai között híre terjedt annak, hogy a lebukásban része volt N. N. Mihajlov provokátornak (egy fogorvosnak), aki közel állott a „dekabristákkal" érintkező egyik csoporthoz, a munkások felháborodásukban elhatározták, hogy megölik.

* A „Rabocsaja Miszl" első számának ugyanabból a vezércikkéből. Ebből megítélhető, hogy milyen volt „az orosz szociáldemokrácia e V. V.-inek" elméleti képzettsége, akik a durván elsekélyesített „gazdasági materializmust" szajkózták olyankor, amikor az irodalomban a marxisták háborút viseltek az igazi V. V. úr ellen, akit a politika és a gazdaság viszonyának *ugyanilyen* felfogásáért már régen „a reakció nagymesterének" neveztek el!

befolyást gyakoroltak a mozgalomba áramló fiatalok tömegeire, akik a marxizmusnak többnyire csak a töredékeit ismerték és azokat is csak a legális irodalomból.

Ez azt jelentette, hogy a tudatosságot teljesen elnyomta a spontaneitás, azoknak a „szociáldemokratáknak" a spontaneitása, akik V. V. úr „eszméit" szajkózták, azoknak a munkásoknak a spontaneitása, akik felültek annak az érvnek, hogy az egyszázalékos béremelés mindenféle szocializmusnál és mindenféle politikánál kézenfekvőbb és becsesebb, hogy „abban a tudatban kell harcolniuk, hogy nem a jövendő nemzedékek érdekében, hanem önmagukért és gyermekeikért harcolnak" (a „Rabocsaja Miszl" 1. számának vezércikke). Az efféle frázisok mindig kedvelt fegyverei voltak azoknak a nyugat-európai burzsoáknak, akik a szocializmus iránti gyűlöletükben (mint például Hirsch, a német „szociálpolitikus") fáradságot nem kímélve maguk igyekeztek átültetni az angol trade-unionizmust a hazai talajba, s azt mondták a munkásoknak, hogy éppen akkor harcolnak önmagukért és gyermekeikért, nem pedig holmi jövendő nemzedékekért és holmi jövendő szocializmusért, ha csak-szakszervezeti harcot* folytatnak. Most pedig „az orosz szociáldemokrácia V. V.-i" szajkózzák ezeket a burzsoá frázisokat. Három olyan körülményre kell itt utalnunk, amelyek azért fontosak, mert a

* A németeknek még külön szavuk is van erre: „Nur-Gewerkschaftler", amellyel a „csak-szakszervezeti" harc híveit jelölik.

jelenlegi nézeteltérések további elemzése során igen hasznosak lesznek*.

Először is, az, amit az imént említettünk, hogy a spontaneitás elnyomta a tudatosságot, szintén *spontánul* történt. Ez szójátéknak látszik, pedig — sajnos! — keserű igazság. Nem úgy történt, hogy két homlokegyenest ellentétes nézet nyílt harcot folytatott egymás ellen és az egyik győzelmet aratott a másikon, hanem úgy, hogy a csendőrség egyre több és több „öreg" forradalmárt „ragadott ki", és egyre több és több „fiatal" „orosz szociáldemokrata V. V." lépett a színre. Aki nem vett is részt a *jelenlegi* orosz mozgalomban, de legalább beleszagolt, az nagyon jól tudja, hogy csakugyan így áll a dolog. És ha ennek ellenére különösen ragaszkodunk ahhoz, hogy az olvasó egészen tisztán lássa ezt a közismert tényt, ha — hogy úgy mondjuk — a szemléletesség kedvéért adatokat közlünk a „Rabocseje Gyelo" első változatáról, valamint az „öregek" és a „fiatalok" 1897 elején lezajlott vitájáról, ezt azért tesszük, mert egyesek, akik „demokratizmusukkal" kérkednek, arra spekulálnak, hogy a közönség széles rétegei (vagy az egészen fiatalkorú ifjúság) nem ismerik ezeket a tényeket. Alább még visszatérünk erre.

* Azoknak a kedvéért emeljük ki, hogy *jelenlegi*, akik farizeusok módjára vonogatják vállukat és azt mondják: könnyű most szidni a „Rabocsaja Miszl"-t — csakhogy ez már mind elavult história! Mutato nomine de te fabula narratur (Változtasd meg a nevet, s rólad szól a mese. — *Szerk.*) — válaszoljuk mi ezeknek a mai farizeusoknak, akikről alább *bebizonyítjuk*, hogy teljesen rabul ejtették őket a „Rabocsaja Miszl" eszméi.

Másodszor: már az „ökonomizmus" első irodalmi megnyilatkozásában megfigyelhetjük azt a rendkívül sajátságos és a mai szociáldemokraták körében fennálló összes nézeteltérések megértése szempontjából fölöttébb jellemző jelenséget, hogy a „tisztán munkás mozgalom" hívei, a proletárharccal való legszorosabb és „legszervesebb" (a „Rabocseje Gyelo" kifejezése) kapcsolat hódolói, minden nem munkás értelmiség ellenfelei (még ha szocialista értelmiség is az) álláspontjuk megvédése céljából a *burzsoá* „csak tradeunionisták" érveihez kénytelenek folyamodni. Ez azt mutatja, hogy a „Rabocsaja Miszl" megindulásától kezdve — anélkül, hogy tudatában lett volna — a „Credo" programját igyekezett megvalósítani. Ez azt mutatja — (amit a „Rabocseje Gyelo" sehogy sem tud megérteni) —, hogy *mindennemű* meghódolás a munkásmozgalom spontaneitása előtt, a „tudatos elem" szerepének, a szociáldemokrácia szerepének mindennemű lekicsinylése egyszersmind *azt jelenti, hogy erősödik a burzsoá ideológiának a munkásságra gyakorolt befolyása, teljesen függetlenül attól, hogy az, aki lekicsinyli, maga óhajtja-e ezt vagy sem.* Mindazok, akik „az ideológia túlbecsüléséről"*, a tudatos elem szerepének túlzásáról** stb., stb. beszélnek, azt képzelik, hogy a tisztán munkás mozgalom önmaga is ki tudja dolgozni és ki is dolgozza önálló ideológiáját, mihelyt a munkások „kiragadják sorsuk intézését a vezetők kezéből". Ez azonban nagy tévedés. A fentebb

* Az „ökonomisták" levele az „Iszkra" 12. számában.
** „Rabocseje Gyelo", 10. sz.

mondottak kiegészítéséül idézzük még Kautskynak az osztrák szociáldemokrata párt új programtervezetéhez fűzött nagyon helyes és fontos megjegyzéseit.*

„Némely revizionista kritikusunk véleménye szerint Marx azt állította, hogy a gazdasági fejlődés és az osztályharc nemcsak a szocialista termelés előfeltételeit teremti meg, hanem közvetlenül létrehozza a szocializmus szükségszerűségének *felismerését* is. (K. Kautsky kiemelése.) És ezek a kritikusok mindjárt elő is hozakodnak azzal az ellenvetéssel, hogy noha Anglia áll a kapitalista fejlődés legmagasabb fokán, az összes modern országok közül éppen Anglia áll legtávolabb ettől a felismeréstől. Az új tervezet alapján azt lehetne hinni, hogy az osztrák programbizottság is osztja ezt az ily módon megcáfolt, állítólag ortodox marxista nézetet. A tervezet ugyanis azt mondja: »Minél jobban növekszik a proletariátus a kapitalizmus fejlődésével, annál inkább kénytelen és képes felvenni a harcot a kapitalizmus ellen. A proletariátus tudatára ébred« a szocializmus lehetőségének és szükségszerűségének stb. Ebben az összefüggésben a szocialista tudat a proletár osztályharc szükségszerű, közvetlen eredményének látszik. Ez azonban nem így van. Magától értetődik, hogy a szocializmus mint tanítás éppúgy a mai gazdasági viszonyokban gyökerezik, mint a proletariátus osztályharca, éppúgy, mint ahogy ez utóbbi is a tömegeknek a kapitalizmus szülte szegénysége és nyomora elleni harcból ered, a szocializmus és a proletariátus osztályharca azonban nem egymás-

* „Die Neue Zeit", 1901—1902. XX. évf. I. köt. 3. sz. 79. old. A bizottság tervezetét, amelyről Kautsky beszél, a bécsi pártkongresszus (a múlt évvégén) némileg módosított formában elfogadta.[53]

ból, hanem egymás mellett, de különböző feltételek alapján keletkezik. A modern szocialista tudat csak mély tudományos belátás alapján keletkezhet. Valóban, a mai közgazdasági tudomány éppúgy előfeltétele a szocialista termelésnek, mint például a mai technika, de a proletariátus a legjobb akarattal sem tudja létrehozni sem az egyiket, sem a másikat, mert mindkettő a mai társadalmi folyamatból keletkezik. A tudomány hordozója azonban nem a proletariátus, hanem *a polgári értelmiség*" (Kautsky kiemelése); „a modern szocializmus is e réteg egyes tagjainak agyában született meg, ők adták tovább szellemileg kiváló proletároknak, akik aztán ott, ahol a viszonyok megengedik, beviszik a proletariátus osztályharcába. A szocialista tudat tehát olyasvalami, amit kívülről vittek be (von aussen Hineingetragenes) a proletariátus osztályharcába, nem pedig olyasmi, ami abból spontán (urwüchsig) fejlődött ki. Ennek megfelelően a régi hainfeldi program igen helyesen mondja, hogy a szociáldemokrácia feladata: a proletariátust helyzetének és feladatának *tudatára ébreszteni* (szó szerint: eltölteni helyzetének és feladatának tudatával). Nem volna szükség erre, ha ez a tudat magától következnék az osztályharcból. Az új tervezet ezt a tételt a régi programból vette át és hozzátoldotta a fent idézett tételhez. Így azonban teljesen megszakadt a gondolatmenet..."

Ha tehát szó sem lehet a munkástömegek által mozgalmuk folyamán kidolgozott önálló ideológiáról*,

* Ez persze nem jelenti azt, hogy a munkások nem vesznek részt az ideológia kidolgozásában. De nem mint munkások vesznek részt benne, hanem mint a szocializmus teoretikusai, mint Proudhonok és Weitlingek, más szóval: csak akkor és csak annyiban, amennyiben kisebb-nagyobb mértékben sikerül elsajátítaniuk és előbbrevinniük koruk isme-

akkor a kérdés *csakis így* tehető fel: burzsoá vagy szocialista ideológia? Itt nincs középút (mert az emberiség semmiféle „harmadik" ideológiát nem dolgozott ki, és mert általában egy osztályellentétektől marcangolt társadalomban sohasem lehet osztályon kívüli vagy osztályok feletti ideológia). Ezért a szocialista ideológia *mindennemű* lekicsinylése, *mindennemű mellőzése* egyszersmind a burzsoá ideológia erősbítését jelenti. Spontaneitásról beszélnek. De a munkásmozgalom *spontán* fejlődése éppen afelé halad, hogy a munkásmozgalom a burzsoá ideológia befolyása alá került, *éppen* a „Credo" *programjának vonalán halad*, mert az ösztönös munkásmozgalom nem egyéb, mint trade-unionizmus, Nur-Gewerkschaftlerei, a trade-unionizmus pedig éppen azt jelenti, hogy a burzsoázia eszmeileg leigázza a munkásságot. Ezért feladatunk, a szociáldemokrácia feladata az, hogy *harcoljunk a spontaneitás ellen*, hogy a munkásmozgalmat *eltérítsük* a trade-unionizmustól, amely spontánul a burzsoázia szárnyai alá igyekszik, és vonjuk a forra-

reteit. És hogy a munkásoknak *gyakrabban sikerüljön ez*, ahhoz általában az szükséges, hogy minél jobban gondoskodjunk a munkások tudatossági színvonalának emeléséről, és hogy a munkások ne zárkózzanak be a „*munkásoknak való irodalom*" mesterségesen szűkített keretei közé, hanem tanulják meg egyre jobban elsajátítani az *általános irodalmat*. Sőt, „ne zárkózzanak be" helyett helyesebb volna azt mondani, hogy ne zárják be őket, mert maguk a munkások mindent elolvasnak, még azt is el akarják olvasni, amit az értelmiség számára írnak, és csak egyes (rossz) intellektuelek gondolják, hogy „a munkásoknak" elég, ha a gyári állapotokról beszélnek nekik és rég ismert dolgokon kérődznek.

dalmi szociáldemokrácia szárnyai alá. Ezért az „Iszkra" 12. számában megjelent „ökonomista" levél íróinak az a frázisa, hogy a leglelkesebb ideológusok semmiféle erőfeszítése sem képes letéríteni a munkásmozgalmat arról az útról, amelyet az anyagi elemek és az anyagi környezet egymásrahatása határoz meg, *teljesen egyértelmű a szocializmus feladásával*, és ha a levél írói bátran és következetesen végig tudnák gondolni azt, amit mondanak, mint ahogy mindenkinek végig kell gondolnia gondolatait, aki az irodalmi és társadalmi tevékenység porondjára lép, akkor nem maradna más hátra számukra, mint „üres kebellel és ölbe tett kézzel vesztegelni" és ...átengedni a tettek mezejét Sztruve és Prokopovics úréknak, akik a munkásmozgalmat „a legkisebb ellenállás vonalán", vagyis a burzsoá trade-unionizmus vonalán vonszolják, vagy pedig Zubatov úréknak, akik a papi és csendőri „ideológia" vonalán rángatják.

Emlékezzünk Németország példájára. Mi volt Lassalle történelmi érdeme a német munkásmozgalomban? Az, hogy *letérítette* ezt a mozgalmat a haladó párti trade-unionizmus és a kooperativizmus útjáról, amelyen spontánul elindult *(a Schulze—Delitzschek és a hozzájuk hasonlók szíves közreműködésével)*. Ennek a feladatnak a teljesítéséhez egészen másra volt szükség, mint olyasfajta fecsegésre, amely a spontán elem lekicsinyléséről, a folyamat-taktikáról, az elemek és a környezet egymásra hatásáról stb. szól. Ehhez *elkeseredett harcot* kellett vívni *a spontaneitás ellen*, és csak egy ilyen, sok-sok évig tartó harc eredményeképpen lehetett elérni például azt, hogy Berlin

munkáslakossága a haladó párt támaszából a szociáldemokrácia egyik legszilárdabb erődjévé vált. És ez a harc korántsem ért véget máig sem (mint azok gondolhatnák, akik a német mozgalom történetét Prokopovics, filozófiáját pedig Sztruve nyomán tanulmányozzák[54]). A német munkásosztály most is — ha szabad így mondanunk — több ideológia között oszlik meg: a munkásság egy része a katolikus és monarchista munkásegyletekben, másik része az angol tradeunionizmus burzsoá hódolói által alapított Hirsch—Duncker-féle szervezetekben[55], harmadik része a szociáldemokrata szervezetekben tömörül. Az utóbbi rész hasonlíthatatlanul nagyobb a többinél, de ezt az elsőbbséget a szociáldemokrata ideológia csakis valamennyi többi ideológia ellen folytatott rendületlen harccal tudta elérni és tudja továbbra is megtartani.

De, kérdezhetné az olvasó, miért vezet a spontán mozgalom, a legkisebb ellenállás vonalán haladó mozgalom éppen a burzsoá ideológia uralmához? Azon egyszerű oknál fogva, mert a burzsoá ideológia sokkal régebbi eredetű, mint a szocialista ideológia, mert minden részletében jobban kidolgozott, mert a terjesztésnek *mérhetetlenül* több eszközével rendelkezik*. És ezért minél fiatalabb a szocialista mozgalom valamely

* Gyakran mondják: a munkásosztály *spontánul* vonzódik a szocializmushoz. Ez tökéletesen helyes abban az értelemben, hogy a szocialista elmélet minden más elméletnél mélyebben és helyesebben határozza meg a munkásosztály nyomorának okait, és ezért is sajátítják el olyan könnyen a munkások, de csak akkor, *ha* az elmélet maga nem hajol meg a spontaneitás előtt, *ha* irányítása alá veszi a spontaneitást. Ez voltaképpen

országban, annál erélyesebben kell harcolnia minden olyan kísérlet ellen, amely a nem szocialista ideológia megszilárdítására irányul, annál határozottabban kell óvnia a munkásokat azoktól a rossz tanácsadóktól, akik „a tudatos elem túlbecsülése" stb. ellen kiabálnak. Az „ökonomista" levél írói a „Rabocseje Gyeló"-val egyetemben kórusban mennydörögnek a mozgalom gyermekkorára jellemző türelmetlenség ellen. Mi erre azt feleljük: igen, mozgalmunk valóban gyermekkorát éli, s éppen azért, hogy minél előbb elérje férfikorát, türelmetlennek kell lennie azokkal szemben, akik a spontaneitás előtti meghódolásukkal hátráltatják fejlődését. Nincs nevetségesebb és károsabb annál, mint mikor valaki megjátssza az öreget, aki már régen túl van a harc minden döntő epizódján!

Harmadszor: a „Rabocsaja Miszl" első száma azt mutatja, hogy az „ökonomizmus" elnevezés (amelyet természetesen nem szándékozunk elvetni, mert így vagy úgy már átment a köztudatba) nem fejezi ki eléggé pontosan az új irányzat lényegét. A „Rabocsaja Miszl" nem tagadja teljesen a politikai harcot: a „Rabocsaja Miszl" 1. számában közölt segélypénztári alapszabályzat beszél a kormány elleni harcról. Csakhogy a „Rabocsaja Miszl" úgy véli, hogy „a politika mindig engedelmesen követi az ökonómiát" (a „Rabocseje

magától értetődik, de a „*Rabocseje Gyelo*" éppen ezt a magától értetődő dolgot felejti el és forgatja ki. A munkásosztály spontánul vonzódik a szocializmushoz, de a leginkább elterjedt (és a legkülönbözőbb formákban újra meg újra feltámasztott) burzsoá ideológia mindennél inkább ösztönösen hatalmába keríti a munkást.

Gyelo" pedig programjában úgy variálja ezt a tételt, hogy „Oroszországban a gazdasági harc — még inkább, mint bármely más országban — *elválaszthatatlan* a politikai harctól"). A „Rabocsaja Miszl"-nek és a „Rabocseje Gyeló"-nak ezek a tételei teljesen hamisak, *ha a politikán szociáldemokrata politikát értünk.* A munkásság gazdasági harca — mint már láttuk — igen gyakran összefügg (ha nem is elválaszthatatlanul) a burzsoá, klerikális stb. politikával. A „Rabocseje Gyelo" tételei igazak, ha a politikán tradeunionista politikát értünk, vagyis az összes munkásoknak azt a közös törekvését, hogy az államtól különféle intézkedéseket harcoljanak ki, amelyek enyhítenék ugyan a helyzetükkel járó bajokat, de nem vetnének véget ennek a helyzetnek, vagyis nem szüntetnék meg a tőke uralmát a munka felett. Ez a törekvés csakugyan közös vonása a szocializmussal ellenségesen szemben álló angol trade-unionistáknak is, a katolikus munkásoknak is, a „zubatovi" munkásoknak is stb. Politika és politika közt különbség van. Azt látjuk tehát, hogy a „Rabocsaja Miszl" a politikai harcot illetően is nem annyira tagadja azt, mint inkább meghódol annak *spontán*, tudattalan volta előtt. A „Rabocsaja Miszl" teljesen elismeri a munkásmozgalomból spontánul kinövő politikai harcot (helyesebben: a munkások politikai óhajait és követeléseit), de teljesen lemond a szocializmus általános feladatainak és a jelenlegi orosz viszonyoknak megfelelő specifikus *szociáldemokrata politika önálló kidolgozásáról.* Az alábbiakban ki fogjuk mutatni, hogy a „Rabocseje Gyeló"-nak is ugyanez a hibája.

c) AZ „ÖNFELSZABADÍTÁS CSOPORTJA"[56] ÉS A „RABOCSEJE GYELO"

Azért foglalkoztunk ilyen részletesen a „Rabocsaja Miszl" első számának alig ismert és ma már csaknem feledésbe merült vezércikkével, mert legelsőnek és a legplasztikusabban fejezte ki azt a közös áramlatot, amely később számtalan erecske formájában bukkant elő. V. I—nnek tökéletesen igaza volt, amikor a „Rabocsaja Miszl" első számát és vezércikkét magasztalva azt mondta, hogy „éles hangnemben, hévvel" írták („Lisztok »Rabotnyika«", 9—10. sz. 49. old.). Minden meggyőződéses ember, aki azt hiszi, hogy valami újat ad, „hévvel" ír és plasztikusan fejezi ki nézeteit. Csak azok nem „hevülnek" soha, akik megszokták, hogy két szék közt üljenek, csak ezek képesek arra, hogy tegnap a „Rabocsaja Miszl" hevét magasztalják, ma pedig az ellenfeleit támadják „heves vitatkozási módszerük" miatt.

Nem kívánunk időzni „A »Rabocsaja Miszl« különmellékleté"-nél (később, különböző kérdésekkel kapcsolatban lesz még alkalmunk hivatkozni erre a műre, amely mindennél következetesebben fejezi ki az „ökonomisták" eszméit), csak „A Munkások Önfelszabadítása Csoportjának felhívásá"-ról fogunk röviden megemlékezni (1899. március, újra nyomtatva a londoni „Nakanunye"[57] 1899. július havi, 7. számában). A felhívás szerzői igen helyesen mondják, hogy „a munkás Oroszország *még csak ébredezik*, még csak széjjeltekint és *ösztönösen kap a legelső, útjába kerülő* harci eszközökön", de ebből ugyanazt a helytelen következ-

tetést vonják le, mint a „Rabocsaja Miszl", megfeledkezve arról, hogy az ösztönösség éppen a tudatosság hiánya (spontaneitás), amelyen a szocialistáknak kell segíteniük, hogy a mai társadalomban „a legelső, útjába kerülő" harci eszköz mindig a trade-unionista harci eszköz, „a legelső, útjába kerülő" ideológia pedig a burzsoá (trade-unionista) ideológia lesz. Éppígy a politikát sem „tagadják" ezek a szerzők, hanem csak (csak!) azt mondják — V. V. úr nyomán —, hogy a politika felépítmény, és ezért „a politikai agitációnak a gazdasági harc érdekében folytatott agitáció felépítményének kell lennie, ennek a harcnak a talajából kell kinőnie és ehhez kell igazodnia".

Ami a „Rabocseje Gyeló"-t illeti, tevékenységét mindjárt az „ökonomisták" „védelmével" kezdte. Már az első számában (141—142. old.) *nyilvánvaló valótlanságot* mondott. „Nem tudjuk — úgymond —, miféle fiatal elvtársakról beszélt Akszelrod", aki ismert brosúrájában* óva intette az „ökonomistákat", de amikor e valótlanság miatt Akszelrod és Plehanov vitába szállt a „Rabocseje Gyeló"-val, az utóbbi kénytelen volt beismerni, hogy „az félreértés folytán *védelmébe* akarta venni az összes fiatalabb külföldi szociáldemokratákat ezzel az igazságtalan váddal szemben" (Akszelrod ugyanis szűklátókörűséggel vádolta az „ökonomistákat")[58]. Valójában ez a vád teljesen jogos

* «К вопросу о современных задачах и тактике русских социал-демократов» [„Az orosz szociáldemokraták mai feladatainak és taktikájának kérdéséhez"]. Genf 1898. Két 1897-ben írt levél a „Rabocsaja Gazetá"-hoz.

volt, és a „Rabocseje Gyelo" nagyon jól tudta, hogy többek között egyik szerkesztőségi tagjára, V. I—nre is vonatkozott. Mellesleg megjegyzem, hogy az említett vitában Akszelrodnak tökéletesen igaza volt, a „Rabocseje Gyeló"-nak pedig egyáltalán nem volt igaza abban, ahogyan „Az orosz szociáldemokraták feladatai" című brosúrámat* értelmezte. Ezt a brosúrát 1897-ben, még a „Rabocsaja Miszl" megjelenése előtt írtam, amikor a szentpétervári „Harci Szövetség" fentebb jellemzett *eredeti* irányzatát tartottam uralkodónak, és joggal tartottam annak. Legalábbis 1898 közepéig valóban ez az irányzat uralkodott. Ezért a „Rabocseje Gyeló"-nak egyáltalán nem volt joga ahhoz, hogy az ökonomizmus létezésének és veszélyének megcáfolása céljából olyan nézeteket fejtegető brosúrára hivatkozzék, amelyeket Szentpétervárott 1897—1898-ban *kiszorítottak* az „ökonomista" nézetek**.

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 2. köt. Budapest 1963. 407—442. old. — *Szerk.*

** A „Rabocseje Gyelo" első valótlanságát („nem tudjuk, miféle fiatal elvtársakról beszél P. B. Akszelrod") védekezése során még egy másikkal tetézte, amikor a „Válasz"-ban azt írta: „A »Feladatok« bírálatának megírása óta bizonyos orosz szociáldemokraták körében a gazdasági egyoldalúság felé hajló tendenciák keletkeztek, illetve többé-kevésbé világosan ki is alakultak, amelyek mozgalmunknak a »Feladatok«-ban vázolt állapotához képest visszafejlődést jelentenek." (9. old.) Ezt írja az *1900-ban* megjelent „Válasz". A „Rabocseje Gyelo" első száma pedig (a bírálattal) *1899 áprilisában* jelent meg. Vajon 1899-ben még csak keletkezett az „ökonomizmus"? Nem. 1899-ben tiltakoztak először az

De a „Rabocseje Gyelo" nemcsak hogy „védelmezte" az „ökonomistákat", hanem maga is állandóan bele-beleesett legfőbb tévedéseikbe. Ennek a zavarnak a forrása a „Rabocseje Gyelo" következő programpontjának kétértelmű felfogása: „*a munkásoknak* az utóbbi években keletkezett *tömegmozgalmát* tartjuk az orosz élet legfontosabb jelenségének, amely elsősorban *fogja megszabni*" (a „Rabocseje Gyelo" kiemelései) „a Szövetség irodalmi tevékenységének *feladatait*" (a mi kiemelésünk) „és jellegét". Hogy a tömegmozgalom rendkívül fontos jelenség, az vitathatatlan. Kérdés azonban, mit kell értenünk azon, hogy ez a tömegmozgalom „fogja megszabni a feladatokat"? Ezt kétféleképpen lehet érteni: *vagy* úgy, hogy meghódolunk e mozgalom spontaneitása előtt, vagyis a szociáldemokrácia szerepét a munkásmozgalomnak mint olyannak egyszerű kiszolgálására korlátozzuk (ez a „Rabocsaja Miszl", az „Önfelszabadítás Csoportja" és más „ökonomisták" felfogása), *vagy* pedig úgy, hogy a tömegmozgalom *új* elméleti, politikai, szervezeti feladatokat tűz elénk, sokkal bonyolultabbakat, mint amelyekkel a tömegmozgalom keletkezését megelőző időszakban beérhettük. A „Rabocseje Gyelo" éppen az első felfogás felé hajlott és hajlik most is, mert nem mondott semmi határozottat semmiféle új feladatok-

orosz szociáldemokraták az „ökonomizmus" ellen (tiltakozás a „Credo" ellen). (Lásd *Lenin* Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 151—163. old.) De az „ökonomizmus", mint a „Rabocseje Gyelo" is nagyon jól tudja, 1897-ben keletkezett, mert *V. I—n* már *1898 novemberében* („Lisztok »Rabotnyika«", 9—10. sz.) magasztalta a „Rabocsaja Miszl"-t.

ról, hanem egész idő alatt úgy okoskodott, mintha a „tömegmozgalom" *felmentene* minket az előtérbe került feladatok világos felismerésének és megoldásának szükségessége alól. Elég arra hivatkoznunk, hogy a „Rabocseje Gyelo" lehetetlennek tartotta, hogy a munkások tömegmozgalma elé *első* feladatul az önkényuralom megdöntését tűzzék ki, s így e feladatot (a tömegmozgalom nevében) a legközelebbi politikai követelésekért vívott harc feladatává fokozta le. („Válasz". 25. old.)

Mellőzve a „Rabocseje Gyelo" szerkesztőjének, B. Kricsevszkijnek a 7. számban megjelent „Gazdasági és politikai harc az orosz mozgalomban" című cikkét, amely ugyanezeket a hibákat ismétli meg*, rögtön áttérünk a „Rabocseje Gyelo" 10. számára. Természetesen nem szándékozunk B. Kricsevszkijnek és

* A politikai harc „stádium-elmélete" vagy „félénk cikcakk"-elmélete ebben a cikkben például így fejeződik ki: „Azoknak a politikai követeléseknek azonban, amelyek jellegük szerint egész Oroszországra érvényesek, az első időben" (ezt 1900 augusztusában írták!) „meg kell felelniük azoknak a tapasztalatoknak, amelyeket az illető munkásréteg (sic!) a gazdasági harcból szűrt le. Csakis (!) ezeknek a tapasztalatoknak alapján lehet és kell hozzáfogni a politikai agitációhoz" stb. (11. old.) A 4. oldalon a szerző az ökonomista eretnekségnek véleménye szerint teljesen alaptalan vádján felháborodva patetikusan felkiált: „Melyik szociáldemokrata nem tudja, hogy Marx és Engels tanítása szerint az egyes osztályok gazdasági érdekei döntő szerepet játszanak a történelemben, *következésképpen* különösen a proletariátusnak saját gazdasági érdekeiért folytatott harca szükségképp elsőrendű jelentőségű a proletariátus osztályfejlődése és felszabadító harca szempontjából?" (A mi kiemelésünk.) Ez a „kö-

Martinovnak a „Zarja" és az „Iszkra" ellen felsorakoztatott egyes ellenvetéseit taglalni. Bennünket ezúttal kizárólag a „Rabocseje Gyelo" elvi álláspontja érdekel, melyet 10. számában fejtett ki. Nem fogjuk taglalni például azt a furcsaságot sem, hogy a „Rabocseje Gyelo" „szöges ellentmondást" látott a következő két tétel között:

„A szociáldemokrácia nem köti meg a kezét, nem korlátozza tevékenységét a politikai harcnak valamilyen előre kigondolt tervével vagy módszerével — elismer minden harci eszközt, feltéve, hogy megfelel a párt meglevő erőinek" stb. („Iszkra", 1. sz.)*

és:

„Ha... nincs a politikai harc terén tapasztalt, minden helyzetben és minden időszakban kipróbált erős szervezetünk, akkor szó sem lehet olyan rendszeres, szilárd elvekre támaszkodó és tántoríthatatlanul vég-

vetkezésképpen" egyáltalán nem helyénvaló. Abból, hogy a gazdasági érdekek döntő szerepet játszanak, *semmiképp sem lehet* a gazdasági (=szakmai) harc elsőrendű jelentőségére következtetni, mert az osztályok leglényegesebb, „döntő" érdekei *csakis* gyökeres *politikai* átalakításokkal elégíthetők ki; nevezetesen, a proletariátus alapvető gazdasági érdeke csakis politikai forradalom útján elégíthető ki, mely a burzsoázia diktatúrája helyébe a proletariátus diktatúráját állítja. B. Kricsevszkij megismétli „az orosz szociáldemokrácia V. V.-inek" (a politika az ökonómiát követi stb.) és a német szociáldemokrácia bernsteinistáinak bölcselkedéseit (pl. Woltmann éppen ilyen bölcselkedéssel bizonygatta, hogy a munkásoknak „gazdasági erőre" kell szert tenniük, mielőtt politikai forradalomra gondolnának).

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 350. old. — *Szerk.*

rehajtandó munkatervről, amely egyedül méltó arra, hogy taktikának nevezzük." („Iszkra", 4. sz.)*

Aki minden célszerű harci eszköz, minden célszerű terv és módszer *elvi* elismerését összetéveszti azzal a követelménnyel, hogy *valamely adott politikai helyzetben* egy tántoríthatatlanul végrehajtandó terv szerint járjunk el — amennyiben taktikáról van szó —, ugyanúgy tesz, mint az, aki mindenféle gyógymód orvostudományként való elismerését összetéveszti azzal a követelménnyel, hogy valamely adott betegség gyógyításánál egyvalamely meghatározott gyógymódhoz tartsuk magunkat. De hiszen éppen arról van szó, hogy a „Rabocseje Gyelo", amely maga is abban a betegségben szenved, amit mi a spontaneitás előtti meghódolásnak neveztünk el, nem akarja elismerni *ennek* a betegségnek semmiféle „gyógymódját". Ezért azt a nagyszerű felfedezést tette, hogy a „terv-taktika ellentmond a marxizmus belső szellemének" (10. sz. 18. old.), hogy a taktika nem egyéb, mint a *„párttal együtt növekvő pártfeladatok növekedési folyamata"* (11. old., a „Rabocseje Gyelo" kiemelése). Ennek az utóbbi mondatnak minden esélye megvan arra, hogy nevezetes szállóigévé, a „Rabocseje Gyelo" „irányzatának" örökértékű emlékévé váljék. Arra a kérdésre, hogy *„merre tartsunk?"*, a vezető lap ezt feleli: a mozgás nem egyéb, mint a mozgás kiindulópontja és következő pontjai közötti távolság változásának folyamata. Ez a páratlan bölcsesség azonban nemcsak fur-

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 6—7. old. — *Szerk.*

csaság (ebben az esetben nem volna érdemes különösebben foglalkozni vele), hanem *egy egész irányzat programja is*, mégpedig ugyanaz a program, amelyet R. M. („A »Rabocsaja Miszl« különmellékleté"-ben) ezekkel a szavakkal fejezett ki: az a harc kívánatos, amely lehetséges, lehetséges pedig az, amely az adott pillanatban folyik. Ez pedig éppen a spontaneitáshoz passzívan alkalmazkodó határtalan opportunizmus irányzata.

„A terv-taktika ellentmond a marxizmus belső szellemének!" De hiszen ez a marxizmus megrágalmazása, a marxizmusnak ugyanaz a karikatúrája, amelyet a narodnyikok szegeztek nekünk az ellenünk viselt háborúban. Ez nem más, mint a tudatos vezetők kezdeményezésének és energiájának semmibevevése, pedig a marxizmus éppen ellenkezőleg, óriási lökést ad a szociáldemokraták kezdeményezésének és energiájának azzal, hogy a legszélesebb perspektívákat tárja fel előttük, s rendelkezésükre bocsátja (ha szabad ezt mondanunk) a „spontánul" harcra kelő munkásosztály millióinak hatalmas erejét! A nemzetközi szociáldemokrácia egész történelme folyamán se szeri, se száma a sok különféle tervnek, hol az egyik, hol a másik politikai vezér állt elő ilyesmivel, s ezek igazolják az egyik előrelátását és politikai, szervezeti nézeteinek helyességét, felfedik a másik rövidlátását és politikai hibáit. Amikor Németország egyik legnagyobb történelmi fordulatát élte át — amikor megalapították a birodalmat, megnyitották a Reichstagot, s megadták az általános választójogot —, más szociáldemokrata politikai terve és általában munkaterve volt

Liebknechtnek, és más terve volt Schweitzernek. Amikor a német szocialistákra rázúdult a kivételes törvény, más terve volt Mostnak és Hasselmann-nak, akik készek voltak egyszerűen meghirdetni az erőszakot és terrort, és más terve volt Höchbergnek, Schrammnak és (részben) Bernsteinnek, akik azt kezdték prédikálni a szociáldemokratáknak, hogy oktalan élességükkel és forradalmiságukkal kiprovokálták ezt a törvényt, és most példás magatartással kell kiérdemelniük a bocsánatot; megint más tervük volt azoknak, akik egy illegális lap előkészítésén és kiadásán dolgoztak[59]. Visszatekintve, sok évvel azután, hogy elült az útválasztás kérdése miatt fellángolt harc, és a történelem végleg eldöntötte, hogy helyes volt-e a választott út, persze nem nehéz bölcsnek lenni és a párttal együtt növekvő pártfeladatok növekedéséről szónokolni. De aki a zűrzavar pillanatában*, amikor az orosz „kritikusok" és „ökonomisták" trade-unionizmussá fokozzák le a szociáldemokráciát, a terroristák pedig buzgón hirdetik olyan „terv-taktika" elfogadását, amely megismétli a régi hibákat, aki ilyen pillanatban efféle bölcsességekre szorítkozik, az „szegénységi bizonyítványt" állít ki magáról. Amikor sok orosz szociáldemokratának éppen az a baja, hogy híján van a kezdeményezésnek és az energiának, híján van a „politikai propaganda,

* Ein Jahr der Verwirrung (A zűrzavar éve) — ezt a címet adta Mehring „A német szociáldemokrácia története" c. munkája egyik fejezetének, amelyben leírja a szociáldemokraták kezdeti ingadozásait és határozatlanságát az új viszonyoknak megfelelő „terv-taktika" kiválasztásánál.

agitáció és szervezés lendületének"*, híján van a forradalmi munka szélesebb bázisú megszervezésére irányuló „terveknek" — aki ilyen körülmények közt azt mondja, hogy „a terv-taktika ellentmond a marxizmus belső szellemének", az nemcsak elméletileg sekélyesíti el a marxizmust, hanem gyakorlatilag is *visszafelé húzza a pártot.*

„A szociáldemokrata forradalmárnak csak az a feladata — így oktat minket tovább a „Rabocseje Gyelo" —, hogy tudatos munkájával csupán gyorsítsa az objektív fejlődést, nem pedig az, hogy megváltoztassa vagy szubjektív tervekkel helyettesítse azt. Elméletben mindezt tudja az »Iszkra«. De mivel a marxizmus óriási jelentőséget tulajdonít a tudatos forradalmi munkának — és joggal —, a taktikáról vallott doktrinér nézetei folytán az »Iszkra« gyakorlatilag *a fejlődés objektív vagy spontán eleme jelentőségének lebecsülésére* ragadtatja magát." (18. old.)

Megint a legnagyobb elméleti zagyvaság, amely méltó V. V. úrhoz és társaságához. Szeretnők megkérdezni filozófusunktól: miben nyilvánulhat meg az, hogy a szubjektív tervek alkotója „lebecsüli" az objektív fejlődést? Nyilván abban, hogy figyelmen kívül hagyja azt, hogy ez az objektív fejlődés létrehoz vagy erősít, tönkretesz vagy gyengít bizonyos osztályokat, rétegeket, csoportokat, bizonyos nemzeteket vagy nemzetcsoportokat stb., s ezzel megszabja az erők ilyen meg ilyen nemzetközi politikai csoportosulását,

* Az „Iszkra" 1. számának vezércikkéből. (Lásd *Lenin* Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 349. old. — *Szerk.*)

a forradalmi pártok ilyen és ilyen álláspontját stb. De ebben az esetben az ilyen tervkészítő bűne nem a spontán elem lebecsülésében, hanem ellenkezőleg, a *tudatos* elem lebecsülésében rejlik, mert „tudatossága" nem elegendő az objektív fejlődés helyes megértéséhez. Ezért, ha a spontaneitás és a tudatosság „*viszonylagos*" (a „Rabocseje Gyelo" kiemelése) „jelentőségének értékeléséről" beszélnek, ez már egymagában is a „tudatosság" teljes hiányát árulja el. Ha egyáltalán felfoghatja az emberi tudat a „fejlődés" bizonyos „spontán elemeit", akkor helytelen értékelésük a „tudatos elem lebecsülését" jelenti. Ha pedig nem foghatja fel, akkor nem ismerjük ezeket az elemeket és nem is beszélhetünk róluk. Miről is beszél tulajdonképpen B. Kricsevszkij? Ha az „Iszkra" „szubjektív terveit" téveseknek tartja (márpedig csakugyan téveseknek nyilvánítja őket), akkor ki kellett volna mutatnia, hogy milyen objektív tényeket mellőznek ezek a tervek, és ezek mellőzése miatt *a kellő tudatosság hiányával*, vagy hogy az ő nyelvén beszéljünk, „a tudatos elem lebecsülésével" kellett volna vádolnia az „Iszkrá"-t. Ha pedig neki, aki elégedetlen a szubjektív tervekkel, nincsen más érve, mint „az ösztönös elem lebecsülésére" való utalás (!!), akkor ezzel csak azt bizonyítja, hogy (1) elméletileg a marxizmust a Karejevek és Mihajlovszkijok módjára fogja fel, akiket Beltov már eléggé nevetségessé tett, (2) gyakorlatilag teljesen meg van elégedve „a fejlődés spontán elemeivel", amelyek legális marxistáinkat a bernsteinizmus, szociáldemokratáinkat pedig az ökonomizmus útjára sodorták, és hogy „borzasztóan

haragszik" azokra, akik elhatározták, hogy az orosz szociáldemokráciát mindenáron *letérítik* a „spontán" fejlődés útjáról.

Ezután már egészen mulatságos dolgok következnek. „Amint az emberek a természettudomány minden sikere ellenére továbbra is ősapáink módjára szaporodnak, ugyanígy egy új társadalmi rend világrajötte is a társadalomtudományok minden sikere és az öntudatos harcosok számának növekedése ellenére továbbra is *főként* spontán robbanások eredménye lesz." (19. old.) Amint ősapáink bölcsessége így hangzik: mindenkinek van ahhoz való esze, hogy gyermekei legyenek — ugyanígy hangzik a „legújabb szocialisták" (à la Narcisz Tuporilov[60]) bölcsessége is: mindenkinek van annyi esze, hogy részt vegyen az új társadalmi rend spontán világrajöttében. Mi is azt hisszük, hogy mindenkinek van annyi esze. Ehhez a részvételhez elegendő, ha *engednek* az „ökonomizmusnak", amikor az „ökonomizmus" uralkodik, és engednek a terrorizmusnak, amikor már életre kelt a terrorizmus. Így ez év tavaszán, amikor annyira fontos volt, hogy óvjunk a terrorért való lelkesedéstől, a „Rabocseje Gyelo" tanácstalanul állt a számára „új" kérdés előtt. Most pedig, fél évvel később, amikor már nem olyan égető a kérdés, így nyilatkozik: „úgy véljük, hogy a szociáldemokráciának nem lehet és nem is szabad feladatául tekintenie, hogy akadályozza a terrorista hangulat erősödését" („Rabocseje Gyelo", 10. sz. 23. old.), és ugyanakkor közli a kongresszus határozatát is: „A rendszeres támadó terrort a kongresszus időszerűtlennek tartja." („Két kongresszus".

18. old.) Milyen csodálatosan világos és logikus! Nem akadályozzuk — de időszerűtlennek nyilvánítjuk, úgy azonban, hogy a „határozat" ne terjedjen ki a rendszertelen és védekező terrorra. El kell ismernünk, hogy az ilyen határozat egészen veszélytelen, és be van biztosítva minden tévedés ellen, akár az olyan ember, aki csak azért beszél, hogy semmit se mondjon! S az ilyen határozat megfogalmazásához csak egy valami szükséges: érteni kell ahhoz, hogy a mozgalom *uszályához* igazodjanak. Amikor az „Iszkra" mulatott azon, hogy a „Rabocseje Gyelo" újnak nyilvánította a terror kérdését*, a „Rabocseje Gyelo" dühösen azzal vádolta az „Iszkrá"-t, hogy „szinte hihetetlen makacssággal erőszakolja rá a pártszervezetre a taktikai kérdéseknek azt a megoldását, amelyet az emigrált szerzők egyik csoportja több mint 15 évvel ezelőtt adott" (24. old.). Valóban, micsoda makacsság és micsoda túlbecsülése a tudatos elemnek! Olyasmit akarni, hogy előbb elméletileg oldjuk meg a kérdéseket, hogy aztán e megoldás helyességéről a szervezetet is, a pártot is, a tömegeket is meggyőzzük!** Mennyivel egyszerűbb, ha rég ismert dolgokat ismételgetünk, és anélkül, hogy bárkire valamit is „ráerőszakolnánk", szépen engedünk minden „fordulatnak" — az „ökonomizmus" felé is, a terrorizmus felé

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 7—8. old. — *Szerk.*

** Azt sem szabad elfeledni, hogy a „Munka Felszabadítása" csoport, amikor „elméletileg" megoldotta a terror kérdését, a korábbi forradalmi mozgalom tapasztalatait *általánosította.*

is. A „Rabocseje Gyelo" még általánosítja is az élet-bölcsességnek ezt az aranyszabályát és azzal vádolja az „Iszkrá"-t és a „Zarjá"-t, hogy „a mozgalommal szembeállítják a maguk programját mint valami szellemet, amely az alaktalan káosz fölött lebeg" (29. old.). De ugyan mi a szociáldemokrácia szerepe, ha nem az, hogy „szellem" legyen, amely nemcsak lebeg az ösztönös mozgalom felett, hanem *fel is emeli* az utóbbit „a *maga programjának*" *szintjére?* És semmi esetre sem az, hogy a mozgalom *uszályában* kullogjon, mert ez a legjobb esetben haszontalan, legrosszabb esetben pedig nagyon, nagyon káros a mozgalomra nézve. De a „Rabocseje Gyelo" nemcsak követi ezt a „folyamat-taktikát", hanem még elvvé is avatja, úgyhogy irányzatát is helyesebb volna nem opportunizmusnak, hanem (a hvoszt = uszály szóból) *hvosztizmusnak* (uszálypolitikának) nevezni. És feltétlenül el kell ismernünk, hogy akik szilárdan elhatározták, hogy mindig a mozgalom mögött fognak kullogni annak uszályaként, azok egyszer s mindenkorra abszolúte be vannak biztosítva „a fejlődés spontán elemének lebecsülése" ellen.

* * *

Így tehát meggyőződtünk arról, hogy az orosz szociáldemokrácia „új irányzatának" az a fő hibája, hogy meghódol a spontaneitás előtt, nem érti meg, hogy a tömeg spontaneitása tőlünk, szociáldemokratáktól igen nagyfokú tudatosságot követel. Minél erősebb a tömegek spontán fellendülése, minél szélesebbé válik a mozgalom, annál gyorsabban, hasonlíthatatlanul

gyorsabban fokozódik a tudatosság szükségessége a szociáldemokrácia elméleti, politikai és szervező munkájában egyaránt.

A tömegek ösztönös fellendülése Oroszországban olyan gyorsan történt (és olyan gyorsan történik ma is), hogy a szociáldemokrata ifjúság nem volt felkészülve az ezzel járó gigászi feladatok végrehajtására. Ez a készületlenség a mi közös bajunk, *valamennyi* orosz szociáldemokrata baja. A tömegek fellendülése megszakítás nélkül és következetesen fokozódott és kiterjedt, s nemcsak hogy nem szűnt meg ott, ahol elkezdődött, hanem újabb vidékekre és a lakosság újabb rétegeire is átterjedt (a munkásmozgalom hatására élénkebb lett a tanulóifjúság és általában az értelmiség, sőt még a parasztság soraiban észlelhető erjedés is). A forradalmárok azonban „elméleteikben" is, tevékenységükben is *elmaradtak* e fellendülés mögött, nem sikerült olyan megszakítás nélkül működő és a folytonosságot fenntartó szervezetet teremteniük, amely az egész mozgalmat *vezetni* tudta volna.

Az első fejezetben megállapítottuk, hogy a „Rabocseje Gyelo" lebecsüli elméleti feladatainkat, és „spontánul" szajkózza a „kritika szabadságának" divatos jelszavát, de e szajkók nem voltak eléggé „tudatosak", és így nem értették meg, hogy a németországi opportunista „kritikusok" és a forradalmárok álláspontja homlokegyenest ellentétes az oroszországiakéval.

A következő fejezetekben azt fogjuk vizsgálni, hogyan nyilvánult meg ez a spontaneitás előtti meghódolás a szociáldemokrácia politikai feladatainak és szervezeti munkájának területén.

III

A TRADE-UNIONISTA ÉS A SZOCIÁLDEMOKRATA POLITIKA

Kezdjük ismét a „Rabocseje Gyelo" dicséretével. „A leleplező irodalom és a proletárharc" — ezt a címet adta Martinov a „Rabocseje Gyelo" 10. számában megjelent cikkének, amelyben az „Iszkra" és a „Rabocseje Gyelo" közt fennálló nézeteltérésekről ír. „Nem szorítkozhatunk (a munkáspárt) fejlődésének útjában álló rendszer puszta leleplezésére. Figyelemmel kell lennünk a proletariátus legközelebbi és jelenlegi érdekeire is" (63. old.) — így fogalmazta meg ezeknek a nézeteltéréseknek a lényegét. „...Az »Iszkra« ...ténylegesen a forradalmi ellenzék lapja, amely leleplezi rendszerünket és főleg politikai rendszerünket... Mi viszont a munkásügyért dolgozunk és fogunk dolgozni szoros, szerves kapcsolatban a proletárharccal." (Ugyanott.) Csak hálásak lehetünk Martinovnak ezért a fogalmazásért, amely igen nagy, általános érdeklődésre tarthat számot, mert lényegében nem csupán a köztünk és a „Rabocseje Gyelo" közt fennálló nézeteltéréseket fogja át, hanem általában felölel minden nézeteltérést, amely a politikai harc kérdésében elválaszt minket az „ökonomistáktól". Már kimutattuk, hogy az „ökonomisták" nem feltétlenül tagadják a „politikát", csak éppen állandóan eltérnek a politika szociáldemokrata értelmezésétől s a politikát trade-unionista módon fogják fel. Ugyanígy tér el tőle Martinov is, és ezért a szóban forgó kérdés-

ben éppen őt kívánjuk az ökonomista eltévelyedések *példájának* tekinteni. Ezért a választásért — s ezt igyekszünk kimutatni — nem neheztelhetnek ránk sem „A »Rabocsaja Miszl« különmellékleté"-nek szerzői, sem az „Önfelszabadítás Csoportja" kiáltványának szerzői, sem az „Iszkra" 12. számában közölt „ökonomista" levél írói.

a) A POLITIKAI AGITÁCIÓ ÉS HOGYAN SZŰKÍTIK AZ ÖKONOMISTÁK

Köztudomású, hogy az orosz munkások gazdasági* harcának nagyarányú kiszélesedése és megszilárdulása együtt haladt a gazdasági (gyári és szakmai) leleplező „irodalom" megteremtésével. A „röplapok" főleg a gyári viszonyok leleplezésével foglalkoztak, és a munkásokat hamarosan valóságos leleplező láz fogta el. Mihelyt látták, hogy a szociáldemokrata körök újfajta röplapokat akarnak és tudnak adni nekik, amelyek megmondják a teljes igazságot nyomorúságos életükről, mérhetetlenül nehéz munkájukról és jogfosztott helyzetükről, szinte elárasztottak bennünket gyári tudósításokkal. Ez a „leleplező irodalom" nemcsak abban a gyárban keltett óriási szenzációt, amely-

* Félreértések elkerülése végett megjegyezzük, hogy a további fejtegetésekben gazdasági harcon (a nálunk meghonosodott szóhasználatnak megfelelően) mindenütt azt a „gyakorlati-gazdasági harcot" értjük, amelyet Engels a fenti idézetben „a tőkésekkel szemben kifejtett ellenállásnak" nevezett, s amelyet a szabad országokban szakmai, szindikalista vagy trade-unionista harcnak hívnak.

nek viszonyait ostorozta a röplap, hanem mindazokban a gyárakban is, ahol valamit hallottak a leleplezett tényekről. És mivel a különféle üzemek és a különféle szakmák munkásainak szükségletei és bajai sok tekintetben azonosak, az „igaz tények a munkáséletből" *mindenkit* fellelkesítettek. A legelmaradottabb munkások közt is valóságos szenvedéllyé vált „nyomtatásban megjelenni" — nemes törekvés ez arra, hogy részt vegyenek az egész mai, rablásra és elnyomásra felépített társadalmi rend ellen viselt háborúnak e kezdeti formájában. És a „röplapok" a legtöbb esetben valóban hadüzenetet jelentettek, mert a leleplezések rendkívül buzdítóan hatottak, arra ösztönözték a munkásokat, hogy közösen követeljék a legkirívóbb visszaélések megszüntetését, és sztrájkokkal támogassák ezeket a követeléseket. Végül már maguk a gyárosok is kénytelenek voltak elismerni, hogy ezek a röplapok valóban hadüzenetet jelentenek, és gyakran nem is akarták bevárni magát a háborút. A leleplezéseket, mint mindig, már megjelenésük puszta ténye is hatalmas erkölcsi nyomást gyakorló erővé tette. Nemegyszer megtörtént, hogy a röplap megjelenése egymagában is elegendő volt ahhoz, hogy az összes követeléseket vagy egy részüket teljesítsék. Egyszóval a gazdasági (gyári) leleplezések a gazdasági harc fontos tényezői voltak és ma is azok. És ez a jelentőségük mindaddig megmarad, amíg fennáll a kapitalizmus, amely a munkásokat szükségszerűen önvédelemre kényszeríti. A legfejlettebb európai országokban manapság is megfigyelhetjük, hogy ha valamely isten háta mögötti „ipartelepen" vagy az otthonmunka valamilyen min-

denkitől elfelejtett ágában visszaéléseket lepleznek le, ez a leleplezés felébreszti az osztályöntudatot, a szakmai harcnak és a szocializmus terjedésének kiindulópontjává válik.*

Az utóbbi időben a gyári leleplezések szervezése csaknem teljesen igénybe vette az orosz szociáldemokraták túlnyomó többségét. Elegendő a „Rabocsaja Miszl"-re gondolni, hogy lássuk, milyen nagyfokú volt ez az elfoglaltság, s közben mennyire megfeledkeztek arról, hogy *önmagában véve* ez voltaképpen még nem szociáldemokrata, hanem csak trade-unionista tevékenység. A leleplezések tulajdonképpen csak egy *bizonyos szakma* munkásainak munkáltatóikhoz való vi-

* Ebben a fejezetben csak a *politikai* harcról, a politikai harc tágabb vagy szűkebb értelmezéséről beszélünk. Ezért csak mellesleg, mint furcsaságot említjük a „Rabocseje Gyeló"-nak azt a vádját, hogy az „Iszkra" „túlságosan tartózkodó" a gazdasági harccal szemben („Két kongresszus". 27. old., agyonmagyarázva Martinov „A szociáldemokrácia és a munkásosztály" c. brosúrájában). Ha a vádló urak akár pudokban, akár nyomtatott ívekben fejeznék ki (ők ezt így szeretik mérni) a gazdasági harc rovatát az „Iszkra" egyetlen évfolyamából, és ezt összehasonlítanák a „Rabocseje Gyelo" és a „Rabocsaja Miszl" megfelelő rovataival együttvéve, könnyen meggyőződhetnének róla, hogy azok még ebben a tekintetben is mögötte maradnak. Nyilvánvalóan ennek az egyszerű igazságnak a tudata készteti őket arra, hogy olyan érvekhez folyamodjanak, amelyek világosan mutatják zavarukat. „Az »Iszkra« — írják —, akár akarja, akár nem (!), számolni kénytelen (!) az élet parancsoló követelményeivel és legalább (!!) tudósításokat kell közölnie a munkásmozgalomról." („Két kongresszus". 27. old.) Ez aztán igazán megsemmisítő érv ellenünk!

szonyára terjedtek ki, és csak annyit értek el, hogy a munkaerő eladói megtanulták, hogyan kell ezt az „árut" előnyösebben eladni és hogyan kell harcolni a vevővel a tiszta kereskedelmi üzletkötés talaján. Ezek a leleplezések (amennyiben a forradalmárok szervezete bizonyos mértékben kihasználta őket) a szociáldemokrata tevékenység kezdetévé és alkotórészévé válhattak, de vezethettek „csak szakmai" harchoz és nem szociáldemokrata munkásmozgalomhoz is (sőt, a spontaneitás előtti meghódolás mellett szükségszerűen oda is kellett vezetniük). A szociáldemokrácia a munkásosztálynak nemcsak azt a harcát vezeti, amely a munkaerő eladásának kedvező feltételeiért folyik, hanem annak a társadalmi rendnek megsemmisítéséért folytatott harcát is, amely a nincsteleneket arra kényszeríti, hogy eladják magukat a gazdagoknak. A szociáldemokrácia a munkásosztályt nemcsak a munkáltatók egy bizonyos csoportjához való viszonyában képviseli, hanem a mai társadalom valamennyi osztályához, az államhoz mint szervezett politikai erőhöz való viszonyában is. Ezek után érthető, hogy a szociáldemokraták nem szorítkozhatnak csupán a gazdasági harcra, de még azt sem engedhetik meg, hogy tevékenységük java részét a gazdasági leleplezések megszervezése kösse le. Aktívan hozzá kell látnunk a munkásosztály politikai neveléséhez, politikai öntudatának fejlesztéséhez. Ezzel *most* — a „Zarjá"-nak és az „Iszkrá"-nak az „ökonomizmus" ellen intézett első rohama után — „mindenki egyetért" (habár némelyek csak szóban, mint azonnal látni fogjuk).

Mármost az a kérdés, hogy milyen legyen a politikai

nevelés? Elegendő-e, ha csak azt az eszmét propagáljuk, hogy a munkásosztály ellensége az önkényuralomnak? Természetesen nem elegendő. Nem elég *megmagyarázni* a munkások politikai elnyomását (mint ahogy nem volt elég *megmagyarázni* nekik, hogy érdekeik ellentétesek a munkáltatók érdekeivel). Agitálnunk kell ennek az elnyomásnak minden konkrét megnyilvánulásával kapcsolatban (mint ahogy már agitálunk is a gazdasági elnyomás konkrét megnyilvánulásaival kapcsolatban). Mivel azonban *ez* az elnyomás a társadalom legkülönbözőbb osztályait sújtja, s a szakmai, a társadalmi, a magán-, a családi, a vallási, a tudományos stb., stb. élet és tevékenység legkülönbözőbb területein egyaránt megnyilvánul, világos, hogy *nem teljesítjük feladatunkat*, vagyis nem fejleszthetjük a munkások politikai öntudatát, *ha nem vállaljuk* az önkényuralom *minden téren való politikai leleplezésének* megszervezését. Hiszen ahhoz, hogy az elnyomás konkrét megnyilvánulásaival kapcsolatban agitálhassunk, le kell lepleznünk ezeket a jelenségeket (mint ahogy le kellett leplezni a gyári visszaéléseket is, hogy gazdasági agitációt folytathassunk).

Ez ugyebár világos. De éppen itt derül ki az, hogy a politikai öntudat *mindenirányú* fejlesztésének szükségességével csak szavakban ért egyet „mindenki". Éppen itt látjuk, hogy a „Rabocseje Gyelo" például nemcsak nem vállalta a minden téren való politikai leleplezések megszervezését (vagy e szervezés kezdeményezését), hanem igyekezett *visszafelé húzni* még az „Iszkrá"-t is, amely hozzálátott ehhez a feladathoz. Hallgassák csak: „A munkásosztály politikai

harca csupán" (éppen, hogy nem csupán) „a gazdasági harc legfejlettebb, legátfogóbb és leghatékonyabb formája." (A „Rabocseje Gyelo" programja, „Rabocseje Gyelo", 1. sz. 3. old.) „A szociáldemokratákra most az a feladat vár, hogy lehetőleg magának a gazdasági harcnak kölcsönözzenek politikai jelleget." (Martinov, 10. sz. 42. old.) „A gazdasági harc a legszélesebb körben alkalmazható eszköz arra, hogy a tömegeket bevonjuk az aktív politikai harcba." (A Szövetség kongresszusi határozata és a „módosítások": „Két kongresszus". 11. és 17. old.) A „Rabocseje Gyeló"-t, mint az olvasó is láthatja, megjelenésének első napjától kezdve egészen a legutóbbi „szerkesztőségi irányelvekig" ezek a tételek hatják át, amelyek mind félreérthetetlenül ugyanezt a nézetet fejezik ki a politikai agitációról és a politikai harcról. Vizsgáljuk hát meg közelebbről ezt a nézetet az összes „ökonomisták" körében uralkodó ama vélemény szempontjából, hogy a politikai agitációnak *igazodnia* kell a gazdasági agitációhoz. Igaz-e az, hogy a gazdasági harc általában * „a legszélesebb körben alkalmazható eszköz" arra, hogy a tömegeket bevonjuk a politikai harcba? Egyáltalán nem igaz. Ennek a „bevonásnak" nem kevésbé „széles körű" eszköze a rendőri elnyomás és az önkény-

* Azért mondjuk, hogy „általában", mert a „Rabocseje Gyeló"-ban éppen az egész párt általános elveiről és általános feladatairól van szó. A gyakorlatban kétségtelenül előfordul, hogy a politikának valóban igazodnia *kell* a gazdasághoz, de erről csak az „ökonomisták" beszélhetnek olyan határozatban, amelyet egész Oroszországnak szánnak. Hiszen az is előfordul, hogy politikai agitációt „kezdettől fogva"

uralmi garázdálkodás *mindennemű* megnyilvánulása, és korántsem csak azok a jelenségek, amelyek a gazdasági harccal függnek össze. A kerületi elöljárók intézménye és a parasztok testi fenyítése, a hivatali korrupció és a rendőrség bánásmódja a városi „köznéppel", az éhezők elleni harc és a világosságra és tudásra szomjazó nép üldözése, az adók kipréselése és a szekták hívei elleni hajsza, a katonák lélekölő fegyelmezése és a katonaság bánásmódja a diáksággal és a liberális értelmiséggel — vajon az elnyomásnak ez a számos jelensége és még ezernyi hasonló, a „gazdasági" harccal közvetlenül össze nem függő megnyilvánulása általában miért volna *kevésbé* „széles körű" eszköz és alkalom arra, hogy politikai agitációt folytassunk és a tömegeket bevonjuk a politikai harcba? Éppen ellenkezőleg, ha összességükben vesszük az életnek azokat az eseteit, amikor a munkás (akár önmaga, akár a hozzá közelállók miatt) a jogfosztottságtól, az önkénytől és az erőszaktól szenved, a rendőri elnyomás esetei éppen a szakmai harcban kétségtelenül elenyészően kisszámúak. Minek már előre *szűkíteni* a politikai agitáció kereteit azzal, hogy csak az *egyik* eszközt nyilvánítjuk „a legszélesebb körben alkalmazhatónak", amikor a szociáldemokratáknak ezzel egyidejűleg más,

„csak gazdasági talajon" *lehet* folytatni — és ennek ellenére végül is azt sütötte ki a „Rabocseje Gyelo", hogy „semmi szükség sincs" erre. („Két kongresszus". 11. old.) A következő fejezetben kimutatjuk, hogy a „politikusok" és a forradalmárok taktikája egyáltalán nem mellőzi a szociáldemokrácia trade-unionista feladatait, sőt ellenkezőleg, csakis ez a taktika *biztosítja* következetes teljesítésüket.

általában véve nem kevésbé „széles körben alkalmazható" eszközök is feltétlenül rendelkezésére állnak?

Valamikor réges-régen (egy évvel ezelőtt!...) ezt írta a „Rabocseje Gyelo": „A legközelebbi politikai követelések is csak egy vagy legfeljebb néhány sztrájk után válnak érthetővé a tömegek számára", „amint a kormány rendőrséget és csendőrséget vezényelt ki ellenük" (7. sz. 15. old., 1900. *augusztus*). Ezt az opportunista stádium-elméletet ma már elvetette a Szövetség, s engedményt tesz nekünk, kijelentvén: „nincs semmi szükség arra, hogy kezdettől fogva csak gazdasági talajon folytassunk politikai agitációt" („Két kongresszus". 11. old.). Az orosz szociáldemokrácia jövendő történetírója már pusztán abból is, hogy a „Szövetség" így megtagadja régi eltévelyedéseinek egy részét, jobban fogja látni, mint bármilyen hosszú fejtegetésből, mennyire megalázták a szocializmust a mi „ökonomistáink"! De milyen naiv volt a Szövetség, amikor azt képzelte, hogy amennyiben lemond a politika szűkítésének egyik formájáról, ez arra indíthat bennünket, hogy belemenjünk a politika szűkítésének másik formájába! Nem volna-e logikusabb itt is azt mondani, hogy a gazdasági harcot minél szélesebb fronton kell folytatni, s mindig fel kell használni politikai agitációra, de „semmi szükség sincs arra", hogy a tömegnek az aktív politikai harcba való bevonására a gazdasági harcot tekintsük a *legszélesebb* körben alkalmazható eszköznek?

A Szövetség jelentősnek tartja, hogy a „legszélesebb körben alkalmazható eszköz" kifejezéssel cserélte fel a „legjobb eszköz" kifejezést, amelyet a Zsidó Mun-

kásszövetség (Bund)[61] IV. kongresszusának idevágó határozatában használtak. Igazán nehezen tudnók megmondani, hogy a két határozat közül melyik a jobbik; szerintünk *egyik rosszabb, mint a másik.* Itt a Szövetség is, a Bund is (részben talán nem is tudatosan, hanem a hagyomány hatása alatt) a politika ökonomista, trade-unionista értelmezésének tévútjára tér. Lényegében mit sem változtat a dolgon, hogy a „legjobb", vagy pedig a „legszélesebb körben alkalmazható" kifejezés segítségével történik ez. Ha a Szövetség azt mondta volna, hogy „a gazdasági talajon folytatott politikai agitáció" a legszélesebb körben alkalmazandó (nem pedig „alkalmazható") eszköz, akkor igaza volna szociáldemokrata mozgalmunk bizonyos fejlődési időszaka tekintetében. Tudniillik igaza volna az 1898—1901-es évek *„ökonomistái"*, sok (ha ugyan nem a legtöbb) gyakorlati pártmunkás tekintetében, mert ezek a gyakorlati „ökonomisták" csakugyan *majdnem kizárólag gazdasági talajon alkalmazták* a politikai agitációt (amennyiben egyáltalán alkalmazták!). Az *ilyen* politikai agitációt — mint láttuk — a „Rabocsaja Miszl" is, az „Önfelszabadítás Csoportja" is elismerte, sőt még ajánlotta is! A „Rabocseje Gyeló"-nak határozottan *el kellett volna ítélnie* azt, hogy a hasznos gazdasági agitáció mellett károsan szűkítették a politikai harcot, ehelyett azonban *(az ökonomisták által)* legszélesebb körben alkalmaz*andó* eszközt a legszélesebben alkalmaz*hatónak* nyilvánítja! Nem csoda, hogy ezek az emberek, amikor „ökonomistáknak" nevezzük őket, nem tehetnek egyebet, mint hogy „misztifikálóknak", „dezorganizátorok-

nak", „pápai nunciusoknak", „rágalmazóknak"* tituláljanak bennünket, és úton-útfélen lamentáljanak, hogy vérig sértették őket, és mintegy esküvel erősítgessék, hogy „»ökonomizmusban« ma igazán egyetlenegy szociáldemokrata szervezet sem vétkes"**. Ó ezek a rágalmazók, ezek a gonosz — politikusok! Vajon nem készakarva gondolták-e ki az egész „ökonomizmust", hogy pusztán embergyűlöletből vérig sértsék az embert?

Milyen konkrét, reális értelme van Martinov szájában annak a szociáldemokrácia elé tűzött feladatnak, hogy „magának a gazdasági harcnak kölcsönözzön politikai jelleget"? A gazdasági harc a munkások kollektív harca a munkáltatók ellen a *munkaerő eladásának* kedvező feltételeiért, a munkásság munka- és életfeltételeinek megjavításáért. Ez a harc szükségképpen szakmai harc, mert a munkafeltételek a különböző szakmákban rendkívül eltérőek, tehát e feltételek *megjavításáért* csakis szakmák szerint (Nyugaton a szakszervezetek, Oroszországban ideiglenes szakmai egyesülések és röplapok stb. segítségével) lehet harcolni. „Magának a gazdasági harcnak politikai jelleget" kölcsönözni annyit jelent tehát, mint arra törekedni, hogy ugyanazokat a szakmai követeléseket, a munkafeltételeknek ugyanazt a szakmai javítását „törvényhozási és közigazgatási rendszabályokkal" teljesítsék (így mondja Martinov, cikkének követ-

* A „Két kongresszus" c. brosúra eredeti kifejezései, 31., 32., 28. és 30. old.

** Ugyanott, 32. old.

kező, 43. oldalán). Éppen ezt teszik és mindig is ezt tették az összes szakmai munkásszövetségek. Csak lapozzák át a Webb házaspárnak, ennek a két alapos tudósnak (és „alapos" opportunistának) a munkáit, és látni fogják, hogy az angol munkásszövetségek már réges-régen felismerték és teljesítik azt a feladatot, hogy „magának a gazdasági harcnak kölcsönözzenek politikai jelleget", réges-régen harcolnak a sztrájkszabadságért, a szövetkezeti és a szakszervezeti mozgalom minden néven nevezendő jogi akadályának elhárításáért, a nő- és gyermekvédelmi törvényekért, a munkafeltételeknek egészségügyi és gyári törvényhozás útján való megjavításáért stb.

A mögött a fellengzős frázis mögött tehát, hogy „*magának* a gazdasági harcnak kölcsönözzenek politikai jelleget", ami egyébként „borzasztó" bölcsen és forradalmian hangzik, lényegében az a hagyományos törekvés rejlik, hogy a szociáldemokrata politikát trade-unionista politikává *fokozzák le!* Azt a látszatot keltve, hogy helyreigazítják az egyoldalú „Iszkrá"-t, amely — no lám! — „a dogma forradalmasítását fölébe helyezi az élet forradalmasításának"*, újdonságként tálalják elénk *a gazdasági reformokért való harcot.* Valójában az a frázis, hogy „magának a gazdasági

* „Rabocseje Gyelo", 10. sz. 60. old. Ez a következő tétel: „A valóságos mozgalom egyetlen lépése fontosabb tucatnyi programnál" — mozgalmunk mai, zűrzavaros állapotára való, már fentebb jellemzett alkalmazásának Martinov-féle változata. Lényegében ez nem más, mint orosz fordítása annak a hírhedt Bernstein-féle mondásnak, hogy „a mozgalom minden, a végcél semmi".

harcnak kölcsönözzenek politikai jelleget", nem tartalmaz egyebet, mint gazdasági reformokért folyó harcot. És Martinov maga is rájöhetett volna erre az igazán egyszerű következtetésre, ha jobban megrágta volna saját szavainak értelmét. „Pártunknak — mondja, legnehezebb ágyúját szegezve az „Iszkrá"-ra — konkrét törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket lehetett és kellett volna követelnie a kormánytól a gazdasági kizsákmányolás, a munkanélküliség, az éhínség stb. ellen." („Rabocseje Gyelo", 10. sz. 42—43. old.) Konkrét intézkedéseket követelni — vajon nem szociális reformok követelése ez? Még egyszer megkérdezzük az elfogulatlan olvasót: vajon rágalmazzuk-e a rabocsejegyelóistákat (bocsánat ezért az esetlen közkeletű szóért!), ha burkolt bernsteinistáknak nevezzük őket, amikor a gazdasági reformokért való harc szükségességének tételét úgy tüntetik fel, mint az „Iszkrá"-val való *nézeteltérésüket?*

A forradalmi szociáldemokrácia tevékenysége mindig kiterjedt és ma is kiterjed a reformokért való harcra. De a „gazdasági" agitációt arra használja fel, hogy ne csak mindenféle intézkedéseket követeljen a kormánytól, hanem azt is (és mindenekelőtt azt) követelje, hogy a kormány ne legyen többé önkényuralmi kormány. Azonkívül kötelességének tartja, hogy *ne csak* a gazdasági harc talaján követelje ezt a kormánytól, hanem általában a társadalmi és politikai élet minden jelenségének a talaján. Szóval a reformokért folyó harcot — mint részt az egésznek — alárendeli a szabadságért és a szocializmusért folyó forradalmi harcnak. Martinov viszont más formában fel-

támasztja a stádium-elméletet, amikor a politikai harc fejlődésének, hogy úgy mondjuk, feltétlenül gazdasági útját igyekszik előírni. Mikor a forradalmi fellendülés pillanatában a reformokért való harc állítólag külön „feladatával" lép fel, visszafelé húzza a pártot, az „ökonomista" és a liberális opportunizmus malmára hajtja a vizet.

Továbbá. Amikor Martinov a reformokért való harcot szemérmesen a mögé a fellengzős tétel mögé rejtette, hogy „magának a gazdasági harcnak kölcsönözzünk politikai jelleget", *a kizárólag csak gazdasági* (sőt kizárólag csak gyári) *reformokat* valami külön dolognak tüntette fel. Hogy miért tette, nem tudjuk. Talán tévedésből? De ha nemcsak „gyári" reformokra gondolna, akkor az imént idézett tételének semmi értelme sem volna. Vagy talán azért tette, mert csak gazdasági téren tart lehetségesnek vagy valószínűnek „engedményeket" a kormány részéről?* Ha igen, akkor ez furcsa tévedés, hiszen engedmények lehetségesek és előfordulnak a deresre, a belföldi útlevélre, a váltságfizetésre, a szektákra, a cenzúrára stb., stb. vonatkozó törvényhozásban is. A kormány számára a „gazdasági" engedmények (vagy látszatengedmények) magától értetődően a legolcsóbbak és legelőnyösebbek, mert azt reméli, hogy ily módon megnyerheti a munkástömegek bizalmát. De éppen ezért nekünk,

* 43. old.: „Ha azt javasoljuk a munkásoknak, hogy bizonyos gazdasági követeléseket támasszanak a kormánnyal szemben, ezt természetesen azért tesszük, mert *gazdasági* téren az önkényuralmi kormány kényszerűségből hajlandó bizonyos engedményeket tenni."

szociáldemokratáknak *nem szabad* semmiképpen és abszolúte semmivel sem helyet adnunk annak a véleménynek (vagy félreértésnek), hogy nekünk becsesebbek a gazdasági reformok, hogy mi éppen azokat tartjuk különösen fontosnak stb. „Az ilyen követelések — mondja Martinov azokról a konkrét törvényhozási és közigazgatási követelésekről, amelyeket fentebb javasolt — nem lennének üres szavak, mert kézzelfogható eredményekkel kecsegtetnek és ezért a munkástömegek tevékenyen támogathatnák őket..." Mi nem vagyunk „ökonomisták", ó nem! Mi csak ugyanúgy rabszolga módra térdre borulunk a konkrét eredmények „kézzelfogható" volta előtt, mint a Bernsteinek, a Prokopovicsok, a Sztruvék, R. M.-ek és tutti quanti!* Mi csak (Narcisz Tuporilovval egyetemben) meg akarjuk értetni, hogy mindaz, ami nem „kecsegtet kézzelfogható eredményekkel", „üres szó" csupán! Mi csak úgy beszélünk, mintha a munkásság képtelen volna arra (és mintha már nem bizonyította volna be, hogy mindazok ellenére, akik saját filiszterségüket őrá hárítják, igenis képes rá), hogy aktívan támogasson *minden* tiltakozást az önkényuralom ellen, még ha *abszolúte semmiféle kézzelfogható eredménnyel sem kecsegtet!*

Nézzük akár Martinov példáit, a munkanélküliség és az éhínség elleni „intézkedéseket". Amikor a „Rabocseje Gyelo", ígérete szerint ítélve, azzal foglalkozik, hogy „kézzelfogható eredményekkel kecsegtető" „törvényhozási és közigazgatási követeléseket" dol-

* — mindahányan! — *Szerk.*

gozzon ki és azokat (törvénytervezetek formájában?) „konkretizálja" — ugyanakkor az „Iszkra", amely „a dogma forradalmasítását mindenkor fölébe helyezi az élet forradalmasításának", igyekezett megmagyarázni, hogy a munkanélküliség elválaszthatatlanul összefügg az egész kapitalista renddel, figyelmeztetett arra, hogy „jön az éhínség", leleplezte a rendőrség „harcát az éhezők ellen" és a felháborító „ideiglenes kényszermunka-szabályokat", a „Zarja" pedig ugyanakkor különlenyomatban agitációs brosúraként kiadta a „Belpolitikai szemle" című cikknek* az éhínséggel foglalkozó részét. De, úristen, milyen „egyoldalúak" voltak ezek a javíthatatlanul betokosodott ortodoxok, ezek „az élet" parancsaival szemben süket dogmatikusok! Egyetlenegy cikkükben sem volt — ó borzalom! — *egyetlenegy*, nos, képzeljék csak el, a szó szoros értelmében egyetlenegy „kézzelfogható eredményekkel kecsegtető" „konkrét követelés" sem! Szerencsétlen dogmatikusok! Be kellene adni őket a Kricsevszkijek és Martinovok iskolájába, hogy ők is meggyőződjenek arról, hogy a taktika a növekvő stb. növekedés folyamata, és hogy *m a g á n a k* a gazdasági harcnak kell politikai jelleget kölcsönözni!

„A munkások gazdasági harcának, melyet a munkáltatók és a kormány ellen folytatnak (*„gazdasági* harc a kormány ellen"!!), közvetlen forradalmi jelentőségén kívül még megvan az a jelentősége is, hogy a munkásokat szüntelenül rávezeti politikai jogfosztott-

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 271—292. old. — *Szerk.*

ságuk kérdésére." (Martinov, 44. old.) Nem azért írtuk ki ezt az idézetet, hogy századszor és ezredszer elismételjük azt, amit már fentebb elmondottunk, hanem azért, hogy külön köszönetet mondjunk Martinovnak ezért az új és nagyszerű formulázásért: „A munkások gazdasági harca a munkáltatók és a kormány ellen." Milyen pompás! Milyen páratlan tehetséggel s az „ökonomisták" közti valamennyi részleges nézeteltérésnek és árnyalati különbségnek mily mesteri kiküszöbölésével fejezi ki egyetlen rövid és világos tételben az „ökonomizmus" *egész lényegét*, kezdve azzal, hogy a munkásokat „politikai harcra" hívja, „amelyet általános érdekekért folytatnak, szem előtt tartva minden munkás helyzetének megjavítását"*, folytatva a stádium-elmélettel, és végezve a kongresszusnak a „legszélesebb körben alkalmazható eszközről" szóló határozatával stb. „Gazdasági harc a kormány ellen" — ez éppen trade-unionista politika, amely még nagyon, de nagyon messze van a szociáldemokrata politikától.

b) ELBESZÉLÉS ARRÓL, HOGYAN MÉLYÍTETTE EL MARTINOV PLEHANOVOT

„Milyen sok szociáldemokrata Lomonoszov tűnt fel nálunk az utóbbi időben!" — jegyezte meg egyszer egy elvtárs, arra célozva, hogy az „ökonomizmusra" hajló személyek közül sokan meglepő hajlandóságot

* „A »Rabocsaja Miszl« különmelléklete", 14. old.

mutatnak arra, hogy feltétlenül a „saját eszükkel" jussanak el a nagy igazságokhoz (például ahhoz, hogy a gazdasági harc rávezeti a munkásokat jogfosztottságuk kérdésére), és közben a zseniális őstehetségek nagyszerű nemtörődömségével figyelemre se méltatják mindazt, amit már létrehozott a forradalmi gondolat és a forradalmi mozgalom megelőző fejlődése. Pontosan ilyen őstehetség a mi Lomonoszov-Martinovunk is. Fussák csak át az „Aktuális kérdések" című cikkét, és látni fogják, hogyan *közelíti meg* „saját eszével" azt, amit Akszelrod (akiről Lomonoszovunk persze mélyen hallgat) már régen megmondott, hogyan *kezdi* például megérteni, hogy nem hagyhatjuk figyelmen kívül a burzsoázia egyik vagy másik rétegének ellenzékiségét („Rabocseje Gyelo", 9. sz. 61., 62., 71. old. — vö. a „Rabocseje Gyelo" szerkesztőségének Akszelrodhoz intézett „Válasz"-ával, 22., 23—24. old.) stb. De sajnos csak „megközelíti" és csak „kezdi", ennél nem jut tovább, mert még mindig annyira nem értette meg Akszelrod gondolatait, hogy „a munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harcról" beszél. A „Rabocseje Gyelo" három évig (1898—1901) erőlködött, hogy megértse Akszelrodot, és... mégsem értette meg! Azért van talán ez is, mert a szociáldemokrácia „az emberiséghez hasonlóan" mindig csak megvalósítható feladatokat tűz maga elé?

De a Lomonoszovok nemcsak azzal tűntek ki, hogy sok mindent nem tudnak (ez még nem volna nagy baj!), hanem azzal is, hogy nincsenek tudatában tudatlanságuknak. Ez aztán már nagy baj, s ez a baj arra kész-

teti őket, hogy mindjárt nekilássanak Plehanov „elmélyítésének".

„Sok víz folyt le azóta — meséli Lomonoszov-Martinov —, hogy Plehanov megírta az említett könyvecskét („A szocialisták feladatai az oroszországi éhínség elleni harcban"). Azok a szociáldemokraták, akik tíz éven át vezették a munkásosztály gazdasági harcát... még nem jutottak hozzá, hogy széles elméleti alapokra fektessék a párt taktikáját. Ez a kérdés most megérett, és ha meg akarnók adni ezt az elméleti megalapozást, kétségtelenül alaposan el kellene mélyítenünk azokat a taktikai elveket, amelyeket annak idején Plehanov fejtegetett... Most nem úgy kellene meghatároznunk a propaganda és az agitáció közötti különbséget, mint Plehanov tette" (Martinov közvetlenül ezelőtt idézte Plehanov szavait: „a propagandista sok eszmét ad egy vagy néhány személynek, az agitátor viszont csak egy vagy néhány eszmét ad, de ezt aztán az emberek egész tömegének"). „Propagandán mi az egész fennálló rendnek vagy e rend egyes jelenségeinek forradalmi megvilágítását értenők, függetlenül attól, hogy egyes személyek, vagy pedig széles tömegek számára érthető formában történik. Agitáción a szó szigorúan vett értelmében" (sic!) „a tömegeknek bizonyos konkrét akciókra való felhívását, annak előmozdítását értenők, hogy a proletariátus közvetlenül forradalmi módon avatkozzék be a társadalmi életbe."

Gratulálunk az orosz, sőt a nemzetközi szociáldemokráciának is Martinov új, szigorúbb és mélyebb terminológiájához. Eddig azt hittük (Plehanovval és a nemzetközi munkásmozgalom valamennyi vezetőjével együtt), hogy a propagandistának, ha például

a munkanélküliség kérdéséről beszél, meg kell magyaráznia a válságok kapitalista jellegét, rá kell mutatnia azokra az okokra, amelyek elkerülhetetlenné teszik a válságokat a mai társadalomban, el kell mondania, hogy ezt a társadalmat szükségszerűen szocialista társadalommá kell átalakítani stb. Egyszóval „sok eszmét" kell adnia, olyan sokat, hogy ezeket az eszméket teljes összességükben csak (viszonylag) kevesen fogják azonnal elsajátítani. Az agitátor viszont, amikor ugyanerről a kérdésről beszél, olyan példát fog felhozni, melyet valamennyi hallgatója jól ismer, s amely egyben a legkiemelkedőbb is — mondjuk, egy munkanélküli család éhhalálát, a nyomor növekedését vagy más hasonlót —, és minden igyekezetével arra fog törekedni, hogy ebből a közismert tényből kiindulva *egy eszmét* adjon a „tömegeknek" — azt az eszmét, hogy a gazdagság növekedése és a nyomor növekedése között értelmetlen ellentmondás van, arra fog törekedni, hogy elégedetlenséget és felháborodást *keltsen* a tömegben ezzel a kiáltó igazságtalansággal szemben, ennek az ellentmondásnak a teljes megvilágítását pedig a propagandistára hagyja. A propagandista ezért főleg *nyomtatott*, az agitátor pedig *élő* szóval hat. A propagandistának más képességekkel kell rendelkeznie, mint az agitátornak. Kautskyt és Lafargue-ot például propagandistának, Bebelt és Guesde-et agitátornak nevezzük. De megkülönböztetni a gyakorlati tevékenységnek még egy harmadik területét vagy harmadik funkcióját is, ehhez a funkcióhoz sorozva „a tömegek bizonyos konkrét akciókra való felhívását", a legnagyobb értelmetlenség, mert a „felhívás" mint

egyszeri tényked és természetszerűen és elkerülhetetlenül kiegészíti az elméleti tanulmányt is, a propaganda-brosúrát is, az agitációs beszédet is, vagy pedig merőben végrehajtó funkció. Valóban, nézzük például a német szociáldemokratáknak a gabonavámok ellen folytatott mostani harcát. A teoretikusok tanulmányokat írnak a vámpolitikáról, harcra „hívnak", mondjuk, a kereskedelmi szerződésekért és a szabadkereskedelemért; ugyanezt teszi a propagandista is a folyóiratokban, az agitátor is nyilvános szónoklataiban. A tömegek „konkrét akciója" itt abban áll, hogy a gabonavámok felemelése ellen tiltakozó petíciókat írnak alá és a petíciókat benyújtják a Reichstagnak. Erre az akcióra közvetve a teoretikusoktól, propagandistáktól és agitátoroktól indul ki a felhívás, közvetlenül pedig azoktól a munkásoktól, akik az aláírási ívekkel bejárják a gyárakat és a lakásokat. A „Martinov-féle terminológia" szerint Kautsky is, Bebel is propagandista, az aláírási ívek terjesztői pedig agitátorok, nemde?

A német példáról eszembe jut a német Verballhornung szó, ami betű szerint „ballhornizálást" jelent. Johann Ballhorn lipcsei könyvkiadó a XVI. században kiadott egy ábécés könyvet, melynek első oldalán — szokás szerint — egy kakas képe volt, csakhogy a kép a szokásos sarkantyús lábú kakas helyett egy sarkantyútlan kakast és mellette két tojást ábrázolt. Az ábécés könyv címlapjára pedig ezt írta: „Johann Ballhorn *javított* kiadása." Azóta a németek „Verballhornung"-nak mondják az olyan „javítást", amely valójában csak ront az eredetin. Önkéntelenül

is Ballhorn jut eszünkbe, amikor azt látjuk, hogyan „mélyítik el" a Martinovok Plehanovot...

Minek „találta fel" Lomonoszovunk ezt a zagyvaságot? Annak illusztrálására, hogy az „Iszkra" „csak a dolog egyik oldalára fordít figyelmet, éppúgy, ahogy Plehanov tette már másfél évtizeddel ezelőtt" (39. old.). „Az »Iszkrá«-ban — legalábbis mostanában — a propaganda feladatai háttérbe szorítják az agitáció feladatait." (52. old.) Ha ezt az utóbbi tételt Martinov nyelvéről közérthető emberi nyelvre fordítjuk le (mert az emberiségnek még nem volt ideje elsajátítani az újonnan feltalált terminológiát), akkor a következő tételt kapjuk: az „Iszkrá"-ban a politikai propaganda és a politikai agitáció feladatai háttérbe szorítják azt a feladatot, hogy „a kormánytól bizonyos kézzelfogható eredményekkel kecsegtető konkrét törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket követeljenek" (vagyis szociális reformokat, ha szabad még ez egyszer a Martinov színvonalát el nem ért ósdi emberiség ósdi terminológiáját használnunk). Ajánljuk az olvasónak, hasonlítsa össze ezzel a tétellel a következő tirádát:

„Az is meglepő ezekben a programokban" (a forradalmi szociáldemokraták programjaiban), „hogy örökösen előtérbe helyezik a munkások parlamenti tevékenységének előnyeit (holott nálunk nincs parlament), és ugyanakkor (forradalmi nihilizmusuk következtében) teljesen figyelmen kívül hagyják, mennyire fontos az, hogy a munkások részt vegyenek a gyárosok gyári törvényhozói gyűlésein, amelyek léteznek, vagy hogy részt vegyenek akár a városi önkormányzatban..."

Ennek a szóáradatnak a szerzője valamivel egyenesebben, világosabban és nyíltabban fejezi ki ugyanazt a gondolatot, melyhez Lomonoszov-Martinov a saját eszével jutott el. Ez a szerző pedig R. M., „A »Rabocsaja Miszl« különmellékleté"-nek cikkírója. (15. old.)

c) A POLITIKAI LELEPLEZÉSEK ÉS A „FORRADALMI AKTIVITÁSRA VALÓ NEVELÉS"

Amikor Martinov az „Iszkrá"-nak szegezi „a munkástömegek aktivitásának fokozásáról" szóló „elméletét", tulajdonképpen ennek az aktivitásnak a *lefokozására* irányuló törekvését árulja el, mert szerinte az aktivitás felkeltésének legbecsesebb, különösen fontos, „legszélesebb körben alkalmazható" eszköze és az aktivitás területe ugyanaz a gazdasági harc, amely előtt az „ökonomisták" is mind térdre borultak. És éppen azért jellemző ez a tévelygés, mert korántsem csak Martinov van ilyen véleményen. Valójában „a munkástömegek aktivitásának fokozása" *csakis* abban az esetben érhető el, ha *nem szorítkozunk* csupán a „gazdasági talajon folytatott politikai agitációra". A politikai agitáció elengedhetetlen kiterjesztésének egyik alapvető feltétele pedig az, hogy *minden téren* szervezzünk politikai leleplezéseket. *Csakis* ezekkel a leleplezésekkel *lehet* a tömegeket politikai öntudatra és forradalmi aktivitásra nevelni. Ez a tevékenység ezért az egész nemzetközi szociáldemokrácia egyik legfontosabb funkciója, mert a politikai szabadság sem teszi feleslegessé a leleplezéseket, csak némileg

más irányba tereli őket. A német párt például éppen annak köszönheti pozícióinak megszilárdulását és befolyásának kiterjedését, hogy lankadatlan energiával folytatja politikai leleplező hadjáratát. A munkásosztály tudata nem válhat igazi politikai öntudattá, ha a munkásokat nem tanítjuk meg arra, hogy az önkény és az elnyomás, az erőszak és a visszaélés *minden egyes* esetére reagáljanak, *bármelyik osztályt* érintik is ezek az esetek — és hogy ne akármilyen, hanem éppen szociáldemokrata szempontból reagáljanak rájuk. A munkástömegek tudata nem válhat igazi osztályöntudattá, ha a munkások nem tanulják meg konkrét és amellett feltétlenül időszerű (aktuális) politikai tények és események alapján, hogy *valamennyi* többi társadalmi osztályt szemmel tartsák szellemi, erkölcsi és politikai életük *minden* megnyilvánulásában; ha nem tanulják meg, hogyan kell a gyakorlatban *valamennyi* társadalmi osztály, réteg és csoport tevékenységének és életének *minden* oldalát materialista módon elemezni és materialista módon értékelni. Aki a munkásosztály figyelmét, megfigyelőképességét és tudatát kizárólag vagy főként a munkásosztályra irányítja, az nem szociáldemokrata, mert a munkásosztály önmegismerése elválaszthatatlanul összefügg azzal, hogy a modern társadalom *valamennyi* osztályának kölcsönös viszonyáról alkotott elméleti... sőt, helyesebben: nem is annyira elméleti, mint inkább a politikai élet tapasztalatai alapján kialakult képzetei egészen világosak legyenek. Ezért rendkívül káros és gyakorlati jelentőségét tekintve felette reakciós „ökonomistáinknak" az a tanítása, hogy a gazdasági harc

a legszélesebb körben alkalmazható eszköz a tömegeknek a politikai mozgalomba való bevonására. A munkásnak, hogy szociáldemokratává lehessen, világosan kell látnia a földbirtokos és a pap, a magas rangú hivatalnok és a paraszt, a diák és a lumpenproletár gazdasági természetét, társadalmi és politikai arculatát, ismernie kell erős és gyenge oldalaikat, el kell igazodnia azoknak a közkeletű frázisoknak és legkülönfélébb álokoskodásoknak labirintusában, amelyekkel minden osztály és minden réteg önző szándékait és igazi „bensőjét" *leplezi*, el kell igazodnia abban, hogy mely intézmények és törvények tükrözik vissza és miképpen tükrözik vissza ezeket vagy azokat az érdekeket. De ezeket a „világos képzeteket" semmiféle könyvből nem lehet megszerezni; ezeket nem alakíthatja ki más, mint az élő valóság és annak azon melegében való leleplezése, ami az adott pillanatban körülöttünk történik, amiről a maguk módján beszélnek vagy suttognak az emberek, ami ilyen és ilyen eseményekben, ilyen és ilyen számadatokban, ilyen és ilyen bírói ítéletekben stb., stb., stb. fejeződik ki. Ezek a minden területre kiterjedő politikai leleplezések a tömegek forradalmi aktivitásra való nevelésének elengedhetetlen és *alapvető* feltételei.

Miért van az, hogy az orosz munkás még kevés forradalmi aktivitást fejt ki, amikor a rendőrség úgy bánik a néppel, mint az állattal, amikor üldözik a szekták híveit, ütlegelik a parasztokat, amikor a cenzúra pimaszkodik, kínozzák a katonákat, megfojtják a legártatlanabb kulturális kezdeményezéseket stb.? Azért talán, mert nem „vezeti rá" erre a „gazdasági harc",

mert ez kevés „kézzelfogható eredménnyel" „kecsegtet", kevés „pozitívumot" ad? Nem, aki így vélekedik — ismételjük —, az saját hibáit próbálja másra hárítani, saját filiszterségét (és bernsteinizmusát) igyekszik a munkástömegek nyakába varrni. Saját magunkban, a tömegek mozgalmától való elmaradottságunkban kell keresnünk az okát annak, hogy még nem tudtuk megszervezni mindezeknek az aljasságoknak eléggé széles körű, hatásos és gyors leleplezését. Ha ezt megtesszük (mert meg kell és meg is tudjuk tenni), akkor a legegyszerűbb munkás is megérti *vagy megérzi* majd, hogy a diákokkal és a szekták híveivel, a paraszttal és az íróval is ugyanaz a sötét erő komiszkodik és önkényeskedik, amely őt is annyira gyötri és nyomja életének minden percében, és ha ezt megérzi, ő maga is hallatni akarja, visszafojthatatlanul hallatni akarja majd szavát, akkor megtalálja majd a módját annak, hogy ma a cenzoroknak rendezzen macskazenét, holnap a parasztlázadást leverő kormányzó háza előtt tüntessen, holnapután pedig azokat a csuhába bújtatott zsandárokat leckéztesse meg, akik a szent inkvizíció munkáját folytatják stb. Mi még nagyon keveset, jóformán semmit sem tettünk azért, hogy minden területre kiterjedő és frisskeletű leleplezésekkel *felrázzuk* a munkástömegeket. Sokan közülünk még azt sem tudják, hogy ez *kötelességük*, és ösztönösen kullognak a gyári élet szűk keretei közt folyó „szürke, mindennapi harc" mögött. Aki ilyen körülmények közt azt mondja, hogy „az »Iszkrá«-nak az a tendenciája, hogy a csillogó és tökéletes eszmék pro-

pagandájával szemben kisebbítse a szürke, mindennapi harc előrehaladó menetének jelentőségét" (Martinov, 61. old.), az visszafelé húzza a pártot, az képzetlenségünket és elmaradottságunkat védelmezi és dicsőíti.

Ami pedig a tömegeknek akcióra való felhívását illeti, ez magától meglesz, ha erélyes politikai agitációt folytatunk, ha eleven és hathatós leleplező hadjáratot indítunk. Ha valakit tetten érünk a helyszínen és nyomban ország-világ előtt megbélyegzünk, ez önmagában is jobban hat minden „felhívásnál", és gyakran olyan hatást kelt, hogy utána meg sem lehet állapítani, voltaképpen ki „hívta fel" a tömeget, és voltaképpen ki vetette fel ennek vagy annak a tüntetésnek a gondolatát stb. Felhívni — a szónak nem általános, hanem konkrét értelmében — csak a tett színhelyén lehet, és csak az hívhat fel, aki maga is rögtön indul. Nekünk pedig, szociáldemokrata publicistáknak az a dolgunk, hogy elmélyítsük, kiterjesszük és fokozzuk a politikai leleplezéseket és a politikai agitációt.

Ha már a „felhívásokról" van szó. *Az „Iszkra" volt az egyetlen lap*, amely még a tavaszi események *előtt felhívta* a munkásokat, hogy aktívan avatkozzanak be egy olyan kérdésbe, amely egyáltalán semmilyen *kézzelfogható eredménnyel* sem *kecsegtette* a munkást, a diákok katonai behívásának ügyébe. Mihelyt megjelent a január 11-i közlemény, hogy „katonának adtak 183 diákot", az „Iszkra" nyomban cikket közölt erről (2. sz., február), és *még mielőtt* a tüntetések megkezdődtek volna, nyíltan *felhívta* a „munkást", hogy „siessen a diák segítségére", felhívta a „népet", hogy

nyíltan válaszoljon a kormány vakmerő kihívására.* Kérdezzük: mivel és hogyan magyarázható meg az a feltűnő tény, hogy Martinov, aki olyan sokat beszél a „felhívásokról", sőt a „felhívásokat" külön tevékenységi formának tekinti, egy árva szóval sem emlékezett meg *erről* a felhívásról? És vajon nem filiszterség-e ezek után, hogy Martinov *egyoldalúnak* minősíti az „Iszkrá"-t, mert nem eléggé „hív fel" olyan követelésekért való harcra, amelyek „kézzelfogható eredményekkel kecsegtetnek"?

„Ökonomistáinknak" — s köztük a „Rabocseje Gyeló"-nak is — azért voltak sikereik, mert az elmaradt munkások szája íze szerint beszéltek. De a szociáldemokrata munkás, a forradalmár munkás (és az ilyen munkások száma egyre nő) felháborodással utasítja vissza ezeket a „kézzelfogható eredményekkel kecsegtető" követelésekért való harcról stb. szóló bölcsességeket, mert tudja, hogy ezek csak az „egy rubelre egy kopeket" kezdetű régi nóta újabb változatai. Az ilyen munkás azt fogja mondani a „Rabocsaja Miszl" és a „Rabocseje Gyelo" tájékáról jövő tanácsadóinak: hiába iparkodnak, uraim, hiába avatkoznak be túlzott buzgalommal olyan dolgokba, amelyekkel magunk is megbirkózunk, és hiába próbálnak kibújni igazi kötelezettségeik teljesítése alól. Hiszen teljesen oktalan beszéd az olyasmi, hogy a szociáldemokratáknak az a feladatuk, hogy magának a gazdasági harcnak kölcsönözzenek politikai jelleget, ez csak a kezdet,

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 364–369. old. — *Szerk.*

és nem is ebben áll a szociáldemokraták fő feladata, mert az egész világon és Oroszországban is *gyakran maga a rendőrség kezd* politikai jelleget *adni* a gazdasági harcnak, s a munkások maguktól is rájönnek arra, hogy ki mellett áll a kormány.* Hiszen „a munkásoknak a munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harcát", amelyről annyit beszélnek, mintha Amerikát fedezték volna fel, számtalan isten háta mögötti orosz fészekben maguk a munkások folytatják, akik sztrájkokról már hallottak, de szocializmusról még jóformán semmit sem. Hiszen az az „aktivitás", ame-

* Az a követelés, hogy „magának a gazdasági harcnak kölcsönözzenek politikai jelleget", rendkívül szemléltetően fejezi ki *a spontaneitás előtti meghódolást* a politikai tevékenység terén. A gazdasági harc lépten-nyomon *spontánul*, vagyis a „forradalmi bacilus, azaz az értelmiség" beavatkozása nélkül, az öntudatos szociáldemokraták beavatkozása nélkül is politikai jelleget ölt. Politikai jelleget öltött például az angliai munkások gazdasági harca is, pedig egyáltalán nem vettek részt benne szocialisták. A szociáldemokraták feladata nem merül ki a gazdasági talajon folytatott politikai agitációban, a szociáldemokratáknak az a feladatuk, hogy ezt a trade-unionista politikát szociáldemokrata politikai harccá *változtassák*, s a politikai tudatnak azokat a fel-felcsillanó szikráit, amelyeket a gazdasági harc oltott a munkásokba, *felhasználják* arra, hogy a *szociáldemokrata* politikai tudat színvonalára *emeljék* őket. De a Martinovok ahelyett, hogy magasabb fokra emelnék és előre ösztökélnék a spontánul ébredező politikai tudatot, *térdre borulnak a spontaneitás előtt*, és unos-untalan azt hajtogatják, hogy a gazdasági harc „rávezeti" a munkásokat politikai jogfosztottságuk kérdésére. Csak éppen az a baj, uraim, hogy önöket a trade-unionista politikai tudatnak ez a spontán ébredezése nem *„vezeti rá"* szociáldemokrata feladataikra!

lyet önök mindnyájan támogatni akarnak, kézzelfogható eredményekkel kecsegtető konkrét követeléseket támasztva, bennünk, munkásokban már megvan, és mindennapi, szakmai aprómunkánk során magunk állítjuk fel ezeket a konkrét követeléseket, gyakran az intellektuelek minden segítsége nélkül. De mi nem érjük be az *ilyen* aktivitással; nem vagyunk gyerekek, akiket egyedül a „gazdasági" politika kásájával jól lehet lakatni; mi tudni akarjuk mindazt, amit mások is tudnak, részletesen akarjuk ismerni a politikai élet *minden* oldalát és *aktívan* akarunk részt venni minden politikai eseményben. Ehhez az szükséges, hogy az intellektuelek kevesebbet beszéljenek arról, amit magunk is tudunk*, és adjanak nekünk többet abból, amit még nem tudunk s amit gyári és „gazdasági" tapasztalatainkból magunk sohasem tudhatunk meg: adjanak politikai tudást. Ezt a tudást önök, intellektuelek, meg tudják szerezni, és *kötelességük*,

* Annak igazolására, hogy a munkásoknak ezt az „ökonomistákhoz" intézett beszédét nem minden alap nélkül gondoltuk ki, két olyan tanúra hivatkozunk, akik kétségtelenül közvetlen közelből ismerik a munkásmozgalmat és a legkevésbé sem részrehajlók hozzánk, „dogmatikusokhoz", mert az egyik tanú „ökonomista" (aki még a „Rabocseje Gyeló"-t is politikai lapnak tekinti!), a másik pedig terrorista. Az előbbi tanú a „Rabocseje Gyelo" 6. számában megjelent „A pétervári munkásmozgalom és a szociáldemokrácia gyakorlati feladatai" c., őszinteségével és elevenségével kitűnő cikk szerzője. Ö a munkásokat 1) tudatos forradalmárokra, 2) közbülső rétegre és 3) egyéb tömegre osztja. És lám, a közbülső réteget „gyakran jobban érdeklik a politikai élet kérdései, mint saját legközvetlenebb gazdasági érdekei, amelyeknek az általános társadalmi viszonyokkal való összefüggését

hogy százszor, ezerszer több tudást adjanak nekünk, mint amennyit eddig adtak, de nemcsak bölcselkedések, brosúrák és cikkek formájában (amelyek gyakran — bocsánat az őszinteségért! — meglehetősen unalmasak), hanem feltétlenül eleven *leleplezések* formájában is: leplezzék le azt, hogy voltaképpen mit is csinál most kormányunk, mit művelnek uralkodó osztályaink az élet minden területén. Teljesítsék buzgóbban ezt a kötelességüket, és *fecsegjenek kevesebbet „a munkástömegek aktivitásának fokozásáról"*. Sokkal több bennünk az aktivitás, semmint gondolnák, és mi nyílt, utcai harccal tudunk támogatni olyan követeléseket is, amelyek nem kecsegtetnek semmiféle „kézzelfogható eredménnyel"! És nem az önök dolga, hogy a mi aktivitásunkat „fokozzák", mert *éppen önök azok, akikből hiányzik az aktivitás*. Kevesebbet hajbókoljanak, uraim, a spontaneitás előtt és többet gondoljanak *saját* aktivitásuk fokozására!

már régen megértette..." A „Rabocsaja Miszl"-t „élesen bírálják": „mindig egy és ugyanaz, régóta tudjuk, régen olvastuk már", „a politikai szemlében megint nincs semmi" (30—31. old.). De még a harmadik réteg, a „fogékonyabb, fiatalabb, a kocsma és a templom által kevésbé megrontott munkásság is, amely csaknem sohasem juthat politikai tartalmú könyvhöz, töviről hegyire meghányja-veti a politikai élet jelenségeit, elgondolkodik a diáklázongásokról szóló töredékes híreken" és így tovább. A terrorista pedig így ír: „... Egyszer-kétszer elolvassák a nem saját városuk gyári életének apró eseményeiről szóló híreket, aztán abba is hagyják... Unalmas... Ha egy munkáslapban nem beszélnek az államról... az annyit jelent, hogy a munkást kisgyereknek tekintik... A munkás nem gyerek." („Szvoboda" [62], a forradalmi szocialista csoport kiadása, 69. és 70. old.)

d) MIBEN EGYEZIK AZ ÖKONOMIZMUS ÉS A TERRORIZMUS?

Az előbbi jegyzetben egy „ökonomistát" és egy nem szociáldemokrata terroristát idéztünk, akiknek véletlenül egyezett a nézetük. De az „ökonomisták" és a terroristák között általában nem véletlen, hanem szükségszerű benső kapcsolat áll fenn, amelyre később még visszatérünk, és amelyet épp a forradalmi aktivitásra való nevelés kérdésével kapcsolatban okvetlenül érintenünk kell. Az „ökonomistáknak" és a mai terroristáknak van egy közös gyökerük: ez a *spontaneitás előtti meghódolás*, amelyről az előző fejezetben mint általános jelenségről beszéltünk, és amelyet most a politikai tevékenység és a politikai harc területére gyakorolt hatásában vizsgálunk. Állításunk első pillantásra paradoxonnak tűnhet fel, hiszen látszólag nagy különbség van azok között, akik a „szürke, mindennapi harcot" hangsúlyozzák, és azok között, akik a legönfeláldozóbb harcra buzdítanak egyes személyeket. Pedig ez nem paradoxon. Az „ökonomisták" és a terroristák a spontán áramlat különböző pólusai előtt hódolnak meg — az „ökonomisták" a „tisztán munkás mozgalom" spontaneitása előtt, a terroristák viszont olyan intellektuelek izzó felháborodásának spontaneitása előtt, akik nem tudják vagy akiknek nincs lehetőségük a forradalmi munkát a munkásmozgalommal egységes egészbe forrasztani. Aki már nem hisz vagy sohasem hitt ebben a lehetőségben, az a terroron kívül valóban nehezen talál más utat felháborodása és forradalmi energiája levezeté-

sére. E kétirányú spontaneitás előtti meghódolás tehát nem egyéb, mint a „Credo" által meghirdetett híres program *megvalósításának a kezdete:* a munkások maguk folytatják „gazdasági harcukat a munkáltatók és a kormány ellen" (bocsássa meg nekünk a „Credo" szerzője, hogy az ő gondolatát Martinov szavaival fejezzük ki! Azt hisszük, jogunk van hozzá, mert a „Credo" is azt írja, hogy a munkások a gazdasági harc folyamán „beleütköznek a politikai rendszerbe"), az intellektuelek pedig a maguk erejéből folytatják a politikai harcot — természetesen terror segítségével! Ez teljesen logikus és elkerülhetetlen *következtetés*, amelyet le kell vonnunk *még akkor is, ha azok*, akik elkezdik e program megvalósítását, *maguk nem ismerték fel*, hogy ez a következtetés elkerülhetetlen. A politikai tevékenységnek megvan a maga logikája, amely független azok tudatától, akik a legjobb szándékoktól indíttatva hívnak fel terrorra, vagy pedig arra, hogy magának a gazdasági harcnak kölcsönözzünk politikai jelleget. A pokol is jó szándékkal van kikövezve, és jelen esetben a jó szándék még senkit sem ment meg attól a spontán hajlandóságtól, hogy a „legkisebb ellenállás vonalán", a „Credo" *tisztán burzsoá* programja vonalán haladjon. Hiszen nem véletlen az a körülmény sem, hogy számos orosz liberális — a nyílt liberális és a marxista álarcot viselő liberális egyaránt — szívvel-lélekkel rokonszenvez a terrorral, és igyekszik fenntartani a mostanában fellendülő terrorista hangulatot.

És most, amikor felbukkant a „»Szvoboda« forradalmi szocialista csoport", amely éppen a munkás-

mozgalom mindenirányú támogatását tűzte ki feladatául, de felvette *programjába* a terrort is, és úgyszólván függetlenítette magát a szociáldemokráciától, ez a tény ismételten igazolta P. B. Akszelrod bámulatos előrelátását, aki *már 1897 végén* („A mai feladatok és a taktika kérdéséhez") *pontosan megjövendölte*, hogy a szociáldemokrata ingadozásoknak ilyen következményei lesznek, és felvázolta nevezetes „két perspektíváját". Az orosz szociáldemokraták összes későbbi vitái és nézeteltérései benne foglaltatnak már ebben a két perspektívában, mint a növény a magjában.*

Az említett szempontból érthetővé válik az is, hogy a „Rabocseje Gyelo", amely nem tudott ellenállni az

* Martinov „más, reálisabb (?) dilemmát gondol el" («Социал-демократия и рабочий класс» [„A szociáldemokrácia és a munkásosztály"]. 19. old.): „Vagy magára vállalja a szociáldemokrácia a proletariátus gazdasági harcának közvetlen vezetését és ezzel (!) forradalmi osztályharccá változtatja..." „Ezzel", vagyis nyilvánvalóan a gazdasági harc közvetlen vezetésével. Ugyan mutassa meg nekünk Martinov, hol sikerült *egyes-egyedül* a szakmai harc vezetésével forradalmi osztálymozgalommá változtatni a trade-unionista mozgalmat? Hát nem tudja megérteni, hogy ennek az „átváltoztatásnak" az érdekében aktívan hozzá kell látnunk a *minden területre kiterjedő* politikai agitáció „közvetlen vezetéséhez"?... „Vagy pedig a másik perspektíva: a szociáldemokrácia távol tartja magát a munkások gazdasági harcának vezetésétől és ezzel... saját magának szegi szárnyát..." A „Rabocseje Gyelo" fent idézett véleménye szerint az „Iszkra" „tartja távol magát". Láttuk azonban, hogy az „Iszkra" *sokkal többet* tesz a gazdasági harc vezetése érdekében, *mint a „Rabocseje Gyelo"*, s emellett nem elégszik meg ezzel, és *nem szűkíti* ennek kedvéért politikai feladatait.

ökonomizmus spontaneitásának, nem tudott ellenállni a terrorizmus spontaneitásának sem. Igen érdekes a „Szvoboda" sajátságos érvelése a terror védelmében. A terror megfélemlítő szerepét „teljesen tagadja" („A forradalmiság újjászületése". 64. old.), ezzel szemben kiemeli „excitatív (izgató) jelentőségét". Jellemző ez, először, mint annak a (szociáldemokráciát megelőző) hagyományos eszmekörnek egyik bomlási és hanyatlási szakasza, amely arra késztetett, hogy fenntartsák a terrort. Aki elismeri, hogy a kormányt most terrorral nem lehet „megfélemlíteni", tehát dezorganizálni sem, az voltaképpen teljes mértékben elítéli a terrort mint harci rendszert, mint programmal szentesített tevékenységi kört. Másodszor: még jellemzőbb ez mint iskolapéldája annak, hogy mennyire nem értik „a tömegek forradalmi aktivitásra való nevelése" terén előttünk álló halaszthatatlan feladatokat. A „Szvoboda" a terrort mint olyan eszközt propagálja, amely „izgatólag" hat a munkásmozgalomra, „erős lökést" ad neki. Nehezen lehet elképzelni olyan érvelést, amely ennél nyilvánvalóbban cáfolna rá önmagára! Kérdezzük, vajon nincs még elegendő gyalázatosság az orosz életben, hogy különleges „izgató"-szereket kell kieszelni? És másrészt nem nyilvánvaló-e, hogy akit még az orosz önkény is hidegen hagy, akit még ez sem képes felizgatni, az a kormány és egy maroknyi terrorista párviadala láttára is csak a vállát fogja vonogatni? Hiszen éppen arról van szó, hogy a munkástömegeket nagyon is izgatják az orosz élet gyalázatosságai, de mi nem tudjuk összegyűjteni — ha szabad ezt a kifejezést

használnunk —, nem tudjuk koncentrálni a nép ingerültségének cseppjeit és erecskéit, amelyeket az orosz élet mérhetetlenül nagyobb mennyiségben fakaszt, mint hisszük és gondoljuk, de amelyeket éppen *egyetlen* hatalmas áradatban kell egyesíteni. Hogy ez a feladat megvalósítható, azt megcáfolhatatlanul bizonyítja a munkásmozgalom óriási növekedése és a munkások mohó sóvárgása politikai irodalom után, amiről már fentebb beszéltünk. Aki pedig terrorra hív fel, éppúgy az is, aki arra hív fel, hogy magának a gazdasági harcnak kölcsönözzünk politikai jelleget, más-más formában *kibújik* az orosz forradalmárok legsürgősebb kötelessége: a minden területre kiterjedő politikai agitáció megszervezése alól. A „Szvoboda" terrorral akarja *pótolni* az agitációt, nyíltan beismerve, hogy „ha megkezdődik a fokozott, energikus agitáció a tömegek soraiban, a terror eljátszotta excitatív (izgató) szerepét" („A forradalmiság újjászületése". 68. old.). Éppen ez mutatja azt, hogy a terroristák is, az „ökonomisták" is, a tavaszi események* nyilvánvaló tanúsága ellenére *lebecsülik* a tömegek forradalmi aktivitását, s a terroristák mesterséges „izgatószereket" keresnek, az „ökonomisták" pedig „konkrét követelésekről" beszélnek. Sem ezek, sem amazok nem fordítanak elég figyelmet arra, hogy *saját aktivitásukat* fejlesszék a politikai leleplezések megszervezése terén. Márpedig *pótolni* ezt a munkát semmi mással nem lehet sem most, sem máskor.

* *1901* tavaszáról van szó, amikor megkezdődtek a nagy utcai tüntetések.[63] (A szerző jegyzete az 1907-es kiadáshoz. — *Szerk.*)

e) A MUNKÁSOSZTÁLY MINT A DEMOKRÁCIA ELŐHARCOSA

Láttuk, hogy a legszélesebb körű politikai agitáció és következésképpen az átfogó politikai leleplezések megszervezése feltétlenül szükséges és *mindennél halaszthatatlanabb* munkafeladat, ha ez a munka valóban szociáldemokrata jellegű. Amikor azonban ezt a következtetést levontuk, *csupán* abból indultunk ki, hogy a munkásosztálynak égető szüksége van politikai tudásra és politikai nevelésre. De ha csak ebből a szempontból vetnénk fel a kérdést, túlságosan leszűkítenénk a dolgot, mert figyelmen kívül hagynánk minden szociáldemokrácia és különösen a mai orosz szociáldemokrácia általános demokratikus feladatait. Hogy konkrétabban megvilágítsuk ezt a tételt, próbáljuk a dolgot az „ökonomisták" „szívéhez legközelebb álló", vagyis gyakorlati oldaláról szemügyre venni. „Mindenki egyetért" abban, hogy feltétlenül fejleszteni kell a munkásosztály politikai öntudatát. De *hogyan* kell ezt tenni és mi kell ahhoz, hogy ezt megtehessük? A gazdasági harc csak a kormány és a munkásosztály viszonyát érintő kérdésekre „vezeti rá" a munkásokat, és ezért *bármennyit vesződnénk is* azzal a feladattal, hogy „magának a gazdasági harcnak kölcsönözzünk politikai jelleget", e feladat keretében *sohasem tudnók* kifejleszteni a munkásság politikai öntudatát (nem tudnók a szociáldemokrata politikai öntudat fokára emelni), mert *ez a keret maga is szűk*. Martinov formulája korántsem azért értékes számunkra, mert illusztrálja Martinovnak azt a képes-

ségét, hogy mindent összezavarjon, hanem azért, mert élesen kidomborítja az összes „ökonomisták" legnagyobb tévedését: azt a meggyőződésüket, hogy a munkások politikai osztályöntudata, hogy úgy mondjuk, *belülről*, a munkások gazdasági harcából, vagyis kizárólag (vagy legalábbis főleg) ebből a harcból kiindulva, kizárólag (vagy legalábbis főleg) erre a harcra támaszkodva fejleszthető ki. Ez a nézet teljesen hibás, mégpedig azért, mert az „ökonomisták", akik neheztelnek ránk az ellenük indított vita miatt, nem hajlandók alaposan átgondolni, hogy mi a nézeteltérések forrása. Így állott elő az a helyzet, hogy a szó szoros értelmében nem értjük meg egymást, különböző nyelven beszélünk.

A politikai osztálytudatot a munkás *csak kívülről*, vagyis csak olyan területről kaphatja, amely kívül esik a gazdasági harc körén, a munkások és a munkáltatók kölcsönös viszonya körén. Ez a tudás kizárólag egyetlen forrásból meríthető, ez pedig az *összes* osztályoknak és rétegeknek az államhoz és a kormányhoz való viszonya, az *összes* osztályok egymás közötti viszonya. Ezért arra a kérdésre: mit kell tennünk, hogy politikai tudással vértezzük fel a munkásokat, nem elég egymagában az a válasz, hogy „menjünk a munkásokhoz", amivel a gyakorlati pártmunkások — az „ökonomizmus" felé hajló gyakorlati pártmunkásokról nem is szólva — többnyire beérik. A szociáldemokratáknak ahhoz, hogy politikai tudással vértezzék fel a *munkásokat*, el kell *menniük a lakosság valamennyi osztályához, minden irányban* szét kell küldeniük hadseregük osztagait.

Szándékosan választottunk ilyen szögletes formulázást, szándékosan fejezzük ki magunkat ilyen élesen és egyszerűen — egyáltalán nem azért, hogy paradoxonokban beszéljünk, hanem azért, hogy annak rendje és módja szerint „rávezessük" az „ökonomistákat" azokra a feladatokra, amelyeket megbocsáthatatlanul lebecsülnek, hogy rávezessük őket a trade-unionista és a szociáldemokrata politika közötti különbségre, amelyet nem akarnak megérteni. És ezért arra kérjük az olvasót, hogy ne türelmetlenkedjen, hanem figyelmesen hallgasson végig bennünket.

Nézzük meg közelebbről a szociáldemokrata köröknek az utóbbi években legjobban elterjedt típusát, és lássuk a munkáját. „Kapcsolatban áll a munkásokkal", és ezzel be is éri; röplapokat ad ki, amelyekben ostorozza a gyári visszaéléseket, a kormánynak a kapitalisták iránt tanúsított részrehajlását és a rendőrség erőszakoskodását; rendszerint a munkások gyűlésein sem beszélnek vagy alig beszélnek egyébről; a forradalmi mozgalom történetéről, kormányunk belés külpolitikájának kérdéseiről, Oroszország és Európa gazdasági fejlődésének kérdéseiről, ennek vagy annak az osztálynak a mai társadalomban elfoglalt helyzetéről stb. szóló előadások és beszélgetések a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak; senkinek eszébe sem jut, hogy rendszeres kapcsolatot teremtsen a társadalom egyéb osztályaival és kibővítse ezt a kapcsolatot. A vezetőnek az ilyen kör tagjai képzeletében élő eszményképe a legtöbb esetben lényegében sokkal inkább hasonlít szakszervezeti titkárra, mint szocialista politikai vezérre. Mert például bármelyik angol trade-union

titkára mindig segíti a munkásokat gazdasági harcukban, gyári leleplezéseket szervez, megmagyarázza azoknak a törvényeknek és intézkedéseknek igazságtalan voltát, amelyek korlátozzák a sztrájkszabadságot és a sztrájkőrségek felállításának szabadságát (a sztrájkőrök mindenkit figyelmeztetnek, hogy a gyárban sztrájk van), megmagyarázza a lakosság burzsoá osztályaihoz tartozó békéltető bírák részrehajlását stb., stb. Egyszóval minden szakszervezeti titkár folytat „gazdasági harcot a munkáltatók és a kormány ellen" és segít e harc folytatásában. És nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy *ez még nem* szociáldemokratizmus, hogy a szociáldemokrata eszményképének nem egy trade-union titkárának kell lennie, hanem a *néptribunnak*, aki reagálni tud az önkény és az elnyomás minden megnyilvánulására, bárhol történjék, bármely réteget vagy osztályt érintsen is, aki mindezeket a jelenségeket általánosítani tudja a rendőri erőszak és a kapitalista kizsákmányolás egységes képében, aki minden apróságot ki tud használni arra, hogy *mindenki előtt* kifejtse szocialista meggyőződését és demokratikus követeléseit, hogy *minden egyes emberrel* megértesse a proletariátus felszabadító harcának világtörténelmi jelentőségét. Hasonlítsunk össze például két olyan vezető egyéniséget, mint Robert Knight (az egyik leghatalmasabb angol trade-unionnak, a kazánkovácsok szövetségének ismert titkára és vezére) és Wilhelm Liebknecht — és próbáljuk meg jellemezni őket abban a szembeállításban, ahogyan Martinov vázolta a közte és az „Iszkra" közt fennálló nézeteltéréseket. Azt fogjuk látni — kezdem lapozni Martinov

cikkét —, hogy R. Knight sokkal inkább „konkrét akciókra hívta fel a tömeget" (39. old.), W. Liebknecht viszont többet foglalkozott „az egész fennálló rendnek vagy e rend egyes jelenségeinek forradalmi megvilágításával" (38—39. old.); hogy R. Knight „a proletariátus legközelebbi követeléseit fogalmazta meg és rámutatott megvalósításuk eszközeire" (41. old.), W. Liebknecht viszont amellett, hogy ezt is megtette, nem mondott le arról sem, hogy „egyidejűleg a különböző ellenzéki rétegek aktív tevékenységét irányítsa", hogy „azoknak pozitív akcióprogramot diktáljon" * (41. old.); hogy R. Knight „lehetőleg magának a gazdasági harcnak" igyekezett „politikai jelleget kölcsönözni" (42. old.) és nagyszerűen értett ahhoz, hogy „bizonyos kézzelfogható eredményekkel kecsegtető konkrét követeléseket támasszon a kormánnyal szemben" (43. old.), míg W. Liebknecht sokkal inkább „egyoldalú" „leleplezésekkel" foglalkozott (40. old.); hogy R. Knight „a szürke, mindennapi harc előrehaladó menetének" (61. old.), W. Liebknecht pedig „a csillogó és tökéletes eszmék propagandájának" tulajdonított nagyobb jelentőséget (61. old.); hogy Liebknecht a vezetése alatt álló újságot csakugyan „a forradalmi ellenzék lapjává" tette, amely „lerántja a leplet rendszerünkről, kiváltképpen politikai rendszerünkről, amennyiben az összeütközik a lakosság legkülönbözőbb rétegeinek érdekeivel" (63. old.), míg R. Knight

* Például a francia—porosz háború idején Liebknecht diktált akcióprogramot *az egész demokráciának* — és még inkább Marx és Engels 1848-ban.

„a proletárharccal szoros és szerves kapcsolatban dolgozott a munkásügy érdekében" (63. old.) — már amennyiben „szoros és szerves kapcsolaton" azt a spontaneitás előtti meghódolást értjük, amelyet fentebb Kricsevszkij és Martinov példáján tanulmányoztunk — és „szűkítette szféráját", mert akárcsak Martinov, természetesen ő is meg volt győződve arról, hogy „ezáltal magát a hatást komplikálta" (63. old.). Egyszóval azt látjuk, hogy Martinov de facto* tradeunionizmussá fokozza le a szociáldemokráciát, bár ezt természetesen korántsem azért teszi, hogy a szociáldemokráciának ártson, hanem egyszerűen azért, mert kissé elsiette a dolgot és mindjárt el akarta mélyíteni Plehanovot, ahelyett, hogy megérteni igyekezett volna.

De vegyük fel újra fejtegetésünk fonalát. Azt mondottuk, hogy a szociáldemokratának, ha nemcsak szavakban tartja szükségesnek a proletariátus politikai tudatának általános kifejlesztését, „el kell mennie a lakosság valamennyi osztályához". Itt a következő kérdések merülnek fel: hogyan kell ezt csinálni? Van-e ehhez elegendő erőnk? Van-e talaja az ilyen munkának valamennyi többi osztályban? Nem lesz-e ez eltérés az osztálylátásponttól vagy nem fog-e ilyen eltérésre vezetni? Álljunk meg ezeknél a kérdéseknél.

„El kell mennünk a lakosság valamennyi osztályához" — úgy is, mint teoretikusoknak, úgy is, mint propagandistáknak, úgy is, mint agitátoroknak, úgy is, mint szervezőknek. Hogy a szociáldemokraták elmé-

* — ténylegesen, valójában. — *Szerk.*

leti munkájának arra kell irányulnia, hogy tanulmányozzák az egyes osztályok társadalmi és politikai helyzetét, helyzetük összes sajátosságait, abban senki sem kételkedik. E tekintetben azonban nagyon, de nagyon kevés történik, aránytalanul kevés ahhoz a munkához képest, amelyet a gyári élet sajátosságainak tanulmányozására fordítunk. A bizottságokban és a körökben akadnak olyanok, akik még valamely vasipari ág speciális tanulmányozásába is belemélyednek, de arra alig akad példa, hogy a szervezetek tagjai (akik, mint gyakran megesik, valamilyen okból kénytelenek otthagyni a gyakorlati munkát) speciálisan azzal foglalkoznának, hogy anyagot gyűjtsenek társadalmi és politikai életünk valamely aktuális kérdéséhez, ami alkalmat adhatna arra, hogy a lakosság egyéb rétegei között szociáldemokrata munkát végezzenek. A munkásmozgalom legtöbb mai vezetőjének csekély előképzettségéről szólva nem szabad megfeledkezni az ilyen irányú képzettségről sem, mert ez is összefügg „a proletárharccal való szoros és szerves kapcsolat" „ökonomista" értelmezésével. De természetesen az a legfontosabb, hogy *propagandát* folytassunk és *agitáljunk* a nép valamennyi rétegében. A nyugat-európai szociáldemokratáknak megkönnyítik ezt a népgyűlések és az összejövetelek, amelyekre *minden* érdeklődő elmehet, megkönnyíti a parlament, ahol az *összes* osztályok képviselői előtt beszélhetnek. Nálunk nincs sem parlament, sem gyülekezési szabadság, de mi mégis értjük a módját annak, hogy gyűléseket tartsunk a munkásoknak, akik *szociáldemokratákat* akarnak hallgatni. Éppúgy meg kell találnunk a

módját annak is, hogy gyűléseket rendezzünk a lakosság minden osztályának képviselői számára, akik *demokratákat* akarnak hallgatni. Mert nem szociáldemokrata az, aki a gyakorlatban megfeledkezik arról, hogy „a kommunisták minden forradalmi mozgalmat támogatnak"[64], hogy tehát kötelességünk *az egész nép előtt* ismertetni és hangsúlyozni az *általános demokratikus feladatokat*, egy pillanatra sem titkolva szocialista meggyőződésünket. Nem szociáldemokrata az, aki a gyakorlatban megfeledkezik arról a kötelességéről, hogy *minden* általános demokratikus kérdés feltevésében, kiélezésében és megoldásában *élen kell járnia*.

„Ezzel kivétel nélkül mindenki egyetért!" — szakít félbe bennünket a türelmetlen olvasó —, sőt a „Rabocseje Gyelo" szerkesztőségének adott új utasítás, amelyet a szövetség legutóbbi kongresszusán fogadtak el, egyenesen azt mondja: „Politikai propagandára és agitációra alkalmul kell szolgálnia a társadalmi és politikai élet minden olyan jelenségének és eseményének, amely a proletariátust vagy közvetlenül mint külön osztályt, vagy mint a *szabadságért folyó harc összes forradalmi erőinek avant-garde-ját* érinti." („Két kongresszus". 17. old., a mi kiemelésünk.) Igen, ezek nagyon igaz és nagyon szép szavak, és mi tökéletesen meg lennénk elégedve, ha a „Rabocseje Gyelo" *megértené* ezeket a szavakat, *ha nem mondana ezenkívül még olyasmit is, ami szöges ellentétben áll velük*. Mert nem elég, ha „avant-garde"-nak, élcsapatnak nevezzük magunkat — úgy is kell cselekedni, hogy *valamennyi* többi csapat lássa és kénytelen legyen elis-

merni, hogy mi haladunk az élen. És kérdezzük az olvasót: hát olyan ostobák a többi „csapat" képviselői, hogy puszta szavunkra elhiszik, hogy „élcsapat" vagyunk? Képzeljék csak el konkrétan a következő képet: a művelt orosz radikálisok vagy liberális alkotmánypártiak „csapatában" megjelenik egy szociáldemokrata és azt mondja: mi vagyunk az élcsapat; „most az a feladatunk, hogy lehetőleg magának a gazdasági harcnak politikai jelleget kölcsönözzünk". Egy valamennyire is értelmes radikális vagy alkotmánypárti (márpedig az orosz radikálisok és alkotmánypártiak között sok az értelmes ember) csak nevetni fog az ilyen beszéden, és azt mondja majd (persze csak magában, mert a radikálisok és az alkotmánypártiak többnyire tapasztalt diplomaták): „De együgyű ez az »élcsapat«! Még azzal sincs tisztában, hogy a mi feladatunk, a burzsoá demokrácia haladó képviselőinek feladata, hogy *magának* a munkások gazdasági harcának politikai jelleget kölcsönözzünk. Hiszen, mint az összes nyugat-európai burzsoák, mi is be akarjuk vonni a munkásokat a politikába, *de természetesen csakis a trade-unionista, nem pedig a szociáldemokrata politikába.* A munkásosztály trade-unionista politikája: ez éppen a munkásosztály *burzsoá politikája.* És ahogy ez az »élcsapat« formulázza a feladatát, az pontosan a trade-unionista politika formulázása! Ezért ha kedvük tartja, ám nevezzék csak magukat szociáldemokratáknak. Elvégre nem vagyunk gyerekek, hogy címkék miatt felfortyanjunk! Csak ezeknek a veszedelmes ortodox dogmatikusoknak ne engedjenek, csak hagyják meg a »kritika szabadságát« azoknak, akik tudtu-

kon kívül trade-unionista mederbe terelgetik a szociáldemokráciát!"

És csendesen mosolygó alkotmánypárti emberünk ajkán homéroszi kacaj fakad, amikor megtudja, hogy a szociáldemokráciáról mint élcsapatról beszélő szociáldemokraták jelenleg, amikor a spontaneitás majdnem osztatlanul uralkodik mozgalmunkban, semmitől sem félnek annyira, mint a „spontán elem lebecsülésétől", nem merik „kisebbíteni a szürke, mindennapi harc előrehaladó menetének jelentőségét a csillogó és tökéletes eszmék propagandájához képest" stb., stb.! „Él"-csapat, amely attól fél, hogy a tudatosság túl találja szárnyalni a spontaneitást, s nem mer kiállni olyan merész „tervvel", amelytől még a másképpen gondolkodók sem tagadhatnák meg általános elismerésüket! Vajon nem tévesztik össze az avant-garde szót az arrière-garde* szóval?

Valóban, gondolkozzanak csak Martinov következő okoskodásán: a 40. oldalon azt mondja, hogy az „Iszkra" leleplező taktikája egyoldalú, hogy „bármilyen bizalmatlanságot és gyűlöletet keltsünk is a kormánnyal szemben, mindaddig nem érjük el célunkat, amíg nem sikerül elegendő aktív társadalmi energiát kifejleszteni a kormány megdöntésére". Ezt a nótát — mellesleg szólva — hallottuk már: gondoskodjunk a tömeg aktivitásának fokozásáról, s ugyanakkor iparkodjunk csökkenteni saját aktivitásunkat. De most nem erről van szó. Martinov tehát itt *forradalmi* energiáról beszél („a megdöntésre"). És milyen következ-

* — utóvéd, hátvéd. — *Szerk.*

tetésre jut? Minthogy normális időben a társadalom különböző rétegei elkerülhetetlenül külön-külön haladnak, „ezért világos, hogy mi, szociáldemokraták, nem irányíthatjuk egyidejűleg a különböző ellenzéki rétegek aktív tevékenységét, nem diktálhatunk nekik pozitív akcióprogramot, nem írhatjuk elő nekik, hogy milyen eszközökkel kell harcolniuk napról napra saját érdekeikért... A liberális rétegek maguk fognak gondoskodni a közvetlen érdekeikért indítandó aktív harcról, amelyben szemtől szembe kerülnek majd politikai rendszerünkkel." (41. old.) Vagyis alig kezdett Martinov forradalmi energiáról, az önkényuralom megdöntéséért folytatandó aktív harcról beszélni, mindjárt átsiklott a szakmai energiára, a közvetlen érdekekért folytatandó aktív harcra! Magától értetődik, hogy mi nem irányíthatjuk a diákoknak, a liberálisoknak stb. „közvetlen érdekeikért" folyó harcát, de hiszen nem is erről volt szó, igen tisztelt „ökonomista" úr! Arról volt szó, hogy a különböző társadalmi rétegek részt vehetnek és szükségszerűen részt is fognak venni az önkényuralom megdöntésében, a „különböző ellenzéki rétegeknek" *ezt* az „aktív tevékenységét" pedig nemcsak irányít*hat*juk, de feltétlenül irányítanunk is kell, ha „élcsapat" akarunk lenni. Arról, hogy diákjaink, liberálisaink stb. „szemtől szembe kerüljenek politikai rendszerünkkel", nemcsak ők maguk fognak gondoskodni — erről mindenekelőtt és főleg maga a rendőrség és maguk az önkényuralmi kormány hivatalnokai gondoskodnak majd. De „nekünk", ha élenjáró demokraták akarunk lenni, gondoskodnunk kell arról, hogy azokat az em-

bereket, akik tulajdonképpen csak az egyetemi vagy csak a zemsztvo-rendszerrel stb. elégedetlenek, *rávezessük* az egész politikai rendszer tarthatatlanságának gondolatára. *Nekünk* kell vállalni azt a feladatot, hogy a *mi* pártunk vezetése alatt olyan mindenre kiterjedő politikai harcot szervezzünk, hogy ezt a harcot és ezt a pártot valamennyi ellenzéki réteg támogathassa és erejéhez mérten valóban támogassa is. *Nekünk* kell a gyakorlati szociáldemokrata pártmunkásokból olyan politikai vezéreket nevelni, akik ennek az általános harcnak minden megnyilvánulását irányítani tudják, akik a kellő pillanatban „pozitív akcióprogramot tudnak diktálni" a lázongó diákságnak is, az elégedetlen zemsztvo-képviselőknek is, a különböző szekták felháborodott követőinek is, a megbántott néptanítóknak is stb., stb. *Teljesen helytelen* ezért Martinovnak az az állítása, hogy „mi ezek vonatkozásában *csak* a rendszer leleplezőinek *negatív* szerepében léphetünk fel... Mi *csak* a különféle kormánybizottságokhoz fűzött reményeiket oszlathatjuk el" (a mi kiemelésünk). Az effajta beszéddel Martinov csak azt árulja el, hogy *halvány fogalma sincs* a forradalmi „élcsapat" igazi szerepéről. És ha az olvasó ezt figyelembe veszi, mindjárt megérti Martinov következő befejező szavainak *igazi értelmét:* „Az »Iszkra« a forradalmi ellenzék lapja, amely leleplezi rendszerünket és főleg politikai rendszerünket, amennyiben az összeütközik a lakosság legkülönbözőbb rétegeinek érdekeivel. Mi viszont a munkásság ügyéért dolgozunk és fogunk dolgozni, szoros és szerves kapcsolatban a proletariátus harcával. Befolyási szféránk szűkítésével komplikáljuk magát a

hatást." (63. old.) Ennek a következtetésnek igazi értelme a következő: Az „Iszkra" a munkásosztály trade-unionista politikáját (amellyel félreértésből, képzettség híján, vagy pedig meggyőződésből igen gyakran beérik a gyakorlati pártmunkások) *fel akarja emelni* a szociáldemokrata politika színvonalára. A „Rabocseje Gyelo" viszont a szociáldemokrata politikát trade-unionista politikává akarja *lefokozni*. És amellett még azt is el akarja hitetni mindenkivel, hogy ez a két álláspont „teljesen összeegyeztethető a közös ügyben" (63. old.). O, sancta simplicitas!*

Menjünk tovább. Van-e elegendő erőnk ahhoz, hogy a lakosság *valamennyi* osztályában propagandát folytassunk és agitáljunk? Persze, hogy van. „Ökonomistáink", akik nemritkán hajlandók tagadni ezt, figyelmen kívül hagyják, hogy mozgalmunk (körülbelül) 1894-től 1901-ig óriási lépést tett előre. Mint igazi „hvosztisták" (hátulkullogók) gyakran a mozgalom rég elmúlt kezdeti időszakának elképzeléseiben élnek. Akkoriban csakugyan rendkívül kevés erőnk volt, akkor természetes és jogos volt az az elhatározás, hogy minden erőnket a munkások közötti munkának szenteljük és szigorúan elítéljünk minden eltérést ettől; akkor az volt minden feladatunk, hogy gyökeret verjünk a munkásosztályban. Azóta rengeteg erőt vontunk be a mozgalomba, mind hozzánk csatlakoznak a művelt osztályok ifjú nemzedékének legjobb képviselői, országszerte mindenütt tétlenül kénytelenek ülni olyan emberek, akik már részt vettek vagy részt akar-

* — Ó, szent együgyűség! — *Szerk.*

nak venni a mozgalomban, olyan emberek, akik vonzódnak a szociáldemokráciához (1894-ben viszont a tíz ujjunkon is megszámolhattuk volna az orosz szociáldemokratákat). Mozgalmunk egyik legnagyobb politikai és szervezeti fogyatékossága, hogy *nem tudjuk* foglalkoztatni mindezeket az erőket, *nem tudunk* mindenkinek megfelelő munkát adni (részletesebben a következő fejezetben beszélünk erről). Erőink óriási többségének egyáltalán nincs lehetősége arra, hogy „a munkásokhoz menjen", tehát szó sem lehet arról a veszélyről, hogy legfontosabb ügyünktől vonunk el erőket. Viszont ahhoz, hogy a munkásoknak igazi, átfogó és eleven politikai tudást nyújthassunk, az kell, hogy mindenütt ott legyenek „a mi embereink", a szociáldemokraták, ott legyenek minden társadalmi rétegben, minden olyan helyen, amely lehetővé teszi államgépezetünk belső rugóinak megismerését. És ilyen emberekre nemcsak a propaganda és az agitáció szempontjából van szükségünk, hanem még inkább szükségünk van rájuk szervezési szempontból.

Van-e talaja tevékenységünknek a lakosság összes osztályaiban? Aki ezt nem látja, az megint csak elmarad öntudat dolgában a tömegek spontán fellendülése mögött. A munkásmozgalom egyesekben elégedetlenséget, másokban az ellenzék támogatásának reményét, ismét másokban az önkényuralom lehetetlenségének és összeomlása elkerülhetetlenségének tudatát keltette és kelti most is. Csak szavakban lennénk „politikusok" és szociáldemokraták (ami a valóságban igenigen gyakori eset), ha nem volnánk tudatában annak a feladatunknak, hogy kihasználjuk az elégedetlenség

minden megnyilvánulását, összegyűjtsük és feldolgozzuk a tiltakozás minden legkisebb jelét, még ha csak csírájában jelentkezik is ez a tiltakozás. Arról már nem is szólunk, hogy a dolgozó parasztság, a kézművesek, a kisiparosok stb. sokmilliós tömege bármikor mohón hallgatná egy rátermett szociáldemokrata szónoklatát. De van-e a lakosságnak akár egyetlen olyan osztálya is, amelyben ne volnának a jogfosztottság és az önkény miatt elégedetlenkedő emberek, csoportok és körök, s ahol éppen ezért ne találnának termékeny talajra a szociáldemokratáknak mint a legégetőbb általános demokratikus szükségletek kifejezőinek igéi? És aki konkrétan akarja elképzelni, hogy a szociáldemokratáknak hogyan kell ilyen politikai agitációt folytatniuk a lakosság *valamennyi* osztályában és rétegében, annak felhívjuk a figyelmét a szó tágabb értelmében vett *politikai leleplezésekre* mint ennek az agitációnak legfőbb (de magától értetődően nem egyetlen) eszközére.

„A nép minden valamelyest öntudatos rétegében — írtam a „Mivel kezdjük?" című cikkemben („Iszkra", 4. sz., 1901. május), amelyről alább részletesen kell szólnunk — fel kell keltenünk a *politikai* leleplezések szenvedélyét. Ne zavarjon bennünket az a körülmény, hogy a leleplező hangok politikailag oly gyengék, szórványosak és bátortalanok manapság. Korántsem az az oka ennek, hogy az emberek mindahányan megbékéltek a rendőri önkénnyel. Ennek az az oka, hogy a leleplezésre kész és képes embereknek nincs szószékük, ahonnan szavukat hallathatnák, nincs hallgatóságuk, amely szenvedélyesen hallgatná és bátorítaná a szó-

nokokat, s hogy sehol sem látnak a népben olyan erőt, amelyhez érdemes volna panasszal fordulniuk a »mindenható« orosz kormány ellen... Most meg tudjuk teremteni és kötelességünk megteremteni azt a szószéket, ahonnan az egész nép nyilvánossága előtt leleplezhetjük a cári kormányt; ilyen szószéknek kell lennie a szociáldemokrata lapnak." *

Éppen a munkásosztály az, amely ilyen ideális hallgatósága a politikai leleplezéseknek, amelynek mindenekelőtt és leginkább van szüksége átfogó és élő politikai tudásra, amely leginkább képes arra, hogy ezt a tudást aktív harccá változtassa, még akkor is, ha az semmilyen „kézzelfogható eredménnyel" sem kecsegtet. Az *egész népet* érdeklő leleplezések szószéke pedig csak egy országos lap lehet. „Politikai lap nélkül a modern Európában el sem képzelhető olyan mozgalom, amely méltó arra, hogy politikai mozgalomnak nevezzék" — és Oroszország ebben a tekintetben kétségkívül szintén a modern Európához tartozik. A sajtó már régóta erőt jelent nálunk — ha nem így volna, a kormány nem költene tízezreket a sajtó megvesztegetésére és a különféle Katkovok és Mescserszkijek segélyezésére. És az sem újság az önkényuralmi Oroszországban, hogy az illegális sajtó áttörte a cenzúra korlátait és *arra kényszerítette* a legális és konzervatív lapokat, hogy nyíltan beszéljenek róla. Így volt ez a hetvenes, sőt már az ötvenes években is. És mennyivel szélesebbek, mennyivel mélyebbek most azok a

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 9—10. old. — *Szerk.*

néprétegek, amelyek az illegális sajtót akarják olvasni és készek megtanulni belőle, „hogyan kell élni és hogyan kell meghalni" — hogy egy munkás szavaival éljünk, aki levelet írt az „Iszkrá"-nak (7. sz.)[65]. A politikai leleplezés éppúgy hadüzenet a *kormánynak*, mint ahogy a gazdasági leleplezés hadüzenet a gyárosnak. És ennek a hadüzenetnek annál nagyobb az erkölcsi jelentősége, minél szélesebb és erősebb ez a leleplezési hadjárat, minél népesebb és elszántabb az a társadalmi *osztály*, amely *azért üzen hadat, hogy megkezdje a háborút*. A politikai leleplezési hadjárat ezért már önmagában véve is az ellenséges rendszer *bomlasztásának* egyik leghatalmasabb eszköze, amellyel eltántoríthatjuk az ellenségtől alkalmi vagy ideiglenes szövetségeseit, ellenségeskedést szíthatunk és bizalmatlanságot kelthetünk az önkényuralmi hatalom állandó részesei között.

Manapság csak az a párt válhat a forradalmi erők élcsapatává, amely valóban az *egész népet* érintő leleplezéseket tud *megszervezni*. És annak a kifejezésnek, hogy „az egész népet érintő", igen komoly tartalma van. Azok a leleplezők, akik nem a munkásosztályhoz tartoznak (márpedig hogy élcsapattá legyünk, éppen hogy más osztályokat is be kell vonnunk), óriási többségükben józan politikusok és hidegvérű gyakorlati emberek. Kitűnően tudják, hogy milyen veszélyes, ha csak a legjelentéktelenebb hivatalnokra is „panaszkodnak", nemhogy a „mindenható" orosz kormányra. És ezek csak akkor fognak *hozzánk* fordulni a panaszaikkal, ha látják, hogy a panasznak valóban lehet foganatja, hogy mi *politikai erőt* jelentünk. Hogy azzá

legyünk a kívülállók szemében, sokat és kitartóan kell munkálkodnunk tudatosságunk, kezdeményezőképességünk és energiánk *fokozásán;* ehhez nem elég, ha az utóvéd elméletére és gyakorlatára ráragasztjuk az „élcsapat" címkét.

De ha nekünk kell megszervezni a valóban az egész népet érintő leleplezéseket a kormány ellen, akkor miben nyilvánul meg mozgalmunk osztályjellege? — fogja kérdezni és kérdi máris „a proletárharccal való szoros és szerves kapcsolat" túlbuzgó hódolója. — Nos, éppen abban, hogy ezeket az egész népet érintő leleplezéseket mi, szociáldemokraták szervezzük meg; abban, hogy az agitáció folyamán felvetett minden kérdést következetesen szociáldemokrata szellemben világítunk meg, semmilyen engedményt nem téve a marxizmus szándékos és nem szándékos meghamisításának; abban, hogy ezt a minden területre kiterjedő politikai agitációt olyan párt fogja folytatni, amely szétbonthatatlan egésszé fogja össze az egész nép nevében a kormányra gyakorolt nyomást is, a proletariátus forradalmi nevelését is, politikai önállóságának egyidejű megóvásával, a munkásosztály gazdasági harcának vezetését is, felhasználva a munkásosztály és kizsákmányolói közötti spontán összeütközéseket, amelyek talpraállítják és a mi táborunkba vonják a proletariátus egyre újabb rétegeit!

De az „ökonomizmusnak" éppen az az egyik legjellemzőbb vonása, hogy nem érti meg, hogy a proletariátus legéletbevágóbb szükséglete (a mindenirányú politikai nevelés a politikai agitáció és politikai leleplezések segítségével) összefügg, sőt mi több: egybeesik

az általános demokratikus mozgalom szükségletével. És a megértés teljes hiánya nemcsak a „Martinov-féle" frázisokban fejeződik ki, hanem azokban az állítólagos osztályálláspontra való hivatkozásokban is, amelyek értelmük szerint azonosak ezekkel a frázisokkal. Az „Iszkra" 12. számában közölt „ökonomista" levél* írói például a következőképpen fejezik ki idevonatkozó nézetüket: „Az »Iszkrá«-nak ugyanez a legfőbb hibája (az ideológia túlbecsülése) az oka annak, hogy következetlen a szociáldemokráciának a különböző társadalmi osztályokhoz és irányzatokhoz való viszonya kérdésében. Az »Iszkra« elméleti latolgatások alapján..." (és nem „a párttal együtt növekvő pártfeladatok növekedése..." alapján) „elhatározza, hogy azonnal át kell térni az abszolutizmus elleni harcra, de valószínűleg érzi, hogy a mai helyzetben nagyon nehéz feladat ez a munkások számára..." (és nemcsak érzi, hanem nagyon jól tudja, hogy a munkások korántsem látják olyan nehéznek ezt a feladatot, mint a kisdedeket dajkáló „ökonomista" intellektuelek, mert a munkások még olyan követelésekért is készek harcolni, amelyek, hogy a feledhetetlen Martinov szavaival éljünk, semmiféle „kézzelfogható

* Az „Iszkrá"-ban helyszűke miatt nem tudtunk egész részletesen válaszolni erre az „ökonomistákra" rendkívül jellemző levélre. Nagyon örültünk megjelenésének, mert már régóta hallunk olyan híreszteléseket — mégpedig a legkülönfélébb forrásokból —, hogy az „Iszkrá"-ban az osztályálláspont nem érvényesül következetesen, és mi csak kedvező alkalomra, illetve a közkeletű vád szabatos megfogalmazására vártunk, hogy válaszolhassunk rá. A támadásra pedig nem védekezéssel, hanem ellentámadással szoktunk válaszolni.

eredménnyel" sem kecsegtetnek)... „mivel azonban nincs türelme kivárni, amíg a munkások újabb erőt gyűjtenek erre a harcra, a liberálisok és az értelmiség körében kezd szövetségeseket keresni..."

Igen, igen, mi már csakugyan elvesztettük minden „türelmünket", hogy „kivárjuk" azt a boldog időt, amelyet már réges-régen ígérnek mindenféle „békítgetők", amikor „ökonomistáink" nem fogják többé *saját* elmaradottságukat a munkásokra hárítani, nem fogják saját pipogyaságukat a munkások állítólagos erőtlenségével mentegetni. Azt kérdezzük „ökonomistáinktól": mit jelent az, hogy „a munkások újabb erőt gyűjtenek erre a harcra"? Hát nem nyilvánvalóan azt, hogy a munkásokat politikailag neveljük és leleplezzük előttük a gaz önkényuralom *minden* megnyilvánulását? És nem világos-e, hogy *éppen ehhez a munkához* van szükségünk „szövetségesekre a liberálisok és az értelmiség körében", akik velünk együtt készek részt venni a zemsztvo-képviselők, a tanítók, a statisztikusok, a diákok stb. elleni politikai hadjárat leleplezésében? Hát csakugyan olyan nehéz megérteni ezt a csodálatosan „ravasz fortélyt"? Hát nem azt hajtogatja-e P. B. Akszelrod már 1897 óta: „Azt a feladatot, hogy az orosz szociáldemokraták híveket és közvetlen vagy közvetett szövetségeseket szerezzenek a nem proletár osztályok soraiból, mindenekelőtt és főképpen a proletariátus körében folytatott propagandatevékenység jellege dönti el"?[66] A Martinovok a többi „ökonomistával" együtt azonban továbbra is úgy képzelik el a dolgot, hogy a munkásoknak *előbb* „a munkáltatók és a kormány ellen folytatott gazda-

sági harcban" kell erőt gyűjteniük (a trade-unionista politikához), és csak *azután* lehet majd valószínűleg „áttérni" — a trade-unionista „aktivitásra való nevelésről" a szociáldemokrata aktivitásra!

„...Keresés közben — folytatják az „ökonomisták" — az »Iszkra« gyakran letér az osztályálláspontról, elkeni az osztályellentéteket, és a kormánnyal szemben megnyilvánuló közös elégedetlenséget tolja előtérbe, jóllehet a »szövetségesek« elégedetlenségének oka és foka nagyon különböző. Ilyen például az »Iszkrá«-nak a zemsztvóhoz való viszonya..." Az „Iszkra" állítólag „a kormány könyöradományaival elégedetlen nemeseknek megígéri a munkásosztály segítségét, s közben egy szóval sem említi a lakosság e rétegei közötti osztályviszályt". Ha az olvasó belenéz „Az önkényuralom és a zemsztvo" című cikkekbe („Iszkra", 2. és 4. sz.)[67] — a levél írói *valószínűleg* ezekről beszélnek —, meggyőződhet róla, hogy ezek a cikkek* a *kormánynak* a „rendi bürokratikus zemsztvo lagymatag agitációjával", „sőt a vagyonos osztályok öntevékenységével szemben" tanúsított magatartását tárgyalják. A cikk azt mondja, hogy a munkásnak nem szabad közönyösen néznie a kormánynak a zemsztvo elleni harcát, és felhívja a zemsztvo-képviselőket, hogy hagyják abba a lagymatag beszédet, szavuk zúgjon keményen és élesen, amikor a kormány előtt egész nagyságában ott áll majd a forradalmi szociálde-

* A két cikk megjelenése *között* pedig („Iszkra", 3. sz.) egy speciálisan a falusi osztályellentétekkel foglalkozó cikket közöltünk. (Lásd *Lenin* Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 400—408. old. — *Szerk.*)

mokrácia. Mivel nem értenek itt egyet a levél írói? Nem tudjuk. Azt hiszik talán, hogy a munkás „nem érti meg" a „vagyonos osztályok" és a „rendi bürokratikus zemsztvo" szavakat? Azt hiszik talán, hogy „az ideológia túlbecsülése", ha a zemsztvo-képviselőket arra *ösztönzik*, hogy hagyjanak fel a lagymatag beszéddel és szóljanak élesen? Azt képzelik talán, hogy a munkások „erőt gyűjthetnek" az abszolutizmus elleni harcra, ha nem ismerik az abszolutizmusnak a zemsztvóhoz való viszonyát *is?* Mindez megint homályban marad. Csak az az egy világos, hogy a levél íróinak nagyon homályos elképzeléseik vannak a szociáldemokrácia politikai feladatairól. Még világosabbá válik ez a következő mondatukból: „Ugyanilyen az »Iszkrá«-nak a diákmozgalmat illetően elfoglalt álláspontja is" (azaz itt is „elhomályosítja a kibékíthetetlen osztályellentéteket"). Úgy látszik, nem arra kellett volna felhívni a munkásokat, hogy nyilvános tüntetéssel fejezzék ki, hogy az erőszakoskodás, a garázdálkodás és a zabolátlanság igazi góca az orosz kormány, nem pedig a diákság („Iszkra", 2. sz.*); valószínűleg inkább a „Rabocsaja Miszl" szellemében írt elmefuttatást kellett volna közölnünk! És szociáldemokraták ilyesmit mondanak 1901 őszén, a februári és márciusi események után, a diákmozgalom újabb fellendülésének előestéjén, ami azt mutatja, hogy az önkényuralom elleni „spontán" tiltakozás ezen a területen is *megelőzi* a mozgalom tudatos szociáldemok-

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 364–369. old. — *Szerk.*

rata vezetését. A munkások spontán igyekeznek védelmére kelni a diákoknak, akiket a rendőrök és a kozákok agyba-főbe vernek — és ez a spontán igyekezet megelőzi a szociáldemokrata szervezet tudatos tevékenységét!

„Pedig az »Iszkra« más cikkeiben — folytatják a levél írói — élesen elítél mindennemű kompromisszumot és védelmébe veszi például a guesde-isták türelmetlen magatartását." Ajánljuk mindazoknak, akik rendszerint olyan önhitten és könnyelműen mondogatják a mai szociáldemokraták közt fennálló nézeteltérésekről, hogy nem is olyan lényegesek ezek a nézeteltérések és semmiképpen sem igazolják a szakadást — gondolkodjanak el alaposan ezeken a szavakon. Végezhetnek-e sikeres munkát *egy* szervezeten belül olyan emberek, akik azt mondják, hogy mi még feltűnően keveset tettünk azért, hogy leleplezzük az önkényuralom ellenséges magatartását a legkülönbözőbb osztályokkal szemben, és megismertessük a munkásokkal a legkülönbözőbb rétegek ellenzéki magatartását az önkényuralommal szemben, és olyanok, akik ebben „kompromisszumot" látnak — nyilván „a munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harc" elméletével való kompromisszumot?

A parasztfelszabadítás negyvenedik évfordulója alkalmából beszéltünk arról, hogy az osztályharcot be kell vinni a faluba (3. sz.*), és Witte bizalmas emlékiratával kapcsolatban írtunk az önkormányzat és az

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 400—408. old. — *Szerk.*

önkényuralom kibékíthetetlen viszonyáról (4. sz.); az új törvény alkalmával támadtuk a földbirtokosok és a földesurakat kiszolgáló kormány jobbágytartó igényeit (8. sz.*), és üdvözöltük az illegális zemsztvo-kongresszust, arra buzdítva a zemsztvo-képviselőket, hogy az alázatos kérvényezésről térjenek át a harcra (8. sz.**); buzdítottuk a diákokat, akik kezdték megérteni a politikai harc szükségességét és kezdtek áttérni a politikai harcra (3. sz.), s ugyanakkor ostoroztuk a „csak-diákmozgalom" híveinek „vad korlátoltságát", akik arra hívták fel a diákokat, hogy ne vegyenek részt az utcai tüntetésekben (3. sz., a moszkvai diákság Végrehajtó Bizottságának február 25-i felhívása alkalmával); lelepleztük a „Rosszija"[68] című lap liberális kópéinak „esztelen álmodozását" és „hazug képmutatását" (5. sz.), s ugyanakkor rámutattunk arra, hogy a kormány kínzókamráiban „őrjöngve kegyetlenkednek békés irodalmárokkal, öreg professzorokkal és tudósokkal, közismert liberális zemsztvo-képviselőkkel" (5. sz.: „Rendőrroham az irodalom ellen")[69]; lelepleztük az „állami munkásjóléti gondoskodás" programjának igazi jelentőségét, és üdvözöltük azt az „értékes beismerést", hogy „jobb felülről kezdeményezett reformokkal megelőzni, semmint bevárni azok alulról jövő követelését" (6. sz.***); — buzdítottuk a tiltakozó statisztikusokat (7. sz.) és elítéltük a sztrájktörő statisztikusokat (9. sz.)[70]. Aki ezt

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 81—86. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott, 87—88. old. — *Szerk.*

*** Lásd ugyanott, 73., 74. old. — *Szerk.*

a taktikát a proletár osztálytudat elhomályosításának és *a liberalizmussal kötött kompromisszumnak* tekinti, az csak azt árulja el ezzel, hogy egyáltalán nem érti a „Credo" programjának valódi jelentőségét és de facto *éppen ezt a programot hajtja végre*, ha százszor megtagadja is! Mert *ezzel* visszahúzza a szociáldemokráciát „a munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harchoz", és *kapitulál a liberalizmus előtt*, lemondva arról a feladatról, hogy aktívan beavatkozzék *minden* „liberális" kérdésbe és meghatározza *saját*, szociáldemokrata álláspontját ebben a kérdésben.

f) ÚJRA „RÁGALMAZÓK", ÚJRA „MISZTIFIKÁLÓK"

Ezek a szeretetre méltó kifejezések — mint emlékeznek olvasóink — a „Rabocseje Gyeló"-tól származnak, amely így válaszol arra a vádunkra, hogy „közvetve előkészíti a talajt arra, hogy a munkásmozgalom a burzsoá demokrácia eszközévé váljék". Együgyűségében azt hitte a „Rabocseje Gyelo", hogy ez a vád nem egyéb polemikus kirohanásnál: lám, ezek a rosszmájú dogmatikusok eltökélték, hogy mindenféle kellemetlenséget mondanak nekünk; nos, mi lehet kellemetlenebb annál, minthogy a burzsoá demokrácia eszközének tartják az embert? Erre aztán jön a vastag betűvel szedett „cáfolat": „szemenszedett rágalom" („Két kongresszus". 30. old.), „misztifikáció" (31. old.), „farsangi komédia" (33. old.). A „Rabocseje Gyelo" Jupiterhez hasonlóan (bár nemigen hasonlít Jupiterhez) éppen azért haragszik, mert nincs

igaza, s elhamarkodott szitkozódásával csak azt bizonyítja, hogy képtelen elgondolkodni ellenfelei gondolatmenetén. Pedig egy kicsit gondolkodnia kellene, s mindjárt megértené, hogy *minden* meghódolás a tömegmozgalom spontaneitása előtt, a szociáldemokrata politika *minden* lefokozása trade-unionista politikává, előkészíti a talajt arra, hogy a munkásmozgalmat a burzsoá demokrácia eszközévé tegyék. A spontán munkásmozgalom önmagában csakis trade-unionizmust tud létrehozni (és azt elkerülhetetlenül létre is hozza), a munkásosztály trade-unionista politikája pedig nem más, mint a munkásosztálynak éppen burzsoá politikája. Ha a munkásosztály részt vesz a politikai harcban, sőt ha politikai forradalomban vesz is részt, ettől még politikája egyáltalán nem válik szociáldemokrata politikává. Ezt csak nem akarja tagadni a „Rabocseje Gyelo"? Vajon eszébe jut-e végre, hogy ország-világ előtt nyíltan és kertelés nélkül megmondja, mi a véleménye a nemzetközi és az orosz szociáldemokrácia égető kérdéseiről? — Ó, nem, ilyesmi sohasem jut eszébe, mert rendíthetetlenül ragaszkodik ahhoz a módszerhez, amelyet „nem tudok semmiről" trükknek lehetne nevezni. Én nem vagyok én, a ló nem az enyém, én nem vagyok kocsis. Mi nem vagyunk „ökonomisták", a „Rabocsaja Miszl" nem „ökonomizmus", Oroszországban egyáltalán nincs is „ökonomizmus". Ez csodálatosan ügyes és „politikus" trükk, csak az az egy hibája van, hogy az ilyen trükkökkel operáló lapokat úgy szokták nevezni: „Mit méltóztatik parancsolni?"[71]

A „Rabocseje Gyelo" azt hiszi, hogy a burzsoá de-

mokrácia Oroszországban általában csak „agyrém" („Két kongresszus". 32. old.)*. Boldog emberek! Strucc módjára homokba dugják a fejüket és azt képzelik, hogy most már semmi sincs körülöttük. Egy sereg liberális újságíró, akik havonta diadalmasan világgá kürtölik, hogy a marxizmus darabokra hullott, sőt eltűnt, s egy sereg liberális újság („SZPB Vedomosztyi"[72], „Russzkije Vedomosztyi"[73] és sok más), amelyek azokat a liberálisokat buzdítják, akik az osztályharc brentanói felfogására[74] és a politika trade-unionista felfogására oktatják a munkásokat, s a marxizmus kritikusainak serege, akiknek igazi tendenciáit oly világosan felfedte a „Credo", és akiknek irodalmi árucikkei kizárólagos adó- és vámmentességet élveznek egész Oroszországban, s a forradalmi *nem* szociáldemokrata irányzatok feléledése, különösen a februári és márciusi események után — mindez nyilván agyrém! Mindennek semmi, de semmi köze sincs a burzsoá demokráciához!

A „Rabocseje Gyeló"-nak és az „Iszkra" 12. számában megjelent „ökonomista" levél íróinak nem

* Ugyanitt hivatkoznak „a konkrét orosz viszonyokra, amelyek végzetszerűen a forradalmi útra terelik a munkásmozgalmat". Ezek az emberek nem akarják megérteni, hogy a munkásmozgalom forradalmi útja lehet nem szociáldemokrata út is! Hiszen az abszolutizmus idején forradalmi útra „terelte" a munkásokat az egész nyugat-európai burzsoázia, és tudatosan törekedett erre. De mi, szociáldemokraták, nem érhetjük be ennyivel. És ha mi bárhogyan is spontán jellegű trade-unionista politikává fokozzuk le a szociáldemokrata politikát, akkor éppen ezzel a burzsoá demokrácia malmára hajtjuk a vizet.

ártott volna „elgondolkozniuk azon, mi volt az oka annak, hogy a tavaszi események a forradalmi nem szociáldemokrata irányzatok ilyen megélénkülésére vezettek, ahelyett, hogy a szociáldemokrácia tekintélyét és presztízsét emelték volna". — Azért, mert nem álltunk feladatunk magaslatán, a munkástömegek aktivitása nagyobb volt a mi aktivitásunknál, nem voltak eléggé képzett forradalmi vezetőink és szervezőink, akik jól ismerték volna az összes ellenzéki rétegek hangulatát és élére tudtak volna állni a mozgalomnak, politikai tüntetéssé tudták volna változtatni a spontán tüntetést, ki tudták volna szélesíteni politikai jellegét stb. Ilyen körülmények között elkerülhetetlen, hogy elmaradottságunkat kihasználják a mozgékonyabb, energikusabb nem szociáldemokrata forradalmárok, és a munkások, bármily önfeláldozóan és erélyesen küzdjenek is a rendőrséggel és katonasággal, bármilyen forradalmi is a fellépésük, csak olyan erőnek fognak bizonyulni, amely ezeket a forradalmárokat támogatja, csak a burzsoá demokrácia utóvédje lesznek, nem pedig szociáldemokrata élcsapat. Nézzük a német szociáldemokráciát, amelynek csak a gyenge oldalait akarják átvenni a mi „ökonomistáink". Miért nem zajlik le Németországban *egyetlen* politikai esemény *sem* anélkül, hogy ne volna hatással a szociáldemokrácia tekintélyének és presztízsének állandó öregbedésére? Azért, mert a szociáldemokrácia mindig mindenkit megelőz az események legforradalmibb értékelésében és az önkény ellen irányuló minden tiltakozás védelmében. Nem áltatja magát olyan okoskodásokkal, hogy a gazdasági harc

majd rávezeti a munkásokat jogfosztottságuk kérdésére, és hogy a konkrét viszonyok a munkásmozgalmat végzetszerűen ráterelik a forradalom útjára. Beavatkozik a társadalmi és politikai élet minden szférájába és minden kérdésébe, abba is, hogy Vilmos nem hagyta jóvá a burzsoá haladó párti polgármester megválasztását (a németeket még nem tudták felvilágosítani „ökonomistáink" arról, hogy ez voltaképpen kompromisszum a liberalizmussal!), abba is, hogy törvényt hoztak az „erkölcstelen" művek és képek ellen, abba is, hogy a kormány befolyást gyakorol az egyetemi tanárok kiválasztására stb., stb. Mindenütt az élen járnak, politikai elégedetlenséget keltenek az összes osztályokban, felrázzák az álmosokat, előre buzdítják az elmaradottakat, anyagot szolgáltatnak a proletariátus politikai tudatának és politikai aktivitásának fejlesztéséhez minden téren. S az eredmény az, hogy az élen járó politikai harcost még a szocializmus tudatos ellenségei is megbecsülik, és nem ritka eset, hogy nemcsak a burzsoázia, hanem még a bürokrácia és az udvar köreiből is valamilyen csoda folytán a „Vorwärts" szerkesztőségi szobájába kerül egy-egy fontos okmány.

Itt van a nyitja annak a látszólagos „ellentmondásnak", amely annyira meghaladja a „Rabocseje Gyelo" felfogóképességét, hogy csak égnek emeli a kezét és így kiált fel: „farsangi komédia!" Valóban, képzeljék csak el: mi, a „Rabocseje Gyelo", a munkások *tömeg*mozgalmát tekintjük *a legfontosabbnak* (és ezt vastag betűkkel szedetjük!), mi mindenkit óva intünk attól, hogy lebecsülje a spontán elem jelentőségét, mi magának, *magának, magának* a gazdasági harcnak akarunk

politikai jelleget kölcsönözni, mi szoros és szerves kapcsolatban akarunk maradni a proletárharccal! És még azt mondják nekünk, hogy mi készítjük elő a talajt arra, hogy a munkásmozgalom a burzsoá demokrácia eszközévé váljék. És kik mondják ezt? Olyanok, akik „kompromisszumra" lépnek a liberalizmussal, beavatkoznak minden „liberális" kérdésbe (menynyire nem értik meg „a proletárharccal való szerves kapcsolatot"!), s oly sok figyelmet fordítanak a diákokra, sőt még (ó, borzalom!) a zemsztvo-képviselőkre is! Olyanok, akik általában (szemben az „ökonomistákkal") erőik nagyobb százalékát annak akarják szentelni, hogy a lakosság nem proletár osztályai körében fejtsenek ki tevékenységet! Hát nem „farsangi komédia" ez??

Szegény „Rabocseje Gyelo"! Rájön-e valaha e ravasz fortély nyitjára?

IV

AZ ÖKONOMISTÁK KISIPARI MÓDSZEREI ÉS A FORRADALMÁROK SZERVEZETE

A „Rabocseje Gyeló"-nak azok a fentebb taglalt állításai, hogy a gazdasági harc a politikai agitáció legszélesebb körben alkalmazható eszköze, hogy most az a feladatunk, hogy magának a gazdasági harcnak kölcsönözzünk politikai jelleget stb. — ezek az állítások nemcsak politikai feladataink szűk értelmezését

fejezik ki, hanem *szervezési* feladataink szűk értelmezését is. „A munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harchoz" egyáltalán nem szükséges — és ezért a gazdasági harc alapján nem is alakulhat ki — olyan országos centralizált szervezet, amely egységes általános rohamra egyesítené a politikai ellenzék, a tiltakozás és a felháborodás minden megnyilvánulását —, olyan szervezet, mely hivatásos forradalmárokból áll és amelyet az egész nép igazi politikai vezérei vezetnek. És ez érthető is. Minden intézmény szervezetének jellegét természetszerűen és feltétlenül az illető intézmény tevékenységének tartalma határozza meg. Ezért a „Rabocseje Gyelo" fentebb taglalt állításaival nemcsak a politikai tevékenység szűk korlátait szentesíti és törvényesíti, hanem a szervezési munka szűk korlátait is. A „Rabocseje Gyelo", mint mindig, ebben az esetben is olyan lap, amelynek tudatossága kapitulál a spontaneitás előtt. Pedig a spontán kialakuló szervezeti formák előtti meghódolás, annak a felismerésnek a hiánya, hogy szervező munkánk még szűk körű és kezdetleges, hogy mennyire „kisipari módszerekkel" dolgozunk még ezen a fontos területen — ennek a felismerésnek a hiánya, mondom, mozgalmunk igazi betegsége. Magától értetődik, hogy ez nem a hanyatlással, hanem a növekedéssel együtt járó betegség. De éppen most, amikor a spontán felháborodás hulláma, mondhatni, összecsap felettünk, akik a mozgalom vezetői és szervezői vagyunk, most különösen nagy szükség van arra, hogy a legkérlelhetetlenebb harcot folytassuk az elmaradottság mindenféle védelmezése ellen, a szűk korlátok minden törvényesítése

ellen ebben a kérdésben, s különösen nagy szükség van arra, hogy mindenkiben, aki részt vesz a gyakorlati munkában, vagy akár csak készül részt venni benne, felszítsuk az elégedetlenséget a nálunk uralkodó *kisipari módszerekkel* szemben és arra a szilárd elhatározásra bírjuk őket, hogy megszabaduljanak tőle.

a) MIK A KISIPARI MÓDSZEREK?

Próbáljunk erre a kérdésre az 1894—1901-es évek egyik tipikus szociáldemokrata körének, egy ilyen tipikus kör működésének rövid leírásával felelni. Arról már beszéltünk, hogy akkoriban az egész tanulóifjúság a marxizmusért lelkesedett. Persze nemcsak, sőt nem is annyira a marxizmusért mint elméletért lelkesedett, hanem inkább azért, mert a marxizmus feleletet adott arra a kérdésre: „mi a teendő?", és hadjáratot hirdetett az ellenség ellen. És az új harcosok bámulatosan primitív felszereléssel és kiképzéssel szálltak hadba. A legtöbb esetben alig volt felszerelésük és egyáltalán nem voltak felkészülve. Úgy mentek a háborúba, mint a paraszt az eke szarva mellől — csak husángot vittek magukkal. Egy-egy ilyen diákkör, anélkül, hogy bárminemű kapcsolata volna a mozgalom régi vezetőivel, bárminemű kapcsolata volna más vidéken, sőt egy és ugyanannak a városnak más részeiben (vagy más tanintézeteiben) működő körökkel, anélkül, hogy megszervezte volna a forradalmi munka egyes részeit, anélkül, hogy valamelyest is számottevő időszakra rendszeres munkaterve lett volna, kapcsolatot teremt

a munkásokkal és munkához lát. A kör fokozatosan mind szélesebb körű propagandát és agitációt fejt ki, fellépésének puszta tényével megnyeri meglehetősen széles munkásrétegek rokonszenvét, a művelt társadalom bizonyos részének rokonszenvét, amely pénzt szerez és az ifjúság egyre újabb csoportjait bocsátja a „Bizottság" rendelkezésére. Egyre nagyobb lesz a bizottság (vagy harci szövetség) varázsa, kibővül munkájának területe, és egészen spontán módon kiterjeszti tevékenységét. Ugyanazok, akik egy évvel vagy néhány hónappal ezelőtt a „merre tartsunk?" kérdését feszegették a diákkörökben, akik kapcsolatot teremtettek és tartottak fenn a munkásokkal, röplapokat készítettek és adtak ki, most összeköttetésbe lépnek más forradalmár csoportokkal, megszerzik az irodalmat, helyi újság kiadásába kezdenek, tüntetés rendezéséről kezdenek beszélni, és végül áttérnek a nyílt hadműveletekre (ilyen nyílt hadművelet lehet — a körülményektől függően — akár az első agitációs röplap, akár egy újság első száma, akár az első tüntetés). És ennek a tevékenységnek, mindjárt az elején, rendszerint azonnal teljes lebukás lett a vége. Azonnali és teljes lebukás — éppen azért, mert ezek a hadműveletek nem egy hosszú, szívós harc rendszeres, előre átgondolt és lépésről lépésre előkészített tervének eredményei voltak, hanem csak a körök hagyományos munkájának spontán növekedését tükrözték, és mert a rendőrség természetesen majdnem mindig ismerte a helyi mozgalom valamennyi főbb szereplőjét, akik már az iskolapadban „bemutatkoztak", és csak a rajtaütés legalkalmasabb pillanatára várt, szándékosan

engedte nőni és fejlődni a kört, hogy kézzelfogható corpus delicti-je* legyen, mindig ügyelve arra, hogy néhány ismert embert meghagyjon „magnak" (úgy tudom, ezt a szakkifejezést használják erre a mieink is, a rendőrök is). Olyan ez a háború, mint amikor husángokkal felfegyverzett parasztok összeverődött osztagai modern katonaság ellen vonulnak fel. Csak csodálkozni lehet a mozgalom életképességén, amely terjedt, nőtt és győzelmeket aratott annak ellenére, hogy a harcosok minden kiképzés híján voltak. Igaz, hogy történelmi szempontból a primitív felszerelés kezdetben nemcsak elkerülhetetlen, hanem *még indokolt is* volt, mint a harcosok tömeges bevonásának egyik feltétele. Mihelyt azonban megkezdődtek a komoly hadműveletek (ezek pedig voltaképpen már az 1896-os nyári sztrájkokkal megkezdődtek), harci szervezetünk fogyatékosságait mind erősebben kezdtük érezni. A kormány, amely eleinte meghökkent és több hibát követett el (például azt, hogy a szocialisták gonoszságait ismertető felhívással fordult a közvéleményhez, vagy hogy a fővárosokból a vidéki ipari központokba utasította ki a munkásokat), hamarosan alkalmazkodott az új harci feltételekhez, és már megfelelő helyekre tudta állítani provokátorokból, kémekből és csendőrökből álló, tökéletesen felszerelt csapatait. Olyan gyakran kezdtek ismétlődni a pogromok, olyan sokan estek áldozatul, és olyan alaposan kisöpörték a helyi köröket, hogy a munkásság a szó szoros értelmében elvesztette összes vezetőit, a moz-

* — bűnjele. — *Szerk.*

galom hihetetlenül kapkodó jelleget öltött, úgyhogy semmiféle folytonosság, semmiféle összefüggés sem alakulhatott ki a munkában. A helyi pártmunkások megdöbbentő szétforgácsolódása, a körök véletlen összetétele, képzetlensége és szűk látóköre az elméleti, politikai és szervezeti kérdések terén elkerülhetetlen következménye volt az ismertetett körülményeknek. Odáig fajultak a dolgok, hogy egyes helyeken a munkások, látva, hogy nincs bennünk elég kitartás, és a konspiráció sem kielégítő, bizalmatlanok lettek az értelmiséggel szemben és kerülni kezdték; azt mondták, hogy az intellektuelek rendkívüli meggondolatlansága idézi elő a lebukásokat!

Hogy ezeket a kisipari módszereket végül is minden gondolkodó szociáldemokrata beteges állapotnak kezdte érezni, azt mindenki tudja, aki csak valamelyest is ismeri a mozgalmat. De nehogy a járatlan olvasó azt higgye, hogy mi mesterségesen „konstruálunk" egy külön mozgalmi szakaszt vagy valami különös mozgalmi betegséget, hivatkozunk a már egyszer említett tanúra. Ne nehezteljenek ránk a hosszú idézetért.

„Jellegzetes vonás — írja B—v[75] a „Rabocseje Gyelo" 6. számában — a szélesebb körű gyakorlati tevékenységre való fokozatos átmenet, amely közvetlenül összefügg az orosz munkásmozgalom mostani általános átmeneti idejével... de van az orosz munkásforradalom általános mechanizmusának még egy másik, nem kevésbé érdekes vonása is. *A cselekvőképes forradalmi erők általános hiányáról** beszélünk, amely nemcsak Pétervárott, hanem

* Mindenütt a mi kiemelésünk.

egész Oroszországban is érezhető. Amikor a munkásmozgalom általános megélénkülése és a munkástömegek általános fejlődése észlelhető, amikor mind gyakoribbak a sztrájkok, egyre nyíltabban folyik a munkások tömegharca, amelyet egyre kíméletlenebbül üldöz a kormány letartóztatásokkal, száműzetéssel és kiutasításokkal, *a jól képzett forradalmi erők hiánya mind feltűnőbbé válik*, és kétségtelen, hogy ez *elkerülhetetlenül hatással van a mozgalom elmélyülésére és általános jellegére is*. Sok sztrájk a forradalmi szervezetek erősebb és közvetlen befolyása nélkül zajlik le... érezhetően kevés az agitációs röplap és illegális irodalom... a munkáskörök agitátorok nélkül maradnak... Ugyanakkor állandó pénzhiánnyal küszködnek. Egyszóval *a munkásmozgalom növekedése megelőzi a forradalmi szervezetek növekedését és fejlődését*. Az aktív forradalmárok mostani létszáma túlságosan jelentéktelen ahhoz, hogy saját kezükben összpontosítsák az egész felajzott munkásság befolyásolását, hogy minden forrongásnak legalább némileg rendezett és szervezett jelleget kölcsönözzenek... Az egyes körök, az egyes forradalmárok szét vannak szórva, nincsenek egyesítve, nem alkotnak egységes, erős és fegyelmezett szervezetet, amelynek tervszerűen kifejlesztett részei volnának...” A szerző megjegyzi, hogy ha azonnal új körök lépnek a szétvertek helyébe, „ez csak a mozgalom életképességét bizonyítja... de még nem jelenti azt, hogy már elegendő számban vannak teljesen rátermett forradalmi vezetők”, és ezzel végzi: „A pétervári forradalmárok gyakorlati képzettségének hiánya meglátszik munkájuk eredményein is. A legutóbbi perek, különösen az »Önfelszabadítás« és »A munka és a tőke harca«[76] csoport perei világosan megmutatták, hogy az a fiatal agitátor, aki nem ismeri töviről hegyire a gyár munkakörülményeit, és következésképpen agitációs lehetőségeit sem, aki nem ismeri a konspiráció elveit és csak az általános szo-

ciáldemokrata nézeteket sajátította el" (ha ugyan elsajátította?), „legfeljebb 4—5—6 hónapig dolgozhat. Aztán jön a letartóztatás, amit gyakran az egész szervezetnek vagy legalább egy részének szétzúzása követ. Kérdezzük, lehet-e sikeres és termékeny a csoport munkája, ha mindössze néhány hónapig létezik?... Nyilvánvaló, hogy a meglevő szervezetek fogyatékosságait nem lehet teljes egészében az átmeneti idő rovására írni... nyilvánvaló, hogy nem kis szerepe van ebben a működő szervezetek számbeli és főleg minőségi összetételének is, és szociáldemokratáink legelső tennivalója... *a szervezetek reális egyesítése a tagok szigorú megválogatása mellett.*"

b) KISIPARI MÓDSZEREK ÉS ÖKONOMIZMUS

Most olyan kérdéssel kell foglalkoznunk, amelyre már bizonyára választ vár minden olvasó. Vajon van-e összefüggés a kisipari módszerek mint az *egész* mozgalom sajátos növekedési betegsége és az ökonomizmus mint az orosz szociáldemokrácia *egyik* áramlata között? Azt hisszük, van. A gyakorlati képzettség hiánya, a szervezési munkában észlelhető járatlanság valóban *mindnyájunk* közös vonása, azoké is, akik kezdettől fogva tántoríthatatlanul a forradalmi marxizmus álláspontján voltak. Magát a képzettség hiányát természetesen senki sem róhatná fel bűnül a gyakorlati pártmunkásoknak. De a „kisipari módszerek" fogalma a képzettség hiányán kívül még valami mást is tartalmaz: benne van általában az egész forradalmi munka szűk terjedelme, annak a meg nem értése, hogy ilyen szűk körű munka mellett ki sem alakulhat jó forradalmárszervezet, végül benne

van az is — és ez a legfőbb —, hogy igazolni próbálják a munkának ezt a szűk terjedelmét és külön „elméletté" igyekeznek avatni, vagyis ezen a területen is meghódolnak a spontaneitás előtt. Mihelyt nyilvánvalóak lettek ezek a próbálkozások, már kétségtelenné vált, hogy a kisipari módszerek összefüggnek az „ökonomizmussal", és hogy mindaddig nem szabadulunk meg szervező munkánk szűk korlátaitól, amíg meg nem szabadulunk az „ökonomizmustól" általában (vagyis a marxizmus elméletének, a szociáldemokrácia szerepének és politikai feladatainak szűk értelmezésétől). Ezek a próbálkozások két irányban mutatkoztak meg. Egyesek azt mondogatták, hogy maga a munkásság még nem tűzött ki olyan átfogó politikai harci feladatokat, aminőket a forradalmárok „erőszakolnak" rá; a munkásságnak még a *legközelebbi* politikai követelésekért kell harcolnia, „gazdasági harcot kell folytatnia a munkáltatók és a kormány ellen"* (és ennek a tömegmozgalom számára „elérhető" harcnak természetesen olyan szervezet felel meg, amely még a legkevésbé felkészült ifjúság számára is „elérhető"). Mások, akiktől távol áll mindenféle „fokozatosság", azt mondogatták, hogy „a politikai forradalom végbevitele" lehetséges és szükséges is, de ehhez semmi szükség sincs arra, hogy erős forradalmár-szervezetet alakítsunk, amely állhatatos és szívós harcban nevelné a proletariátust; ehhez elegendő, ha mindannyian husángot ragadunk, amely „elérhető" és amelyet már

* „Rabocsaja Miszl" és „Rabocseje Gyelo", különösen a „Válasz" Plehanovnak.

ismerünk. Vagyis képes beszéd nélkül: rendezzünk általános sztrájkot*, vagy pedig „izgató terrorral" serkentsük a munkásmozgalom „lanyha" menetét**. Mindkét irányzat — az opportunisták is, a „revolucionisták" is — kapitulál az uralkodó kisipari módszerek előtt, nem hisz a kisipari módszerektől való szabadulás lehetőségében, nem érti meg legelső és legsürgősebb gyakorlati feladatunkat, azt, hogy meg kell teremtenünk a *forradalmárok szervezetét*, amely biztosíthatja a politikai harc erélyét, állhatatosságát és folytonosságát.

Az imént idéztük B—v-nek azt a kijelentését, hogy „a munkásmozgalom növekedése megelőzi a forradalmi szervezetek növekedését és fejlődését". Számunkra kétszeresen becses egy „közelálló megfigyelőnek" ez az „értékes közlése" (a „Rabocseje Gyelo" szerkesztőségének véleménye B—v cikkéről). Megmutatja, hogy igazunk volt, amikor az orosz szociáldemokrácia jelenlegi válságának legfőbb okát abban láttuk, hogy a *vezetők* (az „ideológusok", a forradalmárok, a szociáldemokraták) *elmaradtak a tömegek spontán fellendülése mögött*. Megmutatja, hogy az „ökonomista" levél („Iszkra", 12. sz.) írói, B. Kricsevszkij és Martinov éppen a kisipari módszereket dicsőítik és védelmezik, amikor a spontán elem, a szürke mindennapi harc lebecsülésének veszélyéről, a folyamat-taktikáról stb. bölcselkednek. Ezek az emberek, akik nem

* A „Ki fogja végrehajtani a politikai forradalmat?" c. brosúra az Oroszországban kiadott „Proletárharc" c. gyűjteményben. Újra kiadta a Kievi Bizottság is.

** „A forradalmiság újjászületése" és a „Szvoboda".

tudják a „teoretikus" szót megvető fintor nélkül kiejteni, akik „az élet iránti érzéknek" nevezik azt, hogy térdre borulnak az életre való felkészületlenség és a képzetlenség előtt, csak azt árulják el, hogy valójában nincsenek tisztában legsürgősebb *gyakorlati* feladatainkkal. A lemaradóknak azt kiáltják: tartsatok lépést! ne rohanjatok előre! Azoknak pedig, akik nem elég energikusak és nem mutatnak kellő kezdeményezőkészséget a szervező munkában, akiknek nincsenek nagyszabású, merész „terveik" az ügy megszervezésére, azoknak a „folyamat-taktikáról" kiabálnak! Az a mi legnagyobb bajunk, hogy politikai és *szervezési* feladatainkat *lefelé igazítjuk* a mindennapi gazdasági harc legközelebbi, „kézzelfogható", „konkrét" érdekeihez — ők meg csak tovább fújják azt a nótát, hogy magának a gazdasági harcnak kell politikai jelleget kölcsönözni! Ismételjük: ez éppen olyan „életérzék", mint a népmese hősének „életérzéke", aki egy temetési menet láttára így kiáltott fel: „Ezerszer annyit, el se bírjátok!"

Gondoljunk csak arra, milyen felülmúlhatatlan, igazi „nárciszi" gőggel oktatták ki ezek a bölcsek Plehanovot: „a munkás*körök* általában" (sic!) „értetlenül állnak a politikai feladatokkal szemben e szónak valóságos, *gyakorlati* értelmében, azaz a politikai követelésekért folyó célirányos és sikeres *gyakorlati* harc értelmében" („A »Rabocseje Gyelo« szerkesztőségének válasza". 24. old.). Köre válogatja, uraim! A „kisiparosok" köre persze értetlenül áll a politikai feladatokkal szemben mindaddig, amíg a kisiparosok fel nem

ismerik kisipari jellegüket és meg nem szabadulnak tőle. De ha a kisiparosok azonkívül még szerelmesek is kisipari módszereikbe, ha a „gyakorlat" szót okvetlenül dőlt betűvel írják és azt képzelik, hogy a gyakorlatiasság azt követeli, hogy feladataikat lefokozva a legelmaradottabb néprétegek értelmi színvonalához igazodjanak, akkor magától értetődik, hogy ezek a kisiparosok menthetetlenek, s *általában* csakugyan *értetlenül állnak a politikai feladatokkal szemben.* De az Alekszejevhez és Miskinhez, Halturinhoz és Zseljabovhoz hasonló kiváló emberek köre tisztán látja a politikai feladatokat e szó legvalóságosabb, leggyakorlatibb értelmében, tisztán látja éppen azért és annyiban, amennyiben lángoló igéik visszhangra találnak a spontán ébredező tömegben, amennyiben pezsgő energiájukat felkapja és támogatja a forradalmi osztály energiája. Ezerszeresen igaza volt Plehanovnak, amikor nem elégedett meg azzal, hogy megmutatta ezt a forradalmi osztályt és bebizonyította ennek az osztálynak elkerülhetetlen és küszöbönálló spontán felébredését, hanem magasztos, nagy politikai feladatot is tűzött a „munkáskörök" elé. Önök pedig azért hivatkoznak az azóta kialakult tömegmozgalomra, hogy *lefokozzák* ezt a feladatot — azért, hogy *elernyesszék* a „munkáskörök" energiáját és *szűkítsék* tevékenységük terjedelmét. Mit mutat ez, ha nem azt, hogy a kisiparos szerelmes a saját kisipari módszereibe? Önök gyakorlatiasságukkal kérkednek — és nem látják azt, amit minden orosz gyakorlati pártmunkás tud, nem látják, hogy milyen csodákra képes egy kör, sőt még egyetlen ember energiája is, ha a forra-

dalom ügyéről van szó. Vagy talán azt hiszik, hogy a mi mozgalmunknak nem lehetnek olyan kiváló vezetői, mint a hetvenes években voltak? Miért ne lehetnének? Azért talán, mert nem vagyunk eléggé felkészülve? De mi készülünk, készülni fogunk és fel is készülünk! Igaz, a „munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harc" állóvizét szerencsétlenségünkre belepte a békalencse, olyan emberek tűntek fel, akik térden állva imádják a spontaneitást, áhítattal szemlélve (Plehanov kifejezése szerint) az orosz proletariátus „hátulját". De mi meg tudunk szabadulni ettől a békalencsétől. Az az orosz forradalmár, akit valóban forradalmi elmélet vezérel, a valóban forradalmi és spontán ébredező osztályra támaszkodva most végre — végre! — egész nagyságában felegyenesedhet és megmutathatja roppant erejét. Ehhez csak az szükséges, hogy a gyakorlati pártmunkások tömege és az az ennél is nagyobb tömeg, amely már az iskolapadban is gyakorlati munkáról ábrándozott, gúnnyal és megvetéssel fogadjon minden olyan kísérletet, amely politikai feladataink lefokozására és szervező munkánk terjedelmének szűkítésére irányul. Legyenek nyugodtak, uraim, ezt el is érjük!

A „Mivel kezdjük?" című cikkben azt írtam a „Rabocseje Gyelo" ellen: „Huszonnégy óra alatt meg lehet változtatni az agitáció taktikáját valamilyen speciális kérdésben, meg lehet változtatni a pártszervezés valamely részletének megvalósítására irányuló taktikát, de arra vonatkozó nézeteiket, hogy szükség van-e általában, mindenkor és feltétlenül harci szer-

vezetre és politikai agitációra a tömegek között, nemhogy 24 óra alatt, de még 24 hónap alatt is csak olyan emberek változtathatják meg, akiknek egyáltalán nincsenek szilárd elveik."* A „Rabocseje Gyelo" erre azt feleli: „Az »Iszkrá«-nak ez az egyetlen ténybeli alapra igényt tartó vádja is teljesen indokolatlan. Jól tudják a »Rabocseje Gyelo« olvasói, hogy mi, nem várva be az »Iszkra« megjelenését, kezdettől fogva nem csupán politikai agitációra szólítottunk..." (hangsúlyozva, hogy nemcsak a munkásköröknek, „de a munkások tömegmozgalmának sem lehet első politikai feladata az abszolutizmus megdöntése", hanem az első feladat csak a legközelebbi politikai követelésekért folyó harc lehet, és hogy a „legközelebbi politikai követelések egy vagy legfeljebb néhány sztrájk után érthetővé válnak a tömeg számára..."), „hanem kiadványainkban mi nyújtottuk külföldről az Oroszországban dolgozó elvtársaknak az *egyetlen* szociáldemokrata, politikai agitációs anyagot is..." (de ebben az egyetlen anyagban önök csak a gazdasági harc talaján folytatták a legátfogóbb politikai agitációt, sőt végül kisütötték azt is, hogy ez a szűkített agitáció „a legszélesebb körben alkalmazható". És önök, uraim, nem veszik észre, hogy érvelésük éppen azt bizonyítja, hogy amikor ilyen volt az *egyetlen* anyag, az „Iszkrá"-nak feltétlenül meg kellett jelennie és fel kellett vennie a harcot a „Rabocseje Gyeló"-val?)... „Másrészt kiadói tevékenységünk gyakorlatilag elő-

* *Lenin* Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 6. old. — *Szerk.*

készítette a párt taktikai egységét...” (azt az egységes véleményt, hogy a taktika a párttal együtt növekvő pártfeladatok növekedési folyamata? Szép kis egység!)... „és ezzel együtt annak a »harci szervezetnek« lehetőségét, amelynek megteremtése érdekében a Szövetség általában mindent megtett, amit csak megtehetett egy külföldi szervezet.” („Rabocseje Gyelo”, 10. sz. 15. old.) Hiábavaló mentegetőzési kísérlet! Hogy önök mindent megtettek, ami önöktől tellett, azt soha eszem ágában sem volt tagadni. Azt állítottam és állítom, hogy rövidlátásuk szűkíti az önöktől „telhetőnek” *határait*. Beszélni is nevetséges olyan „harci szervezetről”, amelynek egyedüli célja a „legközelebbi politikai követelésekért” folyó harc, vagy „a munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harc”.

De ha az olvasó a kisipari módszerek iránti „ökonomista” szerelem gyöngyszemeit akarja élvezni, akkor az eklektikus és ingatag „Rabocseje Gyelo” helyett magától értetődően a következetes és határozott „Rabocsaja Miszl”-hez kell fordulnia. „Most néhány szót a tulajdonképpeni, úgynevezett forradalmi értelmiségről — írja R. M. a „Különmelléklet” 13. oldalán —, ez az értelmiség teljesen készen áll arra, hogy »döntő harcba induljon a cárizmus ellen«, ezt már többször megmutatta a gyakorlatban. Csak az a baj, hogy forradalmi értelmiségünk, amelyet a politikai rendőrség kíméletlenül üldözőbe vett, a politikai rendőrség elleni harcot az önkényuralom elleni politikai harcnak tekintette. Ez az oka annak, hogy máig

sem látja tisztán, »honnan merítsen erőt az önkényuralom elleni harchoz?«"

Ugye, milyen fölényes és megvető kézlegyintéssel intézi el a *spontán* mozgalom hódolója (rossz értelemben vett hódolója) a rendőrség elleni harcot? Konspirációs ügyetlenségünket hajlandó azzal *igazolni*, hogy spontán tömegmozgalom mellett voltaképpen nem is fontos számunkra a politikai rendőrség elleni harc!! Forradalmi szervezeteink fogyatékosságainak kérdése olyan fájó pontja mindenkinek, hogy kevesen, nagyon kevesen fogják aláírni ezt a szörnyű következtetést. De ha például Martinov sem írja alá, ennek csakis az az oka, hogy nem tudja vagy nem meri végiggondolni saját tételeit. Mert hiszen ha csak az a „feladat", hogy a tömegek konkrét, kézzelfogható eredményekkel kecsegtető követeléseket támasszanak, csakugyan minek kellene akkor olyan különös gondot fordítani a forradalmárok szilárd, centralizált, harcos szervezetének megalakítására? Vajon nem teljesítheti-e ezt a „feladatot" olyan tömeg is, amely egyáltalán nem „harcol a politikai rendőrség ellen"? Sőt mi több: vajon teljesíthető volna-e ez a feladat, ha a kevés vezetőn kívül nem vállalkoznának rá olyan munkások is, akik (óriási többségükben) egyáltalán *képtelenek* „harcolni a politikai rendőrség ellen"? Az ilyen munkások, az átlagos tömegemberek gigászi energiát tudnak kifejteni és példátlan önfeláldozásra készek a sztrájkokban, a rendőrség és katonaság elleni utcai harcban, *el tudják dönteni* (és csakis ők tudják eldönteni) egész mozgalmunk kimenetelét — de éppen a *politikai* rendőrség elleni harc különleges

képességeket követel, *hivatásos* forradalmárokat követel. És nekünk nemcsak arról kell gondoskodnunk, hogy a tömegek konkrét követeléseket „támasszanak", hanem arról is, hogy a munkásság egyre több hivatásos forradalmárt adjon. Ezzel eljutottunk a hivatásos forradalmárok szervezete és a tisztán munkás mozgalom kölcsönös viszonyának kérdéséhez. Ez a kérdés, amely oly kevéssé tükröződik az irodalomban, sokat foglalkoztatott bennünket, „politikusokat" az „ökonomizmushoz" többé-kevésbé vonzódó elvtársakkal folytatott beszélgetések és viták során. Érdemes külön foglalkozni vele. De előbb fejezzük be még egy idézettel annak a tételünknek az illusztrálását, hogy a kisipari módszerek összefüggnek az „ökonomizmussal".

„A »Munka Felszabadítása« csoport — írta „Válasz"-ában N. N. úr[77] — nyílt harcot követel a kormány ellen, de nem mérlegeli, hogy hol van a harchoz szükséges anyagi erő, nem mutatja meg, hogy *melyek a harc útjai.*" És a szerző, az utóbbi szavakat kiemelve, a következő megjegyzést fűzi az „útjai" szóhoz: „Ez a körülmény nem magyarázható konspirációs célokkal, mert a programban nem összeesküvésről, hanem *tömegmozgalomról* van szó. A tömeg pedig nem járhat titkos utakon. Vagy talán sztrájkolhatnak titokban is? Lehet talán titokban tüntetni vagy petíciót írni?" („Vademecum". 59. old.) A szerző már-már rátalált erre az „anyagi erőre" (a sztrájkok és tüntetések rendezői) és a harc „útjaira" is, de zavarában elveszti a fejét, mert „meghódol" a tömegmozgalom előtt,

vagyis azt hiszi, hogy a tömegmozgalom *fölöslegessé teszi* a mi forradalmi aktivitásunkat, és nem látja, hogy a tömegmozgalomnak kell bátorítania, *serkentenie* forradalmi aktivitásunkat. A sztrájk nem lehet titok azok előtt, akik részt vesznek benne és akiket közvetlenül érint. De az orosz munkások tömegei előtt „titokban" maradhat (és a legtöbb esetben titokban is marad), mert a kormány gondoskodik róla, hogy elvágjon minden összeköttetést a sztrájkolókkal és lehetetlenné tegyen minden híradást a sztrájkról. Itt aztán már speciális harcra van szükség — „harcra a politikai rendőrség ellen", de ezt a harcot sohasem folytathatja aktívan akkora nagy tömeg, amekkora a sztrájkokban vesz részt. Ezt a harcot „a művészet összes szabályai szerint" kell megszervezniük olyan embereknek, akiknek hivatásuk a forradalmi munka. Ennek a harcnak megszervezése nem vált *kevésbé szükségessé* annak következtében, hogy a tömegek spontán módon belesodródnak a mozgalomba. Ellenkezőleg, ebben az esetben *még szükségesebbé* válik a szervezés, mert mi, szocialisták, nem teljesítenők magától értetődő kötelességünket a tömegek iránt, ha nem tudnók megakadályozni a rendőrséget abban, hogy eltitkoljon (és magunk se legyünk kénytelenek néha titokban előkészíteni) bármilyen sztrájkot és bármilyen tüntetést. Ezt pedig keresztül *tudjuk* vinni, de csak azért, mert a spontánul ébredező *tömeg soraiból is* egyre több és több „hivatásos forradalmár" *fog kiemelkedni* (feltéve, hogy nem igyekszünk mindenképpen rábeszélni a munkásokat, hogy egy helyben topogjanak).

c) A MUNKÁSOK SZERVEZETE ÉS A FORRADALMÁROK SZERVEZETE

Ha egy szociáldemokrata a politikai harc fogalmát „a munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harc" fogalmával azonosítja, akkor természetszerűen várható, hogy a „forradalmárok szervezetének" fogalmát is többé-kevésbé azonosítani fogja a „munkások szervezetének" fogalmával. És ez valóban elő is fordul, s ezért, ha szervezetről beszélünk, kiderül, hogy a szó szoros értelmében más-más nyelven beszélünk. Élénken emlékszem például egy eléggé következetes „ökonomistával" folytatott beszélgetésemre, akit azelőtt nem ismertem[78]. Szóba került a „Ki fogja végrehajtani a politikai forradalmat?" című brosúra, és hamarosan megegyeztünk abban, hogy a brosúrának az a legnagyobb fogyatékossága, hogy figyelmen kívül hagyja a szervezet kérdését. Már-már azt hittük, hogy egyetértünk, de... a további beszélgetés folyamán kiderült, hogy egészen más dolgokról beszélünk. Ő a sztrájkpénztárak, a segélyegyletek stb. mellőzésével vádolja a szerzőt, én pedig a forradalmárok szervezetére gondoltam, ami a politikai forradalom „végrehajtásához" kell. És mihelyt kiderült, hogy nézeteink eltérnek ebben a kérdésben — már nem emlékszem, hogy általában bármely más elvi kérdésben egyetérthettem volna ezzel az „ökonomistával"!

Mi volt nézeteltéréseink forrása? Az, hogy az „ökonomisták" a szervezési és politikai feladatok kérdésében egyaránt állandóan eltérnek a szociáldemokratizmustól és a trade-unionizmus útjára tévednek.

A szociáldemokrácia politikai harca sokkal átfogóbb és bonyolultabb, mint a munkások gazdasági harca a munkáltatók és a kormány ellen. Éppígy (és ennek következtében) a forradalmi szociáldemokrata párt szervezetének is szükségképpen *másmilyennek* kell lennie, mint a munkások gazdasági harcát szolgáló szervezetnek. A munkások szervezetének először: szakmainak, másodszor: minél szélesebbnek, harmadszor: minél kevésbé konspiratívnak kell lennie (amit itt és alább mondok, az természetesen csak az önkényuralmi Oroszországra vonatkozik). Ezzel szemben a forradalmárok szervezetének elsősorban és főképpen olyan emberekből kell állnia, akiknek hivatásuk a forradalmi munka (ezért is beszélek *forradalmárok* szervezetéről, szociáldemokrata forradalmárokat tartva szem előtt). Az ilyen szervezet tagjainak e közös ismertetőjele mellett *teljesen el kell mosódnia a munkások és az intellektuelek közötti minden különbségnek*, nem is szólva foglalkozásbeli különbségeikről. Ez a szervezet semmi esetre sem lehet nagyon széles; az ilyen szervezetnek a lehető legkonspiratívabbnak kell lennie. Vizsgáljuk meg közelebbről ezt a háromféle különbséget.

Azokban az országokban, ahol politikai szabadság van, egészen világos a szakmai és a politikai szervezet közti különbség, mint ahogy világos a trade-unionok és a szociáldemokrácia közti különbség is. Az utóbbinak az előbbiekhez való viszonya persze a különböző országokban szükségképpen más és más a történelmi, jogi és egyéb feltételektől függően — lehet szorosabb vagy kevésbé szoros, bonyolultabb vagy

kevésbé bonyolult stb. (szerintünk ennek a viszonynak minél szorosabbnak és minél kevésbé bonyolultnak kell lennie), de a szabad országokban szó sem lehet a szakszervezetek és a szociáldemokrata pártszervezet egybeeséséről. Oroszországban azonban az önkényuralmi elnyomás látszólag elmos minden különbséget a szociáldemokrata szervezet és a szakszervezet között, mert tilos *minden* szakszervezet és *minden* munkáskör, mert a munkások gazdasági harcának fő formája és eszköze, a sztrájk, általában bűncselekménynek (sőt néha politikai bűntettnek!) számít. A mi viszonyaink tehát egyrészt nagyon hamar „rávezetik" a gazdasági harcot folytató munkásokat a politikai kérdésekre, másrészt „rávezetik" a szociáldemokratákat a trade-unionizmus és a szociáldemokratizmus összetévesztésére (és a mi Kricsevszkijeink, Martinovjaink és társaik, akik annyit beszélnek a „rávezetés" első fajtájáról, észre sem veszik a „rávezetés" második fajtáját). Valóban, képzeljünk el olyan embereket, akiket úgyszólván teljesen leköt „a munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harc". Egyesek közülük működésük *egész* ideje (négy-hat hónap) alatt egyetlenegyszer sem ütköznek bele abba a kérdésbe, hogy szükség volna a forradalmárok bonyolultabb szervezetére; mások esetleg „beleütköznek" az aránylag elterjedt bernsteinista irodalomba, amelyből azt a meggyőződést merítik, hogy „a szürke, mindennapi harc előrehaladó menete" a legfontosabb. Ismét másokat talán az a csábító eszme ejt rabul, hogy „a proletárharccal való szoros és szerves kapcsolatnak", a szakszervezeti és a szociáldemokrata mozgalom kapcsolatának új mintaképét mutas-

sák meg a világnak. Minél később lép egy ország a kapitalizmus és következésképpen a munkásmozgalom küzdőterére — így okoskodhatnak ezek az emberek —, annál nagyobb a lehetősége annak, hogy a szocialisták részt vegyenek a szakszervezeti mozgalomban és támogassák azt, annál kevesebbre lehet és kell is szorítani a nem szociáldemokrata szakszervezetek számát. Eddig egészen helyes ez az okoskodás, csak az a baj, hogy még tovább mennek és arról ábrándoznak, hogy a szociáldemokratizmus majd teljesen egybeolvad a trade-unionizmussal. Mindjárt meglátjuk a „Szentpétervári Harci Szövetség szervezeti szabályzatá"-nak példáján, milyen káros hatással vannak szervezési terveinkre ezek az ábrándok.

A munkások gazdasági harcát szolgáló szervezeteknek szakmai szervezeteknek kell lenniük. Minden szociáldemokrata munkás köteles a lehetőséghez képest támogatni ezeket a szervezeteket és aktívan dolgozni bennük. Ez helyes. De egyáltalán nem érdekünk azt követelni, hogy a „szakegyletek" tagjai kizárólag szociáldemokraták lehessenek, mert ez csökkentené a tömegre gyakorolt befolyásunkat. A szakegyletekben vegyen részt minden munkás, aki megérti, hogy a munkáltatók és a kormány elleni harchoz összefogásra van szükség. A szakegyletek nem is érhetnék el céljukat, ha nem egyesítenék mindazokat, akik legalább ezt az elemi dolgot megértik, ha a szakegyletek nem lennének igen *széles* szervezetek. S minél szélesebbek ezek a szervezetek, annál szélesebb lesz bennük a mi befolyásunk is, amely nemcsak a gazdasági harc „spontán" fejlődésének eredménye, hanem an-

nak is, hogy a szervezet szocialista tagjai közvetlenül, tudatosan hatnak társaikra. Széles szervezetben azonban lehetetlen a szigorú konspiráció (amely sokkal nagyobb képzettséget igényel, mint amennyi a gazdasági harcban való részvételhez kell). Hogyan egyeztethető össze a széles szervezet és a szigorú konspiráció szükségessége közti ellentmondás? Hogyan érhetjük el azt, hogy a szakegyletek minél kevésbé legyenek konspiratívak? Ennek általában véve csak két módja lehetséges: vagy legalizálják a szakegyleteket (ami egyes országokban megelőzte a szocialista és a politikai szervezetek legalizálását), vagy pedig titkos, de mégis annyira „szabad", alaktalan, mint a németek mondják: lose (laza), marad a szervezet, hogy a tagság tömegei számára a konspiráció szinte a nullával lesz egyenlő.

A nem szocialista és nem politikai munkásegyletek legalizálása már megkezdődött Oroszországban, és egészen kétségtelen, hogy gyorsan fejlődő szociáldemokrata munkásmozgalmunk minden lépése megsokszorozza és ösztönözni fogja ezeket a legalizálási kísérleteket, amelyek főleg a fennálló rendszer híveitől indulnak ki, de részben maguktól a munkásoktól és a liberális értelmiségtől is. A legalizálás zászlaját már kitűzték a Vasziljevek és a Zubatovok, már támogatást ígértek és nyújtottak ehhez az Ozerovok és a Vormszok, a munkások között vannak már követői az új áramlatnak. És ezzel az áramlattal ezentúl okvetlenül számolnunk kell. Hogyan kell számolnunk vele — erre vonatkozólag aligha lehet nézeteltérés szociáldemokraták között. Szüntelenül le kell leplez-

nünk a Zubatovok és a Vasziljevek, a csendőrök és a papok mindennemű részvételét ebben az áramlatban és fel kell világosítanunk a munkásokat e résztvevők igazi szándékairól. Le kell lepleznünk azokat a békítgető, „harmonikus" hangokat is, amelyek a liberális politikusoknak a nyilvános munkásgyűléseken tartott beszédeiből csendülnek majd ki, le kell lepleznünk ezeket a hangokat, akár az osztályok békés együttműködésének őszinte óhajából, akár a felsőbbség kegyének kereséséből, akár egyszerűen ügyetlenségből fakadnak. Végül óvnunk kell a munkásokat a rendőrség gyakori csapdáitól, mert a nyilvános gyűléseken és az engedélyezett egyletekben a rendőrök kiszemelik az „izgága embereket", s a legális szervezeteken keresztül provokátorokat igyekszenek becsempészni az illegális szervezetekbe is.

Mindamellett nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a munkásmozgalom legalizálása *végeredményben* a mi malmunkra hajtja a vizet, nem pedig a Zubatovok malmára. Ellenkezőleg, éppen leleplezési hadjáratunkkal választjuk el a konkolyt a búzától. A konkolyra már rámutattunk. A búza pedig az, hogy a munkások még szélesebb és legelmaradottabb rétegeinek figyelmét is felhívjuk a társadalmi és politikai kérdésekre, hogy mi, forradalmárok felszabadulunk olyan funkciók alól, amelyek lényegében legálisak (legális könyvek terjesztése, segélyezés stb.), és amelyek fejlődése szükségképpen egyre több és több agitációs anyagot nyújt majd nekünk. Ebben az értelemben azt mondhatjuk és azt kell mondanunk a Zubatovoknak és Ozerovoknak: csak rajta, uraim, rajta!

Ha önök csapdát állítanak a munkásoknak (akár közvetlenül mint provokátorok, akár abban az értelemben, hogy a munkásokat „jóhiszeműen" züllesztik „sztruvizmussal"), mi majd gondoskodunk az önök leleplezéséről. Ha önök valóban haladnak, még ha egészen „bátortalan cikcakkban" is, de mégiscsak előre mennek, mi azt mondjuk: leköteleznek bennünket! Valóságos haladás csak az lehet, ha a munkások valóságosan több cselekvési szabadságot kapnak, még ha egészen parányival is többet. Ha pedig bármennyivel szabadabb a tér a munkások előtt, ez a mi javunkra szolgál, mert meggyorsítja az olyan legális egyletek alakulását, amelyekben nem a provokátorok fognak majd szocialistákat, hanem a szocialisták fognak maguknak híveket. Szóval most az a feladatunk, hogy küzdjünk a konkoly ellen. Nem a mi dolgunk, hogy virágcserepekben neveljünk búzát a szobában. Ha kigyomláljuk a konkolyt, ezzel megtisztítjuk a talajt, hogy kikelhessenek a búzamagok. És mialatt az Afanaszij Ivanicsok és a Pulherija Ivanovnák[79] szobanövények termesztésével foglalkoznak, nekünk olyan aratókat kell nevelnünk, akik majd ki tudják irtani a mai konkolyt is és le tudják aratni a holnapi búzát is.*

* Az „Iszkrá"-nak a konkoly elleni harcát a „Rabocseje Gyelo" a következő mérges kirohanással fogadta: „Az »Iszkra« nem annyira ezekben a (tavaszi) nagy eseményekben, mint inkább Zubatov ügynökeinek a munkásmozgalom »legalizálására« irányuló szánalmas kísérleteiben látja az idők jelét. Nem látja, hogy ezek a tények éppen ellene szólnak, hiszen arról tanúskodnak, hogy a munkásmozgalom a kor-

Vagyis legalizálással *mi* nem tudjuk *megoldani* azt a feladatot, hogy lehetőleg minél kevésbé konspiratív és minél szélesebb szakmai szervezeteket teremtsünk (igen örülnénk azonban, ha a Zubatovok és Ozerovok legalább részben lehetővé tennék nekünk ennek a feladatnak a megoldását — ezért a lehető legerélyesebben harcolnunk kell ellenük!). Marad tehát a titkos szakszervezetek útja, és teljes erőnkből *támogatnunk kell* azokat a munkásokat, akik már (mint erről biztos tudomásunk van) erre az útra lépnek. A szakszervezetek nemcsak a gazdasági harc fejlődésének és megszilárdulásának lehetnek óriási mértékben hasznára, hanem a politikai agitációnak és a forradalmi szervezetnek is rendkívül fontos segítőivé válhatnak. Ahhoz, hogy ezt elérjük, ahhoz, hogy a kezdődő szakszervezeti mozgalmat a szociáldemokrácia számára kívánatos mederbe tereljük, mindenekelőtt világos képet kell alkotnunk arról a képtelen szervezeti tervről, amellyel immár öt éve házalnak a pétervári „ökonomisták". Ezt a tervet megtaláljuk az 1897. júliusi „Munkáspénztári alapszabályzat"-ban („Lisztok »Rabotnyika«", 9—10. sz. 46. old. — a „Rabocsaja Miszl" 1. számából) és az 1900. októberi „Szövetségi munkásszervezeti alapszabályzat"-ban (Szentpétervárott kinyom-

mány szerint igen fenyegető méreteket öltött." („Két kongresszus". 27. old.) Mindennek „az élet ellentmondást nem tűrő parancsaival szemben süket" ortodoxok „dogmatizmusa" az oka. Konokul nem akarják meglátni a méteres búzát, és a hüvelyknyi konkoly ellen hadakoznak! Mi ez, ha nem „eltorzult távlatérzék az orosz munkásmozgalom tekintetében"? (Ugyanott, 27. old.)

tatott külön röplap, amelyről az „Iszkra" 1. száma tesz említést). Mindkét alapszabályzatnak az a fő hibája, hogy körülményesen szabályozza a széles körű munkásszervezet minden részletét és összetéveszti a forradalmárok szervezetével. Nézzük a második alapszabályzatot, amelyet jobban kidolgoztak. A gerince *ötvenkét* paragrafusból áll: 23 paragrafus szabályozza azoknak a „munkásköröknek" a szervezetét, ügyvitelét és hatáskörét, melyeket a gyárakban szerveznek („legfeljebb 10 ember") és amelyek „központi (gyári) csoportokat" választanak. „A központi csoport — így szól a 2. § — figyelemmel kísér mindent, ami a gyárban történik, és naplót vezet az eseményekről." „A központi csoport havonként beszámol minden tagdíjfizetőnek a pénztár állásáról" (17. §) stb. 10 paragrafus a „kerületi szervezetről" szól, 19 pedig a „Munkásszervezeti Bizottságnak" és „A Szentpétervári Harci Szövetség Bizottságának" rendkívül bonyolult összefonódásáról (ezek minden kerület és minden „végrehajtó csoport" — „a propagandacsoportok, a vidéki és külföldi kapcsolatok fenntartására, valamint a raktárak, kiadóvállalatok, pénztárak vezetésére alakított csoportok" — választott küldötteiből állnak).

A szociáldemokrácia = a munkások gazdasági harcával kapcsolatban alakult „végrehajtó csoportok"! Nehéz volna ennél kézzelfoghatóbban kidomborítani, hogyan csap át az „ökonomista" gondolata a szociáldemokratizmusról a trade-unionizmusra, s milyen távol áll tőle még a sejtelme is annak, hogy a szociáldemokratának mindenekelőtt olyan forradalmárok

szervezetére kell gondolnia, akik a proletariátus *egész* felszabadító harcát vezetni tudják. Aki a „munkásosztály politikai felszabadításáról", a „cári önkény" elleni harcról beszél és ugyanakkor ilyen szervezeti szabályzatokat ír, annak halvány fogalma sincs a szociáldemokrácia igazi politikai feladatairól. A félszáz paragrafus között egyetlenegy sincs, amelyből legalább halványan kiolvasható volna az a felismerés, hogy politikai agitációt kell folytatni a tömegek legszélesebb köreiben, az orosz abszolutizmus minden oldalát, Oroszország különböző társadalmi osztályainak egész arculatát megvilágítva. Ilyen szervezeti szabályzatok mellett nemcsak a politikai, de még a trade-unionista célokat sem lehet megvalósítani, mert ezek a célok *szakmák szerinti* szervezetet követelnek, amiről még csak említést sem tesznek.

De alighanem mindennél jellemzőbb, hogy elképesztően nehézkes ez az egész „rendszer", amely egyforma és nevetségesen aprólékos szabályokkal, hármas lépcsőzetű választási elv alapján próbál állandó kapcsolatot létesíteni minden egyes gyár és a „bizottság" között. Az „ökonomizmus" szűk látókörének présébe szorított gondolat belevész a részletekbe, amelyekből csak úgy árad az aktatologatás és a bürokrácia szelleme. Magától értetődik, hogy ezeknek a paragrafusoknak háromnegyed részét sohasem alkalmazzák a gyakorlatban; az ilyen „konspiratív" szervezet viszont, amelynek minden gyárban van központi csoportja, csak megkönnyíti a csendőrök dolgát és könnyen hihetetlenül széles körű lebukásokra vezethet. A lengyel elvtársak már átélték a mozgalomnak ezt

a szakaszát, amikor mindenki élt-halt azért, hogy mindenütt munkáspénztárakat alapítsanak, de igen hamar letettek erről a gondolatról, miután meggyőződtek róla, hogy csak a csendőrséget juttatják bőséges aratáshoz. Ha széles munkásszervezeteket akarunk és nem akarunk széles körű lebukásokat, ha nem akarunk örömet szerezni a csendőrségnek, akkor arra kell törekednünk, hogy ezeknek a szervezeteknek egyáltalán ne adjunk határozott formát. — De vajon tudnak-e akkor működni? — Nézzük csak meg ezeket a funkciókat: „... figyelemmel kísérni mindent, ami a gyárban történik, és naplót vezetni az eseményekről" (az alapszabályzat 2. §-a). Miért kell ennek mindenáron szervezeti formát adni? Hát nem lehet ezt sokkal jobban megvalósítani, ha tudósításokat küldenek az illegális újságoknak anélkül, hogy bármiféle külön csoportokat alakítanának erre a célra? „...Vezetni a munkások harcát gyári helyzetük megjavításáért" (az alapszabályzat 3. §-a). Ennek sem kell szervezeti formát adni. Hogy milyen követeléseket akarnak a munkások támasztani, azt minden valamirevaló agitátor pontosan megtudhatja egyszerű beszélgetésből is, és ha egyszer megtudta, továbbadhatja a forradalmárok immár nem széles, hanem szűk szervezetének, hogy az megfelelő röplapot küldjön. „...Pénztárt szervezni... minden rubel után kétkopekes járulékkal" (9. §), azután mindenkinek havonként jelentést adni a pénztárról (17. §), kizárni a nem fizető tagokat (10.§) és így tovább. Ez aztán valóságos paradicsom a rendőrség számára, mert mi sem könnyebb, mint kipuhatolni a „központi gyári pénztárnak" ezt az egész kons-

pirációját, elkobozni a pénzt és összefogdosni a legjobb embereket. Nem egyszerűbb, ha bizonyos (nagyon szűk és nagyon konspiratív) szervezet bélyegzőjével ellátott egy- vagy kétkopekes bélyegeket adnak ki, vagy minden bélyeg nélkül szerveznek gyűjtéseket, amelyekről az illegális újság előre megállapított jelszó alatt beszámol? Ugyanazt a célt érjük el, csak éppen a csendőrségnek lesz százszorta nehezebb megtalálni a szálakat.

Még folytathatnám az alapszabályzat példákkal illusztrált taglalását, de azt hiszem, ebből ennyi is elég. A legmegbízhatóbb, legtapasztaltabb és legedzettebb munkások tömören egybekovácsolt kis magva, amelynek megbízottai vannak a legfontosabb kerületekben, és amely a legszigorúbb konspiráció szabályai szerint kapcsolatban áll a forradalmárok szervezetével, a tömegek széles körű támogatásával minden határozott forma nélkül is tökéletesen el tudja látni *mindazokat* a funkciókat, amelyek a szakszervezetre hárulnak, és emellett úgy fogja ellátni, ahogy a szociáldemokrácia számára kívánatos. Csakis így lehet *megszilárdítani* és fejleszteni a *szociáldemokrata* szakszervezeti mozgalmat — a csendőrség ellenére is.

Azt válaszolják majd nekem, hogy egy ennyire „lose", ilyen teljesen alaktalan szervezet, amelynek még szabályszerűen nyilvántartott tagjai sincsenek, nem is nevezhető szervezetnek. — Meglehet. Nekem nem az elnevezés a fontos. De ez a „tagok nélküli szervezet" mindazt elvégzi, amire szükség van, és kezdettől fogva biztosítani fogja jövendő trade-unionjaink szilárd kapcsolatát a szocializmussal. Aki pedig

széles munkásszervezetet akar az abszolutizmus idején — választásokkal, beszámolókkal, általános szavazásokkal stb. —, az egyszerűen javíthatatlan utópista.

Egyszerű a tanulság: ha a forradalmárok erős szervezetének szilárd megalapozásával kezdjük, akkor biztosítani tudjuk az egész mozgalom szilárdságát és meg tudjuk valósítani a szociáldemokrata és a tulajdonképpeni trade-unionista célokat egyaránt. Ha azonban a tömegek számára állítólag legkönnyebben „hozzáférhető" széles körű munkásszervezettel kezdjük (amely valójában csak a csendőrök számára lesz könnyen hozzáférhető és a forradalmárokat teszi a rendőrség számára könnyen hozzáférhetőkké), akkor sem a szociáldemokrata, sem a trade-unionista célokat nem valósítjuk meg, nem szabadulunk meg a kisipari módszerektől, és széttagoltságunkkal, örökös lebukásainkkal csak a Zubatov- és Ozerov-féle trade-unionokat tesszük a legkönnyebben hozzáférhetőkké a tömegek számára.

Mi legyen voltaképpen a funkciója a forradalmárok e szervezetének? — Erről mindjárt részletesen fogunk beszélni. Előbb azonban vizsgáljuk meg közelebbről terroristánknak egyik igen tipikus okfejtését, aki ismét (ez az ő szomorú sorsa!) az „ökonomisták" tőszomszédságába kerül. A „Szvoboda" című folyóiratban (1. sz.), amelyet munkásoknak írnak, van egy cikk „A szervezet" címmel, amelynek szerzője meg akarja védelmezni ismerőseit, az ivanovo-voznyeszenszki „ökonomista" munkásokat.

„Baj — írja —, ha a tömeg hallgat, nem tudatos, ha a mozgalom nem alulról indul. Lássuk csak: az egyetemi város diákjai az ünnepekre vagy nyárra hazautaznak — és a munkásmozgalom megáll. Lehet-e igazi erő az ilyen munkásmozgalom, amelyet kívülről taszigálnak előre? Szó sincs róla!... Még nem tanult meg a maga lábán járni, járszalagon vezetik. És így van ez minden téren: a diákok elutaznak — és minden megáll; kiragadják a legtehetségesebbeket — és besavanyodik a mozgalom; letartóztatják a »Bizottságot«, és amíg megalakul az új, megint szélcsend van, és még nem lehet tudni, milyen lesz az új) — lehet, hogy egészen más lesz, mint az előbbi volt; az ezt mondta, ez pedig éppen az ellenkezőjét fogja mondani. Elvész a tegnap és a holnap közötti kapcsolat, a múlt tapasztalataiból nem tanul a jövő. És mindez azért van, mert nem a mélyben, a tömegben gyökerezünk, nem száz ostoba dolgozik, hanem tíz okos... Tízet mindig elnyelhet a csuka éhes torka, de ha egyszer a szervezet tömegeket fog át, ha minden a tömegből indul ki, akkor nincs az a buzgalom, amely tönkretehetné az ügyet." (63. old.)

A tényeket helyesen írja le a cikk. Egészen hű képet fest kisipari módszereinkről. De a következtetései ésszerűtlenségüket és politikai tapintatlanságukat tekintve méltók a „Rabocsaja Miszl"-hez. Az oktalanság netovábbja ez a cikk, mert írója összetéveszti a mozgalom „mélyre nyúló" „gyökereinek" filozófiai és társadalmi-történeti kérdését a csendőrség elleni sikeresebb harc technikai és szervezési kérdésével. S a politikai tapintatlanság netovábbja, mert írója, ahelyett, hogy a rossz vezetőktől a jó vezetőkhöz fordulna, általában elfordul a vezetőktől és a „tömeghez" fordul. Ez a kísérlet szervezetileg akar visszahúzni bennünket,

mint ahogy az a gondolat, hogy a politikai agitációt izgató terrorral kell helyettesíteni, politikailag húz vissza bennünket. Valóságos „embarras de richesses"-t* érzek, nem is tudom, mivel kezdjem a „Szvoboda" által elénk tálalt zagyvaság elemzését. A szemléletesség kedvéért megpróbálom egy példával kezdeni. Nézzük a németeket. Remélem, nem fogják tagadni, hogy a németek szervezete tömegeket fog át, náluk minden a tömegektől indul ki, az ottani munkásmozgalom megtanult a maga lábán járni? És mégis hogy tudja becsülni ez a milliós tömeg a maga „tíz" kipróbált politikai vezérét, hogy ragaszkodik hozzájuk! A parlamentben gyakran előfordult, hogy az ellenséges pártok képviselői így ugratták a szocialistákat: „Szép kis demokraták vagytok! Mozgalmatok csak papíron a munkásosztály mozgalma, valójában mindig ugyanaz a vezérkompánia szerepel. Mindig ugyanaz a Bebel, mindig ugyanaz a Liebknecht, évről évre, immár évtizedek óta. Hiszen a ti képviselőitek, akiket állítólag a munkások választottak, nehezebben mozdíthatók el, mint a császár által kinevezett hivatalnokok!" A németek azonban csak megvető mosollyal fogadták ezeket a demagóg kísérleteket, amelyeknek az volt a céljuk, hogy a „tömeget" szembeállítsák a „vezérekkel", hogy felszítsák a tömegben a rossz és hiú ösztönöket, hogy megrendítsék a tömegnek a „tíz okos" iránti bizalmát és ily módon aláássák a mozgalmat, megfosztva azt ellenállóképességétől és szilárdságától. A németeknek már eléggé fejlett a politikai

* — „bőségből eredő zavart". — *Szerk.*

gondolkodásuk, elegendő politikai tapasztalatot szereztek ahhoz, hogy megértsék, hogy a „tíz" tehetséges (tehetségek pedig nem születnek százával), kipróbált, hivatásszerűen képzett és a hosszú évek iskoláját kijárt, egymással kitűnően összedolgozó vezér nélkül a jelenkori társadalomban egyetlen osztály sem folytathat állhatatos harcot. A németek a maguk körében is találkoztak demagógokkal, akik hízelegtek a „száz ostobának", fölébe helyezték őket a „tíz okosnak", körülhízelegték a „keményöklű" tömeget, meggondolatlan „forradalmi" akciókra buzdították (mint Most vagy Hasselmann), és bizalmatlanságot igyekeztek kelteni az állhatatos és szilárd vezérekkel szemben. És csupán a szocializmuson belül fellépő különféle demagóg elemek elleni rendületlen és engesztelhetetlen harcnak köszönhető, hogy a német szocializmus ennyire megnőtt és megerősödött. A mi bölcseink pedig olyan időszakban, amikor az orosz szociáldemokrácia egész válságának az a magyarázata, hogy a spontánul felébredt tömegeknek nincs eléggé képzett, fejlett és tapasztalt vezetőjük, az együgyű fajankó módjára egyre csak azt hajtogatják, hogy „baj, ha a mozgalom nem alulról indul"!

„A diákokból álló bizottság nem jó, nem szilárd." Tökéletesen igaz. De ebből az következik, hogy hivatásos *forradalmárokból* kell bizottságot alakítani, tekintet nélkül arra, hogy diák-e vagy munkás az, aki hivatásos forradalmárrá tud válni. Önök pedig azt a következtetést vonják le, hogy nem kell a munkásmozgalmat kívülről előretaszigálni! Politikai naivságukban észre sem veszik, hogy ezzel „ökonomistá-

ink" és kisipari módszereink malmára hajtják a vizet. Ha szabad kérdeznem, miben nyilvánult meg az, hogy diákjaink „előretaszigálták" munkásainkat? *Kizárólag* abban, hogy a diák elvitte a munkásnak a politikai tudásnak azokat a foszlányait, amelyeknek birtokában volt, átadta a szocialista eszméknek azokat a morzsáit, amelyekhez hozzájutott (mert a mai diák legfőbb szellemi tápláléka, a legális marxizmus, nem is adhatott egyebet, mint ábécét, morzsákat). *Ilyen* „kívülről jövő előretaszigálás" nemhogy nagyon sok lett volna, hanem ellenkezőleg, édeskevés, istentelenül, becstelenül kevés volt mozgalmunkban, mert kéjes élvezettel főttünk a magunk levében, túlságosan szolgaian hajbókoltunk „a munkásoknak a munkáltatók és a kormány elleni" elemi „gazdasági harca" előtt. *Ezzel* az „előretaszigálással" százszor többet kell foglalkoznunk és fogunk is foglalkozni mi, hivatásos forradalmárok. De önök éppen azzal, hogy olyan csúf kifejezést használnak, mint a „kívülről jövő előretaszigálás", amely elkerülhetetlenül bizalmatlanságot kelt a munkásban (legalábbis az olyan munkásban, aki éppolyan elmaradott, mint önök) *mindenkivel* szemben, aki kívülről hoz neki politikai tudást és forradalmi tapasztalatokat, és azt az ösztönszerű kívánságot ébreszti benne, hogy *minden* ilyen emberrel szemben ellenállást tanúsítson; az ilyen kifejezéssel önök *demagógiát* űznek, a demagógok pedig a munkásosztály legveszedelmesebb ellenségei.

Igen, igen! Csak ne jajveszékeljenek rögtön „elvtársak közt megengedhetetlen" vitatkozási „módszerem" miatt! Eszem ágában sincs kétségbevonni szán-

dékaik tisztaságát, hiszen megmondtam már, hogy pusztán politikai naivságból is demagóggá válhat valaki. De kimutattam, hogy önök demagógiát űznek. És mindig fáradhatatlanul hangsúlyozni fogom, hogy a demagógok a munkásosztály legveszedelmesebb ellenségei. Azért a legveszedelmesebbek, mert felszítják a tömegek rossz ösztöneit, mert az elmaradott munkás nem tudja felismerni demagóg ellenségeit, akik barátaiként lépnek fel és ezt néha őszintén teszik. Azért a legveszedelmesebbek, mert a zűrzavar és az ingadozás időszakában, amikor mozgalmunk arculata még csak kialakulóban van, mi sem könnyebb, mint demagóg frázisokkal magukkal ragadni a tömeget, amelyet aztán csak a legkeservesebb megpróbáltatások tudnak meggyőzni tévedéséről. Ezért most ez legyen a mai orosz szociáldemokrata jelszava: erélyes harc a demagógiát űző „Szvoboda" ellen is, a demagógiát űző „Rabocseje Gyelo" ellen is (amiről alább még részletesebben lesz szó*).

„Könnyebb összefogdosni tíz okost, mint száz ostobát." Ez a nagyszerű igazság (amelynek hallatára mindig tapsolni fog önöknek a száz ostoba) csak azért látszik ilyen nyilvánvalónak, mert önök érvelésük során az egyik kérdésről átugrottak a másikra. Önök

* Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy mindaz, amit fentebb mondottunk a „kívülről jövő előretaszigálásról" és a „Szvoboda" minden további, szervezeti kérdésekkel kapcsolatos elmélkedéséről, *teljes mértékben* vonatkozik az *összes* „ökonomistákra", köztük a „Rabocseje Gyelo" híveire is, mert részben aktívan hirdették és védelmezték ugyanezeket a szervezeti nézeteket, részben pedig csatlakoztak hozzájuk.

a „bizottság" „kiemeléséről", a „szervezet" „kiemeléséről" kezdtek beszélni, közben pedig átugrottak arra a kérdésre, hogy nyomára jönnek a mozgalom „mélyrenyúló gyökereinek". Az igaz, hogy mozgalmunk csak azért elpusztíthatatlan, mert száz- és százezer mélyrenyúló gyökere van, de most egyáltalán nem erről van szó. Ha a „mélyrenyúló gyökereket" nézzük, ebben az értelemben most sem tudnak bennünket „összefogdosni" összes kisipari módszereink ellenére sem, és mégis mindannyian panaszkodunk és lehetetlen nem panaszkodnunk a „*szervezetek*" „kiemelése" miatt, ami minduntalan megszakítja mozgalmunk folytonosságát. De ha egyszer önök a *szervezetek* „kiemelésének" kérdéséről fognak beszélni és nem ugranak át más kérdésre, akkor meg kell mondanom, hogy tíz okost sokkal nehezebb összefogdosni, mint száz ostobát. És én ezt a tételt védelmezni fogom, bármennyire ellenem uszítják is önök a tömeget „antidemokratizmusom" stb. miatt. „Okosokon" szervezeti szempontból — mint már több ízben mondottam — csakis *hivatásos forradalmárokat* kell érteni, tekintet nélkül arra, hogy diákok vagy munkások közül kerültek-e ki. Állítom: 1) hogy egyetlen forradalmi mozgalom sem lehet tartós a vezetők szilárd és a folytonosságot fenntartó szervezete nélkül; 2) hogy minél nagyobb az a tömeg, amely spontán bekapcsolódik a harcba, amely a mozgalom alapját alkotja és részt vesz benne, annál elengedhetetlenebb egy ilyen szervezet és annál szilárdabbnak kell lennie ennek a szervezetnek (mert annál könnyebb mindenféle demagógnak magával ragadni a tömeg elmaradt rétegeit);

3) hogy ennek a szervezetnek főleg olyan emberekből kell állnia, akik hivatásszerűen foglalkoznak forradalmi tevékenységgel; 4) hogy egy önkényuralmi országban minél inkább *szűkítjük* az ilyen szervezet taglétszámát, úgyannyira, hogy csak azok lehessenek tagjai, akik hivatásszerűen foglalkoznak forradalmi tevékenységgel és akik a politikai rendőrség elleni harc művészetében szakszerű kiképzésben részesülnek, annál nehezebb lesz „kiemelni" az ilyen szervezetet és 5) annál *többen* lesznek a munkásosztálynak és a társadalom többi osztályának soraiban olyanok, akiknek meglesz rá a lehetőségük, hogy részt vegyenek és tevékenyen dolgozzanak a mozgalomban.

Felhívom „ökonomistáinkat", terroristáinkat és „ökonomista terroristáinkat"*, cáfolják meg ezeket a tételeket, amelyek közül most csak a két utóbbival kívánok foglalkozni. Az a kérdés, hogy könnyű-e ösz-

* Ez a kifejezés talán inkább ráillik a „Szvobodá"-ra, mint az előbbi, mert „A forradalmiság újjászületésé"-ben a terrorizmust, az itt tárgyalt cikkben pedig az „ökonomizmust" védelmezi. A „Szvobodá"-ról általában el lehet mondani, hogy sokat akar a szarka, de nem bírja a farka! A legszebb hajlamok és a legjobb szándékok — az eredmény pedig zűrzavar, főképpen azért, mert a „Szvoboda" a szervezet folytonossága mellett foglal ugyan állást, de hallani sem akar a forradalmi gondolat és a szociáldemokrata elmélet folytonosságáról. Aki arra törekszik, hogy ismét életre keltse a hivatásos forradalmárt („A forradalmiság újjászületése") és ebből a célból először: izgató terrort, másodszor: az „átlagmunkások szervezetét" javasolja („Szvoboda", 1. sz. 66. és köv. old.), akiket minél kevésbé „taszigálhatnak előre kívülről" — ez igazán olyan, mintha valaki a lakása befűtésére a lakás berendezését vágná fel tüzelőnek.

szefogdosni „tíz okost" és „száz ostobát", arra a fentebb tárgyalt kérdésre vezethető vissza, hogy lehetséges-e tömeg*szervezet*, amikor a legszigorúbb konspirációra van szükség. Egy széles szervezetet sohasem emelhetünk a konspirációnak arra a magas fokára, amely nélkül szóba se jöhet a kormány elleni állhatatos harc és e harc folytonosságának fenntartása. És ha minden konspiratív funkciót lehetőleg kevés hivatásos forradalmár kezében összpontosítunk, ez még egyáltalán nem jelenti azt, hogy ők fognak „gondolkodni mindenki helyett", hogy a tömeg nem fog tevékenyen részt venni a *mozgalomban*. Ellenkezőleg, a tömegből egyre több hivatásos forradalmár fog kiemelkedni, mert akkor tudni fogja a tömeg, hogy nem elegendő, ha néhány diák és gazdasági harcot folytató munkás összegyűl, hogy „bizottságot" alakítson, hanem hosszú évek munkájával kell kinevelnie soraiban a hivatásos forradalmárt, és a tömeg sem kizárólag a kisipari módszerekre, hanem a hivatásos forradalmár kinevelésére fog „gondolni". A *szervezet* konspiratív funkcióinak centralizálása egyáltalán nem jelenti a *mozgalom* összes funkcióinak centralizálását. A legnagyobb tömegeknek az illegális irodalomban való aktív részvétele nemhogy csökkenne, hanem *megtízszereződik*, ha „tíz" hivatásos forradalmár összefogja ennek az ügynek a konspiratív funkcióit. Így és csakis így fogjuk elérni azt, hogy az illegális irodalom olvasása, az illegális irodalomban való közreműködés, sőt részben a terjesztése is *szinte már nem is lesz konspirációs ügy*, mert a rendőrség hamarosan rá fog jönni, hogy ostobaság és megoldhatatlan feladat

hosszú bírósági és közigazgatási eljárást indítani sokezres példányszámban terjesztett kiadványok minden egyes példánya miatt. És ez nemcsak a sajtóra vonatkozik, hanem a mozgalom minden funkciójára, még a tüntetésekre is. A tömeg legaktívabb és legmesszebbmenő részvétele nemhogy kárát látná, hanem ellenkezőleg, sokat nyer azáltal, hogy „tíz" kipróbált, rendőrségünknél nem kevésbé iskolázott hivatásos forradalmár fogja össze az összes konspiratív funkciókat: a röplapok készítését, az előzetes terv kidolgozását, az irányító csoport kijelölését a város minden kerülete, minden gyárnegyed, minden tanintézet számára stb. (tudom, azt vetik a szememre, hogy „antidemokratikus" nézeteket vallok, de erre a nem valami okos ellenvetésre alább még részletesen meg fogok felelni). Ha a forradalmárok szervezete fogja össze a legkonspiratívabb funkciókat, ez nem gyengíti, hanem kiszélesíti és tartalmasabbá teszi rengeteg olyan szervezet munkáját, amelynek a nagyközönséggel van dolga és ezért formailag a lehető legkevésbé határozott arcélű és a lehető legkevésbé konspiratív, mint például a munkásszakszervezetek, munkásönképzőkörök, az illegális irodalom olvasására alakult körök, a lakosság *valamennyi* többi rétegében alakult szocialista, valamint demokratikus körök stb., stb. Mindenütt *igen sok* ilyen körre, egyletre és szervezetre van szükség, amelyek elláthatják a legkülönfélébb funkciókat, de ostobaság és káros volna *összetéveszteni* őket a *forradalmárok* szervezetével, elmosni a köztük levő határt, kioltani a tömegben azt az amúgy is hihetetlenül elhalványult tudatot, hogy a tömegmozga-

lom „szolgálatára" olyan emberek kellenek, akik speciálisan és teljes egészében a szociáldemokrata tevékenységnek szentelik életüket, és hogy az ilyen embereknek türelemmel és kitartással hivatásos forradalmárokká kell *nevelniük* magukat.

Igen, ez a tudat hihetetlenül elhalványult. Szervezeti tekintetben az a legsúlyosabb bűnünk, hogy *Oroszországban kisipari módszereinkkel csorbát ejtettünk a forradalmár tekintélyén.* Aki elméleti kérdésekben lagymatag és ingadozó, aki szűk látókörű és a tömegek spontaneitására hivatkozik, hogy saját ernyedtségét mentegesse, aki inkább hasonlít egy trade-union titkárára, mint egy néptribunra, aki nem tud olyan nagy és merész tervvel kiállni, amellyel tiszteletet kelt még az ellenfeleiben is, aki tapasztalatlan és ügyetlen hivatása művészetében — a politikai rendőrség elleni harcban — az ég szerelmére! az nem forradalmár, hanem szánalmas kisiparos.

Ne sértődjék meg éles szavaim miatt egyetlen gyakorlati pártmunkás sem, mert amikor képzetlenségről beszélek, ezt elsősorban magamra vonatkoztatom. Dolgoztam olyan körben[80], amely hatalmas, átfogó feladatokat tűzött maga elé, és mindegyikünknek, a kör minden tagjának valóságos gyötrelem volt az a tudat, hogy kisiparosok vagyunk olyan történelmi pillanatban, amikor — az ismert mondást módosítva — elmondhattuk volna: adjatok nekünk egy forradalmárokból álló szervezetet — és kifordítjuk sarkából Oroszországot! És minél gyakrabban gondoltam azóta erre az égető szégyenérzetre, amelytől akkor nem tudtam szabadulni, annál több keserűség gyülemlett

fel bennem azokkal az álszociáldemokratákkal szemben, akik szónoklataikkal „meggyalázzák a forradalmár fennkölt hivatását", akik nem értik, hogy nem az a feladatunk, hogy védelmezzük a forradalmár kisiparossá való lefokozását, hanem hogy a kisiparosokat a forradalmárok színvonalára *emeljük.*

d) A SZERVEZŐ MUNKA TERJEDELME

Mint fentebb láttuk, B—v „akcióképes forradalmi erők hiányáról" beszél, „amely nemcsak Pétervárott érezhető, hanem egész Oroszországban is". Olyan tény ez, amelyet aligha merne bárki is vitatni. Kérdés azonban, hogy mivel magyarázható? B—v a következőket írja:

„Nem bocsátkozunk e jelenség történelmi okainak elemzésébe, csak annyit mondunk, hogy a hosszan tartó politikai reakció által demoralizált és a végbement és folyamatban levő gazdasági változások következtében megosztott társadalom *rendkívül kevés forradalmi munkára alkalmas embert* választ ki magából; hogy a munkásosztály soraiból kiemelkednek ugyan munkásforradalmárok, akik részben feltöltik az illegális szervezeteket, de ezeknek a forradalmároknak a száma nincs arányban az idő követelményeivel. Annál kevésbé, mert a munkás, aki $11^1/_2$ órát dolgozik a gyárban, helyzeténél fogva főleg csak agitátori funkciót tölthet be, viszont a propaganda és a szervezés, az illegális irodalom terjesztése és sokszorosítása, felhívások kibocsátása stb. — akarva, nem akarva — legnagyobbrészt az igen jelentéktelen intellektuel erőkre hárul." („Rabocseje Gyelo", 6. sz. 38—39. old.)

Sok tekintetben nem értünk egyet B—v-nek ezzel a véleményével, és különösen nem értünk egyet az általunk kiemelt szavakkal, amelyek különösen szemléltetően mutatják, hogy B—v (mint minden valamelyest is gondolkodó gyakorlati pártmunkás), aki megszenvedte kisipari módszereinket, nem tud kiutat találni ebből a tűrhetetlen helyzetből, mert nyomasztó teherként nehezedik rá az „ökonomizmus". Nem, a társadalom nagyon *sok* „tettre" képes embert választ ki magából, csak mi nem tudjuk valamennyiüket felhasználni. E tekintetben mozgalmunk kritikus, átmeneti állapotát így lehetne kifejezni: *nincs ember és — rengeteg az ember*. Rengeteg az ember, mert a munkásosztályban is, a társadalom legkülönfélébb rétegeiben is évről évre több és több az elégedetlen, tiltakozni akaró ember, akik erejükhöz mérten készek támogatni harcunkat az abszolutizmus ellen, amelynek tűrhetetlen voltát még nem látja mindenki, de egyre nagyobb tömegek és egyre fájóbban érzik. És ugyanakkor nincs ember, mert nincsenek vezetők, nincsenek politikai vezérek, nincsenek szervező tehetségek, akik meg tudnák szervezni azt a nagyarányú és egyben jól összefogott, harmonikus munkát, amely biztosítaná minden mégoly jelentéktelen erő felhasználását is. „A forradalmi szervezetek növekedése és fejlődése" nemcsak a munkásmozgalom növekedése mögött marad el, amit B—v is elismer, hanem a nép minden rétegében megindult általános demokratikus mozgalom növekedése mögött is (amit egyébként ma — következtetésének kiegészítéseként — valószínűleg B—v is elismerne). A forradalmi munka terjedelme

túlságosan szűk a mozgalom széles spontán alapjához képest, s ólomsúllyal nehezedik rá „a munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harc" nyomorúságos elmélete. Márpedig jelenleg nemcsak a politikai agitátoroknak, hanem a szociáldemokrata szervezőknek is „el kell menniük a lakosság minden osztályához". * És aligha akad olyan gyakorlati pártmunkás, aki kétségbe vonná, hogy a szociáldemokraták szervező munkájuk ezernyi apró funkcióját szétoszthatnák a legkülönbözőbb osztályok egyes képviselői között. A kellő specializálás hiánya technikánk egyik legnagyobb fogyatékossága, ami miatt B—v oly keserűen és jogosan panaszkodik. Minél apróbbak lesznek az egész munka egyes „műveletei", annál több olyan embert lehet majd találni, akik el tudják végezni ezeket a műveleteket (de akik többnyire teljesen alkalmatlanok arra, hogy hivatásos forradalmárokká váljanak), és annál nehezebb lesz „összefogdosnia" a rendőrségnek mindezeket a „részmunkákat végzőket", annál nehezebb lesz olyan „ügyet" fabrikálnia, ha holmi apróságon rajtakap valakit, amely megérné az „Ohraná"-ra fordított kincstári költségeket. Ami pedig a támogatásunkra kész emberek számát illeti, már az előző fejezetben utaltunk arra az óriási változásra, amely

* A hadseregben például az utóbbi időben a demokratikus szellem kétségtelen felélénkülése észlelhető, részben azért, mert egyre gyakoribbak az utcai harcok olyan „ellenség" ellen, mint a munkások és diákok. És mihelyt erőnk engedi, feltétlenül a legnagyobb figyelmet kell fordítanunk a katonák és tisztek közti propagandára és agitációra, a pártunkhoz tartozó „katonai szervezetek" alakítására.

alig öt év alatt ezen a téren végbement. Másrészt azonban ahhoz, hogy ezt a sok aprólékos részletmunkát egybefogjuk, ahhoz, hogy a mozgalom funkcióival együtt el ne aprózzuk magát a mozgalmat is, ahhoz, hogy az apró funkciókkal megbízott elvtársakban megerősítsük azt a tudatot, hogy munkájuk szükséges és fontos, mert enélkül sohasem fognak dolgozni* — mindehhez elengedhetetlen a kipróbált forradalmárok erős szervezete. Ha már van ilyen szervezet, annál szilárdabb lesz és annál szélesebb körben terjed majd

* Emlékszem, egy elvtárs elmondta nekem, milyen keservesen panaszkodott egy gyárfelügyelő, aki kész támogatni és már támogatta is a szociáldemokráciát, hogy nem tudja, eljut-e az ő „információja" az igazi forradalmi központba, mennyiben van szükség a segítségére és milyen mértékben tudják felhasználni apró-cseprő szolgálatait. Minden gyakorlati pártmunkás természetesen nem egy olyan esetről tud, amikor kisipari módszereink megfosztottak bennünket szövetségeseinktől. Pedig külön-külön „apró", de összességükben felbecsülhetetlen szolgálatokat tudnának tenni és tennének is nekünk nemcsak a gyári, hanem a postai, vasúti, vámhivatali tisztviselők, a nemesség és a papság ügyeit és *minden* egyéb ügyet intéző alkalmazottak, sőt még a rendőrségi és udvari hivatalnokok is! Ha lenne már igazi pártunk, valóban harcos forradalmár szervezet, akkor nem éleznénk ki minden ilyen „segítőtárs"-kérdést, nem sietnénk állandóan és feltétlenül bevonni a segítőtársakat az illegális munka kellős közepébe, hanem ellenkezőleg, különös gonddal óvnánk őket, sőt külön embereket képeznénk ki ilyen funkciókra, arra gondolva, hogy sok diák jobban hasznára lehetne a pártnak mint a párt „segítőtársa" hivatalnoki állásban, semmint „rövid lejáratú" forradalmár szerepében. De — még egyszer ismétlem — ezt a taktikát csak olyan szervezet alkalmazhatja, amely már teljesen megszilárdult és nem szenved hiányt aktív erőkben.

el a párt erejébe vetett hit, minél konspiratívabb ez a szervezet; márpedig háborúban tudvalevőleg az a legfontosabb, hogy ne csak saját hadseregünk higgyen a maga erejében, hanem higgyen benne az ellenség is és minden *semleges* elem is; a jóakaratú semlegesség olykor eldöntheti az ügyet. Ha van ilyen szervezetünk, amely szilárd elméleti alapon áll és szociáldemokrata lappal rendelkezik, egyáltalán nem kell majd attól tartanunk, hogy a mozgalomba bevont sok „idegen" elem letéríti útjáról mozgalmunkat (ellenkezőleg, éppen most, amikor a kisipari módszerek uralkodnak, látjuk, hogy sok szociáldemokrata a „Credo" vonalán történt, és csak hiszi, hogy szociáldemokrata). Vagyis: a specializálás szükségképpen feltételezi a centralizálást és ugyanakkor feltétlenül meg is követeli.

De maga B—v, aki olyan szépen kimutatta, hogy mennyire szükséges a specializálás, idézett fejtegetésének második részében nézetünk szerint nem értékeli eléggé a specializálást. Azt mondja, hogy nincs elég munkásból lett forradalmár. Ez tökéletesen igaz, és megint csak hangsúlyozzuk, hogy „a közeli megfigyelő értékes közlése" teljes mértékben megerősíti a szociáldemokrácia jelenlegi válságának okairól és következésképpen gyógyításának eszközeiről vallott nézetünket. Nemcsak általában a forradalmárok maradnak el a tömegek spontán fellendülése mögött, hanem még a munkásforradalmárok is elmaradnak a munkástömegek spontán fellendülése mögött. Ez a *tény* pedig még „gyakorlati" szempontból is igen szemléltetően igazolja, hogy az a „pedagógia", amelyet annyiszor hangoztatnak előttünk, amikor a munkások iránti

kötelességeinkről van szó, nemcsak értelmetlen, hanem *politikailag reakciós* is. Ez a tény arról tanúskodik, hogy a legelső, legsürgősebb kötelességünk olyan munkásforradalmárok kinevelésének elősegítése, akik *a pártmunka tekintetében* ugyanolyan színvonalon állnak, mint az intellektuel forradalmárok (hangsúlyozzuk, hogy „a pártmunka tekintetében", mert egyéb tekintetben a munkásoknak korántsem olyan könnyű és nem is olyan sürgős, hogy elérjék ugyanazt a színvonalat, noha szükséges lenne). Figyelmünket tehát *elsősorban* arra kell fordítanunk, hogy a munkásokat *emeljük fel* a forradalmárok színvonalára, és korántsem arra, hogy magunk *ereszkedjünk le* mindenképpen a „munkástömegek" színvonalára, ahogy az „ökonomisták" akarják, vagy az „átlagmunkás" színvonalára, ahogy a „Szvoboda" szeretné (amely e tekintetben a gazdasági „pedagógia" második fokára emelkedik). Eszemben sincs tagadni, hogy a munkásoknak kell népszerű irodalom, és különösen népszerű (de természetesen nem vásári) irodalom kell a különösen elmaradt munkásoknak. De felháborít, hogy a politikai kérdésekbe, a szervezés kérdéseibe állandóan belekeverik a pedagógiát. Hiszen önök, uraim, az „átlagmunkás" pártfogói, voltaképpen megsértik a munkásokat, ha azt kívánják, hogy okvetlen *mélyen hajoljon le* az ember, mielőtt munkáspolitikáról vagy munkásszervezetről beszélne. Komoly dolgokról beszéljenek csak fölegyenesedve, és hagyják a pedagógiát a pedagógusokra, nem pedig a politikusokra és a szervezőkre! Az intellektuelek közt talán nincsenek szintén élenjárók, „átlagemberek" és „tömegek"? Nem köz-

tudomású-e, hogy az intellektueleknek is szükségük van népszerű irodalomra, és nekik talán nem írnak ilyen irodalmat? De képzeljék csak el, hogy a diákok vagy a gimnazisták szervezetéről írt cikkben a szerző, mint valami felfedezésen, azon kezdene rágódni, hogy elsősorban „átlagdiákok" szervezetére van szükség. Az ilyen cikkírót bizonyára kinevetnék — és joggal. Adjon nekünk — mondanák neki — szervezeti eszméket, ha vannak ilyen eszméi, aztán majd magunk döntjük el, ki köztünk az „átlagos", ki az átlagon felüli, és ki marad alatta. Ha pedig nincsenek *saját* szervezeti eszméi, akkor hiába kiabál torkaszakadtából a „tömegről" és az „átlagemberekről", szavai egyszerűen unalmassá válnak. Értse meg végre, hogy már maguk a „politikai", a „szervezési" kérdések annyira komolyak, hogy csak egészen komolyan szabad róluk beszélni: *elő lehet és elő is kell készíteni* a munkásokat (és a diákokat és a gimnazistákat) arra, hogy *beszélni lehessen velük* ezekről a kérdésekről, de ha már ön beszélni kezdett róluk, akkor válaszoljon komolyan, de ne táncoljon vissza, az „átlaghoz" vagy a „tömeghez", és ne üsse el a kérdést mókákkal vagy frázisokkal.*

A munkásforradalmárnak, hogy teljesen felkészülhessen a dolgára, szintén hivatásos forradalmárrá kell

* A „Szvoboda" 1. számában megjelent „A szervezet" c. cikk, 66. old.: „A roppant munkástömeg súlyos lépteivel fogja erősíteni azokat a követeléseket, amelyeket az oroszországi Munka nevében támasztanak" (a „munka" okvetlenül nagybetűvel!). És ugyanez a cikkíró így kiált fel: „Egyáltalán nem vagyok ellensége az értelmiségnek, de..." (ez az a bizo-

válnia. Ezért nincs igaza B—v-nek, amikor azt mondja, hogy mivel a munkás 11½ órát dolgozik a gyárban, a többi forradalmi funkció (az agitáción kívül) „legnagyobbrészt — *akarva, nem akarva* — az igen jelentéktelen intellektuel erőkre hárul". Egyáltalán nem „akarva, nem akarva", hanem azért van ez így, mert elmaradottak vagyunk, mert nem vagyunk tudatában annak a kötelességünknek, hogy minden kiemelkedő, tehetséges munkást támogatnunk kell abban, hogy *hivatásos* agitátorrá, szervezővé, propagandistává, sajtótermékek terjesztőjévé stb., stb. váljon. E tekintetben valósággal szégyenletesen pazaroljuk erőinket, nem tudjuk megóvni azt, amit különös gonddal kell ápolni és fejleszteni. Nézzék meg csak a németeket: százszor több erővel rendelkeznek, mint mi, de jól tudják, hogy az „átlagból" egyáltalán nem valami gyakran emelkednek ki igazán tehetséges agitátorok stb. Ezért minden tehetséges munkásnak tüstént olyan helyzetet igyekeznek biztosítani, hogy képességeit teljes mértékben kifejleszthesse és hasznosíthassa: hivatásos agitátorrá nevelik, arra ösztönzik, hogy tágítsa ki tevékenysége körét, egy gyárról terjessze ki egy egész szakmára, egy vidékről az egész országra. Tapasztalatokat szerez és ügyességre tesz szert szakmájában, tágítja látókörét, gyarapítja ismereteit, köz-

nyos „*de*", amit Scsedrin így fordított le: senki sem bújhat ki a bőréből!)... „de mindig szörnyen felbőszít engem, ha megjelenik valaki és csupa szép és nagyszerű dolgot mond, és azt követeli, hogy fogadják el őket azok (az ő?) szépsége és egyéb erényei kedvéért." (62. old.) Úgy van, engem is „mindig szörnyen felbőszít" az ilyesmi...

vetlen közelből figyeli más vidékek és más pártok kiemelkedő politikai vezéreit, maga is igyekszik ugyanarra a színvonalra emelkedni, igyekszik egyesíteni magában a munkáskörnyezet ismeretét és szocialista meggyőződésének frisseségét azzal a hivatásbeli képzettséggel, amely nélkül a proletariátus *nem tud* kitartóan harcolni ellenségeinek nagyszerűen képzett csapatai ellen. Így, és csakis így emelkednek ki a munkástömegből a Bebelek és Auerek. De ami egy politikailag szabad országban jelentős mértékben önmagától adódik, azon nálunk rendszeresen kell munkálkodniuk szervezeteinknek. Egy valamelyest is tehetséges és „reményekre jogosító" munkásagitátornak *nem szabad* 11 órát dolgoznia a gyárban. Gondoskodnunk kell arról, hogy a párt tartsa el, hogy idejében illegalitásba tudjon menni, hogy változtathassa munkahelyét, mert különben nem tehet szert gazdag tapasztalatokra, nem tágíthatja látókörét, nem tarthatja magát legalább néhány esztendeig a csendőrség elleni harcban. Minél szélesebb és mélyebb lesz a munkástömegek spontán fellendülése, annál több tehetséges agitátor emelkedik ki soraikból, de annál több tehetséges szervező és propagandista és a szó jobbik értelmében vett „gyakorlati pártmunkás" is (akik oly kevesen vannak a mi többnyire orosz módra kissé hanyag és lomha intellektueljeink között). Ha majd lesznek speciális kiképzésben részesült és hosszú iskolát kijárt munkásforradalmárokból álló osztagaink (természetesen „minden fegyvernemből"), akkor ezekkel az osztagokkal nem bír majd a világ egyetlen politikai rendőrsége sem, mert ezek a forradalomhoz tántoríthatatlanul hű

emberekből álló osztagok a legszélesebb munkástömegeknek éppoly tántoríthatatlan bizalmát fogják élvezni. És megbocsáthatatlan *bűnünk*, hogy túlságosan kevéssé „vezetjük rá" a munkásokat a hivatásos forradalmárok kiképzésének erre az „intellektuelekkel" közös útjára, hogy nagyon gyakran visszafelé húzzuk őket az olyan ostoba beszédekkel, hogy mi „érthető" a munkástömeg, az „átlagmunkás" számára stb.

E tekintetben és más szempontból is szervező munkánk szűk terjedelme kétségtelen és elválaszthatatlan összefüggésben áll elméletünk és politikai feladataink szűkítésével (bár az „ökonomisták" túlnyomó többsége és a kezdő gyakorlati pártmunkások nincsenek tudatában ennek). A spontaneitás előtti meghódolás miatt valahogy félünk akár egyetlen lépéssel is eltérni attól, ami a tömeg számára „érthető", félünk túlságosan magasra emelkedni a fölé a színvonal fölé, amely a tömeg legközelebbi és közvetlen szükségleteinek egyszerű kiszolgálását jelenti. Ne féljenek, uraim! Hiszen szervezeti szempontból oly alacsony színvonalon állunk, hogy már maga az a gondolat is merő képtelenség, hogy *túlságosan* magasra *találunk* emelkedni!

e) AZ „ÖSSZEESKÜVŐ" SZERVEZET ÉS A „DEMOKRATIZMUS"

De igen sokan vannak köztünk, akik oly érzékenyen reagálnak „az élet hangjára", hogy éppen ettől félnek a legjobban, és „narodovolecsággal", a „demokratizmus" meg nem értésével stb. vádolják azokat, akik az itt kifejtett nézeteket vallják. Ki kell térnünk ezekre

a vádakra, amelyeket természetesen a „Rabocseje Gyelo" is felkapott.

E sorok írója igen jól tudja, hogy a pétervári „ökonomisták" már a „Rabocsaja Gazetá"-t is narodovolecsággal vádolták (ami érthető is, ha ezt az újságot a „Rabocsaja Miszl"-lel vetjük össze). Ezért a legkevésbé sem csodálkoztunk, amikor nem sokkal az „Iszkra" megjelenése után egy elvtárs azt közölte velünk, hogy X város szociáldemokratái „narodovolec" lapnak nevezik az „Iszkrá"-t. Ez a vád természetesen csak hízelgő volt ránk nézve, mert nincs is olyan tisztességes szociáldemokrata, akit az „ökonomisták" ne vádoltak volna narodovolecsággal.

Ezek a vádak kettős félreértésből erednek. Először: nálunk oly rosszul ismerik a forradalmi mozgalom történetét, hogy a cárizmusnak döntő háborút üzenő centralizált harci szervezet minden eszméjét „narodovolec irányzatnak" nevezik. Pedig a hetvenes évek forradalmárainak kitűnő szervezetét, amelynek mindannyiunk számára mintaképül kellene szolgálnia, egyáltalán nem a narodovolecok, hanem a *zemlevolecok*[81] hozták létre, akik csornoperegyelecekre és narodovolecokra szakadtak. Tehát valami sajátosan narodovolecit látni egy harcos forradalmi szervezetben történelmileg is, logikailag is képtelenség, mert *egyetlen* forradalmi irányzat sem lehet meg ilyen szervezet nélkül, ha valóban komoly harcra gondol. Nem az volt a narodovolecok hibája, hogy az *összes* elégedetleneket szervezetük köré igyekeztek tömöríteni, és ezt a szervezetet az önkényuralom elleni döntő harc szolgálatába akarták állítani. Ellenkezőleg, ez nagy történelmi

érdemük volt. Viszont hibájuk volt, hogy olyan elméletre támaszkodtak, amely voltaképpen egyáltalán nem volt forradalmi elmélet, és nem értettek ahhoz, vagy nem állt módjukban, hogy mozgalmukat elszakíthatatlanul egybekapcsolják a fejlődő kapitalista társadalomban folyó osztályharccal. És csupán a marxizmus legdurvább félreértéséből (vagy a „sztruvizmus" szellemében való „értelmezéséből") származhatott az a nézet, hogy a munkásság spontán tömegmozgalma *felment* bennünket az alól, hogy megteremtsük a forradalmárok olyan szervezetét, amely ugyanolyan jó, sőt sokkal jobb lesz, mint a zemlevolecok szervezete volt. Ellenkezőleg, ez a mozgalom *kötelez* erre bennünket, mert a proletariátus spontán harca mindaddig nem válik igazi „osztályharccá", amíg ezt a harcot nem irányítja a forradalmárok erős szervezete.

Másodszor: sokan — és úgy látszik, B. Kricsevszkij is („Rabocseje Gyelo", 10. sz. 18. old.) — helytelenül értelmezik azt a polémiát, amelyet a szociáldemokraták a politikai harc „összeesküvő" felfogása ellen állandóan folytattak. Mi küzdöttünk és természetesen mindig küzdeni fogunk az ellen, hogy a politikai harcot összeesküvésre *redukálják**, ez azonban magától értetődően korántsem jelentette egy erős forradalmi szervezet szükségességének tagadását. És például a jegyzetben említett brosúra, amellett, hogy vitába száll azokkal, akik a politikai harcot összeesküvésre redukálják, felvázolja (mint szociáldemokrata esz-

* Vö. „Az orosz szociáldemokraták feladatai". 21. old.; vita P. L. Lavrovval. (Lásd *Lenin* Összes Művei. 2. köt. Budapest 1963. 431—432. old. — *Szerk.*)

ményt) azt az erős szervezetet, amely „felkeléshez" és „a támadás más módszeréhez" is folyamodhat, hogy „döntő csapást mérjen az önkényuralomra".* *Formája* szerint az ilyen erős forradalmi szervezet egy önkényuralmi országban „összeesküvő" szervezetnek is nevezhető, mert a francia eredetű „konspiráció" szó „összeesküvést" jelent, konspirációra pedig a legnagyobb mértékben szüksége van egy ilyen szervezetnek. A konspiráció annyira elengedhetetlen feltétele az ilyen szervezetnek, hogy minden egyébnek (a tagok számának, kiválasztásuknak, a funkcióknak stb.) ahhoz kell igazodnia. Ezért a legnagyobb naivság volna, ha megijednénk attól a vádtól, hogy mi, szociáldemokraták, összeesküvő szervezetet akarunk létrehozni. Ezek a vádak az „ökonomizmus" minden ellenségére nézve éppoly hízelgőek, mint a „narodovolecság" vádja.

Aztán azt hozzák fel ellenünk, hogy ilyen erős és

* „Az orosz szociáldemokraták feladatai". 23. old. (Lásd *Lenin* Összes Művei. 2. köt. Budapest 1963. 433. old. — *Szerk.*) Mellesleg, még egy illusztrációja annak, hogy a „*Rabocseje Gyelo*" vagy nem érti, mit beszél, vagy aszerint változtatja nézeteit, „ahogy a szél fúj". A „Rabocseje Gyelo" 1. számában dőlt betűkkel írták: „*a brosúra ismertetett lényege teljesen azonos a »Rabocseje Gyelo« szerkesztőségi programjával*" (142. old.). Igazán? Vajon azonos-e a „Feladatok" álláspontjával az a nézet, hogy a tömegmozgalom elé nem lehet első feladatul kitűzni az önkényuralom megdöntését? Azonos-e vele a „munkásoknak a munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harcáról" szóló elmélet? Azonos-e vele a stádium-elmélet? Ítélje meg az olvasó, lehet-e olyan lap elvi szilárdságáról beszélni, amely ilyen eredetien fogja fel az „azonosságot".

szigorúan titkos szervezettel, amely a konspiratív munka összes szálait összefogja, ilyen szükségképpen centralizált szervezettel igen könnyen megeshet, hogy idő előtt indul rohamra, meggondolatlanul kiélezi a mozgalmat, még mielőtt a politikai elégedetlenség fokozódása, a munkásosztályban végbemenő erjedés és elkeseredés foka stb. lehetővé és szükségessé tenné. Erre azt feleljük: elvontan szólva természetesen nem tagadható, hogy egy harci szervezet seregét meggondolatlan harcba is vi*heti*, amely más feltételek között egyáltalán nem szükségszerű vereséggel végződ*het*. Ilyen kérdésben azonban nem lehet beérni absztrakt meggondolásokkal, mert minden ütközet magában foglalja a vereség absztrakt lehetőségét, és ez a lehetőség csakis az ütközet szervezett előkészítésével *csökkenthető*. Ha pedig a jelenlegi orosz viszonyok konkrét talaján vetjük fel a kérdést, arra a határozott következtetésre kell jutnunk, hogy erős forradalmi szervezetre éppen azért van feltétlen szükség, hogy ellenállóképessé tehessük a mozgalmat és *megóvhassuk* a meggondolatlan támadások lehetőségétől. Most, amikor nincs ilyen szervezetünk és meggyorsult a forradalmi mozgalom spontán növekedése, *máris* két ellentétes véglet *észlelhető* (amelyek, mint rendesen, „találkoznak"): itt a teljesen tarthatatlan „ökonomizmus" és a mérsékletre intés, amott az éppúgy tarthatatlan „izgató terror", amely arra törekszik, hogy „a fejlődő és erősödő, inkább kezdődő, mint végéhez közeledő mozgalomban mesterségesen előidézze a vég tüneteit" (Vera Zaszulics a „Zarja" 2—3. számában, 353. old.). És a „Rabocseje Gyelo" példája azt mutatja, hogy

vannak már olyan szociáldemokraták, akik mindkét véglet előtt kapitulálnak. Nincs mit csodálkozni ezen, többek közt azért sem, mert „a munkáltatók és a kormány elleni gazdasági harc" *sohasem* fogja kielégíteni a forradalmárt, és az ellentétes végletek hol itt, hol ott mindenkor fel fognak merülni. Csakis egy centralizált harci szervezet, amely következetesen szociáldemokrata politikát folytat és úgyszólván minden forradalmi ösztönt és törekvést kielégít, tudja megóvni a mozgalmat a meggondolatlan rohamtól és előkészíteni a sikert ígérő támadást.

Aztán még azt az ellenvetést teszik velünk szemben, hogy ez a szervezeti nézet ellentmond a „demokratikus elvnek". Amilyen sajátosan orosz eredetű az előbbi vád, ugyanolyan *sajátosan külföldi* jellegű az utóbbi. Csak külföldi szervezet (az „Orosz Szociáldemokraták Szövetsége") adhatta szerkesztőségének — többek között — a következő utasítást:

„*Szervezeti elv.* A szociáldemokrácia sikeres fejlődése és egyesülése érdekében hangsúlyozni és fejleszteni kell pártszervezetének széles, demokratikus elvét és harcolni kell érte, ami különösen azért szükséges, mert pártunkban antidemokratikus tendenciák ütötték fel a fejüket." („Két kongresszus". 18. old.)

Hogy miként harcol a „Rabocseje Gyelo" az „Iszkra" „antidemokratikus tendenciái" ellen, azt látni fogjuk a következő fejezetben. Most azonban nézzük meg közelebbről az „ökonomistáknak" ezt az „elvét". Bizonyára mindenki egyetért azzal, hogy a „széles körű demokratikus elv" a következő két elengedhe-

tetlen feltételt foglalja magában: először, a teljes nyilvánosságot, másodszor, az összes funkciók választás útján való betöltését. Nyilvánosság nélkül nevetséges volna demokratizmusról beszélni; ezen pedig olyan nyilvánosságot értünk, amely nem szorítkozik csupán a szervezet tagjaira. Demokratikusnak nevezzük a német szocialista párt szervezetét, mert ott minden nyilvánosan történik, beleértve a pártkongresszus üléseit is, de senki sem fogja demokratikusnak nevezni azt a szervezetet, amelynek működését titokban tartják mindazok előtt, akik nem tagjai a szervezetnek. Kérdezzük: mi értelme van *„széles körű* demokratikus elvről" beszélni, amikor ennek alapfeltétele *nem teljesíthető* egy titkos szervezetben? A „széles körű elv" tehát csak hangzatos, de üres frázis. Sőt, mi több, ez a frázis a jelen pillanat legégetőbb szervezési feladatainak teljes meg nem értéséről tanúskodik. Mindenki tudja, hogy mennyire hiányos a konspiráció forradalmáraink „széles" tömege körében. Láttuk, milyen keservesen panaszkodik emiatt B—v, aki — igen helyesen — „a tagok szigorú megválogatását" követeli („Rabocseje Gyelo", 6. sz. 42. old.). És ekkor megjelennek az „életérzékükkel" kérkedő emberek, akik ilyen körülmények között nem a legszigorúbb konspirációnak és a tagok legszigorúbb (és következésképpen szűkebb) megválogatásának szükségességét *hangsúlyozzák*, hanem — a *„széles körű* demokratikus elvet!" Ez az, amiről azt mondják, hogy eltalálta szarva közt a tőgyét.

Nem jobb a helyzet a demokratizmus második ismérvével, a választhatósággal sem. Azokban az or-

országokban, ahol politikai szabadság van, ez a feltétel magától értetődik. „A párt tagja lehet mindenki, aki elismeri a pártprogram elveit és erejéhez mérten támogatja a pártot" — így szól a német szociáldemokrata párt szervezeti szabályzatának első szakasza. És mivel a politika egész színtere tárva-nyitva áll mindenki előtt, mint a színpad a színház nézőközönsége előtt, az újságokból, a népgyűléseken mindenki megtudhatja, hogy ki ismeri el és ki nem ismeri el ezt a programot, ki támogatja és ki dolgozik ellene. Mindenki tudja, hogy ez és ez a politikus hogyan kezdte, milyen fejlődésen ment keresztül, hogyan viselkedett az élet nehéz perceiben, általában milyen tulajdonságokkal tűnik ki, és ezért természetes, hogy *minden* párttag a dolgok teljes ismeretében foglalhat állást, amikor egy ilyen politikusnak valamely pártfunkcióra való megválasztásáról kell döntenie. A pártember politikai pályafutásának minden lépése (a szó szoros értelmében) általános ellenőrzés alatt áll, ami automatikusan működő mechanizmust teremt, s ez eredményezi azt, amit a biológiában „a legalkalmasabbak fennmaradásának" neveznek. A teljes nyilvánosság, a választhatóság és az általános ellenőrzés nyújtotta „természetes kiválasztás" biztosítja azt, hogy minden funkcionárius végül is a „megfelelő helyre" kerül, az erejének és képességeinek leginkább megfelelő munkát végzi, saját bőrén érzi hibáinak minden következményét és mindenki szeme láttára bebizonyíthatja, hogy fel tudja-e ismerni és el tudja-e kerülni hibáit.

Próbálják csak beilleszteni ezt a képet a mi önkényuralmunk keretébe! Elképzelhető-e nálunk, hogy min-

denki, „aki elismeri a pártprogram elveit és erejéhez mérten támogatja a pártot", ellenőrizze a konspiratív forradalmár minden lépését? Elképzelhető-e, hogy mindenki részt vehessen ennek vagy annak a konspiratív forradalmárnak a megválasztásában, amikor a forradalmár a munka érdekében e „mindenki" kilenctized része előtt *köteles* eltitkolni, hogy ki ő? Gondolkozzunk csak egy kicsit a „Rabocseje Gyelo" hangzatos szavainak valódi értelmén és látni fogjuk, hogy a pártszervezet „széles körű demokratizmusa" az abszolutizmus sötétségében, a csendőrség jóvoltából történő „kiválasztás" uralma mellett csak *üres és ártalmas játék*. Üres játék, mert a valóságban soha semmiféle forradalmi szervezetben nem volt és nem is lehet *széles* demokratizmus, még ha akarná sem, és ártalmas játék, mert minden olyan kísérlet, amely a „széles körű demokratikus elv" érvényesítésére irányul, a valóságban csak megkönnyíti a rendőrségnek a széles körű lebuktatásokat, és állandósítja a kisipari módszerek uralmát, elvonja a gyakorlati pártmunkások figyelmét attól a komoly és elodázhatatlan feladattól, hogy hivatásos forradalmárokká képezzék ki magukat, és ehelyett választási rendszerek részletes „papiros"-szabályzatainak kidolgozására tereli. Csak külföldön, ahol gyakran olyan emberek jönnek össze, akiknek nincs lehetőségük arra, hogy igazi, eleven dolgokkal foglalkozzanak, csak külföldön keletkezhetett itt-ott és különösen a különféle apró csoportokban ez a „demokratásdi játék".

Ismét tanúra hivatkozunk, hogy megmutassuk az olvasónak, mennyire visszataszító a „Rabocseje Gye-

lo" kedvelt fogása, amikor forradalmi ügyben olyan tetszetős „elvvel" hozakodik elő, mint a demokratizmus. Ez a tanú J. Szerebrjakov, a „Nakanunye" című londoni folyóirat szerkesztője, aki szívből rokonszenvez a „Rabocseje Gyeló"-val és szívből gyűlöli Plehanovot és a „plehanovistákat"; a „Nakanunye" a külföldi „Orosz Szociáldemokraták Szövetségé"-nek szakadása alkalmával közölt cikkeiben határozottan a „Rabocseje Gyelo" pártját fogta és szemenszedett vásári szavak özönét zúdította Plehanovra.[82] Annál értékesebb számunkra ez a tanú az itt tárgyalt kérdésben. J. Szerebrjakov a „Nakanunye" 7. (1899. júliusi) számában „A Munkások Önfelszabadítása Csoportjának felhívásáról" címmel megjelent cikkében kijelentette, hogy egy „komoly forradalmi mozgalomban" „nem illik" felvetni az „önáltatás, a vezérség, az úgynevezett areopág" kérdését, és többek közt ezt írta:

„Miskin, Rogacsov, Zseljabov, Mihajlov, Perovszkaja, Figner és a többiek sohasem tekintették magukat vezéreknek, senki sem választotta meg, senki sem nevezte ki őket, de a valóságban mégis vezérek voltak, mert a propaganda időszakában is, a kormány elleni harc időszakában is ők vállalták a munka legnehezebbjét, ők mentek a legveszélyesebb helyekre, és az ő tevékenységük volt a legeredményesebb. Nem azért voltak vezérek, mert ők akarták ezt, hanem azért, mert elvtársaik becsülték eszüket, energiájukat és odaadó önzetlenségüket. Aki holmi »areopágtól« tart (ha pedig senki sem tart tőle, minek írnak róla?), amely önhatalmúlag irányíthatná a mozgalmat — ez már igazán túlságosan naiv dolog lenne. Ki fog rá hallgatni?"

Kérdezzük az olvasót, miben különbözik az „areopág" az „antidemokratikus tendenciáktól"? És nem nyilvánvaló-e, hogy a „Rabocseje Gyelo" „tetszetős" szervezeti elve egyformán naiv és illetlen; naiv, mert az „areopágra" vagy az „antidemokratikus tendenciájú" emberekre senki sem fog hallgatni, ha „elvtársaik nem fogják becsülni eszüket, energiájukat és odaadó önzetlenségüket"; illetlen, mert nem egyéb demagóg kirohanásnál, amely egyesek hiúságára spekulál, meg arra, hogy mások nem ismerik mozgalmunk valóságos helyzetét, ismét mások pedig képzetlenek és nem ismerik a forradalmi mozgalom történetét. A legszigorúbb konspiráció, a tagok legszigorúbb megválogatása, a hivatásos forradalmárok kiképzése — csakis ez lehet mozgalmunk tevékeny résztvevőinek egyetlen komoly szervezeti elve. Ha már megvannak ezek a tulajdonságok, akkor több is biztosítva van, mint a „demokratizmus": biztosítva van a forradalmárok teljes elvtársi bizalma egymás iránt. Erre a többre pedig feltétlenül szükségünk van, mert nálunk, Oroszországban szó sem lehet arról, hogy ezt a többet általános demokratikus ellenőrzéssel helyettesítsük. És nagy hiba volna azt hinni, hogy a forradalmi szervezet tagjai nincsenek ellenőrzés alatt, mivel nem lehetséges az igazi „demokratikus" ellenőrzés. Arra persze nincs idejük, hogy a demokratizmus (a teljes kölcsönös bizalmat élvező elvtársak tömör magvának demokratizmusa) játékformáin gondolkozzanak, de *felelősségüket* igen erősen érzik, mert tapasztalatból tudják, hogy az igazi forradalmárok szervezete semmitől sem riad vissza, hogy megszabaduljon egy-egy semmirekellő tag-

jától. Azonkívül itt van még a mi eléggé fejlett, egész történelmi múltra visszatekintő orosz (és nemzetközi) forradalmi közösségünk közvéleménye, amely könyörtelen szigorral bünteti azt, aki a legcsekélyebb mértékben is kitér az elvtársi közösségből fakadó kötelezettségek teljesítése elől (márpedig a „demokratizmus" — az igazi, nem pedig a játékdemokratizmus — éppúgy hozzátartozik az elvtársi közösség fogalmához, mint rész az egészhez!). Ha mindezt figyelembe veszik, akkor rá fognak jönni, hogy ezekből az „antidemokratikus tendenciákat" hangoztató beszédekből és határozatokból a külföldi generáliskodás dohos szaga árad!

Meg kell még jegyezni, hogy az ilyen beszédek másik forrása, mármint a naivság, szintén abból táplálkozik, hogy egyeseknek zavaros elképzeléseik vannak a demokráciáról. A Webb-házaspárnak az angol tradeunionokról írt könyvében van egy érdekes fejezet: „A primitív demokrácia". A szerzők itt elmondják, hogy az angol munkások szakszervezeteik fennállásának első időszakában azt tartották a demokrácia elengedhetetlen ismérvének, hogyha a szakszervezet igazgatása terén mindenki mindent intéz: minden kérdést az összes tagok szavazatával döntöttek el, sőt még a tisztségeket is az összes tagok sorjában látták el. Csak sokévi történelmi tapasztalat után értették meg a munkások, hogy a demokrácia ilyen értelmezése ostobaság, és hogy egyrészt képviseleti intézményekre, másrészt hivatásos funkcionáriusokra van szükség. Csak több szakszervezeti pénztár csődje után értették meg a munkások, hogy a befizetett járulékok és a ki-

fizetett segélyek arányát nem lehet kizárólag demokratikus szavazással eldönteni, hanem meg kell hallgatni egy biztosítási szakértőt is. Vegyék elő továbbá Kautskynak a parlamentarizmusról és a népi törvényhozásról írt könyvét — és látni fogják, hogy a marxista teoretikus következtetései megegyeznek a „spontánul" egyesült munkások sokévi gyakorlatának tanulságaival. Kautsky határozottan szembeszáll a demokrácia Rittinghausen-féle primitív értelmezésével, kigúnyolja azokat, akik a demokrácia nevében már azt követelnék, hogy „a nép újságjait maga a nép szerkessze", kimutatja, hogy a proletariátus osztályharcának szociáldemokrata vezetéséhez *hivatásos* újságírókra, parlamenti képviselőkre stb. van szükség, támadja „az anarchisták és az irodalmárok szocializmusát", akik „hatásvadászatból" magasztalják a közvetlen népi törvényhozást, és nem értik, hogy ez csak nagyon feltételesen alkalmazható a modern társadalomban.

Aki gyakorlatilag dolgozott mozgalmunkban, az tudja, hogy a demokrácia „primitív" felfogása menynyire elterjedt a tanulóifjúság és a munkásság tömegei között. Nem csoda, hogy ez a felfogás a szervezeti szabályzatokban és az irodalomban is visszhangra talál. A bernsteinista irányzatú „ökonomisták" ezt írták szervezeti szabályzatukban: „10. §. Minden ügyet, amely az egész szervezet érdekeit érinti, a szervezet összes tagjai szavazattöbbséggel döntenek el." A terrorista irányzatú „ökonomisták" rádupláznak: „A bizottsági határozatoknak keresztül kell menniük az összes körökön és csak ezután válnak érvényes határ-

rozatokká" („Szvoboda", 1. sz. 67. old.). Megjegyzendő, hogy a referendum széles körű alkalmazását még azon *felül* követelik, hogy az *egész* szervezetet a választási elv alapján építsék fel! Természetesen távol áll tőlünk, hogy ezért azokat a gyakorlati pártmunkásokat ítéljük el, akiknek igen kevés lehetőségük volt arra, hogy megismerkedjenek az igazán demokratikus szervezetek elméletével és gyakorlatával. Amikor azonban a „Rabocseje Gyelo", amely vezető szerepre tart igényt, ilyen körülmények között megelégszik azzal, hogy határozatot hoz a széles körű demokratikus elvről — vajon minek nevezzük ezt, ha nem közönséges „hatásvadászatnak"?

f) A HELYI ÉS AZ ORSZÁGOS MUNKA

Teljesen alaptalanok tehát azok az ellenvetések, amelyeket az itt kifejtett szervezési terv ellen tettek antidemokratizmusa és összeesküvő jellege miatt. De hátra van még egy igen gyakran felmerülő kérdés, amellyel érdemes részletesen foglalkoznunk. Ez pedig a helyi és az országos munka viszonyának kérdése. Ekképpen aggályoskodnak: vajon egy centralizált szervezet megalakulásával nem fogja-e háttérbe szorítani az országos munka a helyi munkát? Nem fog-e ez ártani a mozgalomnak azzal, hogy meglazulnak a munkástömegekkel való tartós kapcsolataink és általában alábbhagy a helyi agitáció? Mi erre azt feleljük, hogy az utóbbi években mozgalmunknak éppen az volt a baja, hogy a helyi funkcionáriusokat túlságosan lekötötte a helyi munka, hogy ezért az országos munkát

feltétlenül jobban előtérbe kell helyezni. s hogy ez az eltolódás nemhogy lazítaná, hanem éppen tartósabbá teszi kapcsolatainkat, s nemhogy alábbhagy, hanem még erősebb lesz helyi agitációnk. Nézzük a központi lap és a helyi lapok kérdését, arra kérve az olvasót, ne feledje el, hogy az újság ügyét csak *példaképpen*, a forradalom mérhetetlenül szélesebb és sokrétűbb ügyének illusztrálására hozzuk fel.

A tömegmozgalom első időszakában (1896—1898) a helyi funkcionáriusok országos lapot próbálnak alapítani, a „Rabocsaja Gazetá"-t; a következő időszakban (1898—1900) a mozgalom óriási lépést tesz előre, de a vezetők figyelmét teljesen lekötik a helyi lapok. Ha mindezeket a helyi lapokat összeszámoljuk, akkor minden hónapra kereken egy lapszám jut*. Hát nem elég kézzelfoghatóan illusztrálja ez kisipari módszereinket? Nem mutatja-e világosan, hogy forradalmi szervezetünk elmaradt a mozgalom spontán fellendülése mögött? Ha a szétforgácsolt helyi csoportok helyett egy egységes szervezet adott volna ki *ugyanannyi* újságszámot, nemcsak rengeteg erőt takarítottunk volna meg, hanem hasonlíthatatlanul jobban biztosítottuk volna munkánk állandóságát és folytonosságát is. Ezt az egyszerű szempontot nagyon gyakran szem elől tévesztik azok a gyakorlati pártmunkások is, akiknek *aktív* munkája csaknem kizárólag helyi lapok kiadásában merül ki (a legtöbb esetben sajnos

* Lásd „Jelentés a párizsi kongresszusnak"[83]. 14. old.: „Azóta (1897-től) 1900 tavaszáig különböző helyeken különböző lapoknak összesen 30 száma jelent meg... Havonként átlag több mint egy szám."

még ma is így van ez), és azok a publicisták is, akik ebben a kérdésben bámulatos donquijote-izmust tanúsítanak. A gyakorlati pártmunkás rendszerint beéri azzal a megfontolással, hogy a helyi embereknek „nehéz"* egy országos lap megszervezésével foglalkozniuk és még mindig többet ér néhány helyi lap, mint semmilyen lap. Az utóbbi állítás természetesen tökéletesen igaz, és mi éppúgy elismerjük, mint bármely gyakorlati pártmunkás, hogy a helyi lapok *általában* igen nagy jelentőségűek és igen hasznosak. De elvégre nem erről van szó, hanem arról, hogy vajon nem szabadulhatunk-e meg attól a szétforgácsoltságtól és kisipari módszertől, amelyet oly szemléltetően fejez ki az a tény, hogy 2½ év alatt egész Oroszországban mindössze 30 helyi lapszám jelent meg. Ne érjük be tehát azzal a kétségbevonhatatlan, de túlságosan általános megállapítással, hogy a helyi lapok általában hasznosak, hanem legyen bátorságunk nyíltan beismerni a helyi lapok rossz oldalait is, amelyeket két és fél évi tapasztalatunk mutat. Ez a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a helyi lapok a mi viszonyaink között a legtöbb esetben elvileg ingadozók, politikailag jelentéktelenek, a forradalmi erők felhasználása szempontjából mérhetetlenül drágák, technikai szempontból egyáltalán nem kielégítők (itt természetesen nem a nyomtatás technikájára gondolok, hanem arra, hogy

* Ez a nehézség csak látszólagos. A valóságban *nincs* olyan helyi kör, amelynek ne volna lehetősége arra, hogy aktívan hozzálásson az országos ügy egyik vagy másik funkciójához. „Ne mondd, hogy nem tudod, mondd, hogy nem akarod."

gyakran és rendszeresen jelennek-e meg a lapok). És az említett fogyatékosságok nem véletlenek, hanem elkerülhetetlen következményei annak a szétforgácsoltságnak, amely egyrészt megmagyarázza a helyi lapok túlsúlyát a jelzett időszakban, másrészt pedig *támaszra talál* a helyi lapok túlsúlyában. Egy magában álló helyi szervezet egyszerűen *képtelen* biztosítani lapja elvi szilárdságát, *képtelen* lapját egy politikai lap színvonalára emelni, *képtelen* elegendő anyagot gyűjteni és ezt az anyagot egész politikai életünk megvilágítására felhasználni. A szabad országokban rendszerint azzal szokták indokolni a sok helyi lap kiadását, hogy a helyi nyomdákban olcsó a nyomtatás, és a helyi lakosságot jobban és gyorsabban lehet tájékoztatni; nálunk azonban ez az *érv*, mint a tapasztalat igazolja, a helyi lapok *ellen* szól. A mi helyi lapjaink mérhetetlenül drágák olyan értelemben, hogy igen sok forradalmi erőt kötnek le, és igen *ritkán* jelennek meg azon egyszerű oknál fogva, hogy egy *illegális* lapnak, bármilyen kicsiny is, olyan hatalmas konspiratív apparátusra van szüksége, amely gyári nagyipart követel, mert kisipari műhelyben létre sem lehet hozni ezt az apparátust. A konspiratív apparátus kezdetlegességének igen gyakran az a következménye (minden gyakorlati pártmunkás rengeteg ilyen példát tud), hogy a rendőrség már egy-két szám megjelenését és terjesztését *tömeges* letartóztatásokra használja fel, amelyek során úgy elsöpörnek mindent, hogy az egészet ismét elölről kell kezdeni. A jó konspiratív apparátus megköveteli a forradalmárok magas színvonalú szakmai felkészültségét és a legkövetkezetesebben érvénye-

sített munkamegosztást, ez a két követelmény azonban teljesen meghaladja egy magában álló helyi szervezet erejét, bármilyen erős is az adott pillanatban. Nem beszélve mozgalmunk általános érdekeiről (a munkások elvileg következetes szocialista és politikai neveléséről), de még a kimondottan helyi érdekeket is *jobban szolgálják a nem helyi lapok*. Ez csak az első pillanatra látszik paradoxonnak, de a valóságban megcáfolhatatlanul bizonyítja a már említett két és fél évi tapasztalatunk. Mindenki egyetért velünk abban, hogy ha azok a helyi erők, akik összesen 30 újságszámot adtak ki, valamennyien *egy* újságon dolgoztak volna, akkor ennek az újságnak könnyűszerrel 60, vagy talán 100 száma is megjelenhetett volna, és így teljesebben tükrözte volna a merőben helyi jellegű mozgalom összes sajátosságait is. Kétségtelen, hogy az ilyen magas fokú szervezettség nem könnyű dolog, de végtére is fel kell ismernünk a szükségességét, minden helyi körnek gondolkodnia és *aktívan dolgoznia* kell érdekében; ne várjanak, míg kívülről kapnak lökést, és ne áltassák magukat azzal, hogy a helyi lap hozzáférhetőbb és közvetlenebb, mert ez — mint forradalmi tapasztalataink bizonyítják — jórészt csak látszat.

Rossz szolgálatot tesznek a gyakorlati munkának azok az újságírók, akik azt képzelik, hogy igazán közel állnak a gyakorlati pártmunkásokhoz, s nem látják, hogy a helyi lap hozzáférhetősége és közvetlensége jórészt csak látszat, és a következő meglepően olcsó és meglepően üres okoskodással teszik túl magukat a kérdésen: szükség van helyi lapokra is, kerületi lapokra is, országos lapokra is. Általában véve minderre

természetesen szükség van, de ha már egy konkrét szervezeti kérdésről beszélünk, gondolni kell a hely és az idő feltételeire is. Hát nem tiszta donquijote-izmus-e, amikor a „Szvoboda" (1. sz. 68. old.) külön „kitérve *az újság kérdésére*" ezt írja: „Úgy véljük, hogy minden valamelyest is jelentős helységnek, ahol nagyobb számban dolgoznak munkások, saját munkáslapjának kell lennie. Nem valahonnan behozott lapjának, hanem éppen saját lapjának." Ha már ez az újságíró nem hajlandó megfontolni szavainak jelentését, vegye fontolóra helyette az olvasó: hány tucat vagy hány száz olyan „valamelyest is jelentős helység" van Oroszországban, ahol „nagyobb számban dolgoznak munkások", s mennyire állandósítaná kisipari módszereinket, ha csakugyan minden helyi szervezet saját lapot alapítana! Mennyire megkönnyítené ez az elaprózottság csendőrségünk feladatát, amely összefogdoshatná — mégpedig „valamelyest is jelentős" fáradság nélkül — a helyi pártmunkásokat mindjárt tevékenységük kezdetén, még mielőtt igazi forradalmárokká fejlődhettek volna! — Egy országos lapban — folytatja a szerző — nem keltenének érdeklődést a gyárosok üzelmeiről és „más városok gyári életének apróságairól" szóló leírások, viszont „az oreli munkás igen szívesen olvasna az oreli eseményekről. Mindig tudná, hogy »kit hordtak le«, »kinek koppintottak az orrára«, és szíve repesne örömében" (69. old.). Igen, igen az oreli olvasónak repesne a szíve örömében, de túlságosan „repes" újságírónk fantáziája is. Vajon illik-e ezt a szatócskodást védelmezni? — ezen kellett volna gondolkodnia. Senki sem tudja job-

ban, mint mi, hogy milyen szükségesek és fontosak a gyári leleplezések, de ne feledjük el, hogy már odáig jutottunk, hogy a pétervváriakat untatják a pétervári „Rabocsaja Miszl" pétervári tudósításai. A helyi gyári leleplezésekre mindenkor ott voltak a röplapok, és *ezután is mindig* röplapoknak *kell erre szolgálniuk*, az *újság* típusát azonban magasabb színvonalra kell emelni, nem pedig gyári röplappá lefokozni. Az „újságban" a gyári életnek nem annyira az „apróságait", mint inkább nagy és tipikus fogyatékosságait kell leleplezni és különösen szembeötlő példákkal kell illusztrálni, úgyhogy felkeltsék *minden* munkásnak és a mozgalom minden vezetőjének az érdeklődését, valóban gazdagítsák ismereteiket, tágítsák látókörüket, kiindulópontul szolgáljanak újabb vidékek, újabb szakmák munkásainak felrázásához.

„Azután a helyi lapban azon melegében le lehet leplezni a gyárvezetőség vagy a helyi hatóságok összes üzelmeit. De mire a tudósítás a messzi központi laphoz ér, odahaza már régen el is feledték, hogy mi történt: »Mikor is volt ez, ki emlékszik már rá?«" (Ugyanott.) Ez az: ki emlékszik már rá? A 2½ év alatt kiadott 30 lapszám, mint ugyanabból a forrásból értesülünk róla, hat városra esik. Ez azt jelenti, hogy egy-egy városban átlagosan *félévenként adtak ki egy lapszámot!* És ha a szavakkal dobálózó újságírónk *meg is háromszorozná* feltevésében a helyi munka termelékenységét (ami feltétlenül helytelen volna, ha egy közepes várost tartunk szem előtt, mert kisipari módszerek keretei között lehetetlen jelentékenyen fokozni a termelékenységet), még így is csak kéthavonként

adnának ki egy-egy számot, ami egy cseppet sem hasonlít az „azon melegében" való leleplezésre. Viszont ha tíz helyi szervezet összefogna és megbízná küldötteit egy közös lap ellátásának aktív funkcióival, már ez is elegendő volna ahhoz, hogy *egész Oroszországban* kéthetenként, és ne holmi apróságokat, hanem valóban kirívó és tipikus visszaéléseket leplezzenek le „azon melegében". Ebben senki sem kételkedik, aki ismeri szervezeteink helyzetét. Arra pedig, hogy az ellenséget tetten érje — ha komolyan vesszük ezt és nemcsak a szép szó kedvéért mondjuk —, egy illegális újság egyáltalán nem is gondolhat; ezt csak titokban terjesztett röplappal lehet elérni, mert az ilyen tettenérés a legtöbb esetben legfeljebb egy-két napig érdekes (gondoljunk például a rendszerint rövid ideig tartó sztrájkokra, a véres gyári összetűzésekre vagy a tüntetésekre stb.).

„A munkás nemcsak a gyárban él, hanem a városban is" — folytatja szerzőnk, olyan szigorú következetességgel haladva az egyestől az általános felé, hogy magának Borisz Kricsevszkijnek is becsületére válnék. Utal a városi dumák, a városi kórházak, a városi iskolák kérdésére, és azt követeli, hogy a munkásújság ne mellőzze a városi ügyeket általában. — Magában véve igen szép követelés ez, de egyszersmind igen szemléltetően illusztrálja, hogy a helyi lapok kérdésének elbírálásakor nagyon gyakran beérik a tartalmatlan absztrakcióval. Először: ha „minden valamelyest is jelentős helységben, ahol nagyobb számban dolgoznak munkások", csakugyan megjelennének lapok olyan részletes városi rovattal, mint a „Szvoboda"

szeretné, a mi orosz viszonyaink között ez múlhatatlanul merő szőrszálhasogatássá fajulna, gyengítené a cári önkényuralom elleni országos forradalmi támadás fontosságának tudatát, erősítené annak az irányzatnak igen szívós, inkább megbújó vagy élnyomott, semmint gyökeresen kiirtott hajtásait, amely már hírhedtté vált azzal a nevezetes mondással, hogy bizonyos forradalmárok túlságosan sokat beszélnek a nem létező parlamentről és túlságosan keveset a létező városi dumákról.[84] Azt mondjuk, hogy múlhatatlanul, s ezzel azt akarjuk hangsúlyozni, hogy a „Szvoboda" nyilvánvalóan nem ezt akarja, hanem az ellenkezőjét. De a jó szándék egymagában nem elegendő. — Ahhoz, hogy a városi ügyeket egész munkánk távlatából világítsuk meg, *előbb* teljesen kidolgozott, nemcsak elmélkedésekkel, hanem a példák tömegével indokolt biztos távlattal kell rendelkeznünk, amely már olyan szilárd, mint *a hagyomány*. Nekünk még nincs, koránt sincs ilyen távlatunk, és éppen ezért *előbb* erre van szükségünk, s csak azután gondolhatunk és beszélhetünk széles körű helyi sajtóról.

Másodszor: ahhoz, hogy igazán jól és érdekesen írjunk a városi ügyekről, jól kell ismernünk őket, és nemcsak könyvekből. De *egész Oroszországban* alig akad olyan szociáldemokrata, aki ezzel a tudással rendelkezik. Ahhoz, hogy egy újságban (nem pedig népszerű brosúrában) városi és állami ügyekről írjunk, friss, változatos, ügyes ember által összegyűjtött és feldolgozott anyagra van szükség. Ahhoz pedig, hogy ilyen anyagot gyűjthessünk és fel is dolgozhassunk, nem elegendő egy primitív kör „primitív demokráciá-

ja", ahol mindenki mindennel foglalkozik, és ahol népszavazásdival szórakoznak. Ehhez szakértő írók, szakértő tudósítók vezérkara, szociáldemokrata riporterek hadserege szükséges, akik szerte az országban mindenütt kapcsolatokat teremtenek, akik ki tudnak fürkészni minden „államtitkot" (amelyekkel annyira fontoskodik és amelyeket oly könnyen kifecseg az orosz hivatalnok), akik be tudnak pillantani „a kulisszák mögé", — olyan emberek hadserege, akiknek „tisztségüknél fogva" mindenütt jelen kell lenniük és mindent tudniuk kell. És mi, akik a *mindenféle* gazdasági, politikai, társadalmi és nemzeti elnyomás elleni harc pártja vagyunk, meg tudjuk találni, össze tudjuk gyűjteni, ki tudjuk képezni, mozgósítani tudjuk és harcba tudjuk vinni a mindentudó embereknek ezt a hadseregét — mindez kötelességünk is —, de elvégre ez még hátra van! És minálunk a legtöbb helyen még egyetlen lépést sem tettek ebben az irányban, sőt igen gyakran még csak *tudatában* sincsenek annak, hogy ezt el kell végezni. Próbáljanak csak szociáldemokrata sajtónkban eleven és érdekes cikkeket, tudósításokat és leleplezéseket keresni kisebb-nagyobb diplomáciai, hadi, egyházi, városi, pénzügyi stb., stb. ügyekről — *majdnem semmit* vagy csak nagyon keveset fognak találni benne.* Ezért aztán „mindig szörnyen felbőszít

* Ezért még a kivételesen jó helyi lapok példája is teljes mértékben igazolja álláspontunkat. A „Juzsnij Rabocsij"[85] például kitűnő újság, amelyet egyáltalán nem lehet elvi ingadozással vádolni. De azt, amit a helyi mozgalomnak akart adni, nem adhatta meg, mert ritkán jelent meg és sok volt a lebukás. Az, ami a jelen pillanatban a legsürgősebb a párt

engem, ha megjelenik valaki és csupa szép és nagyszerű dolgot mond" arról, hogy „minden valamelyest is jelentős helységnek, ahol nagyobb számban dolgoznak munkások", legyen saját újságja, amely leleplezi a gyári, városi és állami visszaéléseket!

Ha a helyi sajtó túlsúlyban van a központival szemben, az vagy a szükség, vagy a fényűzés jele. A szükség jele, ha a mozgalom még nem nevelt ki erőket a nagyszabású munkára, ha még a kisipari módszerek állapotában vegetál, és szinte elmerül „a gyári élet apróságaiban". A fényűzés jele, ha a mozgalom *már teljesen megbirkózott* a mindenre kiterjedő leleplezések és a mindenre kiterjedő agitáció feladatával, úgyhogy a központi lapon kívül még számos helyi lap is szükségessé válik. Most már döntse el ki-ki önmagában, mit bizonyít a helyi lapok túlsúlya a jelen pillanatban. Én most már csupán következtetésem pontos megfogalmazására szorítkozom, nehogy félreértésekre adjak alkalmat. Mind ez ideig helyi szervezeteink többsége majdnem kizárólag a helyi lapokkal törődött és még most is jóformán ebben merül ki minden aktivitásuk. Ez így nincs rendjén. Fordítva kellene lenni: a helyi szervezetek többségének főleg az országos lappal kellene törődnie és főleg azon kellene munkálkodnia.

számára, a mozgalom legfontosabb kérdéseinek elvi megfogalmazása és a minden területre kiterjedő politikai agitáció, meghaladta egy helyi újság erőit. Amit pedig különösen jól csinált, például a bányatulajdonosok kongresszusáról, a munkanélküliségről stb. közölt cikkek, az nem volt szigorú értelemben vett helyi anyag, arra nemcsak a délvidéknek, hanem *egész Oroszországnak is szüksége volt.* Egyetlen ilyen cikk sem jelent meg egész szociáldemokrata sajtónkban.

Amíg nem így lesz, *egyetlen* olyan újságot *sem* tudunk kiadni, amely *mindenre kiterjedő* sajtóagitációval valamelyest is tudná valóban szolgálni a mozgalmat. De ha ez meglesz, akkor a szükséges központi és a szükséges helyi lapok közti normális viszony magától kialakul.

* * *

Első pillantásra úgy tűnhet fel, hogy a speciálisan gazdasági harc területén nem érvényes az a következtetés, hogy a helyi munkával szemben az országos munkát kell előtérbe helyezni, hiszen a munkásság közvetlen ellensége itt az egyes vállalkozó vagy az egyes vállalkozók csoportja, akiket nem egyesít olyan szervezet, amely akár csak távolról is hasonlítana a politikai harcban velünk szemben álló közvetlen ellenségünk, az orosz kormány tisztán katonai, szigorúan centralizált, minden legkisebb részletében egységes akarat által vezetett szervezetére.

Ez azonban nem így van. A gazdasági harc — már sokszor rámutattunk erre — szakmai harc, és ezért megköveteli, hogy a munkások ne csak munkahelyük, hanem szakmák szerint is egyesüljenek. És ez a szakmai egyesülés annál halaszthatatlanabb, minél gyorsabban halad előre vállalkozóink mindenféle szövetségben és szindikátusban való egyesülése. Szétforgácsoltságunk és kisipari módszereink egyenesen gátolják a szakmai egyesülést; a szakmai egyesüléshez elengedhetetlen a forradalmárok egységes, országos szervezete, amely vállalni tudja a munkások országos szakszervezeteinek vezetését. Fentebb már beszéltünk

róla, hogy ebből a célból milyen típusú szervezet kívánatos, s most csak néhány szót fűzünk ehhez sajtónk kérdésével kapcsolatban.

Aligha akad olyan ember, aki kétségbe vonná, hogy minden szociáldemokrata újságnak *külön rovatban* kell foglalkoznia a szakmai (gazdasági) harccal. A szakszervezeti mozgalom növekedése azonban arra késztet, hogy gondoljunk szakszervezeti sajtóra is. De mégis azt hisszük, hogy Oroszországban — ritka kivétellel — egyelőre szó sem lehet szakszervezeti lapokról; ez fényűzés lenne, mikor gyakran még a mindennapi kenyér sincs meg. A szakszervezeti sajtónak az illegális munka feltételeihez igazodó és már most szükséges formája nálunk csakis a *szakszervezeti brosúra* lehetne. Ilyen brosúrákban kellene összegyűjteni és rendszeresen csoportosítani az egyes iparágak munkafeltételeire, a munkafeltételek terén Oroszország különböző vidékei közt fennálló különbségekre, az egyes szakmák munkásainak legfontosabb követeléseire, a szakmákat érintő törvényhozás fogyatékosságaira, az egyes szakmákhoz tartozó munkások gazdasági harcának különösen figyelemreméltó példáira, szakmai szervezetük kezdeteire, jelenlegi állapotára és szükségleteire stb. vonatkozó *legális** és illegális anyagot.

* E tekintetben különösen fontos a legális anyag, és mi különösen elmaradtunk a legális anyag rendszeres gyűjtése és felhasználása terén. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy kizárólag legális anyag alapján még csak meg lehet írni valahogyan egy szakszervezeti brosúrát, de kizárólag illegális anyag alapján semmiképpen sem. Ha például olyan kérdések alapján gyűjtenénk illegális anyagot a munkások körében, amilyene-

Ezek a brosúrák először is rengeteg olyan szakmai részletkérdéstől szabadítanák meg szociáldemokrata sajtónkat, amelyek speciálisan csak egy-egy iparág munkásait érdeklik; másodszor, rögzítenék a szakmai harcban szerzett tapasztalataink eredményeit, tárolnák az összegyűjtött anyagot, amely most a szó szoros értelmében elvész a röplapok és töredékes tudósítások tömkelegében, és általánosítanák az anyagot; harmadszor, mintegy vezérfonalul szolgálhatnának az agitátorok számára, mivel a munkafeltételek aránylag

ket a „Rabocsaja Miszl" kiadott[86], csak hiába pazarolnánk a forradalmárok erejét (akiket ebben a legális funkcionáriusok is könnyen helyettesíthetnének), és mégsem kapnánk jó anyagot soha, mert a munkás, aki többnyire csak egy nagy gyár egyik részlegét és munkájának majdnem mindig csak a gazdasági eredményeit ismeri, de nem ismeri általános feltételeit és előírt rendjét, nem tehet szert olyan ismeretekre, amelyekkel a gyári tisztviselők, felügyelők, orvosok stb. rendelkeznek, és amelyekkel apró újságtudósításokban és speciális ipari, egészségügyi, zemsztvo- stb. kiadványokban tömegével találkozunk.

Mintha csak most történt volna, úgy emlékszem „első kísérletemre", amelyet soha többé meg nem ismételnék. Hetekig vesződtem azzal, hogy valósággal „kivallattam" egy hozzám ellátogató munkást arról az óriási gyárról, amelyben dolgozott. Igaz, a leírással (egyetlenegy gyár leírásával!), ha igen nehezen is, úgy-ahogy mégiscsak elkészültem, de megtörtént, hogy a munkás a megbeszélések után homlokát törölgetve mosolyogva mondta: „Könnyebb túlórában dolgozni, mint megfelelni a maga kérdéseire!"

Minél erélyesebben folytatjuk a forradalmi harcot, a kormány annál inkább kénytelen lesz legalizálni a „szakszervezeti" munka egy részét, és ezzel részben tehermentesít bennünket.

lassan változnak, egy-egy iparág munkásainak legfontosabb követelései igen sokáig ugyanazok maradnak (vö. a Moszkva-vidéki takácsok 1885. évi követeléseit[87] a Pétervár-vidéki takácsok 1896. évi követeléseivel), és így ezeknek a követeléseknek és szükségleteknek összefoglalása éveken át kitűnő segítséget nyújthatna az elmaradt vidékeken vagy az elmaradt munkásrétegek közt folyó gazdasági agitáció számára; az egyik vidék sikeres sztrájkjainak példái, az egyik hely munkásainak magasabb életszínvonaláról, jobb munkafeltételeiről szóló adatok újabb és újabb harcra serkentenék más vidékek munkásait is; negyedszer, ha a szociáldemokrácia magára vállalná a szakmai harc általánosításának kezdeményezését és ily módon megszilárdítaná az orosz szakszervezeti mozgalom és a szocializmus kapcsolatát, egyúttal arról is gondoskodnék, hogy szakszervezeti munkánk ne túlságosan kicsi, s ne is túlságosan nagy helyet foglaljon el szociáldemokrata munkánk összegében. Egy helyi szervezetnek, ha elszakad más városok szervezeteitől, igen nehéz, sőt olykor majdnem lehetetlen megtartania a helyes arányt ezen a téren (és a „Rabocsaja Miszl" példája megmutatja, milyen hihetetlen mértékben eltolódhat ez az arány a trade-unionizmus irányában). De sohasem lesz nehéz megállapítania ezt a helyes arányt a forradalmárok országos szervezetének, amely rendíthetetlenül a marxizmus álláspontján van, az egész politikai harcot vezeti és a hivatásos agitátorok törzskarával rendelkezik.

V

EGY ORSZÁGOS POLITIKAI LAP „TERVE"

„Az »Iszkra« legnagyobb baklövése e tekintetben az országos párt szervezésére irányuló »terve«" (vagyis „Mivel kezdjük?" című cikke*), írja B. Kricsevszkij („Rabocseje Gyelo", 10. sz. 30. old.), azzal a tendenciával vádolva bennünket, hogy „az elméletet elszigeteljük a gyakorlattól és így élettelen doktrínává merevítjük". És Martinov rádupláz, mondván: „Az »Iszkrá«-nak azt a tendenciáját, hogy kisebbítse a szürke mindennapi harc előrehaladó menetének jelentőségét a ragyogó és tökéletes eszmék propagálásával szemben... betetőzte pártszervezési terve, amelyet a 4. számban közzétett »Mivel kezdjük?« című cikkében javasol." (Ugyanott, 61. old.) Végül a legutóbbi időben L. Nagyezsgyin is csatlakozott azokhoz, akik felháborodtak ezen a „terven" (az idézőjelek a terv ironikus lebecsülését akarják kifejezni). Éppen most kaptuk meg L. Nagyezsgyinnek „A forradalom előestéje" című brosúráját (a már ismert *Szvoboda* „forradalmi szocialista csoport" kiadása), amelyben kijelenti, hogy „aki most olyan szervezetről beszél, amelynek szálai egy országos laptól indulnak ki, az íróasztal mellett költ eszméket és szobatudós-munkát végez" (126. old.) — az „irodalmárkodik" stb.

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 1—12. old. — *Szerk.*

Hogy terroristánk közösséget vállalt a „szürke, mindennapi harc előrehaladó menetének" védelmezőivel, az nem lephet meg bennünket azok után, hogy a politikáról és a szervezetről szóló fejezetekben feltártuk rokonságuk gyökereit. De nyomban meg kell jegyeznünk, hogy egyedül L. Nagvezsgyin, és csakis ő próbált lelkiismeretesen a mélyére hatolni egy neki nem tetsző cikk gondolatmenetének, és ő volt az egyetlen, aki érdemben próbált válaszolni rá, míg a „Rabocseje Gyelo" érdemben az égvilágon semmit sem mondott, hanem csak arra törekedett, hogy egy csomó méltatlan, demagóg kirohanással összekuszálja a kérdést. És bármennyire kellemetlen is, előbb ennek az Augiász-istállónak a kitakarítására kell időt vesztegetnünk.

a) KI SÉRTŐDÖTT MEG A „MIVEL KEZDJÜK?" CÍMŰ CIKK MIATT?*

Idézünk egy csokorra valót azokból a kifejezésekből és kitörésekből, melyekkel a „Rabocseje Gyelo" nekünk rontott. „Nem az újság tudja megteremteni a

* A „12 év" c. gyűjteményben Lenin kihagyta az V. fejezet *a)* pontját, a következő megjegyzéssel: „A »Ki sértődött meg a ‚Mivel kezdjük?' című cikk miatt?« című *a)* pontot ebben a kiadásban kihagytam, mert kizárólag a »Rabocseje Gyelo« és a Bund elleni polémiát tartalmazza azzal a váddal kapcsolatban, hogy az »Iszkra« »parancsolgatni« próbál stb. Ebben a pontban többek közt arról volt szó, hogy (1898—1899-ben) maga a Bund hívta fel az »Iszkra« tagjait, hogy újra indítsák meg a párt Központi Lapját és szervezzenek »irodalmi laboratóriumot«." — *Szerk.*

pártszervezetet, hanem fordítva..." „Egy lap, amely a párt *fölött* áll, amelyet a párt *nem ellenőriz* és független a párttól, mert saját megbízottainak hálózatával rendelkezik..." „Hogy történhetett meg az a csoda, hogy az »Iszkra« megfeledkezett annak a pártnak ténylegesen létező szociáldemokrata szervezeteiről, amelyhez maga is tartozik?..." „Akiknek szilárd elveik és megfelelő terveik vannak, azok egyben a párt reális harcának legfelsőbb szabályozói is, akik terveik végrehajtását diktálják neki..." „A terv eleven és életerőtől duzzadó szervezeteinket az árnyak birodalmába száműzi és a megbízottak fantasztikus hálózatát akarja életrehívni..." „Ha az »Iszkra« tervét végrehajtanák, ez arra vezetne, hogy nyoma sem maradna a nálunk kialakulóban levő Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspártnak..." „Egy propagandalap a gyakorlati forradalmi harc korlátlan hatalmú törvényhozójává válik, amelyet senki sem ellenőriz..." „Mit szóljon pártunk ahhoz, hogy *teljesen* alárendelik egy autonóm szerkesztőségnek" stb., stb.

Mint az olvasó az idézetek tartalmából és hangjából láthatja, a „Rabocseje Gyelo" *megsértődött*. De nem magát érzi sértve, hanem úgy gondolja, hogy pártunk szervezeteit és bizottságait érte sérelem, mert az „Iszkra" állítólag az árnyak birodalmába akarja száműzni őket, sőt még a nyomukat is el akarja tüntetni. Valóban szörnyű dolgok! Csak az a különös, hogy a „Mivel kezdjük?" című cikk 1901 májusában jelent meg. a „Rabocseje Gyelo" cikkei 1901 szeptemberében, most pedig már 1902 január közepe van, és ez alatt az öt hónap alatt (sem szeptember előtt, sem

szeptember után) *egyetlen* pártbizottság és *egyetlen* pártszervezet *sem* emelte fel szavát hivatalosan ez ellen a szörnyeteg ellen, mely a bizottságokat és a szervezeteket az árnyak birodalmába akarja száműzni! Pedig ez alatt az idő alatt az „Iszkrá"-ban is és számos más, helyi és nem helyi kiadványban is tucatjával és százával jelentek meg közlemények Oroszország minden tájáról. Hogyan történhetett akkor, hogy azok, akiket az árnyak birodalmába akarnak száműzni, nem vették ezt észre és nem is sértődtek meg miatta — hanem megsértődött egy harmadik személy?

Azért történhetett ez, mert a bizottságok és más szervezetek komoly munkával vannak elfoglalva, és nem érnek rá „demokratásdit" játszani. A bizottságok elolvasták a „Mivel kezdjük?" című cikket, megértették, hogy ez a cikk kísérletet tesz „bizonyos szervezési terv kidolgozására, *hogy mindenfelől hozzáfoghassanak a szervezet felépítéséhez*", és mivel igen jól tudták és látták, hogy a „sok fél" közül *egyik sem* gondol arra, hogy „hozzáfogjon az építéshez", amíg meg nem győződik a szükségességéről és az építési terv helyességéről, természetesen eszük ágában sem volt „megsértődni" azoknak hallatlan vakmerősége miatt, akik az „Iszkrá"-ban ezt merték mondani: „Minthogy a kérdés halaszthatatlanul fontos, mi a magunk részéről elhatároztuk, hogy az elvtársak figyelmébe ajánljuk vázlatos tervünket, amelyet részletesebben is kifejtünk rövidesen megjelenő brosúránkban."* Hát le-

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 8. old. — *Szerk.*

hetséges volt meg nem érteni — ha lelkiismeretesen foglalkoztak az üggyel —, hogy amennyiben az elvtársak *elfogadják* a figyelmükbe ajánlott tervet, akkor nem „alárendeltségből" fogják megvalósítani, hanem azért, mert meg vannak róla győződve, hogy ez közös ügyünk érdekében szükséges; ha pedig *nem fogadják el*, akkor a „vázlat" (mily nagyképű szó, nemde?) úgyis csak puszta vázlat marad? Hát nem demagógia az, ha nemcsak úgy hadakoznak egy tervvázlat ellen, hogy „pozdorjává" zúzzák és az elvtársaknak a terv elvetését tanácsolják, hanem úgy is, hogy a forradalmi dolgokban járatlan embereket *ráuszítják* a vázlat szerzőire, *kizárólag csak azért*, mert *oly vakmerők*, hogy „törvényhozókként", „legfelsőbb szabályozókként" lépnek fel, vagyis egy tervvázlatot *merészelnek javasolni??* Fejlődhet-e, előrehaladhat-e pártunk, ha egy kísérletet, amelynek az a célja, hogy a helyi pártmunkásokat átfogóbb nézetek, feladatok, tervek stb. színvonalára *emelje*, nemcsak abból a szempontból ellenezznek, hogy helytelenek ezek a nézetek, hanem abból a szempontból is, hogy „sértő", hogy bennünket „akarnak" „*felemelni*"? Hiszen L. Nagyezsgyin is „pozdorjává zúzta" tervünket, de nem bocsátkozott olyan demagógiába, amely már nem is magyarázható pusztán naivsággal vagy primitív politikai nézetekkel, és eleve határozottan elutasította „a párt feletti felügyelet" vádját. Ezért Nagyezsgyin bírálatára érdemben válaszolhatunk és kell is válaszolnunk, míg a „Rabocseje Gyeló"-nak válaszunk csak megvetés lehet.

De ha megvetjük is a szerzőt, aki odáig süllyed, hogy „korlátlan hatalomról" és „alárendeltségről"

kiabál, ez még nem ment fel minket az alól a kötelességünk alól, hogy kibogozzuk azt a zagyvaságot, amellyel az efféle emberek traktálják az olvasót. És itt szemléltetően bemutathatjuk mindenkinek, hogy mi fán teremnek ezek a „széles demokratizmusról" szóló közhelyek. Azzal vádolnak bennünket, hogy megfeledkezünk a bizottságokról, hogy az árnyak birodalmába akarjuk vagy próbáljuk száműzni őket stb. Hogyan válaszoljunk ezekre a vádakra, amikor *jóformán semmi tényszerűséget sem mondhatunk* az olvasónak a bizottságokhoz való valóságos viszonyunkról, mert a konspiráció kötelez? Akik arcunkba vágják ezt a nyegle és a tömeget felizgató vádat, előnyben vannak velünk szemben, mert felelőtlenül fecsegnek, mert nem törődnek a forradalmár kötelességével, aki gondosan elrejti a világ szeme elől azokat az összeköttetéseit és kapcsolatait, amelyekkel rendelkezik s amelyeket most létesít vagy igyekszik létesíteni. Érthető, ha egyszer s mindenkorra visszautasítjuk, hogy ilyen emberekkel keljünk versenyre a „demokratizmus" terén. Ami pedig azt az olvasót illeti, aki nincsen beavatva minden pártügybe, vele szemben az a kötelességteljesítés egyetlen módja, hogy ne arról beszéljünk neki, ami van és ami „im Werden"* van, hanem csak *parányi részéről* annak, ami volt és amiről mint elmúlt dologról már szabad beszélnünk.

A Bund „bitorló voltunkra"** céloz, a külföldi

* — keletkezőben, kialakulóban van. — *Szerk.*

** „Iszkra", 8. sz., az Oroszországi és Lengyelországi Általános Zsidó Munkásszövetség Központi Bizottságának válasza a nemzeti kérdésről írt cikkünkre.

„Szövetség" azzal vádol bennünket, hogy a pártnak még a nyomát is el akarjuk tüntetni. Parancsoljanak, uraim. Önök teljes elégtételt kapnak, ha a közönségnek elmondunk *négy tényt* a múltból.

Az első* tény: az egyik „Harci Szövetség" tagjai, akik közvetlenül részt vettek pártunk megalakításában és delegátust küldtek az alakuló pártkongresszusra, megállapodnak az „Iszkra" csoport egyik tagjával, hogy külön munkáskönyvtárt szerveznek, amely majd az egész mozgalom szükségleteit ellátja. A munkáskönyvtár szervezése nem sikerül és a könyvtár számára írt brosúrák — „Az orosz szociáldemokraták feladatai" és „Az új gyári törvény"** — kerülő úton és harmadik személyek közvetítésével külföldre kerülnek, s ott nyomtatják ki őket.

A második tény: a Bund Központi Bizottságának tagjai azzal a javaslattal fordulnak az „Iszkra" csoport egyik tagjához, hogy szervezzenek, mint a Bund akkor mondotta, „irodalmi laboratóriumot". Amellett hangsúlyozzák, hogy ha ez nem sikerülne, mozgalmunk erősen visszaeshet. A tárgyalások eredménye „A munkásügy Oroszországban" című brosúra.***

A harmadik tény: a Bund Központi Bizottsága egy vidéki városka közvetítésével azzal a javaslattal fordul

* Ezeket a tényeket szándékosan nem abban a sorrendben közöljük, ahogyan megtörténtek.

** Lásd *Lenin* Összes Művei. 2. köt. Budapest 1963. 407—442. és 247—297. old. — *Szerk.*

*** Mellesleg megjegyezve, e brosúra szerzője megkért annak közlésére, hogy ezt a brosúrát, mint előbbi brosúráit is, abban a hiszemben küldték meg a „Szövetség"-nek, hogy ki-

az „Iszkra" egyik tagjához, hogy vállalja el az újra megindítandó „Rabocsaja Gazeta" szerkesztését, és természetesen beleegyező választ kap. Utóbb a javaslat megváltozik: munkatársnak kérik, mivel a szerkesztőséget illetőleg új kombináció merült fel. Természetesen ezúttal is beleegyező választ kap. Az illető cikkeket küld (amelyeket sikerült megőrizni): a „Programunk"-at, amely határozottan tiltakozik a bernsteinizmus ellen, a legális irodalomban és a „Rabocsaja Miszl"-ben bekövetkezett fordulat ellen; a „Legközelebbi feladatunk"-at („egy rendszeresen megjelenő és az összes helyi csoportokkal szoros kapcsolatban álló pártlap szervezéséről" és a mindenütt lábra kapott „kisipari módszerek" fogyatékosságairól); az „Egy égető kérdés"-t (annak az ellenvetésnek taglalását, hogy mielőtt országos lapot alapítanánk, *előbb* fejleszteni kell a helyi csoportok tevékenységét; a cikk hangsúlyozza a „forradalmi szervezet" elsőrendű fontosságát, azt, hogy „a szervező munkát, a fegyelmet és a konspiratív technikát a tökéletesség legmagasabb fokára kell emelni")*. A „Rabocsaja Gazetá"-t nem indítják meg újra, és a cikkek nem kerülnek nyomdába.

A negyedik tény: a pártunk második kongresszusát szervező bizottság tagja közli az „Iszkra" csoport

adványainak szerkesztője a „Munka Felszabadítása" csoport (bizonyos körülmények folytán ebben az időben, vagyis 1899 februárjában nem tudhatta, hogy a szerkesztőség megváltozott). Ezt a brosúrát a Liga rövidesen újra ki fogja adni.[88]

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 170—174., 175—180. és 181—186. old. — *Szerk.*

tagjával a kongresszus programját, és ezt a csoportot jelöli az újra megindítandó „Rabocsaja Gazeta" szerkesztésére. Ezt a — hogy úgy mondjuk — előzetes lépést azután jóváhagyja az a bizottság is, amelyhez az illető tartozott, és a Bund Központi Bizottsága is; az „Iszkra" csoportot értesítik a kongresszus helyéről és időpontjáról, de a csoport (mivel több okból nem volt bizonyos benne, hogy elküldheti-e delegátusát erre a kongresszusra) írásbeli jelentést is készít a kongresszusnak. Ez a jelentés azt a gondolatot fejti ki, hogy a mostani teljes zűrzavar idején csupán a Központi Bizottság megválasztásával nem oldjuk meg az egyesülés kérdését, sőt még azt is kockáztatjuk, hogy egy újabb gyors és teljes lebukás esetén, amely az igen rossz konspiráció következtében több mint valószínű, kompromittáljuk a párt megalapításának nagy eszméjét; ezért azzal kell kezdenünk, hogy valamennyi bizottságot és az összes többi szervezetet felszólítjuk az újra megindított közös lap támogatására, amely *reálisan*, *tényleges* szálakkal fűzi össze az összes bizottságokat, *reálisan* kiképzi az egész mozgalom vezetőinek csoportját, s ezt a bizottságok által létrehozott csoportot aztán a bizottságok és a párt már könnyen Központi Bizottsággá alakíthatja át, mihelyt ez a csoport megnő és megerősödik. A kongresszust azonban a sorozatos lebukások miatt nem tartják meg, és a jelentést konspirációs okokból megsemmisítik; csak néhány elvtárs olvasta, többek közt egy bizottság meghatalmazottai is olvasták.

Most ítéljen maga az olvasó, minek nevezzük a Bund módszerét, amely arra céloz, hogy bitorlók vagyunk,

és minek minősítsük a „Rabocseje Gyeló"-nak azt az érvét, hogy mi az árnyak birodalmába akarjuk száműzni a bizottságokat, hogy a párt szervezetét olyan szervezettel akarjuk „helyettesíteni", amely egy újság eszméit terjeszti. Hiszen éppen a bizottságok *többszöri felszólítására* jelentettük nekik, hogy egy meghatározott közös munkatervet kell elfogadni. Éppen a pártszervezet részére dolgoztuk ki ezt a tervet a „Rabocsaja Gazeta" számára írt cikkekben és a pártkongresszusnak szánt beszámolóban, és megint csak azok felszólítására, akiknek olyan befolyásos helyzetük volt a pártban, hogy elvállalhatták a párt (tényleges) helyreállításának kezdeményezését. És csak azután tartottuk elodázhatatlan kötelességünknek egy *nem hivatalos* lap kiadását, hogy a pártszervezet *kétszeri* kísérlete, amelyet *velünk együtt tett*, hogy a párt központi lapját *hivatalosan* újra megindítsa, kudarccal végződött, mert azt akartuk, hogy a *harmadik* kísérletnél az elvtársak már bizonyos *tapasztalati* eredményeket lássanak maguk előtt és nemcsak sejtelmes feltételezéseket. Most már mindenki láthatja ennek a kísérletnek egynémely eredményét, és minden elvtárs megítélheti, helyesen értettük-e kötelességünket, és mit kell gondolni azokról, akik — mert egyeseknek bebizonyítottuk, hogy a „nemzeti" kérdésben következetlenek, másoknak pedig, hogy elvtelen ingadozásuk megengedhetetlen — bosszúságukban félre akarják vezetni azokat, akik nem ismerik a közelmúlt eseményeit.

b) LEHET-E A LAP KOLLEKTÍV SZERVEZŐ?

A „Mivel kezdjük?" című cikk *éppen* ezt a kérdést veti fel, és igenlő választ ad rá. Ez a cikk veleje. Tudomásunk szerint egyedül L. Nagyezsgyin próbálta ezt a kérdést érdemben taglalni és igyekezett bebizonyítani, hogy a kérdésre csakis nemleges választ lehet adni. Érvelését teljes egészében idézzük:

„... Nagyon tetszik, hogy az »Iszkra« (4. sz.) felveti egy országos lap szükségességének kérdését, de sehogy se érthetünk egyet azzal, hogy ehhez a kérdéshez az a cím illenék: »Mivel kezdjük?«. Ez kétségkívül a legfontosabb dolgok egyike, de sem ezzel, sem népszerű röpiratok egész sorozatával, sem kiáltványok halmazával nem lehet megvetni a forradalmi pillanat követelményeinek megfelelő harci szervezet alapját. Hozzá kell fognunk erős helyi politikai szervezetek kiépítéséhez. Nálunk nincsenek ilyen szervezetek, nálunk főleg az intelligens munkások körében folyt a munka, a tömegek viszont majdnem kizárólag gazdasági harcot folytattak. *Ha nem nevelünk erős helyi politikai szervezeteket, mit ér akkor akár a legkitűnőbb országos lap is?* Égő csipkebokor, amely meg nem emésztetik, de nem is gyújt lángra senkit! Körülötte, érette gyűl össze és szervezkedik a nép — gondolja az »Iszkra«. *Pedig sokkal szívesebben gyülekeznék és szervezkednék valami konkrétabb dolog körül!* Ilyen konkrét dolog az lehet és csakis az lehet, hogy minél több helyi lapot szervezünk, ha a munkásokat már most előkészítjük a tüntetésekre, ha a helyi szervezetek állandóan tevékenykednek a munkanélküliek között (rendszeresen röplapokat és röpiratokat terjesztenek közöttük, gyűlésekre hívják, a kormánnyal szemben ellenállásra buzdítják őket stb.). Eleven politikai munkát kell kezdeni

vidéken, és ha majd ezen a reális talajon szükségessé válik az egyesülés, akkor ez nem lesz mesterséges, papiros-egyesülés, — lapokkal nem lehet egyesíteni a helyi munkát országos üggyé!" („A forradalom előestéje". 54. old.)

Kiemeltük ennek az ékesszóló tirádának azokat a helyeit, amelyek a legszemléltetőbben mutatják, hogy a szerző helytelenül értékeli tervünket, és általában helytelen az „Iszkrá"-val itt szembeszegezett álláspontja. Ha nem nevelünk erős helyi politikai szervezeteket, mit sem fog érni a legkitűnőbb országos lap sem. — Tökéletesen igaz. De éppen az a bökkenő, hogy az országos lapon kívül *nincsen más eszközünk* erős politikai szervezetek *nevelésére*. A szerző figyelmét elkerülte az „Iszkra" legfontosabb nyilatkozata, amelyet még akkor tett, *mielőtt rátért volna* „terve" kifejtésére: „olyan forradalmi szervezet létrehozására kell szólítani, amely egyesíteni tudja az összes erőket, és *nemcsak névleg*, hanem valóságosan is vezetni tudja a mozgalmat, vagyis *mindenkor készen áll arra, hogy minden tiltakozást és minden fellángolást támogasson*, felhasználva ezeket arra, hogy gyarapítsa és megszervezze a döntő harcra alkalmas katonai erőket". Most, február és március után elvben mindenki egyetért ezzel — folytatja az „Iszkra" —, de nekünk a *kérdésnek* nem elvi, hanem *gyakorlati megoldására* van szükségünk, haladéktalanul határozott építési tervet kell kidolgoznunk, hogy *különböző oldalakról* mindenki haladéktalanul hozzáfoghasson az építéshez. Bennünket pedig ismét visszahúznak a gyakorlati megoldástól ahhoz az elvileg helyes, vitathatatlan,

nagy, de teljesen elégtelen és a dolgozók nagy tömegei számára teljesen érthetetlen igazsághoz, hogy „erős politikai szervezeteket kell nevelni"! Már nem erről van szó, tisztelt szerző, hanem arról, hogy *miként* neveljük és *miként* kell kinevelni ezeket!

Nem igaz, hogy „nálunk főleg az intelligens munkások körében folyt a munka, a tömegek viszont majdnem kizárólag gazdasági harcot folytattak". Ilyen formában ez a tétel a „Szvobodá"-tól megszokott, teljesen hibás módon szembeállítja az intelligens munkásokat a „tömeggel". Nálunk az utóbbi években az intelligens munkások is „majdnem kizárólag gazdasági harcot folytattak". Ez a dolog egyik oldala. Másrészt azonban a tömegek se fogják sohasem megtanulni, hogyan kell politikai harcot folytatni, ha nem segítjük elő, hogy e harc vezetői *kinevelődjenek*, mind az intelligens munkások, mind az intellektuelek közül; ilyen vezetők pedig *kizárólag* csak úgy nevelődhetnek, ha rendszeresen, napról napra véleményt alkotnak politikai életünk *minden* oldaláról, a különböző osztályok *minden* tiltakozási és harci *kísérletéről*, bármi szolgáltasson is erre alkalmat. Ezért egyszerűen nevetséges, ha a „politikai szervezetek neveléséről" beszélnek és ugyanakkor a politikai lap „papirosmunkáját" *szembeállítják* „az eleven helyi politikai munkával"! Hiszen az „Iszkra" lap-„terve" sem más, mint annak a „terve", hogyan alakítsunk ki olyan „harckészséget", hogy támogathassuk a munkanélküliek mozgalmát is, a parasztlázadásokat is, a zemsztvo-képviselők elégedetlenkedését is, és „a lakosság zúgolódását is a fennhéjázó cári kiskirályok ellen" stb.

Hiszen aki ismeri a mozgalmat, az nagyon jól tudja, hogy a helyi szervezetek igen nagy többsége *még csak nem is gondol erre*, hogy még egyetlen szervezet *egyetlenegyszer sem* próbálta megvalósítani az „eleven politikai munka" itt körvonalazott távlatainak nagy részét, hogy amikor például a zemsztvo-értelmiség körében fokozódó elégedetlenségre és tiltakozásra próbáljuk irányítani a figyelmet, ez zavart álmélkodást kelt Nagyezsgyinben is („szent isten, csak nem a zemsztvo-képviselőknek írják ezt a lapot?" — „A forradalom előestéje". 129. old.), az „ökonomistákban" is (levél az „Iszkra" 12. számában) és sok gyakorlati pártmunkásban is. Ilyen feltételek között „kezdeni" *csak* azzal lehet, hogy az embereket arra késztetjük, hogy *gondolkodjanak* mindezen, összegezzék és általánosítsák az erjedés és az aktív harc leghalványabb megnyilvánulásait is. Ma, amikor lefokozzák a szociáldemokrata feladatokat, „eleven politikai munkát" *kizárólag* eleven politikai agitációval lehet *kezdeni*, ami lehetetlen gyakran megjelenő és rendszeresen terjesztett országos lap nélkül.

Azok, akik az „Iszkra" „tervét" „irodalmárkodásnak" tekintik, egyáltalán nem értették meg a terv lényegét, és célnak nézték azt, amit a jelen pillanatban legmegfelelőbb eszközként helyezünk előtérbe. Ezek az emberek nem vettek maguknak annyi fáradságot, hogy elgondolkozzanak azon a két hasonlaton, amellyel szemléltetően illusztráltuk a javasolt tervet. Egy országos politikai lap megszervezésének kell lennie annak a *vezérfonalnak* — mondotta az „Iszkra" —, amelyet követve szüntelenül fejleszthetnők, mé-

lyíthetnők és szélesíthetnők ezt a szervezetet (vagyis a forradalmi szervezetet, amely mindig kész támogatni minden tiltakozást és minden fellobbanást). Mondják, kérem: talán az is „papiros"-munka, amikor a kőművesek, akik egy óriási, sohasem látott épület köveit különböző helyeken kezdik lerakni, zsinórt feszítenek ki, hogy segítségükre legyen a helyes lerakásban, megmutassa a közös munka végcélját, lehetővé tegye minden egyes kő, sőt minden egyes kődarabka megfelelő elhelyezését, amely az előző és a következő kődarabkához illesztve tökéletes és átfogó vonalat eredményez? Hát nem éppen az a pillanat következett el most pártéletünkben is, hogy megvannak a kövek, megvannak a kőművesek, csak éppen az a zsinór hiányzik, amelyet mindenki láthat s amely mindenkinek irányt mutathatna? Hadd kiabáljanak, hogy mi parancsolgatni akarunk, amikor a zsinórt kifeszítjük. Ha parancsolgatni akartunk volna, uraim, akkor lapunkra „Iszkra, 1. szám" helyett azt írtuk volna fel, hogy „Rabocsaja Gazeta, 3. szám", mint egyes elvtársak javasolták és amit *teljes joggal megtehettünk volna* a fentebb ismertetett események után. De nem tettük ezt; szabad kezet akartunk biztosítani magunknak, hogy kérlelhetetlen harcot folytathassunk mindenfajta álszociáldemokrata ellen; azt akartuk, hogy zsinórunkat, amennyiben helyesen feszítettük ki, a helyességéért becsüljék, nem pedig azért, mert hivatalos szerv húzta ki.

„A helyi tevékenység központi szervekben való egyesítésének kérdése bűvös körben forog — oktat ki bennünket L. Nagyezsgyin —, az egyesüléshez egy-

nemű elemek kellenek, ezt az egyneműséget pedig csak valami egyesítő hozhatja létre, de ez az egyesítő valami csak erős helyi szervezetek terméke lehet, amelyek ma korántsem egynemű jellegűek." Ez éppoly tiszteletreméltó és éppoly kétségbevonhatatlan igazság, mint az, hogy erős politikai szervezeteket kell nevelni. És éppoly meddő igazság, mint amaz. *Minden* kérdés „bűvös körben forog", mert az egész politikai élet láncszemek végtelen sorának végtelen láncolata. A politikus egész művészete abból áll, hogy megtalálja és vasmarokkal ragadja meg éppen azt a láncszemet, amelyet a legkevésbé lehet kiütni kezéből, amely az adott pillanatban a legfontosabb, amely a leginkább biztosítja, hogy aki ezt a láncszemet kezében tartja, az az egész lánccal is rendelkezhet.* Ha volna tapasztalt kőműves osztagunk, amely annyira össze tudja hangolni munkáját, hogy zsinór nélkül is a kellő helyre rakja a köveket (ami — ha elvontan vesszük — egyáltalán nem lehetetlen), akkor talán már egy másik láncszemet is megragadhatnánk. De éppen az a bökkenő, hogy még nincsenek tapasztalt és összeszokott kőműveseink, hogy igen gyakran egészen hiábavaló munkát végeznek, a köveket nem a közös zsinór mentén rakják le, hanem összevissza, úgyhogy az ellenség széthányhatja, mintha nem is kövek, hanem homokszemek volnának.

* Kricsevszkij elvtárs és Martinov elvtárs! Felhívom figyelmüket a „korlátlan hatalom", a „nem ellenőrzött tekintély", a „legfelsőbb szabályozás" stb. e felháborító megnyilvánulására. Képzeljék csak: az egész lánccal akar *rendelkezni!!* Mielőbb emeljenek panaszt ellene. Kész téma, két vezércikk is kitelik belőle a „Rabocseje Gyelo" 12. számába!

A másik hasonlat: „A lap nemcsak kollektív propagandista és kollektív agitátor, hanem kollektív szervező is. Ez utóbbi tekintetben a lap az épülő ház körül emelt *állványzathoz hasonlítható*, amely megmutatja a tervezett épület körvonalait, megkönnyíti az egyes építők közötti érintkezést, segítségükre van a munka elosztásában és a szervezett munkával elért közös eredmények áttekintésében."* Ugye, mennyire túlbecsüli a szerepét az irodalmár, a szobatudós?! Állványzatra semmi szüksége sincs magának a lakóháznak, az állványzatot a legsilányabb anyagból és akkor is csak rövid időre építik, és tűzre vetik, mihelyt az épület nagyjában elkészült. Ami a forradalmi szervezetek építését illeti, a tapasztalat tanúsága szerint néha állványzat nélkül is sikerül őket felépíteni, mint például a hetvenes években. Most azonban el sem képzelhető nálunk, hogy a számunkra szükséges épületet állványzat nélkül fel lehessen építeni.

Nagyezsgyin nem ért egyet ezzel és azt mondja: „a lap körül, valójában érette gyűl össze és szervezkedik a nép — gondolja az »Iszkra«. Pedig *sokkal szívesebben* gyülekeznék és szervezkednék valami *konkrétabb* dolog körül!" Úgy, úgy: „sokkal szívesebben valami konkrétabb dolog körül..." Azt mondja az orosz közmondás: ne köpj a kútba — még magad is ihatsz belőle. De vannak emberek, akik nem átallnak

* Martinov a „Rabocseje Gyeló"-ban ennek az idézetnek csak az első mondatát közölte (10. sz. 62. old.), s éppen a második mondatot hagyta ki, mintegy hangsúlyozva ezzel, hogy nem kíván a kérdéssel érdemben foglalkozni, illetve hogy képtelen megérteni a kérdés lényegét.

inni abból a kútból is, amelybe már beleköptek. Mi minden aljasságot nem mondottak már nekünk a mi nagyszerű legális „Marx-kritikusaink" és a „Rabocsaja Miszl" illegális hódolói ennek a konkrétabb dolognak a nevében! Milyen ólomsúllyal nehezedik egész mozgalmunkra betokosodottságunk, a kezdeményezés hiánya és félénkségünk, amelyet azzal a hagyományos érvvel igyekeznek igazolni, hogy „sokkal szívesebben valami konkrétabb dolog körül...!" És Nagyezsgyin, aki azt tartja magáról, hogy különösen jó érzéke van az „élethez", aki különösen szigorúan ítélkezik a „szobatudósok" felett, aki (hogy szellemesnek lássék) azzal vádolja az „Iszkrá"-t, hogy mindenben „ökonomizmust" lát, aki azt képzeli, hogy magasan felette áll az ortodoxokra és a kritikusokra való felosztásnak —, ez a Nagyezsgyin nem veszi észre, hogy érveivel éppen azt a betokosodottságot segíti fenntartani, amely őt is annyira felháborítja, hogy abból a kútból iszik, amelybe már alaposan beleköpdöstek! Bizony, nem elég, ha valaki őszintén felháborodik a betokosodottságon, ha valósággal ég a vágytól, hogy felemelje azokat, akik térdre borulnak a betokosodottság előtt; mit ér az egész, ha az, aki felháborodik, kormány és vitorlák nélkül száguldoz összevissza, és akárcsak a hetvenes évek forradalmárai, „spontánul" az „izgató terrorba", az „agrárterrorba", a „vészharangba" stb. kapaszkodik. Nézzük csak ezt a „konkrétabb dolgot", ami körül — mint gondolja — „sokkal szívesebben" gyülekeznek és szervezkednek: 1) a helyi lapokat; 2) a tüntetések előkészítését; 3) a munkanélküliek közötti munkát. Első pillantásra látni, hogy mind-

ezt egészen véletlenül, találomra rángatták elő, hogy mondjanak valamit, mert akárhogy nézzük is őket, egyszerűen lehetetlen olyasmit látni bennük, ami különösen alkalmas arra, hogy „gyülekezésre" és „szervezkedésre" ösztönözzön. Hiszen ugyanaz a Nagyezsgyin néhány oldallal odább azt mondja: „ideje már leszögeznünk azt a tényt, hogy a helyi munka felettébb nyomorúságos, a bizottságok a tizedrészét sem teszik meg annak, amit tehetnének... jelenlegi egyesítő központjaink — puszta fikció, forradalmi bürokrácia az egész, egymás kölcsönös előléptetése generálissá; és így lesz ez mindaddig, amíg nem fejlődnek ki erős helyi szervezetek". Ezekben a szavakban a túlzások mellett kétségkívül sok keserű igazság rejlik, de csakugyan nem látná Nagyezsgyin az összefüggést a nyomorúságos helyi munka és a vezetők szűk látóköre, tevékenységi körük szűk volta között, ami elkerülhetetlen a helyi szervezetek keretei közé zárkózott vezetők képzetlensége mellett? Tán ő is elfelejtette — mint a „Szvobodá"-ban a szervezetről megjelent cikk szerzője —, hogy a kiterjedt helyi sajtóra való átmenetet (1898 óta) nyomon kíséri az „ökonomizmus" és a „kisipari módszerek" különös megerősödése? De ha a „kiterjedt" helyi sajtót lehetséges volna valamelyest kielégítően megszervezni (fentebb azonban kimutattuk, hogy ez — egészen különleges esetek kivételével — lehetetlen), a helyi lapok még akkor sem tudnák a forradalmárok *összes* erőit az önkényuralom elleni *közös* támadásra, *egységes* harc vezetésére „összegyűjteni és megszervezni". Ne feledjük el, hogy itt a lapnak *csak* „összegyűjtő", szervező jelentőségéről van szó, és a széttagoltságot védelmező

Nagyezsgyinnek feltehetnők saját ironikus kérdését: „nem örököltünk-e valahonnan 200 000 forradalmi szervezőt?" Továbbá: a „tüntetések előkészítését" már csak azért sem lehet *szembeállítani* az „Iszkra" tervével, mert ez a terv éppen hatalmas tüntetések szervezését tekinti az *egyik célnak;* viszont a gyakorlati *eszköz* megválasztásáról van szó. Nagyezsgyin itt ismét belezavarodott a dologba, mert szem elől tévesztette, hogy csak egy már „összegyűjtött és megszervezett" hadsereg tud tüntetéseket „előkészíteni" (amelyek eddig legtöbbnyire egészen spontán módon zajlottak le), mi pedig *nem értünk* az összegyűjtéshez és szervezéshez. „A munkanélküliek közötti munka." Megint ugyanaz a zűrzavar, mert ez is a már mozgósított hadsereg egyik hadművelete, nem pedig a hadsereg mozgósításának terve. Hogy Nagyezsgyin itt is mennyire lebecsüli széttagoltságunk káros voltát, a „200 000 szervező" hiányát, az a következőkből látható: az „Iszkrá"-t sokan szemrehányással illették (többek közt Nagyezsgyin is), amiért olyan szűkös értesüléseket közöl a munkanélküliségről, és csak alkalmi tudósításokat hoz a falusi élet hétköznapi jelenségeiről. A szemrehányás jogos, de az „Iszkra" „önhibáján kívül bűnös" ebben. Mi igyekszünk falun is „kifeszíteni" a „zsinórt", de ott jóformán sehol sincs kőműves, és *mindenkit* biztatnunk *kell* — még azt is, aki csak a leghétköznapibb eseményről tudósít —, abban a reményben, hogy így megsokszorozzuk a munkatársak számát ezen a területen és végre *mindannyian megtanuljuk*, hogyan kell kiválogatni a valóban szembeszökő tényeket. De a tananyag oly kevés,

hogy ha nem általánosítjuk egész Oroszország viszonylatában, akkor igazán nincs miből tanulni. Kétségtelen, hogy aki csak megközelítően olyan agitátori képességekkel rendelkezik és csak megközelítően annyira ismeri a mezítlábasok életét, mint Nagyezsgyin, az megbecsülhetetlen szolgálatot tehetne a mozgalomnak a munkanélküliek közti agitációval. De véka alá rejtené a tehetségét, ha nem értesítené az *összes* orosz elvtársakat munkájának minden lépéséről, hogy tanulságul és példaként szolgáljon azoknak, akik nagy tömegükben még azt sem tudják, hogyan lássanak neki az új munkának.

Mostanában már kivétel nélkül mindenki hangoztatja, hogy milyen fontos az egyesülés, hogy mennyire szükséges „az összegyűjtés és a megszervezés", de a legtöbb esetben semmilyen határozott elképzelés sincs arról, hogy mivel kell kezdeni és hogyan kell végrehajtani ezt az egyesítést. Bizonyára mindenki egyetért azzal, hogy ha „egyesíteni" akarjuk egy város különálló, mondjuk kerületi köreit, ehhez *közös intézményekre* van szükség, vagyis nem csupán a közös „szövetség" elnevezésre, hanem valóban *közös* munkára, az anyag, a tapasztalatok és erők kicserélésére, a funkciók elosztására is, és már nemcsak kerületek szerint, hanem az egész városi tevékenység különböző ágai szerint is. Mindenki egyetért azzal, hogy egy komoly konspiratív apparátus többe kerül (ha szabad ezt a kereskedelmi kifejezést használni), semhogy egyetlen kerület „eszközei" (természetesen anyagi és személyi eszközei egyaránt) elbírnák, hogy ezen a szűk területen nem bontakozhat ki a szakem-

ber tehetsége. De ugyanez áll a különböző városok egyesítésére is, mert egy-egy helység területe szintén rendkívül szűknek *bizonyul*, ami már be is bizonyosodott szociáldemokrata mozgalmunk történetében: fentebb a politikai agitáció és a szervező munka példáján részletesen kimutattuk ezt. Szükséges, elengedhetetlenül szükséges és elsősorban szükséges, hogy kiszélesítsük ezt a területet, hogy *rendszeres közös* munka alapján *tényleges* kapcsolatot létesítsünk a városok között, mert a széttagoltság lenyűgözi az embereket, akik „mintha veremben ülnének" (az „Iszkrá"-hoz intézett egyik levél írójának kifejezése szerint[89]), nem tudják, mi történik a nagyvilágban, nem tudják, kitől tanuljanak, hogyan szerezzenek tapasztalatokat, miként elégítsék ki széles körű tevékenység utáni vágyakozásukat. És továbbra is állítom, hogy ennek a *tényleges* kapcsolatnak a megteremtését *megkezdeni* csak egy közös lappal, azzal az egyetlen rendszeresen funkcionáló országos vállalkozással lehet, amely összegezi a legkülönfélébb munkafajták eredményeit és ezzel arra *ösztönzi* az embereket, hogy fáradhatatlanul haladjanak előre azon a számtalan úton, amelyek *mind* a forradalomhoz vezetnek, mint ahogy minden út Rómába vezet. Ha nemcsak szavakban akarjuk az egyesülést, akkor minden helyi kör erőinek mondjuk a negyedrészét *szentelje azonnal* a *közös* ügyért végzett *aktív* munkának, és a lap mindjárt megmutatja neki* ennek az ügynek általános körvonalait,

* *Fenntartás:* ha rokonszenvez ennek a lapnak az irányával és az ügy érdekében hasznosnak tartja, hogy munkatársa legyen, értve ezen nemcsak az irodalmi, hanem általában

méreteit és jellegét, megmutatja, hogy melyek a leginkább érezhető hiányok az egész országos munkában, hol nem folyik agitáció, hol gyengék a kapcsolatok, a hatalmas közös gépezetnek melyik kerekét tudná megjavítani vagy jobbal pótolni a szóban forgó kör. Az a kör, amely még nem dolgozott, hanem csak munkát keres, már nem úgy kezdené, mint a maga külön kis műhelyében a kézműves, aki nem ismeri sem az „ipar" eddigi fejlődését, sem az ipari termelés adott módszereinek általános állapotát, hanem mint egy olyan hatalmas vállalkozás részese, amely teljes egészében *visszatükrözi* az önkényuralom elleni általános forradalmi nyomást. És minél tökéletesebben volna megmunkálva minden egyes kis kerék, minél nagyobb volna a közös ügy egy-egy részletén dolgozó munkások száma, annál sűrűbbé válnék hálózatunk és annál kevesebb zavart okoznának sorainkban az elkerülhetetlen lebukások.

Már maga az újság terjesztésének funkciója is *tényleges* kapcsolatot kezdene létesíteni (ha rászolgálna az újság névre, vagyis ha rendszeresen jelennék meg, nem pedig — mint a vaskos folyóiratok — havonta egyszer, hanem körülbelül négyszer). Az egyes városok között a forradalmi ügyünk szükségletei által megkövetelt érintkezés ma még a legnagyobb ritkaság és legalábbis kivétel; akkor ez az érintkezés sza-

mindennemű forradalmi együttműködést is. *Megjegyzés a „Rabocseje Gyelo" számára:* forradalmárok között, akik az ügyet, nem pedig a demokratásdi játékot becsülik, akik a „rokonszenvet" nem választják külön a legaktívabb és legélénkebb részvételtől, ez a fenntartás magától értetődik.

bállyá válna és magától értetődően nemcsak az újság terjesztését biztosítaná, hanem (ami sokkal fontosabb) tapasztalatok, anyagok, erők és eszközök kicserélését is. A szervező munka terjedelme egyszeriben sokkal szélesebbé válna, és az egyik helység sikerei az ország másik végén dolgozó elvtársakat állandóan a munka további tökéletesítésére, a készen kapott tapasztalatok felhasználására serkentenék. A helyi munka a mainál sokkal gazdagabbá és változatosabbá válnék, mert az egész Oroszországból összegyűjtött politikai és gazdasági leleplezések szellemi táplálékot nyújtanának az összes szakmák *legkülönbözőbb fejlődési fokon* álló munkásainak, anyagot és alkalmat szolgáltatnának arra, hogy a legális sajtó célzásaiban, társasági beszélgetésekben és a „szégyenlős" kormányközleményekben érintett különböző kérdésekről vitával egybekötött előadásokat és felolvasásokat tartsanak. Minden fellobbanást, minden tüntetést méltatnának és minden szempontból megtárgyalnának Oroszország minden részében, ami felkeltené azt a vágyat, hogy ne maradjanak el a többitől, jobban csinálják, mint mások — (mi, szocialisták, egyáltalán nem vetünk el általában minden versenyt, minden „konkurrenciát"!) —, hogy tudatosan készítsék elő azt, ami először valahogy spontán módon ment, használják fel az adott hely vagy idő kedvező feltételeit és ennek megfelelően változtassák meg a támadási tervet stb. Ugyanakkor a helyi munkának ez a felélénkülése elkerülhetővé tenné az *összes* erők kétségbeesett, „halálos" megfeszítését és az *összes* emberek kockáztatását, ami manapság gyakorta megtörténik minden tüntetés és a helyi lap

minden egyes számának megjelenése alkalmával; egyrészt a rendőrségnek sokkal nehezebb a „gyökerekig" hatolni, ha nem tudja, hol keresse őket; másrészt a rendszeres közös munka ránevelné az embereket arra, hogy a *tervbe vett* támadás erejét összeegyeztessék a közös hadsereg meghatározott osztagának tényleges állapotával (mostanában szinte soha, senki sem gondol erre az összeegyeztetésre, mert a támadások kilenctized részben spontán módon történnek), és nemcsak az irodalom, hanem a forradalmi erők más helyről való „átszállítását" is megkönnyítené.

Most ezek az erők a legtöbb esetben elvéreznek a szűk körű helyi munkában, akkor azonban lehetővé válna és állandóan alkalom adódna arra, hogy egy-egy tehetségesebb agitátort vagy szervezőt átdobjunk az ország egyik végéről a másikra. Az emberek elkezdenék azzal, hogy pártügyekben kisebb utazásokra vállalkoznak a párt költségén, s lassanként megszoknák, hogy teljesen a párt tartsa el őket, hivatásos forradalmárokká váljanak, igazi politikai vezetőkké képezzék magukat.

És ha csakugyan sikerülne elérnünk, hogy valamennyi helyi bizottság, helyi csoport és kör vagy jelentékeny többségük aktívan hozzáfogjon a közös munkához, akkor már a közeljövőben hetilapunk lehetne, amelyet tíz- és tízezer példányban rendszeresen terjesztenénk egész Oroszországban. Ez az újság alkatrészévé válna annak az óriási kovácsfújtatónak, amely az osztályharc és a népfelháborodás szikráit általános tűzvésszé éleszti. E körül az önmagában véve még nagyon ártalmatlan és még igen kicsi, de állandó és a szó

teljes értelmében *közös* ügy körül rendszeresen gyülekezhetne és kiképzést nyerhetne a kipróbált harcosok állandó hadserege. S hamarosan kiemelkednének és kiválnának ennek a közös szervezeti építménynek állványzatán vagy építőpallóin dolgozó forradalmáraink közül a szociáldemokrata Zseljabovok, munkásaink közül az orosz Bebelek, akik élére állnának a mozgósított hadseregnek és talpra állítanák az egész népet, hogy végezzen Oroszország gyalázatával és átkával.

Ez az, amiről álmodoznunk kell!

* * *

„Álmodoznunk kell!" Leírtam ezeket a szavakat és megijedtem. Úgy éreztem, hogy az „egyesülési kongresszuson" ülök, velem szemben pedig ott ülnek a „Rabocseje Gyelo" szerkesztői és munkatársai. És egyszercsak feláll Martinov elvtárs, és fenyegetően felém fordul: „Engedje megkérdeznem, jogában áll-e még egy autonóm szerkesztőségnek, hogy a pártbizottságok előzetes megkérdezése nélkül álmodozzék?" Utána pedig feláll Kricsevszkij elvtárs és (filozofikusan elmélyítve Martinov elvtársat, aki már jóval előbb elmélyítette Plehanov elvtársat) még fenyegetőbben folytatja: „Én tovább megyek. Én azt kérdem, egyáltalán van-e joga egy marxistának álmodozni, hacsak nem felejti el, hogy Marx szerint az emberiség mindig csak megvalósítható feladatokat tűz maga elé, és hogy a taktika a párttal együtt növekvő feladatok növekedési folyamata?"

Elég, ha rágondolok ezekre a fenyegető kérdésekre, és máris végigfut a hátamon a hideg, és csak azon tö-

röm a fejem, hová is bújhatnék. Megpróbálok Piszarev mögé bújni.

„Különféle ellentétek vannak — írta Piszarev az ábránd és a valóság ellentétéről. — Álmom elébe vághat az események természetes menetének, vagy elcsaponghat egészen más irányba — oda, ahova sohasem juthat el az események természetes menete. Az előbbi esetben az álom semmiféle kárt nem okoz, sőt még támogathatja és fokozhatja is a dolgozó ember energiáját... Az ilyen álmokban nincs semmi, ami rossz útra terelné vagy megbénítaná a munkaerőt. Sőt, ellenkezőleg. Ha az ember teljesen képtelen volna ily módon álmodozni, ha nem tudna néha-néha előrevágtatni és képzeletében nem tudná előre látni annak az alkotásnak teljes és befejezett képét, amely éppen csak kezd kialakulni a keze között, akkor igazán nem tudom elképzelni, milyen indítóok tudná arra késztetni, hogy nagyszabású és fárasztó munkába kezdjen a művészet, a tudomány és a gyakorlati élet terén és azokat be is fejezze... Az ábránd és a valóság ellentéte semmiféle kárt nem okoz, ha az ábrándozó komolyan hisz álmában, és az életben figyelmesen körültekintve, megfigyeléseit egybeveti légváraival, és általában lelkiismeretesen munkálkodik elképzeléseinek megvalósításán. Ha van valami érintkezés az ábránd és az élet között, akkor minden rendben van."[90]

Így — szerencsétlenségünkre — igen kevesen álmodoznak mozgalmunkban. És ebben leginkább a legális kritika és az illegális „osztálypolitika" józanságukkal, a „konkréthoz" való „közelségükkel" kérkedő képviselői a ludasok.

c) MILYEN TÍPUSÚ SZERVEZETRE VAN SZÜKSÉGÜNK?

Az elmondottakból láthatja az olvasó, a mi „tervtaktikánk" abban áll, hogy tagadjuk a rohamra való azonnali *felhívást*, követeljük „az ellenséges erőd szabályszerű ostromának" megszervezését, más szóval: azt követeljük, hogy minden erőt egy állandó hadsereg egybegyűjtésére, megszervezésére és *mozgósítására* fordítsunk. Amikor kigúnyoltuk a „Rabocseje Gyeló"-t, mert az „ökonomizmusról" megfeledkezve minden átmenet nélkül rohamról kezdett kiabálni (a „Lisztok »Rabocsevo Gyela«"[91] 1901. *április* havi 6. számában), a „Rabocseje Gyelo" persze azzal a váddal rontott nekünk, hogy „doktrinérek" vagyunk, nem vagyunk tisztában forradalmi kötelességünkkel, óvatosságra intünk stb. Minket természetesen egy cseppet sem lepett meg, hogy olyanok vádolnak bennünket ilyesmivel, akiknek egyáltalán nincsenek elveik, akik a mélyértelműen hangzó „folyamattaktikával" intézik el a dolgot, mint ahogy az sem lepett meg, hogy ezeket a vádakat elismételte Nagyezsgyin is, aki egyáltalában nagyúri megvetéssel tekint a szilárd programbeli és taktikai elvekre.

Azt mondják, a történelem nem ismétlődik. De Nagyezsgyin mindenáron azt akarja, hogy megismétlődjék, és buzgón másolja Tkacsovot, ócsárolja a „forradalmi kultúrsznobságot" és „a népet hívó vészharangról", „a forradalom előestéjének" különleges „szempontjáról" stb. kiabál. Úgy látszik, megfeledkezett arról az ismert mondásról, hogy ha egy történelmi esemény ere-

detije tragédia, akkor a másolata csak bohózat.[92] A hatalom megragadásának kísérlete, amelyet Tkacsov propagandája készített elő és „rémítő", s valóban rémületet keltő terrorral hajtottak végre, fenséges esemény volt, viszont a kis Tkacsov „izgató"terrorja egyszerűen nevetséges, és különösen nevetséges, ha az átlagemberek szervezetének eszméjével egészíti ki.

„Ha az »Iszkra« — írja Nagyezsgyin — kilépne az irodalmárkodás szférájából, akkor rájönne, hogy ez (az olyan jelenség, mint az „Iszkra" 7. számában közölt munkáslevél stb.) annak a tünete, hogy nagyonnagyon hamar megkezdődik a »roham«, és aki most" (sic!) „olyan szervezetről beszél, amelynek szálai egy országos laptól indulnak ki, az az íróasztal mellett költ eszméket és szobatudós munkát végez." Micsoda képtelen zagyvaság! Egyrészt az izgató terror és az „átlagemberek szervezete", megtoldva azzal, hogy „sokkal szívesebben" gyülekeznének „valami konkrétabb" dolog, például a helyi újságok köré; másrészt pedig: aki „most" országos szervezetről beszél, az íróasztal mellett költ eszméket, vagyis nyíltabban és egyszerűbben szólva: „most" már késő! Hát a „helyi lapok széles szervezése"? Ez még nem késő, igen tisztelt L. Nagyezsgyin? Hasonlítsa csak össze ezzel az „Iszkra" álláspontját és taktikáját: az izgató terror ostobaság, és aki az átlagemberek szervezetéről és a helyi lapok *széles* szervezéséről beszél, az sarkig tárja a kaput az „ökonomizmus" előtt. A forradalmárok egységes országos szervezetéről kell beszélni, és erről beszélni nem késő mindaddig, amíg meg nem kezdődik az igazi, nem pedig a papirosroham.

„Igaz, ami a szervezést illeti, nem valami fényesen állunk — folytatja Nagyezsgyin —, igen, az »Iszkrá«-nak tökéletesen igaza van, amikor azt mondja, hogy haderőnk zöme önkéntesekből és felkelőkből áll... Az rendjén van, hogy önök józanul látják erőink állapotát, de miért kell emellett megfeledkezni arról, hogy *a tömeg egyáltalán nem a mienk* s ezért *nem is fogja megkérdezni tőlünk*, hogy mikor indítsa meg a hadműveleteket, és »lázongani« kezd... Ha majd megmozdul maga a tömeg spontán romboló erejével, lerohan*hatja* és elsöpör*heti* az »állandó hadsereget«, amelybe mindenkit összegyűjtöttek, de amelyet *idő hiányában* nem tudtak rendkívül rendszeres szervezetté formálni." (A mi kiemelésünk.)

Csodálatos logika! *Éppen azért*, mert „a tömeg nem a mienk", egy csöppet sem ésszerű és a jelen pillanatban nem is illik „rohamról" kiabálni, mert a roham az állandó hadsereg támadása, nem pedig a tömeg spontán kirobbanása. Éppen azért, mert a tömeg lerohan*hatja* és elseper*heti* az állandó hadsereget, semmi szín alatt sem szabad „elkésnünk", hogy a spontán fellendüléssel lépést tartva „rendkívül rendszeres szervezetté formálhassuk" az állandó hadsereget, mert minél hamarabb formáljuk ilyen szervezetté, annál valószínűbb, hogy a tömeg nem fogja lerohanni az állandó hadsereget, hanem az állandó hadsereg kerül a tömeg elé és az élére áll. Nagyezsgyin azért zavarja össze a dolgokat, mert azt képzeli, hogy ez a rendszeresen megszervezendő hadsereg olyasmivel foglalkozik majd, ami elszakítja a tömegtől, holott a valóságban kizárólag mindenre kiterjedő és mindent átfogó politikai agitációval, vagyis éppen azzal a munkával fog foglal-

kozni, amely *közelhozza és egybeforrasztja* a tömeg spontán romboló erejét a forradalmárok szervezetének tudatos romboló erejével. Hiszen önök, uraim, a saját hibájukat másra igyekeznek hárítani, mert éppen a „Szvoboda" csoport az, amely *programjába* vette a terrort, s ezzel terrorista szervezet alakítására buzdít, az ilyen szervezet azonban valóban elvonná hadseregünket attól, hogy közelebb kerüljön a tömeghez, amely sajnos még nem a mienk, sajnos még nem kérdi vagy alig kérdezi tőlünk, hogy mikor és hogyan indítsa meg a hadműveleteket.

„Elszalasztjuk magát a forradalmat — folytatja Nagyezsgyin az „Iszkra" ijesztgetését —, mint ahogy elszalasztottuk a mostani eseményeket is, amelyek úgy értek bennünket, mint derült égből a villámcsapás." Ez a mondat, összefüggésben a fentebb idézettekkel, szemléltetően mutatja, mennyire értelmetlen a „Szvobodá"-nak „a forradalom előestéjéről" költött különleges „szempontja".* Ez a különleges „szempont" őszintén szólva abban foglalható össze, hogy „most" már késő tanakodni és készülődni. Ha így áll a dolog, ó nagyrabecsült ellensége az „irodalmárkodásnak", akkor minek kellett 132 nyomtatott oldalt írni „az elmélet** és a taktika kérdéséről"? Nem

* „A forradalom előestéje". 62. old.

** Egyébként L. Nagyezsgyin az „elméleti kérdések áttekintésében" úgyszólván semmi újat sem mondott az elméleti kérdésekről, hacsak nem azt a „forradalom előestéje szempontjából" felettébb érdekes passzust, hogy „a bernsteinizmus a jelen pillanatban teljes egészében elveszti aktualitását, mint ahogy az is tökéletesen mindegy, hogy Ada-

gondolja-e, hogy „a forradalom előestéje szempontjából" illendőbb lett volna kiadni 132 ezer röplapot ezzel a rövid felhívással: „üsd-vágd őket!"?

Éppen az kockáztatja legkevésbé, hogy elszalasztja a forradalmat, aki egész programja, *taktikája és szervező munkája* középpontjába az egész népet átfogó politikai agitációt állítja, mint az „Iszkra" teszi. Azok, akik egész Oroszországban a szervezetnek az országos laptól kiinduló szálait szövögették, nemcsak hogy nem szalasztották el a tavaszi eseményeket, hanem ellenkezőleg, lehetővé tették nekünk, hogy megjósoljuk őket. Nem szalasztották el azokat a tüntetéseket sem, amelyekről az „Iszkra" 13. és 14. számában írtunk[93]; ellenkezőleg, részt vettek bennük, nagyon is tudatában voltak annak, hogy kötelességük támogatni a tömegek spontán megmozdulását, és ugyanakkor az újság segítségével az összes orosz elvtársakkal megismertették ezeket a tüntetéseket és segítettek nekik a tüntetések tapasztalatainak hasznosításában. Nem fogják elszalasztani — ha megérik — a forradalmat

movics úr bebizonyítja-e, hogy Sztruve úr már rászolgált a nyugdíjazásra, vagy pedig fordítva, Sztruve úr megcáfolja Adamovics urat, és nem hajlandó nyugalomba vonulni. Ez egészen mindegy, mert már üt a forradalom órája." (110. old.) Nehéz volna ennél kézzelfoghatóbban megmutatni L. Nagyezsgyin határtalan közönyét az elmélettel szemben. Meghirdettük „a forradalom előestéjét" — *ezért* „egészen mindegy", sikerül-e az ortodoxoknak véglegesen kiverni hadállásaikból a kritikusokat!! És bölcsünk nem veszi észre, hogy éppen a forradalom idején van szükségünk a kritikusok elleni elméleti harc eredményeire, hogy megindíthassuk a döntő harcot *gyakorlati* hadállásaik ellen!

sem, amely elsősorban és főképp azt követeli tőlünk, hogy az agitáció terén legyünk tapasztaltak, hogy minden tiltakozást tudjunk támogatni (szociáldemokrata módon), hogy tudjuk irányítani a spontán mozgalmat, s megóvjuk barátainak hibáitól is, ellenségeinek csapdáitól is!

Elérkeztünk tehát az utolsó megfontoláshoz, amely arra késztet bennünket, hogy különösen ragaszkodjunk az országos lap körül a közös lap ügyében kifejtett együttes munkával létrehozandó szervezet tervéhez. Csakis ilyen szervezet biztosíthatja a szociáldemokrata harci szervezet számára elengedhetetlen *rugalmasságot*, vagyis azt a képességet, hogy azonnal alkalmazkodjék a legkülönbözőbb és gyorsan változó harci feltételekhez, hogy „egyrészt nyílt mezőn ne bocsátkozzék harcba a túlerőben levő ellenséggel, amikor az minden erejét egy pontra vetette, másrészt azonban ki tudja használni az ellenség nehézkességét és ott és akkor támadja meg, ahol és amikor az a legkevésbé várja a támadást" *. A legnagyobb hiba volna, ha a pártszervezetet csak robbanásra és utcai harcra, vagy pedig csak „a szürke, mindennapi harc előrehaladó menetére" számítva építenők fel. Végez-

* „Iszkra", 4. sz. „Mivel kezdjük?" — „A forradalmi kultúrsznobokat, akik nem állnak a forradalom előestéje álláspontján, egy csöppet sem zavarja a munka hosszadalmassága" — írja Nagyezsgyin (62. old.). Ehhez egy megjegyzésünk van: ha nem tudnánk kidolgozni olyan politikai taktikát, olyan szervezeti tervet, amely feltétlenül *igen hosszadalmas munkával* számol, és ugyanakkor *e munka folyamatával magával* biztosítja, hogy pártunk helyt tudjon állni és telje-

zük *állandóan* hétköznapi munkánkat, és mindenkor álljunk készen mindenre, mert igen gyakran majdnem lehetetlen előre látni, hogy mikor váltja fel a robbanás időszakát a szélcsend időszaka, azokban az esetekben pedig, amikor az időszakok váltakozása előre látható volna, ezt sem tudnánk kihasználni a szervezet átépítésére, mert egy önkényuralmi országban meglepően gyorsan, olykor a cári janicsárok[94] egyetlen éjszakai rajtaütésével kapcsolatban megy végbe a változás. És magát a forradalmat sem szabad egyszeri történés formájában elképzelni (mint ahogy szemmel láthatólag Nagyezsgyinnek rémlik), mert a forradalom többé-kevésbé erős robbanások és többé-kevésbé teljes szélcsend többszöri, gyors váltakozása formájában zajlik le. Ezért pártszervezetünk tevékenysége legfőbb tartalmának, tevékenysége gyújtópontjának olyan munkának kell lennie, amely a legerősebb robbanás időszakában és a legteljesebb szélcsend idején egyaránt lehetséges és szükséges. Ez a munka a legszélesebb tömegek közt kifejtett, Oroszország-szerte egységes politikai agitáció, amely megvilágítja az élet minden oldalát. Ez a munka pedig *elképzelhetetlen* a mai Oroszországban egy igen sűrűn megjelenő országos lap

síteni tudja kötelességét minden meglepetés esetén, az események menetének bármilyen meggyorsulása esetén is — akkor csak szánalmas politikai kalandorok lennénk. Csak Nagyezsgyin, aki tegnap óta nevezi magát szociáldemokratának, feledkezhet meg arról, hogy a szociáldemokrácia célja az egész emberiség életfeltételeinek gyökeres átalakítása, és ezért megengedhetetlen, hogy egy szociáldemokratát „zavarjon" a munka hosszadalmassága.

nélkül. Az a szervezet, amely önmagától kialakult e lap körül, e lap *munkatársainak* szervezete (a szó tágabb értelmében vett munkatársainak szervezete, vagyis beleértve mindazokat, akik a lap számára dolgoznak), készen áll majd *mindenre*, kezdve azzal, hogy a legnagyobb forradalmi „csüggedés" idején megmenti a párt becsületét, tekintélyét és biztosítja folytonosságát, és végezve az *egész nép fegyveres felkelésének* előkészítésével, kitűzésével és végrehajtásával.

Valóban, képzeljük csak el azt a nálunk igen megszokott esetet, amikor egy vagy több helységben teljes a lebukás. Ha az *összes* helyi szervezeteknek nincs *egy* közös, állandó munkájuk, akkor az ilyen lebukásoknak gyakran az a következményük, hogy a munka hosszú hónapokra megszakad. De ha van ilyen közös munkájuk, akkor még a legsúlyosabb lebukás esetén is elegendő volna két-három erélyes ember néhány heti munkája, hogy a fiatalok új köreit, amelyek, mint ismeretes, még most is igen gyorsan keletkeznek, összekapcsolják a közös központtal; ha pedig mindenki tud erről a közös munkáról, amelyet a lebukások sújtanak, akkor még gyorsabban keletkezhetnek új körök, s még gyorsabban felvehetik a kapcsolatot a közös központtal.

Másrészt képzeljük el a nép felkelését. Manapság valószínűleg mindenki egyetért azzal, hogy gondolnunk és készülnünk kell rá. De *hogyan* készüljünk fel? Hiszen a Központi Bizottság nem küldhet mindenhova megbízottakat, hogy készítsék elő a felkelést! Még ha volna is Központi Bizottságunk, a mai orosz viszonyok között semmire sem menne ilyen kiküldeté-

sekkel. Viszont a megbízottak * hálózatának, amely önmagától alakul ki a közös lap megszervezése és terjesztése közben, nem kellene „ülnie és várnia" a felkelés jelszavát, hanem éppen azt a rendszeres munkát végezné, amely felkelés esetén a legnagyobb valószínűséggel biztosítaná számára a sikert. Éppen ez a munka szilárdítaná meg a legszélesebb munkástömegekkel és az összes elégedetlen — az önkényuralommal elégedetlen — rétegekkel való kapcsolatot, ami oly fontos a felkelés szempontjából. Épp az ilyen munka megszervezése folyamán fejlődne ki az a képesség, hogy helyesen ítéljék meg az általános politikai helyzetet, és következésképpen az a képesség is, hogy megfelelő időpontot válasszanak a felkelésre. Épp ez a munka tanítaná meg az *összes* helyi szervezeteket arra, hogy egyidejűleg reagáljanak az azonos politikai kérdésekre, esetekre és eseményekre, amelyek egész Oroszországot

* Ó, jaj! Megint kiszaladt a számon ez a rettenetes „megbízott" szó, amely annyira sérti Martinovék demokratikus fülét! Különösnek tartom, hogy ez a szó nem sértette a hetvenes évek korifeusait, de sérti a kilencvenes évek kisiparosait. Nekem tetszik ez a szó, mert világosan és élesen rámutat *a közös munkára*, amelynek valamennyi megbízott alárendeli gondolatait és cselekedeteit, s ha már ezt a szót mással kellene helyettesíteni, végső esetben alighanem csak a „munkatárs" szó mellett maradnék, ha nem emlékeztetne bizonyos irodalmárkodásra és bizonyos elmosódottságra. Nekünk pedig a megbízottak katonai szervezetére van szükségünk. Egyébként a Martinovok, akik (különösen külföldön) nagy számban találhatók, és azzal szeretnek foglalkozni, hogy „kölcsönösen generálissá léptetik elő egymást", „útlevélmegbízott" helyett azt is mondhatnák: „a forradalmárokat útlevéllel ellátó külön osztály főparancsnoka" stb.

nyugtalanítják, s hogy a lehető legerélyesebben, a lehető legegyöntetűbben és legcélszerűbben válaszoljanak ezekre az „eseményekre", — hiszen lényegében a felkelés sem egyéb, mint az egész nép legerélyesebb, legegyöntetűbb és legcélszerűbb „válasza" a kormánynak. Végül éppen ez a munka tanítaná meg az összes forradalmi szervezeteket Oroszország minden részében arra, hogy a legállandóbb és egyszersmind a legkonspiratívabb kapcsolatokat tartsák fenn egymással, amelyek létrehozzák a párt *tényleges* egységét, mert ilyen kapcsolatok nélkül semmiképp sem lehet kollektívan megtárgyalni a felkelés tervét és a felkelés előestéjén nem lehet megtenni azokat az elengedhetetlen előkészítő intézkedéseket, amelyeket a legszigorúbb titokban kell tartani.

Egyszóval az „országos politikai lap terve" nem olyan szobatudósok munkájának a gyümölcse, akiket megfertőzött a doktrinérség és az irodalmárkodás (mint azok hitték, akik nem hatoltak a kérdés mélyére), hanem éppen ellenkezőleg: ez a terv a leggyakorlatibb terv arra, hogy mindenfelől és haladéktalanul készülni kezdjünk a felkelésre, de ugyanakkor egy pillanatra se feledkezzünk meg életbevágó mindennapi munkánkról sem.

BEFEJEZÉS

Az orosz szociáldemokrácia története szemmel láthatólag három időszakra oszlik.

Az első időszak mintegy tíz esztendőre terjed, körülbelül 1884-től 1894-ig tart. Ebben az időszakban jött létre és szilárdult meg a szociáldemokrácia elmélete és programja. Az új irányzat híveit Oroszországban tíz ujján is megszámolhatta az ember. A szociáldemokrácia munkásmozgalom nélkül létezett, s mint politikai párt az embrionális fejlődés folyamatában volt.

A második időszak három-négy esztendőre terjed, 1894-től 1898-ig tart. A szociáldemokrácia társadalmi mozgalomként, a néptömegek fellendüléseként, politikai pártként jelenik meg a színtéren. Ez a gyermek- és serdülőkor időszaka. Az értelmiség körében járványszerű gyorsasággal terjed a narodnyikság elleni harc és a munkások közé járás, a munkások körében pedig a sztrájkokért való általános lelkesedés. A mozgalomnak óriási sikerei vannak. A vezetők többsége egészen fiatal ember, aki még távolról sem érte el a „harmincöt éves életkort", amelyet N. Mihajlovszkij úr valamilyen természetes korhatárnak gondolt. Fiatalságuk miatt nincs kellő képzettségük a gyakorlati munkához, és meglepően gyorsan tűnnek le a színről. De munkájuk többnyire igen nagy terjedelmű volt.

Sokan még mint narodovolecok kezdtek forradalmian gondolkodni. Kora ifjúságukban majdnem valamennyien rajongva csodálták a terror hőseit. Csak harc árán tudtak megszabadulni e hősi hagyomány bűvös hatásától; szakítaniuk kellett azokkal, akik mindenáron hívek akartak maradni a „Narodnaja Voljá"-hoz, s akiket igen nagyra becsültek a fiatal szociáldemokraták. A harc rákényszerítette őket, hogy tanuljanak, elolvassák valamennyi irányzat illegális munkáit, fokozott buzgalommal foglalkozzanak a legális narodnyikság kérdéseivel. Azok a szociáldemokraták, akik ebben a harcban nőttek fel, bekerültek a munkásmozgalomba, „egyetlen pillanatra sem" feledkezve meg a marxizmus elméletéről, amely világosságot gyújtott agyukban, sem pedig az önkényuralom megdöntésének feladatáról. E szakasz szociáldemokratáinak az volt a legkimagaslóbb s egyben *utolsó* tette, hogy 1898 tavaszán megalakították a pártot.

A harmadik időszakot, mint láttuk, 1897-ben készítik elő; végérvényesen 1898-ban (1898 — ?) váltja fel a második időszakot. A zűrzavar, a bomlás, az ingadozás időszaka ez. A serdülőkorban előfordul, hogy az embernek mutál a hangja. Ebben az időszakban az orosz szociáldemokrácia hangja is mutálni kezdett, hamisan kezdett csengeni egyrészt Sztruve és Prokopovics, Bulgakov és Bergyajev úrék, másrészt V. I—n, R. M., Kricsevszkij és Martinov munkáiban. De csak a vezetők széledtek szét és mentek visszafelé, maga a mozgalom tovább növekedett és hatalmas léptekkel haladt előre. A proletárharc újabb munkásrétegeket ragadott magával és kiterjedt egész Oroszországra,

ugyanakkor közvetve a diákság és egyéb néprétegek körében is serkentőleg hatott a demokratikus szellem felélénkülésére. Viszont a vezetők tudatossága kapitulált a nagy és erős spontán fellendülés előtt; a szociáldemokraták körében olyan emberek lettek már a hangadók, akik csaknem kizárólag a „legális" marxista irodalmon nevelkedtek, az pedig annál kevésbé volt kielégítő, minél nagyobb tudatosságot követelt tőlük a tömeg spontaneitása. A vezetők elmaradtak elméleti („a kritika szabadsága") és gyakorlati tekintetben („kisipari módszerek") egyaránt, sőt elmaradottságukat mindenféle fellengzős frázissal próbálták védelmezni. A szociáldemokratizmust trade-unionizmussá fokozták le a legális irodalom brentanoistái és az illegális irodalom hátulkullogói. Kezdett megvalósulni a „Credo" programja, különösen akkor, amikor a szociáldemokraták „kisipari módszerei" nyomán új erőre kaptak a nem szociáldemokrata forradalmi irányzatok.

És ha az olvasó azt vetné szememre, hogy túlságosan részletesen foglalkoztam holmi „Rabocseje Gyeló"-val, én erre azt felelem: a „Rabocseje Gyelo" „történelmi" jelentőségre tett szert, mert ő tükrözte vissza a legplasztikusabban ennek a harmadik időszaknak a „szellemét"*. Nem a következetes R. M., hanem

* Válaszolhatnék ezzel a német közmondással is: Den Sack schlägt man, den Esel meint man, vagy lefordítva körülbelül: lányomnak mondom, menyem értsen belőle. Nem egyedül a „Rabocseje Gyelo", hanem a gyakorlati pártmunkások *és a teoretikusok nagy tömege* is a divatos „kritika" rabjává vált, belezavarodott a spontaneitás kérdésébe, politikai és szervezési feladataink felfogása tekintetében letért a szociáldemokrácia álláspontjáról és trade-unionista álláspontra helyezkedett.

éppen az ilyen szélkakaskodó Kricsevszkijek és Martinovok tudták igazán kifejezni ezt a zűrzavart és ingadozást, ezt az engedékenységet a „kritikával", az „ökonomizmussal", a terrorizmussal szemben egyaránt. Nem az jellemzi ezt az időszakot, hogy az „abszolútum" valamelyik hódolója fensőbbséges megvetéssel tekint a gyakorlatra, hanem éppen a legteljesebb elméleti nemtörődömséggel párosult kicsinyes prakticizmus. Ennek az időszaknak a hősei nem annyira a „nagy szavak" nyílt tagadásával, mint inkább elsekélyesítésükkel foglalkoztak; a tudományos szocializmus már nem volt többé egységes egésszé kovácsolt forradalmi elmélet, hanem holmi keverékké változott, amelyet „szabadon" hígítottak fel mindenféle újabb német tankönyvek levével; az „osztályharc" jelszava nem ösztökélt előre egyre szélesebb, egyre erélyesebb tevékenységre, hanem a megnyugtatás eszközéül szolgált, mert hiszen „a gazdasági harc elválaszthatatlanul összefügg a politikai harccal"; a párt eszméje nem volt hívó szó a forradalmárok harcos szervezetének megalakítására, hanem csak valamiféle „forradalmi bürokrácia" és „demokratikus" formákkal űzött gyerekes játék igazolására szolgált.

Hogy mikor végződik a harmadik időszak és mikor kezdődik a negyedik (amelynek mindenesetre már számos előjelét észlelhetjük) — azt nem tudjuk. A történelem területéről itt a jelen és részben a jövő területére lépünk. De szilárdan hisszük, hogy a negyedik időszak a harcos marxizmus megszilárdulására fog vezetni, hogy az orosz szociáldemokrácia megerősödve és megemberesedve fog kikerülni a válságból, hogy az

opportunisták utóvédcsapatát a legforradalmibb osztály igazi élcsapata fogja „felváltani".

Erre az „őrségváltásra" való felhívásképpen és a fentebb elmondottakat összefoglalva arra a kérdésre, hogy mi a teendő, röviden így válaszolhatunk:

Fel kell számolni a harmadik időszakot.

AZ „ISZKRA" ÉS A „RABOCSEJE GYELO" EGYESÜLÉSI KÍSÉRLETE

Vázolnunk kell még azt a taktikát, amelyet az „Iszkra" elfogadott és szervezeti tekintetben következetesen alkalmazott a „Rabocseje Gyeló"-val szemben. Ez a taktika már az „Iszkra" 1. számában, a „Szakadás az Orosz Szociáldemokraták Külföldi Szövetségében" című cikkben* világosan kifejezésre jutott. Mi azonnal arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy *az eredeti* „Orosz Szociáldemokraták Külföldi Szövetsége", amelyet pártunk első kongresszusán a párt külföldi képviselőjének ismertek el, két szervezetre *szakadt;* hogy a párt képviseletének kérdése nyitott kérdés marad, mert csak ideiglenesen és feltételesen oldódott meg azzal, hogy a párizsi nemzetközi kongresszuson Oroszország képviseletében két tagot választottak be az állandó Nemzetközi Szocialista Irodába[95] — a kettészakadt „Szövetség" mindkét részéről egy-egy képviselőt. Kijelentettük, hogy a „Rabocseje Gyeló"-nak lényegében *nincs igaza*, és elvi tekintetben határozottan a „Munka Felszabadítása" csoport mellé álltunk, de nem voltunk hajlandók a szakadás részleteibe bocsátkozni és elismertük a „Szö-

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 357—358. old. — *Szerk.*

vetségnek" a tisztán gyakorlati munka terén szerzett érdemeit*.

Bizonyos mértékig tehát várakozó álláspontra helyezkedtünk: engedményt tettünk az orosz szociáldemokraták többsége körében uralkodó véleménynek, hogy az „ökonomizmus" leghatározottabb ellenségei is szorosan együttműködhetnek a „Szövetséggel", mert a „Szövetség" több ízben kijelentette, hogy elvileg egyetért a „Munka Felszabadítása" csoporttal, és állítólag nem tart igényt arra, hogy az elmélet és a taktika sarkalatos kérdéseiben önálló arculata legyen. Álláspontunk helyességét közvetve megerősítette az is, hogy az „Iszkra" első számának megjelenésével majdnem egy időben (1900 decemberében) a „Szövetségből" kivált annak három tagja, akik megalakították az úgynevezett „kezdeményező csoportot" és 1. az „Iszkra" szervezet külföldi osztályának, 2. a „Szocial-Demokrat" forradalmi szervezetnek[96] és 3. a „Szövetségnek" felajánlották közvetítésüket békülési tárgyalásokra. Az előbbi két szervezet rögtön elfogadta az ajánlatot, a *harmadik visszautasította.* Igaz, amikor az egyik szónok a tavalyi „egyesülési" kongresszuson ismertette ezeket a tényeket, a „Szövetség" egyik vezetőségi tagja kijelentette, hogy az ajánlatot *kizárólag* azért utasították vissza, mert a „Szövetség" nem volt megelégedve a kezdeményező csoport összetételével. Úgy érzem, kötelességem közölni ezt a magyarázatot, de meg kell jegyeznem, hogy nem tartom kielégítő-

* A szakadás ilyen megítélésének alapjául az ismert irodalom és azok az adatok szolgáltak, amelyeket szervezetünk néhány külföldön járt tagja gyűjtött.

nek, mert a „Szövetség" tudott róla, hogy a másik két szervezet beleegyezett a tárgyalásokba, és így módjában állt volna más közvetítő útján vagy közvetlenül is hozzájuk fordulni.

1901 tavaszán a „Zarja" (1. sz., április) és az „Iszkra" (4. sz., május)* nyílt vitába szállt a „Rabocseje Gyeló"-val. Az „Iszkra" különösen hevesen támadta a „Rabocseje Gyelo" „Történelmi fordulat"-át, mivel a „Rabocseje Gyelo" *áprilisi* röplapjában, tehát már a tavaszi események után ingadozást mutatott a terrorért, a „véres" felhívásokért való lelkesedés tekintetében. E vita ellenére a „Szövetség" azt felelte, hogy a „békítők" újabb csoportjának közvetítésével hajlandó felújítani a békülési tárgyalásokat.[97] A három fent említett szervezet képviselői júniusban előzetes konferenciát tartottak és a legrészletesebb „elvi megegyezés" alapján kidolgoztak egy szerződéstervezetet, amelyet a „Szövetség" a „Két kongresszus", a Liga pedig „Az »egyesülési« kongresszus dokumentumai" című brosúrában tett közzé.

Ennek az elvi megegyezésnek (vagy ahogy gyakrabban nevezik: a júniusi konferencia határozatainak) tartalma félreérthetetlenül bizonyítja, hogy mi minden opportunizmus és különösen az orosz opportunizmus mindennemű megnyilvánulásának *leghatározottabb* tagadását jelöltük meg az egyesülés elengedhetetlen feltételeként. „Visszautasítunk — így szól az 1. pont — minden olyan kísérletet, amelynek az a célja,

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 1—12. old. — *Szerk.*

hogy opportunizmust vigyen a proletariátus osztályharcába, minden olyan kísérletet, amely az úgynevezett »ökonomizmusban«, bernsteinizmusban, millerand-izmusban stb. jutott kifejezésre." „A szociáldemokrácia tevékenységéhez hozzátartozik... az eszmei harc a forradalmi marxizmus minden ellenfele ellen" (4, c.); „A szociáldemokráciának a szervezési és az agitációs tevékenység egyetlen területén sem, egy pillanatra sem szabad szem elől tévesztenie az orosz proletariátus legközelebbi feladatát: az önkényuralom megdöntését" (5, a.); „...agitáció nemcsak a bérmunkának a tőke elleni mindennapi harca talaján" (5, b.); „...nem ismerjük el... a tisztán gazdasági harc és a részleges politikai követelésekért folytatott harc stádiumát" (5, c.); „...a mozgalom szempontjából fontosnak tartjuk a mozgalom alsóbb... elemeit és... szűk formáit elvvé avató áramlatok bírálatát" (5, d.). Még a teljesen kívülálló ember is, ha némi figyelemmel olvassa ezeket a határozatokat, már a szövegezésükből láthatja, hogy olyan emberek ellen irányultak, akik opportunisták és „ökonomisták" voltak, akik, ha csak egy pillanatra is, de megfeledkeztek az önkényuralom megdöntésének feladatáról, akik elismerték a stádium-elméletet, elvvé avatták a szűk formákat stb. S aki csak valamelyest is ismeri a „Munka Felszabadítása" csoportnak, a „Zarjá"-nak és az „Iszkrá"-nak a „Rabocseje Gyeló"-val folytatott vitáját, az egy pillanatra sem fog kételkedni abban, hogy ezek a határozatok pontról pontra éppen azokat a tévedéseket vetik el, amelyek a „Rabocseje Gyelo" rovásán vannak. Ezért teljes joggal nevetett az „egyesülési"

kongresszus egyik szónoka, amikor a „Szövetség" valamelyik tagja kijelentette, hogy a „Rabocseje Gyelo" 10. számában közölt cikkeket nem a „Szövetség" újabb „történelmi fordulata" sugallta, hanem azért írták őket, mert a határozatok túlságosan „elvontak"*. A határozatok nem elvontak — felelte a szónok —, hanem ellenkezőleg, a lehető legkonkrétabbak; elég, ha csak futó pillantást vetünk rájuk, és máris meggyőződhetünk róla, hogy itt „megfogtak valakit".

Ez az utóbbi kifejezés jellemző epizódra adott alkalmat a kongresszuson. Egyfelől B. Kricsevszkij kapaszkodott bele a „megfogni" szóba, úgy találván, hogy ez az „elszólás" elárulja rossz szándékunkat („kelepcébe akarnak csalni"), és patetikus hangon kiáltotta: „Kit fogtak itt meg?" — „Valóban, kit?" — kérdezte Plehanov ironikusan. — „Hadd segítsek Plehanov elvtárs nehézkes észjárásán — felelte B. Kricsevszkij —, hadd magyarázzam meg neki, hogy itt *a »Rabocseje Gyelo« szerkesztőségét* fogták meg (általános derültség). De mi nem engedtük magunkat megfogni!" (felkiáltások balról: annál rosszabb önöknek!) — Másfelől a „Borba" csoportnak (a békítgetők csoportjának) egyik tagja, amikor a „Szövetségnek" a határozatokhoz benyújtott módosításai ellen beszélt és szónokunkat védeni akarta, kijelentette, hogy a „megfogni" kifejezés nyilvánvalóan véletlenül szaladt ki a szónok száján a vita hevében.

Ami engem illet, azt hiszem, hogy az ilyen „védel-

* Ezt az állítást megismétli a „Két kongresszus" c. brosúra, 25. old.

met" nem köszöni meg a szónok, aki ezt a kifejezést használta. Azt hiszem, hogy a „megfogni valakit" szavakat „tréfából mondták, de komolyan gondolták"; mi ugyanis mindig állhatatlansággal, ingadozással vádoltuk a „Rabocseje Gyelo"-t, és ezért természetesen igyekeznünk *kellett megfogni őt*, hogy a jövőben lehetetlenné tegyük az ingadozásokat. Rossz szándékról itt szó sem lehetett, mert elvi állhatatlanságról beszéltünk. És olyan elvtársiasan tudtuk „megfogni" a „Szövetséget"*, hogy a júniusi határozatokat maga B. Kricsevszkij és a „Szövetség" még egy vezetőségi tagja is aláírta.

A „Rabocseje Gyelo" 10. számában közölt cikkek (ezt a számot elvtársaink csak akkor látták, amikor megérkeztek a kongresszusra, néhány nappal az ülések kezdete előtt) világosan megmutatták, hogy nyár-

* Tudniillik azt mondottuk a júniusi határozatok bevezetőjében, hogy az orosz szociáldemokrácia egészében mindig a „Munka Felszabadítása" csoport elveinek talaján állott, és hogy a „Szövetség" érdeme különösen kiadói és szervező tevékenysége volt. Vagyis tulajdonképpen kijelentettük, hogy készek vagyunk végleg fátylat borítani a múltra, készek vagyunk elismerni, hogy a „Szövetség"-beli elvtársaink munkája hasznos (az ügyre nézve) — de *azzal a feltétellel*, hogy teljesen abbahagyják ingadozásukat, amiért „meg akartuk fogni" őket. Csakis így fogja értelmezni a júniusi határozatokat minden elfogulatlan ember, aki elolvassa őket. Ha pedig a „Szövetség" most, miután *előidézte* a szakadást azzal, hogy újra az „ökonomizmus" felé fordult (a 10. szám cikkeiben és a módosításokban) és ünnepélyesen azzal vádol minket, hogy *valótlanságot* mondtunk („Két kongresszus". 30. old.), amikor érdemeiről beszéltünk, ezen a vádon természetesen csak mosolyogni tudunk.

tól őszig a „Szövetségben" újabb fordulat történt: az „ökonomisták" megint felülkerekedtek, és a szerkesztőség, amely minden „fuvallatnak" engedelmeskedik, megint védelmezni kezdte a „legmegrögzöttebb bernsteinistákat" és a „kritika szabadságát", védelmezni kezdte a „spontaneitást", és Martinov tollával meghirdette politikai hatókörünk „szűkítésének elméletét" (állítólag azért, hogy magát a hatást bonyolultabbá tegye). Újra beigazolódott Parvus találó megjegyzése, hogy az opportunistát nehéz megfogni bármilyen formulával; könnyen aláír ő *minden* formulát, de könnyen félre is löki, mert az opportunizmus éppen abban áll, hogy egyáltalán nincsenek határozott és szilárd elvei. Az opportunisták ma visszautasítanak *minden* olyan kísérletet, amely az opportunizmus bevitelére irányul, ma elleneznek *minden* szűkítést, ünnepélyesen megígérik, hogy „egy pillanatra sem feledkeznek meg az önkényuralom megdöntéséről", hogy „nemcsak a bérmunkának a tőke elleni mindennapi harca talaján fognak agitálni" stb., stb. Holnap azonban megváltoztatják kifejezésmódjukat, és a spontaneitás, a szürke, mindennapi harc előrehaladó menete védelmének, a kézzelfogható eredményekkel kecsegtető követelések stb. magasztalásának örve alatt újra csak azt teszik, amit azelőtt tettek. Amikor a „Szövetség" továbbra is azt állítja, hogy a 10. szám cikkeiben „nem látott és most sem lát semmiféle eretnek eltávolodást a konferencia javaslatának általános elveitől" („Két kongresszus". 26. old.), ezzel csak azt árulja el, hogy teljesen képtelen vagy nem akarja megérteni a nézeteltérések lényegét.

A „Rabocseje Gyelo" 10. száma után már nem tehettünk mást, mint hogy megpróbáljunk általános vitát indítani, s ennek során meggyőződjünk róla, vajon szolidáris-e az egész „Szövetség" ezekkel a cikkekkel és lapja szerkesztőségével. A „Szövetség" különösen neheztel ránk ezért, és azzal vádol bennünket, hogy viszályt akarunk szítani a „Szövetségben", hogy a más dolgába avatkozunk stb. A vádak nyilvánvalóan alaptalanok, mert választott szerkesztőség mellett, amely a legenyhébb szellőre is „irányt változtat", minden a széliránytól függ, és mi meg is határoztuk ezt az irányt zárt üléseinken, amelyeken az egyesülni szándékozó szervezetek tagjain kívül senki sem volt jelen. Mikor a „Szövetség" nevében benyújtották a módosításokat a júniusi határozatokhoz, kialudt bennünk a megegyezés reményének utolsó szikrája is. A módosítások okmányszerűen bizonyították, hogy a „Szövetség" többsége újra az „ökonomizmus" felé fordult és szolidáris a „Rabocseje Gyelo" 10. számával. Az opportunizmus megnyilvánulásainak köréből kihúzták az „úgynevezett ökonomizmust" (mert e két szó értelme állítólag „határozatlan", — bár az ilyen indokolásból csak az következne, hogy pontosabban kellene meghatározni e széles körben elterjedt tévedés lényegét), kihúzták a „millerand-izmust" is (bár B. Kricsevszkij a „Rabocseje Gyelo" 2—3. számában, 83—84. old. és még nyíltabban a „Vorwärts"-ben* vé-

* A „Vorwärts"-ben ezzel kapcsolatban vita indult mostani szerkesztősége, Kautsky és a „Zarja" között. Nem fogjuk elmulasztani, hogy megismertessük az orosz olvasókat ezzel a vitával[98].

delmébe vette). Jóllehet a júniusi határozatok félreérthetetlenül kimondották, hogy a szociáldemokrácia feladata: „vezetni a proletariátusnak a politikai, *gazdasági* és társadalmi elnyomás *minden* formája ellen folytatott harcát, e harc *minden* megnyilvánulását", azt követelve ezzel, hogy tegyék tervszerűvé és egységessé e harc minden megnyilvánulását, — a „Szövetség" ehhez még egész feleslegesen hozzáfűzte, hogy „a gazdasági harc a tömegmozgalom hatalmas ösztökélője" (önmagukban véve vitathatatlanok ugyan ezek a szavak, de mivel létezik a szűk keretek között mozgó „ökonomizmus", szükségképpen félremagyarázásokra adhattak alkalmat). Sőt mi több, a júniusi határozatokban már realizálták a „politika" közvetlen *szűkítését*, törölték ugyanis azokat a szavakat, hogy „egy pillanatra sem" (szabad megfeledkezni az önkényuralom megdöntéséről mint célról), és betoldották a következő szavakat: „a gazdasági harc a tömeg aktív politikai harcbavitelének *legszélesebb körben* alkalmazható eszköze". Érthető, hogy e módosítások elfogadása után szónokaink sorra elálltak a szótól, mert teljesen céltalannak tartották, hogy tovább tárgyaljanak azokkal, akik megint az „ökonomizmus" felé fordultak és biztosították maguknak az ingadozás szabadságát.

„Éppen azt, amit a »Szövetség« a jövendő megegyezés szilárdsága sine qua non* feltételének tekintett, azaz a »Rajocseje Gyelo« önálló arculatának és autonómiájának megóvását, az »Iszkra« botránykőnek tar-

* — elengedhetetlen. — *Szerk.*

totta a megegyezés útjában." („Két kongresszus". 25. old.) Ez igen pontatlan. Sohasem törtünk a „Rabocseje Gyelo" autonómiája ellen.* De azt, hogy önálló arculata legyen, valóban *feltétlenül elleneztük*, ha ezen az „önálló arculaton" az elmélet és a taktika elvi kérdéseiben való „önállóságot" értik; a júniusi határozatok éppen az *ilyen* önálló arculat feltétlen elutasítását tartalmazzák, mert ez az „önálló arculat" a gyakorlatban — ismételjük — mindig mindenféle ingadozást jelentett, azt jelentette, hogy ezekkel az ingadozásokkal fenntartják a nálunk uralkodó és a párt szempontjából tűrhetetlen zűrzavart. A „Rabocseje Gyelo" a 10. számában közölt cikkekkel és a „módosításokkal" világosan megmutatta, hogy meg akarja tartani ezt az önálló arculatát, ez pedig természetszerűen és elkerülhetetlenül szakításra és hadüzenetre vezetett. De mi valamennyien készek voltunk elismerni a „Rabocseje Gyelo" „önálló arculatát" abban az értelemben, hogy meghatározott irodalmi funkciókra szorítkozzék. E funkciók helyes elosztása önként kínálkozott: 1) tudományos folyóirat, 2) politikai újság és 3) népszerű gyűjtemények és népszerű brosúrák. Csakis úgy bizonyíthatná be a „Rabocseje Gyelo", hogy *őszintén*, végleg meg akar szabadulni azoktól a tévedésektől, amelyek ellen a júniusi határozatok irányulnak, ha hozzájárulna ehhez az elosztáshoz; csakis ez az elosztás

* Hacsak nem tekintjük az autonómia korlátozásának azokat a szerkesztőségi üléseket, amelyeket az egyesült szervezetek közös legfelsőbb tanácsának megalakításával kapcsolatban tartottunk, amelyekhez júniusban a „Rabocseje Gyelo" is hozzájárult.

küszöbölné ki a súrlódások minden lehetőségét és biztosítaná a valóságban a megegyezés tartósságát, s ugyanakkor mozgalmunk újabb fellendülésének és újabb sikereinek alapjául szolgálna.

Most már egyetlen orosz szociáldemokrata sem kételkedhet abban, hogy nem holmi „szervezeti" körülmények idézték elő a forradalmi irányzatnak az opportunista irányzattal való végleges szakítását, hanem az opportunisták, akik konzerválni akarták az opportunizmus önálló arculatát és a Kricsevszkijek és Martinovok bölcselkedéseivel továbbra is zűrzavart akartak kelteni az elmékben.

HELYREIGAZÍTÁS A „MI A TEENDŐ?"-HÖZ

A „kezdeményező csoport", melyről a „Mi a teendő?" című brosúrám 141. oldalán* beszélek, arra kér, hogy a következőképpen módosítsam a külföldi szociáldemokrata szervezetek kibékítési kísérletében való részvételének ismertetését: „E csoport három tagja közül csak egy lépett ki a »Szövetség«-ből 1900 végén, a többi csak 1901-ben határozta el magát erre, amikor meggyőződött róla, hogy lehetetlen megnyerni a »Szövetség« hozzájárulását az »Iszkra« külföldi szervezetével és a »Szocial-Demokrat Forradalmi Szervezet«-tel tartandó konferenciához, melyet a »kezdeményező csoport« javasolt. Ezt a javaslatot a »Szövetség« vezetősége kezdetben elutasította, s ezt a közvetítő »kezdeményező csoport« tagjainak »illetéktelenségével« indokolta, de egyszersmind kijelentette, hogy közvetlen érintkezésbe kíván lépni az »Iszkra« külföldi szervezetével. Nem sokkal ezután azonban a »Szövetség« vezetősége értesítette a »kezdeményező csoportot«, hogy az »Iszkra« 1. számának megjelenése után, amely egy cikket közölt a »Szövetség« kettészakadásáról, megváltoztatta elhatározását és nem kíván érintkezésbe lépni az »Iszkrá«-val. Mivel magyaráz-

* Lásd ebben a kötetben, 264—266. old. — *Szerk.*

ható ezek után a »Szövetség« egyik vezetőségi tagjának az a kijelentése, hogy a »Szövetség« *kizárólag* azért utasította el a konferenciát, mert nem volt megelégedve a »kezdeményező csoport« összetételével? Igaz, az is érthetetlen, hogy a múlt év júniusában a »Szövetség« vezetősége hozzájárult a konferenciához, pedig az »Iszkra« 1. számában közölt cikk érvényben maradt, sőt a »Zarja« első füzetében és az »Iszkra« 4. számában, amelyek a júniusi konferencia előtt jelentek meg, még világosabban kifejezésre jutott az »Iszkrá«-nak a »Szövetség«-gel szemben elfoglalt »negatív« álláspontja."

N. Lenin

JEGYZETEK

[1] A „*Mi a teendő? Mozgalmunk égető kérdései*" c. könyv megírásának tervével Lenin már 1901 tavaszán foglalkozott; a májusban írt „Mivel kezdjük?" c. cikke, saját szavai szerint, vázlatos terv volt, amelyet később részletesen a „Mi a teendő?"-ben fejtett ki (Lenin Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 8. old.). Lenin csak 1901 őszén kezdett komolyan hozzá könyve írásához. Az „Iszkra" 12. (decemberi) számában jelent meg Lenin „Beszélgetés az ökonomizmus védelmezőivel" c. cikke, amelyet később a „Mi a teendő?" konspektusának nevezett. 1902 januárjában Lenin befejezte könyvét, februárban megírta az előszót, s március 10-én az „Iszkra" 18. száma közölte, hogy a könyv megjelent.

A „Mi a teendő?" óriási szerepet játszott az oroszországi munkásosztály forradalmi marxista pártjáért vívott harcban, nagy része volt abban, hogy az OSZDMP bizottságaiban és szervezeteiben, később, 1903-ban pedig a II. kongresszuson győzedelmeskedett a lenini-iszkrás irányzat.

Az 1902—1903-as években a könyv Oroszország-szerte elterjedt a szociáldemokrata szervezetekben; a házkutatások és letartóztatások során Kievben, Moszkvában, Pétervárott, Nyizsnyij Novgorodban, Kazanyban, Odesszában és más városokban mindig találtak a „Mi a teendő?"-ből egy-egy példányt a szociáldemokratáknál.

A „Mi a teendő?"-t Lenin 1907 novemberében a „12 év" c. gyűjteményben újra kiadta (a borítólapon és a címlapon 1908 áll). Az új kiadás terjedelmét egyes részletek és kisebb polemikus megjegyzések kihagyásával kissé csökkentette, ugyanakkor öt lábjegyzetet toldott a szöveghez.

Azóta minden kiadás az 1907-es kiadással egybevetett 1902-es kiadás szövegét közli. — 5

[2] Lenin „*Mivel kezdjük?*" c. cikke, amely az „Iszkra" 4. számának vezércikkeként jelent meg, választ ad Oroszország akkori szociáldemokrata mozgalmának legfontosabb kérdéseire, megjelölve a politikai agitáció jellegét és fő tartalmát, a harcos országos marxista párt szervezeti feladatait és felépítésének tervét.

A cikk programdokumentum volt a forradalmi szociáldemokrácia számára; széles körben terjesztették Oroszországban és külföldön egyaránt. A helyi szociáldemokrata szervezetek olvasták az „Iszkrá"-ban, újra kiadták külön brosúra alakjában. A Szibériai Szociáldemokrata Szövetség 5000 példányban nyomtatta ki a brosúrát és egész Szibériában terjesztette. A brosúrát kiadták Rzsevben is, terjesztették Szarátovban, Tambovban, Nyizsnyij Novgorodban, Ufában és más városokban.

Azok a szervezeti és taktikai eszmék, amelyeket Lenin a „Mivel kezdjük?" c. cikkben vetett fel és a „Mi a teendő? Mozgalmunk égető kérdései" c. 1902. márciusban kiadott könyvében fejtett ki részletesen, vezérfonalul szolgáltak az oroszországi marxista párt létrehozására irányuló mindennapi gyakorlati tevékenységben. — 7

[3] „*Iszkra*" („Szikra") — az első illegális országos marxista újság Oroszországban; Lenin alapította 1900-ban, s döntő szerepet játszott a munkásosztály forradalmi marxista pártjának létrehozásában.

Mivel a rendőri üldözés miatt Oroszországban nem lehetett forradalmi újságot kiadni, Lenin már szibériai száműzetése idején minden részletében átgondolta a lap külföldi kiadásának tervét. Száműzetésének leteltével (1900. január) azonnal hozzáfogott a terv megvalósításához. 1900 februárjában Lenin Pétervárott megbeszéléseket folytatott a külföldről illegálisan hazatért Vera Zaszulicscsal a „Munka Felszabadítása" csoportnak az országos marxista lap kiadásában való közreműködéséről. 1900. március végén—április elején folyt le az úgynevezett „pszkovi tanácskozás" V. I. Lenin, J. O. Martov, A. N. Potreszov, Sz. I. Radcsenko és a „legális marxisták" (P. B. Sztruve és M. I. Tugan-Baranovszkij) részvételével; ezen a megbeszé-

lésen meghallgatták és megvitatták az országos újság (az „Iszkra") és a tudományos-politikai folyóirat (a „Zarja") programjáról és feladatairól szóló szerkesztőségi nyilatkozat lenini tervezetét. Lenin ellátogatott Oroszország több városába (Moszkva, Pétervár, Riga, Szmolenszk, Nyizsnyij Novgorod, Ufa, Szamára és Szizrany), kapcsolatba lépett a szociáldemokrata csoportokkal és egyes szociáldemokratákkal, és megállapodott velük abban, hogy támogatni fogják az „Iszkrá"-t. 1900 augusztusában, Svájcba érkezése után, Lenin A. N. Potreszovval együtt megbeszélést folytatott a „Munka Felszabadítása" csoport tagjaival az újság és a folyóirat programjáról és feladatairól, a számításba jöhető munkatársakról, a szerkesztőség összetételéről és székhelyéről; a tárgyalások majdnem szakadással végződtek (lásd Lenin Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 313—331. old.), de végül is minden vitás kérdésben sikerült megállapodásra jutni a „Munka Felszabadítása" csoporttal.

A lenini „Iszkra" első száma 1900 decemberében Lipcsében jelent meg, a további számok Münchenben, majd 1902 júliusától Londonban és 1903 tavaszától Genfben. Az „Iszkra" kiadásának megszervezéséhez nagy segítséget nyújtottak Clara Zetkin, A. Braun és más német szociáldemokraták, J. Marchlewski, az akkoriban Münchenben élő lengyel forradalmár, és H. Quelch, az angol szociáldemokrata szövetség egyik vezetője. Az „Iszkra" szerkesztőségének tagjai V. I. Lenin, G. V. Plehanov, J. O. Martov, P. B. Akszelrod, A. N. Potreszov és Vera Zaszulics voltak. A szerkesztőség titkára először I. G. Szmidovics-Leman, 1901 tavaszától pedig N. K. Krupszkaja volt, aki az „Iszkrá"-nak az orosz szociáldemokrata szervezetekkel folytatott egész levelezését is intézte.

Az „Iszkra" mindenekelőtt az oroszországi proletariátusnak és valamennyi dolgozónak a cári önkényuralom elleni forradalmi harcával foglalkozott, ezenkívül részletesen ismertette a nemzetközi élet, főként a munkásmozgalom legfontosabb eseményeit. Az „Iszkra" tényleges főszerkesztője és irányítója Lenin volt, cikkeket írt a pártépítéssel és az oroszországi proletariátus osztályharcával kapcsolatos valamennyi fő problémáról.

Az „Iszkra" a párterők egyesítésének, a pártkáderek kiválogatásának és nevelésének központja lett. Oroszország több városában (Pétervár, Moszkva, Szamára stb.) megalakultak az OSZDMP lenini iszkrás csoportjai és bizottságai, 1902 januárjában pedig az iszkrások szamárai összejövetelén megalakították az „Iszkra" orosz szervezetét. Az iszkrás szervezetek Lenin olyan tanítványainak és harcostársainak közvetlen vezetése alatt keletkeztek és működtek, mint I. V. Babuskin, N. E. Bauman, Sz. I. Guszev, M. I. Kalinyin, P. A. Kraszikov, G. M. Krzsizsanovszkij, F. V. Lengnyik, P. N. Lepesinszkij, I. I. Radcsenko és mások.

Az „Iszkra" szerkesztősége Lenin kezdeményezésére és közvetlen részvételével kidolgozta a párt programjának tervezetét (megjelent az „Iszkra" 21. számában), és előkészítette az OSZDMP II. kongresszusát, amely 1903. július—augusztusban zajlott le. Mire a kongresszus összeült, Oroszország helyi szociáldemokrata szervezeteinek többsége csatlakozott az „Iszkrá"-hoz, jóváhagyta taktikáját, programját és szervezeti tervét, elismerte vezető szervének. A kongresszus külön határozatban méltatta az „Iszkrá"-nak a pártért vívott harcban betöltött különleges szerepét, és az „Iszkrá"-t az OSZDMP Központi Lapjának nyilvánította. A II. kongresszus jóváhagyta a szerkesztőséget a következő összetételben: Lenin, Plehanov és Martov. Martov ragaszkodott a hat régebbi szerkesztőhöz, s a pártkongresszus határozata ellenére visszautasította a szerkesztőségi tagságot, s ezért az „Iszkra" 46—51. száma Lenin és Plehanov szerkesztésében jelent meg. Később Plehanov áttért a mensevizmus álláspontjára, és követelte, hogy az „Iszkra" szerkesztőségébe vegyék be az összes volt mensevik szerkesztőket, akiket a kongresszus nem fogadott el. Lenin nem érthetett egyet ezzel, és 1903. október 19-én (november 1-én) kilépett az „Iszkra" szerkesztőségéből; a Központi Bizottság kooptálta, s így onnan indított harcot a mensevik opportunisták ellen. Az 52. számot Plehanov egyedül szerkesztette. Plehanov 1903. november 13-án (26-án) önkényesen, a kongresszus akaratát megsértve, kooptálta az „Iszkra" szerkesztőségébe a lap régebbi mensevik szerkesztőit. Az 52. számtól kezdve a mensevikek kisajátították maguknak az „Iszkrá"-t. — 7

[4] 1901 tavaszán és nyarán a külföldi szociáldemokrata szervezetek (az „Orosz Szociáldemokraták Szövetsége", a Bund Külföldi Bizottsága, a „Szocial-Demokrat" forradalmi szervezete és az „Iszkra"—„Zarja" külföldi szervezete) a „Borba" csoport közreműködésével és kezdeményezésére tárgyalásokat folytattak a megegyezésről és az egyesülésről. Az „egyesülési" kongresszus előkészítésére Genfben 1901 júniusában összehívták ezeknek a szervezeteknek a képviselőit (innen ered a „júniusi" vagy „genfi" konferencia elnevezés). Ezen a konferencián határozatot dolgoztak ki („elvi egyezmény"), amely leszögezte, hogy tömöríteni kell Oroszország összes szociáldemokrata erőit, így a külföldi szociáldemokrata szervezeteket is, s elítélte az opportunizmus minden rendű és rangú válfaját: az „ökonomizmust", a bernsteinizmust, a millerand-izmust stb. (lásd „Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai". I. rész. Budapest 1954. 22—24. old.) De amikor az „Orosz Szociáldemokraták Szövetsége" és ennek sajtószerve, a „Rabocseje Gyelo" c. folyóirat újra az opportunizmus útjára tért (B. Kricsevszkij „Elvek, taktika és harc" és A. Martinov „A leleplező irodalom és a proletárharc" c. cikkei a „Rabocseje Gyelo" 1901. szeptemberi, 10. számában, valamint a Szövetség III. kongresszusának a júniusi konferencia határozataival kapcsolatban előterjesztett opportunista módosító javaslatai), nyilvánvaló lett az egyesülési kísérlet kudarca.

Az OSZDMP külföldi szervezeteinek „egyesülési kongresszusa" 1901. szeptember 21—22-én (október 4—5-én) ülésezett Zürichben. A kongresszuson az „Iszkra" —„Zarja" szervezetet 6 tag (V. I. Lenin, N. K. Krupszkaja, J. O. Martov és mások), a „Szocial-Demokrat" forradalmi szervezetet 8 tag (akik közül három — G. V. Plehanov, P. B. Akszelrod és Vera Zaszulics a „Munka Felszabadítása" csoporthoz tartozott), az „Orosz Szociáldemokraták Szövetségé"-t 16 tag (közülük 5 a Bund Külföldi Bizottságához tartozott) és a „Borba" csoportot 3 tag képviselte. Az első napirendi pontról — „Elvi megegyezés és utasítás a szerkesztőségek részére" — beszédet mondott Lenin, aki „Frei" álnéven vett részt a kongresszuson (lásd Lenin

Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 247—251. old.). Ez volt Lenin első nyilvános fellépése a külföldi orosz szociáldemokraták körében. A kongresszuson ismertették az „Orosz Szociáldemokraták Szövetségé"-nek III. kongresszusa által elfogadott opportunista módosító javaslatokat és kiegészítéseket a júniusi határozathoz. Erre az „Iszkra"—„Zarja" és a „Szocial-Demokrat" szervezetek képviselői (a kongresszus forradalmi része) nyilatkozatot olvastak fel arról, hogy az egyesülés lehetetlen, és kivonultak a kongresszusról. Lenin kezdeményezésére ezek a szervezetek 1901 októberében az „Orosz Forradalmi Szociáldemokrácia Külföldi Ligájá"-ban egyesültek. — 7

[5] „*Rabocseje Gyelo*" („Munkásügy") — az „Orosz Szociáldemokraták Külföldi Szövetségé"-nek folyóirata. 1899 áprilisától 1902 februárjáig jelent meg Genfben B. N. Kricsevszkij, P. F. Tyeplov (Szibirjak), V. P. Ivansin, illetve később A. Sz. Martinov szerkesztésében; összesen 12 szám (9 füzet) jelent meg. A „Rabocseje Gyelo" szerkesztősége az „ökonomisták" külföldi központja volt; a „Rabocseje Gyelo" támogatta a marxizmus „kritikájának szabadságát" hirdető bernsteinista jelszót, opportunista álláspontra helyezkedett az orosz szociáldemokrácia taktikai problémáit és szervezeti feladatait illetően, tagadta a parasztság forradalmi lehetőségeit stb. A „rabocsejegyelósok" olyan opportunista gondolatokat hirdettek, hogy a proletariátus politikai harcát alá kell rendelni a gazdasági harcnak, meghódoltak a munkásmozgalom ösztönössége előtt és tagadták a párt vezető szerepét. A „Rabocseje Gyelo" egyik szerkesztője, V. P. Ivansin részt vett a nyílt „ökonomisták" lapjának, a „Rabocsaja Miszl"-nek a szerkesztésében; a „Rabocseje Gyelo" támogatta ezt a lapot. Az OSZDMP II. kongresszusán a „rabocsejegyelósok" a párt szélsőjobboldali, opportunista szárnyát alkották. — 7

[6] „*Rabocsaja Gazeta*" („Munkás Újság") — a kievi szociáldemokraták illegális lapja; Kievben jelent meg B. L. Eidelman, P. L. Tucsapszkij, N. A. Vigdorcsik és mások közreműködésével és szerkesztésében. Az újságnak mindössze két száma jelent meg: az 1. sz. 1897 augusztusában és a 2. sz. ugyanez év decem-

berében (novemberi keltezéssel). Külföldi tartózkodása idején P. L. Tucsapszkij a szerkesztőség megbízásából megmutatta G. V. Plehanovnak és a „Munka Felszabadítása" csoport más tagjainak a „Rabocsaja Gazeta" 1. számát, és megállapodott velük abban, hogy közreműködnek a lap szerkesztésében, G. V. Plehanov a szerkesztőségi tagokhoz intézett levelében mint országos szociáldemokrata lapot pozitívan értékelte a „Rabocsaja Gazetá"-t, és rámutatott arra, hogy többet kell foglalkozniuk a proletariátus politikai harcának kérdéseivel. A „Rabocsaja Gazeta" 2. számának arculata, a „Munka Felszabadítása" csoporttal való kapcsolata eredményeképpen, határozottabb politikai jellegű volt. A „Rabocsaja Gazeta" körül csoportosult szociáldemokraták részt vettek az OSZDMP I. kongresszusának előkészítésében.

Az OSZDMP I. kongresszusa (1898. március) a „Rabocsaja Gazetá"-t a párt hivatalos lapjának nyilvánította. A kongresszus után a Központi Bizottság és a „Rabocsaja Gazeta" szerkesztősége tagjainak letartóztatása, s a nyomda megsemmisítése következtében a szedésre előkészített harmadik szám nem jelent meg. 1899-ben újból meg akarták indítani a „Rabocsaja Gazetá"-t; erről a próbálkozásról számol be Lenin a „Mi a teendő?" V. fejezetének a) pontjában (lásd ebben a kötetben. 223—231. old.). — 8

[7] *Lassalleánusok és eisenachiak* — a német munkásmozgalom két pártja a XIX. század hatvanas éveiben és a hetvenes évek elején. E két párt között elkeseredett harc folyt főként taktikai kérdésekben, de mindenekelőtt az akkori Németország politikai életének legélesebb kérdésében: az ország újraegyesítése útjainak kérdésében.

Lassalleánusok — a német kispolgári szocialista Lassalle hívei és követői, az Általános Német Munkásegylet tagjai. A Munkásegyletet 1863-ban alapították a munkásegyesületek lipcsei kongresszusán a burzsoá progresszisták ellensúlyozására, akik befolyásuk alá akarták vonni a munkásosztályt. Az Általános Német Munkásegylet első elnöke Lassalle volt, ő fogalmazta meg a Munkásegylet programját és taktikai alapelveit. A Mun-

késegylet politikai programja az általános választójogért való harcot, gazdasági programja pedig az állam által támogatott termelőszövetkezetek létrehozását hirdette meg. Lassalle, valamint hívei és követői Poroszország hegemóniájához alkalmazkodva gyakorlati tevékenységükben támogatták Bismarck nagyhatalmi politikáját; ez a támogatás — írta Engels Marxnak 1865. január 27-én — „objektíve gazság volt, vagyis az egész munkásmozgalmat elárulták a poroszoknak" (Marx—Engels: Briefwechsel. III. köt. (1861—1867). Dietz, Berlin 1950. 261. old.). Marx és Engels többször keményen megbírálták a lassalleanizmusnak mint a német munkásmozgalom opportunista áramlatának elméletét, taktikáját és szervezeti elveit.

Eisenachiak — az eisenachi alapító kongresszuson, 1869-ben megalakult Németországi Szociáldemokrata Munkáspárt tagjai. Az eisenachiak vezetői a Marx és Engels eszmei befolyása alatt álló A. Bebel és W. Liebknecht voltak. Az eisenachi program kimondta, hogy a Németországi Szociáldemokrata Munkáspárt „a Nemzetközi Munkásszövetség szekciója és osztja annak törekvéseit". Az eisenachiak Marx és Engels állandó tanácsainak és kritikájának hatására következetesebb forradalmi politikát folytattak, mint a lassalleánus Általános Német Munkásegylet; Németország újraegyesítésének kérdéseiben „síkraszálltak a demokratikus és proletár út mellett, s küzdöttek azellen, hogy a porosz rendszernek, a bismarckizmusnak, a nacionalizmusnak akár a legcsekélyebb engedményeket tegyék" (Lenin Művei. 19. köt. Budapest 1955. 292. old.).

A Német Birodalom 1871-ben történt megalakulása eloszlatta a lassalleánusok és az eisenachiak közötti fő taktikai nézetkülönbséget, s 1875-ben a munkásmozgalom fellendülésének és a kormány fokozódó terrorintézkedéseinek hatására a két párt a gothai kongresszuson az egységes Németországi Szocialista Munkáspártban (a későbbi Németországi Szociáldemokrata Pártban) egyesült. A gothai kongresszuson elfogadott programról lásd a 40. jegyzetet. — 12

[8] *Guesde-isták és posszibilisták* — forradalmi, illetve opportunista áramlatok a francia szocialista mozgalomban; 1882-ben,

a Francia Munkáspárt szakadása után a saint-étienne-i kongresszuson alakultak meg.

Guesde-isták — J. Guesde és P. Lafargue hívei — baloldali, marxista áramlat, amely a proletariátus önálló forradalmi politikáját védelmezte. A guesde-isták megtartották a Francia Munkáspárt elnevezést, hűek maradtak az 1880-ban elfogadott Le Havre-i pártprogramhoz, amelynek elméleti részét Marx írta. Nagy befolyásuk volt a franciaországi ipari központokban, a munkásosztály haladó elemeit tömörítették. 1901-ben a guesde-isták megalakították a Franciaországi Szocialista Pártot.

Posszibilisták (brousse-isták) (P. Brousse, B. Malon stb.) — kispolgári, reformista áramlat, amely a proletariátust elvonta a forradalmi harci módszerektől. A posszibilisták megalapították a „Forradalmi Szocialista Munkáspártot"; tagadták a proletariátus forradalmi programját és taktikáját, elmosták a munkásmozgalom szocialista céljait, azt ajánlották, hogy a munkások harcát a „lehetséges" (possible) keretei közé szorítsák; innen ered a párt elnevezése. A posszibilisták befolyása főleg Franciaország gazdaságilag elmaradottabb területein és a munkásosztály kevésbé fejlett rétegei körében terjedt el.

A századfordulón, amikor a „szocialista" Millerand belépett a burzsoá kormányba, a francia szocializmus soraiban az erők újabb átcsoportosulása ment végbe: a forradalmi osztályharc hívei, élükön J. Guesde-del 1901-ben a Franciaországi Szocialista Pártban egyesültek; a reformisták, a burzsoáziával való együttműködés és a burzsoá állam igazgatási szerveiben való részvétel hívei (a „miniszterialisták") 1902-ben megalakították a Francia Szocialista Pártot, amelynek J. Jaurès volt a vezére. 1905-ben a két párt egyesült, s a Francia Szocialista Párt nevet vette fel. Az 1914—1918-as imperialista háború idején ennek a pártnak a vezetősége (Guesde, Sembat és mások) elárulta a munkásosztály ügyét, s a szociálsovinizmus álláspontjára helyezkedett. — 12

[9] *Fabiánusok* — az 1884-ben alapított angol reformista szervezetnek, a Fabiánus Társaságnak tagjai; a társaságot Fabius

Cunctator (a „Halogató") római hadvezérről nevezték el, aki az i. e. III. században Hannibál ellen folytatott hadviselésének halogató taktikájáról, a döntő ütközetek elkerüléséről volt híres. A Fabiánus Társaság tagjai elsősorban a polgári értelmiség soraiból kerültek ki, tudósok, írók, politikusok (S. és B. Webb, G. B. Shaw, R. MacDonald és mások) voltak; tagadták a proletariátus osztályharcának és a szocialista forradalomnak a szükségességét, s azt állították, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet csak kisebb reformok, fokozatos társadalmi átalakítások útján lehetséges. A marxizmussal szemben álló Fabiánus Társaság ma is azoknak a szervezeteknek egyike, amelyek a burzsoázia befolyását érvényesítik a munkásmozgalomban, s az opportunista és szociálsoviniszta eszmék melegágya az angol munkásmozgalomban. Lenin mint a „szélsőséges opportunizmus irányzatát" jellemezte a fabianizmust (lásd Lenin Művei. 13. köt. Budapest 1954. 367. old.). A Fabiánus Társaság 1900-ban a Munkáspárthoz csatlakozott. A „fabiánus szocializmus" a labouristák ideológiájának egyik forrása.

Szociáldemokraták — Lenin az ugyancsak 1884-ben alapított angol *Szociáldemokrata Szövetség* tagjaira utal. *Szociáldemokrata Szövetség* — a reformisták (Hyndman és mások) és az anarchisták mellett a Szövetséghez tartozott a forradalmi szociáldemokratáknak, a marxizmus híveinek a csoportja (H. Quelch, T. Mann, E. Aveling, Eleonora Marx és mások), amely az angliai szocialista mozgalom balszárnyát alkotta. Engels élesen bírálta a Szociáldemokrata Szövetség dogmatizmusát és szektásságát, s azt, hogy a Szövetség elszakadt az angol munkások tömegmozgalmától, figyelmen kívül hagyta ennek sajátosságait. 1907-ben a Szociáldemokrata Szövetséget Szociáldemokrata Pártnak nevezték el; ez utóbbi 1911-ben a Független Munkáspárt baloldali elemeivel együtt megalapította a Brit Szocialista Pártot; 1920-ban a párt tagjainak többsége részt vett Nagy-Britannia Kommunista Pártjának megalapításában. — 12

[10] *Narodovolecok* — a „Narodnaja Volja" tagjai.

„*Narodnaja Volja*" („Népakarat") — a terrorista narodnyikok titkos politikai szervezete, amely 1879 augusztusában jött létre a „Zemlja i Volja" narodnyik szervezet szakadása után. A „Narodnaja Volja" élén Végrehajtó Bizottság állt, melynek tagjai közé tartoztak A. I. Zseljabov, A. D. Mihajlov, M. F. Frolenko, N. A. Morozov, Vera Figner, Sz. L. Perovszkaja, A. A. Kvjatkovszkij és mások. Noha a narodovolecok megmaradtak a narodnyik utópikus szocializmus álláspontján, mégis a politikai harc útjára léptek, mivel a legfontosabb feladatnak az önkényuralom megdöntését és a politikai szabadság kivívását tekintették. Programjuk előirányozta az általános választójog alapján „állandó népképviselet" szervezését, a demokratikus szabadságjogok proklamálását, a föld átadását a népnek és intézkedések kidolgozását a gyáraknak a munkások kezébe való átadására. „A narodovolecok — írta Lenin — egy lépéssel tovább mentek, áttértek a politikai harcra, de nem sikerült ezt összekapcsolniuk a szocializmussal." (Lásd Lenin Összes Művei. 9. köt. Budapest 1966. 158. old.)

A narodovolecok hősiesen harcoltak a cári önkényuralom ellen. Minthogy azonban az aktív „hősök" és a passzív „tömeg" hibás elméletéből indultak ki, úgy vélték, hogy a társadalmat át tudják szervezni saját erejükből, a nép részvétele nélkül, egyéni terrorral, a kormány megfélemlítésével és bomlasztásával. 1881. március elseje (II. Sándor meggyilkolása) után a kormány kegyetlen megtorlásokkal, halálbüntetésekkel és provokációval szétzúzta a „Narodnaja Volja" szervezetet. A nyolcvanas években a „Narodnaja Volja" újjáélesztésére tett ismételt kísérletek eredménytelenek voltak. 1886-ban A. I. Uljanov (Lenin bátyja) és P. J. Sevirjov vezetésével megalakult egy csoport, mely folytatta a „Narodnaja Volja" hagyományait. A III. Sándor elleni merénylet (1887) kudarca után a csoportot leleplezték és aktív részvevőit kivégezték.

Lenin bírálta a narodovolecok hibás, utópista programját, de nagy tisztelettel nyilatkozott a „Narodnaja Volja" tagjainak a cárizmus elleni önfeláldozó küzdelméről, nagyra tartotta konspiratív technikájukat és szigorúan centralizált szervezetüket. — 12

[11] *Miniszterialisták (millerand-isták)* — a nyugat-európai szocialista pártok opportunista áramlatának képviselői a XIX. század végén és a XX. század elején; nevüket A. Millerand francia szocialistáról kapták, aki 1899-ben belépett Franciaország reakciós polgári kormányába és a burzsoáziával együtt imperialista politikát folytatott. — 12

[12] A *bernsteinizmusról* van szó — a nemzetközi szociáldemokrácia opportunista áramlatáról, amely a XIX. század végén Németországban keletkezett; megalapítója Eduard Bernstein német szociáldemokrata volt. Bernstein a német szociáldemokrácián belül nyílt kifejezője volt a revizionizmusnak, amely Engels 1895-ben bekövetkezett halála után különösen világosan megnyilvánult.

1896—1898-ban Bernstein „A szocializmus problémái" címmel cikksorozatot közölt a Németországi Szociáldemokrata Párt elméleti folyóiratában, a „Neue Zeit"-ben. Ebben a „kritika szabadságának" zászlaja alatt revízió alá vette a forradalmi marxizmus filozófiai, gazdasági és politikai alapjait és ezeket az osztályellentétek kibékítésének és az osztályegyüttműködésnek burzsoá nézeteivel igyekezett helyettesíteni. Tagadta Marxnak a munkásosztály elnyomorodásáról, az éleződő osztályellentétekről, a válságokról, a kapitalizmus kikerülhetetlen csődjéről, a szocialista forradalomról és a proletariátus diktatúrájáról szóló tanítását, és előtérbe helyezte a szociálreformizmus programját, amelyet „a mozgalom minden, a végcél semmi" formulában fejezett ki. 1899-ben „A szocializmus előfeltételei és a szociáldemokrácia feladatai" címmel Bernstein cikkei könyv alakban is megjelentek. A könyv eszméit támogatta a német párt jobbszárnya, és elfogadták a II. Internacionálé más pártjaiban működő opportunista elemek. A „kritika szabadságának" bernsteinista jelszavát átvették az oroszországi „legális marxisták" és „ökonomisták" is. Az orosz cenzúra Bernstein könyvének három kiadását engedélyezte, Zubatov pedig felvette a könyvet a munkások számára ajánlott olvasmányok közé.

A Németországi Szociáldemokrata Párt stuttgarti (1898. október), hannoveri (1899. október) és lübecki (1901. szeptember)

kongresszusán elítélték a bernsteinizmust, de a vezetők többségének békülékeny álláspontja miatt a párt nem határolta el magát Bernsteintől. A bernsteinisták továbbra is nyíltan propagálták revizionista eszméiket a „Sozialistische Monatshefte" c. folyóiratban és a pártszervezetekben.

Csak Lenin és a vele egyformán gondolkodók folytattak határozott harcot a bernsteinizmus ellen. Lenin több munkájában foglalkozik a bernsteinizmus kritikájával: „Retrográd irányzat az orosz szociáldemokráciában" (Lenin Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 226—256. old.), „Beszélgetés az ökonomizmus védelmezőivel" (Lenin Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 331—339. old.). — 12

[13] *Jupiter és Minerva* — az ókori római panteon istenei. Jupiter az ég, a fény és az eső istene, villámszóró; később a római birodalom főistene. Minerva a háború istennője, s a kézművesség, a tudományok és a művészetek patrónája. A római mitológia azonosította Jupitert és Minervát Zeusz és Athéné görög istenekkel. Rájuk vonatkoztatta a Zeuszról és Athénéről szóló mítoszokat, tobbek között azt is, amely azt mondja el, hogy Athéné teljes fegyverzetben pattant ki Zeusz fejéből. — 13

[14] Lenin a saját fordításában idéz Engelsnek Marx „Louis Bonaparte brumaire tizennyolcadikája" c. műve harmadik német kiadásához adott előszavából. (Lásd Marx—Engels: Válogatott művek. I. köt. Budapest 1963. 255. old.) — 14

[15] Utalás Krilov „Két hordó" c. meséjére. — 15

[16] Az „*Orosz Szociáldemokraták Külföldi Szövetsége*" 1894-ben alakult a „Munka Felszabadítása" csoport kezdeményezésére, azzal a kikötéssel, hogy tagjai elismerik a „Munka Felszabadítása" csoport programját. A Szövetség kiadványainak szerkesztésével a csoportot bízták meg, amely 1895 márciusában átadta nyomdáját a Szövetségnek. 1895 nyarán, Lenin külföldi tartózkodásának idején határozatot hoztak arról, hogy a Szövetség „Rabotnyik" címmel gyűjteményeket ad ki; az orosz szociáldemokraták, akik a gyűjtemények kiadását javasolták, azt

a feltételt szabták, hogy a kiadványt a „Munka Felszabadítása" csoport szerkessze. A Szövetség megjelentette a „Rabotnyik" 6 számát, a „Lisztok »Rabotnyika«" 10 számát, Leninnek „A gyári munkásokon behajtott bírságokról szóló törvény magyarázata" (1897) és G. V. Plehanovnak „Új hadjárat az orosz szociáldemokrácia ellen" (1897) c. munkáit stb.

Az OSZDMP I. kongresszusa (1898. március) a Szövetséget a párt külföldi képviselőjének ismerte el. Később a Szövetségben felülkerekedtek az opportunista elemek — az „ökonomisták", illetve az úgynevezett „fiatalok". Az „Orosz Szociáldemokraták Külföldi Szövetségé"-nek 1898. novemberében Zürichben tartott I. kongresszusán az opportunista többség nem volt hajlandó szolidaritást vállalni az OSZDMP I. kongresszusának „Kiáltványá"-val. A „Munka Felszabadítása" csoport a Szövetség első kongresszusán tett nyilatkozatában megtagadta a Szövetség kiadványainak további szerkesztését, kivéve a „Rabotnyik" 5—6. számát és Leninnek „Az orosz szociáldemokraták feladatai" és „Az új gyári törvény" c. munkáit, amelyeknek kiadását fenntartotta magának. 1899 áprilisában a Szövetség megindította a „Rabocseje Gyelo" c. folyóiratot, amelynek szerkesztőségi tagja volt az „ökonomista" B. N. Kricsevszkij, V. P. Ivansin (ez utóbbi részt vett a „Rabocsaja Miszl" szerkesztésében is) és P. F. Tyeplov. A Szövetség rokonszenv-nyilatkozatokat tett E. Bernstein, a millerand-isták és mások mellett. A Szövetségen belüli harc tovább folytatódott II. kongresszusáig (1900. április, Genf) és a kongresszuson. Ennek eredményeképpen a „Munka Felszabadítása" csoport és elvbarátai kivonultak a kongresszusról és „Szocial-Demokrat" néven önálló szervezetet alapítottak.

Az OSZDMP II. kongresszusán a Szövetség képviselői szélsőségesen opportunista álláspontra helyezkedtek és elhagyták a kongresszust, miután az az „Orosz Forradalmi Szociáldemokrácia Külföldi Ligájá"-t ismerte el a párt egyetlen külföldi szervezetének. A II. pártkongresszus kimondta a Szövetség feloszlatását („Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai". I. rész. Budapest 1954. 62. old.). — 17

[17] „*Zarja*" („Hajnal") — marxista tudományos-politikai folyóirat; az „Iszkra" szerkesztősége adta ki 1901—1902-ben Stuttgartban. 4 száma (3 kötet) jelent meg: az 1. szám 1901 áprilisában, a 2—3. szám 1901 decemberében, a 4. szám 1902 augusztusában.

A „Zarja" feladatait az „Iszkra" és a „Zarja" szerkesztőségi nyilatkozatának tervezete határozta meg, amelyet Lenin írt Oroszországban (lásd Lenin Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 300—310. old.). Mivel úgy döntöttek, hogy e lapokat külföldön, a „Munka Felszabadítása" csoport közreműködésével adják ki, mégpedig a „Zarjá"-t legálisan, az „Iszkrá"-t pedig illegálisan, az „Iszkra" szerkesztőségének 1900 októberében nyilvánosságra hozott nyilatkozata a „Zarjá"-ról már nem tett említést.

A „Zarja" bírálta a nemzetközi és az orosz revizionizmust, védelmezte a marxizmus elméleti alapjait. A „Zarjá"-ban jelentek meg Lenin következő munkái: „Alkalmi megjegyzések", „A zemsztvo üldözői és a liberalizmus Hannibáljai", „A »kritikus« urak az agrárkérdésről" („Az agrárkérdés és a »Marx-kritikusok«" c. munka első négy fejezete), „Belpolitikai szemle", „Az orosz szociáldemokrácia agrárprogramja" és G. V. Plehanov több írása: „Kritikusaink kritikája. I. rész. P. Sztruve úr a társadalmi fejlődésről szóló marxi elmélet kritikusának szerepében", „Cant contra Kant, avagy Bernstein úr szellemi hagyatéka" stb. — 17

[18] *Hegypárt és Gironde* — a burzsoázia két politikai csoportosulása a XVIII. század végi francia polgári forradalom időszakában. Hegypártnak, jakobinusoknak nevezték az akkori forradalmi osztály, a burzsoázia legradikálisabb képviselőit, akik az abszolutizmus és a feudalizmus megsemmisítését tűzték ki célul. A girondisták — a jakobinusoktól eltérően — a forradalom és az ellenforradalom között ingadoztak és a monarchiával való egyezkedés útján haladtak.

Lenin „szocialista Gironde"-nak az opportunista szociáldemokrata áramlatot nevezte, „Hegypárt"-nak, proletár jakobinusoknak pedig a forradalmi szociáldemokratákat. Miután az OSZDMP bolsevikokra és mensevikekre szakadt, Lenin

gyakran hangsúlyozta, hogy a mensevikek girondista áramlatot képviselnek a munkásmozgalomban. — 17

[19] „*Bezzaglavecok*" — az orosz polgári értelmiség félkadet, félmensevik csoportja (Sz. N. Prokopovics, J. D. Kuszkova, V. J. Bogucsarszkij, V. V. Portugalov, V. V. Hizsnyakov és mások), amely az 1905—1907-es forradalom hanyatlásának kezdetén alakult meg. A csoport az 1906. január—májusban kiadott és Prokopovics által szerkesztett „Bez Zaglavija" c. politikai hetilapról kapta nevét; a „bezzaglavecok" később a „Tovariscs" c. baloldali kadet lap köré tömörültek. Pártonkívüliséggel álcázták magukat, de valójában a burzsoá liberalizmus és opportunizmus eszméit propagálták, az oroszországi és a nemzetközi szociáldemokrácia revizionistáit támogatták. — 17

[20] *Ilovajszkij, D. I.* (1832—1920) — történész, a forradalom előtti Oroszország elemi és középiskoláiban használt hivatalos történelmi tankönyvek szerzője. E tankönyvekben főleg a cárok és hadvezérek tevékenységéről van szó; a történelmi folyamatot mellékes és véletlen körülményekkel magyarázta. — 19

[21] A Németországi Szociáldemokrata Munkáspárt rendes kongresszusa 1877. május 27-től 29-ig ülésezett Gothában. A pártsajtóról folytatott vita során visszautasították egyes küldötteknek (Mostnak és Vahlteichnek) azt a próbálkozását, hogy a kongresszussal elítéltessék a „Vorwärts"-et, a párt központi lapját Engels Dühring elleni cikkeinek (amelyek 1878-ban „Eugene Dühring úr tudomány-forradalmasítása (Anti-Dühring)" címmel könyv alakban megjelentek) publikálásáért, s hogy a polémia éles hangneme miatt elmarasztalja magát Engelst is. A kongresszuson egyébként gyakorlati meggondolásokból kiindulva úgy döntöttek, hogy az elméleti vitákat nem a lapban, hanem tudományos mellékletében fogják folytatni. — 19

[22] „*Vorwärts*" („Előre") — napilap, a német szociáldemokrácia központi lapja; 1876-tól jelent meg Lipcsében W. Liebknecht és mások szerkesztésében. 1878-ban a szocialistaellenes kivé-

teles törvény miatt a lap megszűnt, majd 1891-ben Berlinben újból megindították. A lap hasábjain Engels küzdött az opportunizmus minden megnyilvánulása ellen. A kilencvenes évek második felében, Engels halála után, a „Vorwärts" szerkesztését a párt jobbszárnya vette át, s a lap rendszeresen közölte az opportunisták cikkeit. A „Vorwärts" tendenciózusan ismertette az opportunizmus és a revizionizmus ellen az OSZDMP-n belül vívott harcot, támogatta az „ökonomistákat", a párt kettészakadása után pedig a mensevikeket. A reakció éveiben Trockij rágalmazó cikkeit közölte, s nem tette lehetővé Leninnek, a a bolsevikoknak, hogy a lap hasábjain a rágalmakat megcáfolhassák, illetve tárgyilagosan értékelhessék a párt helyzetét. Az első világháború éveiben a „Vorwärts" a szociálsovinizmus talaján állt; az októberi forradalom után a szovjetellenes propaganda egyik központja lett. 1933-ban a lap megszűnt. — 19

[23] *Katedraszocialisták* — a XIX. század hetvenes-nyolcvanas éveiben a burzsoá politikai gazdaságtan egyik irányzatának a képviselői, akik az egyetemi katedrákról szocializmus címén burzsoá liberális reformizmust hirdettek. A kizsákmányoló osztályok féltek a marxizmus terjedésétől és a munkásmozgalom erősödésétől, a burzsoá ideológusok új eszközöket kerestek a dolgozók leigázására; ennek jegyében született a katedraszocializmus.

A katedraszocializmus képviselői (A. Wagner, G. Schmoller, L. Brentano, W. Sombart és mások) azt állították, hogy a burzsoá állam az osztályok fölött áll, ki tudja békíteni az ellenséges osztályokat és fokozatosan be tudja vezetni a „szocializmust", nem sértve a tőkések érdekeit, s a lehetőség szerint figyelembe véve a dolgozók követeléseit. A bérmunka rendőri szabályozásának törvényesítését, a középkori céhek visszaállítását javasolták. Marx és Engels leleplezte a katedraszocializmus reakciós lényegét. Lenin „a rendőri-burzsoá egyetemi tudomány poloskáinak" (Lenin Művei. 13. köt. Budapest 1954. 25. old.) nevezte a katedraszocialistákat, akik gyűlölték Marx forradalmi tanítását. Oroszországban a „legális marxisták" hirdették a katedraszocialisták nézeteit. — 20

[24] *Nozdrjov* — Gogol „Holt lelkek" c. regényének egyik alakja. — 20

[25] Lenin a Németországi Szociáldemokrata Párt 1899. október 9-től 14-ig tartott hannoveri kongresszusának „Támadások a párt fő nézetei és taktikája ellen" c. határozatára gondol. A határozat elítélte a német szociáldemokrácia Bernstein vezette opportunista áramlatának próbálkozásait, amelyek a marxizmus alapvető tételeinek revíziójára és a szociáldemokrata párt taktikájának megváltoztatására irányultak, a szociáldemokrata pártot a demokratikus reformok pártjává akarták süllyeszteni. Erről a kérdésről A. Bebel tartotta a hivatalos beszámolót. Lenin azt írta, hogy a „hannoveri és a drezdai pártkongresszuson az opportunisták ellen mondott beszéde hosszú időre példaképe marad a marxista nézetek védelmezésének és a munkáspárt valódi szocialista jellegéért vívott harcnak" (Lenin Művei. 19. köt. Budapest 1955. 294—295. old.). Bernsteint és a bernsteinizmust E. David, közismert opportunista vette védelmébe. A kongresszus döntő többsége jóváhagyta a Bebel által javasolt határozatot, amely leszögezte, hogy a „burzsoá társadalom eddigi fejlődése semmi okot nem ad arra, hogy pártunk lemondjon a róla alkotott fő nézeteiről vagy megváltoztassa őket. A párt továbbra is az osztályharc talaján áll, amely azt tanítja, hogy a munkásosztály felszabadítása csakis magának a munkásosztálynak a műve lehet. Ezért a párt a munkásosztály történelmi feladatának tartja a politikai hatalom meghódítását, hogy annak segítségével a termelési eszközök társadalmasítása és a termelés és csere szocialista módjának bevezetése útján biztosítsuk a lehető legáltalánosabb jólétet." A párt nem utasítja el, hogy bizonyos gyakorlati eredmények elérése végett ideiglenesen szövetséget kössön a burzsoá pártokkal, de „a jövőben is mindig egész tevékenységében meg fogja őrizni teljes önállóságát és függetlenségét, és egyes sikereit csupán a végcélhoz közelítő lépéseknek tekinti". A befejezés megállapítja, hogy „... a pártnak semmi oka sincs arra, hogy megváltoztassa akár fő követeléseit vagy alapvető nézeteit, akár taktikáját vagy elnevezését...; pártunk határozottan visszautasít minden olyan próbálkozást, amely a fennálló állam- és társadalmi rendhez s

a burzsoá pártokhoz való viszonyának elködösítésére vagy módosítására irányul".

Az 1899-es hannoveri kongresszus elítélte a szociáldemokrácia elméleti és taktikai alapelveinek felülvizsgálását; de a baloldali szociáldemokraták (R. Luxemburg és mások) elégedetlenek voltak azzal, hogy a kongresszusi határozat nem bírálta meg élesen a revizionizmust és képviselőit. Bernstein és hívei megszavazták a határozatot. — 21

[26] Lenin a Németországi Szociáldemokrata Párt lübecki kongresszusának (1901. szeptember 22—28) Bernstein ellen irányuló határozatára gondol. Bernstein az 1899-es hannoveri kongresszus után nem szüntette be a szociáldemokrácia programja és taktikája elleni támadásait, sőt ellenkezőleg, fokozta őket, és párton kívüli körökben is terjesztette nézeteit. A vitában, valamint a Bebel által javasolt és a kongresszus döntő többsége által elfogadott határozatban Bernsteint nyíltan figyelmeztették: „A kongresszus feltétlenül szükségesnek tartja az önbírálatot a párt további eszmei fejlődése szempontjából. Bernstein elvtárs kritikájának jellege az utóbbi években azonban rendkívül egyoldalú volt, mert kerülte a burzsoá társadalomnak és képviselőinek bírálatát; így Bernstein elvtárs kétértelmű helyzetbe került, és az elvtársak többségének elégedetlenségét hívta ki maga ellen. Abban a reményben, hogy Bernstein elvtárs felismeri ezt, és ennek megfelelően változtat magatartásán, a kongresszus áttér a következő napirendi pontra." Az opportunista Heine ellenjavaslatát, amely a marxizmus „kritikájának szabadságát" követelte és elhallgatta a Bernstein-kérdést, elvetették. A lübecki kongresszuson azonban nem vetették fel elvileg azt a kérdést, hogy a marxizmus revíziója összeférhetetlen a szociáldemokrata párt tagságával. — 21

[27] *A Németországi Szociáldemokrata Párt stuttgarti kongresszusát* 1898. október 3—8-án tartották. Ezen a kongresszuson tárgyalták először a német szociáldemokrácia soraiban elterjedt revizionizmus kérdését. A kongresszuson felolvasták az emigrációban levő Bernstein nyilatkozatát, amelyben a „Neue Zeit" hasábjain korábban megjelent „A szocializmus problémái" c.

cikksorozatában képviselt opportunista nézeteit fejtette ki és védelmezte. A kongresszuson Bernstein ellenfelei nem voltak egységesek. Egyesek, Bebel és Kautsky vezetésével, a pártszakadástól tartva, a bernsteinizmus elleni elvi harcot egy óvatos párton belüli taktikával akarták kombinálni, mások (R. Luxemburg, Parvus) — a kisebbség — határozottabb álláspontra helyezkedtek, a vita kiterjesztését és elmélyítését szorgalmazták és nem féltek az esetleges szakadástól. A kongresszus semmiféle határozatot nem hozott erről a kérdésről, de a vita menetéből és más határozatokból kiderült, hogy a kongresszus többsége hű maradt a forradalmi marxizmus eszméihez. — 21

[28] A. N. Potreszov (Sztarover) „Mi történt?" c. cikkéről van szó, amely a „Zarja" 1901. áprilisi, 1. számában jelent meg. — 23

[29] *„Az íróról, aki elbizakodott"* — A. M. Gorkij egyik elbeszélésének címe. (Lásd Gorkij Művei. IV. köt. Európa Könyvkiadó, Budapest 1961. 645—654. old.) — 25

[30] Lenin az „Adalékok gazdasági fejlődésünk jellemzéséhez" c. gyűjteményben 1895-ben megjelent „A narodnyikság gazdasági tartalma és bírálata Sztruve úr könyvében. (A marxizmus tükröződése a polgári irodalomban)" c. munkájára gondol, amelyet 1907-ben a „12 év" c. gyűjteményes kötetében újra kiadott (lásd Lenin Összes Művei. 1. köt. Budapest 1963. 319—491. old.). Lenin utalása a „12 év" c. gyűjteményhez írt előszavára is vonatkozik (lásd Lenin Művei. 13. köt. Budapest 1954. 87—107. old.), amelyben a fenti munka megjelenésének körülményeit és történetét ismerteti.

Az *„Adalékok gazdasági fejlődésünk jellemzéséhez"* c. gyűjtemény Lenin munkáján kívül közölte G. V. Plehanov „A pesszimizmus mint a gazdasági valóság visszatükröződése" és „Néhány szó ellenfeleinkhez (Adalékok a civilizáció történetéhez az orosz irodalomban)", P. Sztruve „Kritikusaimhoz" c. írásait és más műveket. A gyűjtemény, amelyet legális nyomdában nyomtak, 2000 példányban jelent meg 1895 áprilisában; a cári kormány betiltotta terjesztését és egy teljes évi zárolás után

elkoboztatta és elégettette. Mindössze körülbelül 100 példányt sikerült megmenteni; ezeket titokban terjesztették a szociáldemokraták körében Pétervárott és más városokban. — 25

[31] E. Bernstein „A szocializmus előfeltételei és a szociáldemokrácia feladatai" c. könyve 1901-ben jelent meg orosz nyelven különböző címekkel: 1) „Исторический материализм" („Történelmi materializmus"). L. Kancel fordítása. Szentpétervár, „Znanyije"; 2) „Социальные проблемы" („Társadalmi problémák"). P. Sz. Kogan fordítása, Moszkva; 3) „Проблемы социализма и задачи социал-демократии" („A szocializmus problémái és a szociáldemokrácia feladatai"). K. J. Butkovszkij fordítása. Moszkva, Jefimov kiadása. — 27

[32] Az „Iszkra" szerkesztősége „A zubatovizmusról" írt levélből értesült arról, hogy Zubatov Bernstein és Prokopovics műveit ajánlotta olvasásra a munkásoknak; ezt a levelet Martov „Még egyszer napjaink politikai romlottságáról" c. cikkében felhasználta („Iszkra", 1901. november, 10. szám). — 27

[33] *Az „Oroszországi szociáldemokraták tiltakozásá"-t* Lenin 1899 augusztusában írta, miután A. I. Uljanova-Jelizarovától Pétervárról megkapta „A fiatalok credója" c. dokumentumot (lásd Lenin Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 151—163. old.). Az oroszországi bernsteinisták „Credó"-ja elleni „Tiltakozás" tervezetét megvitatták 17 száműzött szociáldemokratának azon a gyűlésén, amelyet a minuszinszki körzet Jermakovszkoje falujában tartottak (itt töltötték száműzetésüket A. A. Vanyejev, P. N. Lepesinszkij, M. A. Szilvin és mások). Az „ökonomisták" „Credó"-ja ellen fellépett még az Orlovban (Vjatka kormányzóság) élő 17 szociáldemokrata száműzött (V. V. Vorovszkij, N. E. Bauman, A. N. Potreszov és mások). — 29

[34] „*Biloje*" („Múlt") — történelmi folyóirat, amely főként a narodnyikság és a korábbi társadalmi mozgalmak történetével foglalkozott; V. L. Burcev alapította. 1900—1904 folyamán Londonban adták ki; 1906—1907-ben Pétervárott jelent meg V. J. Bogucsarszkij és P. J. Scsegoljev szerkesztésében Burcev

közreműködésével. 1907-ben a kormány betiltotta a „Biloje" kiadását, s a 11. és 12. szám helyett az „Országunk" c. történelmi gyűjtemény jelent meg. 1908-ban a „Biloje" helyett a „Minuvsije Godi" c. folyóiratot, 1909-ben pedig „A múlt" c. történelmi gyűjteményt adták ki. 1908-ban Burcev Párizsban ismét megindította a „Bilojé"-t, amely 1912-ig jelent meg. Oroszországban 1917-től 1926-ig jelent meg újból a „Biloje", amelynek szerkesztője a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után P. J. Scsegoljev volt. — 29

[35] A „*Vademecum a »Rabocseje Gyelo« szerkesztőségének. A »Munka Felszabadítása« csoport által kiadott cikkgyűjtemény G. Plehanov előszavával*" (Genf 1900. február) az OSZDMP sorain belüli opportunizmus és főleg az „Orosz Szociáldemokraták Külföldi Szövetségé"-nek és folyóiratának, a „Rabocseje Gyeló"-nak „ökonomizmusa" ellen irányult. — 29

[36] „*Profession de foi*" (hitvallás, program) — röplap, amely az OSZDMP Kievi Bizottságának opportunista nézeteit ismertette; 1899 végén készült. A röplap tartalma sok tekintetben azonos volt az „ökonomisták" ismert „Credó"-jával. Ezt az írást Lenin „A »Profession de foi«-val kapcsolatban" c. cikkében bírálta (Lenin Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 290—299. old.), amelyet kézzel és gépen írott másolatokban terjesztettek. — 29

[7] *Az „Orosz Szociáldemokraták Szövetségé"-nek III. kongresszusa* 1901 szeptember második felében ülésezett Zürichben; határozatai arról tanúskodtak, hogy az opportunizmus végérvényesen győzedelmeskedett a Szövetségben. A kongresszuson nyíltan opportunista jellegű módosító javaslatokat és kiegészítéseket fogadtak el az orosz szociáldemokraták külföldi szervezeteinek elvi megállapodás- és egyezménytervezeteihez, amelyeket az 1901. júniusi genfi konferencián dolgoztak ki. Az opportunizmus előretörése eleve kudarcra ítélte az OSZDMP külföldi szervezeteinek „egyesülési" kongresszusát, amely néhány nappal a Szövetség III. kongresszusa után ült össze. A kongresszuson egyszersmind jóváhagyták az „Utasítások a »Rabocseje

Gyelo« szerkesztőségének" c. okmányt; ez a dokumentum gyakorlatilag ösztönözte a revizionistákat, mert hallgatott a nemzetközi és az orosz szociáldemokrácia soraiban a forradalmi és az opportunista tendencia között folyó harcról, a revizionizmus bírálatának, a marxizmus forradalmi lényege kifejtésének szükségességéről. — 35

[38] Marx—Engels: Válogatott művek. II. köt. Budapest 1963. 7. old. — 36

[39] L. Tolsztoj „A balga" c. elbeszéléséből (Mándy Stefánia ford.). — 36

[40] *Gothai program* — a Németországi Szocialista Munkáspárt programja, amelyet 1875-ben a gothai kongresszuson fogadtak el, amikor egyesült az addig külön működő két német szocialista párt: az eisenachiak (akiket Bebel és Liebknecht vezetett, s akik Marx és Engels eszmei befolyása alatt voltak) és a lassalleánusok. A program eklektikus és opportunista volt, mivel az eisenachiak a legfontosabb kérdésekben engedményeket tettek a lassalleánusoknak és elfogadták a lassalleánus megfogalmazásokat. Marx és Engels megsemmisítő bírálatnak vetette alá a gothai program tervezetét, s azt tartotta róla, hogy az még az 1869-es eisenachi programhoz képest is jelentős lépés hátrafelé. (Lásd Marx—Engels: Válogatott művek. II. köt. Budapest 1963. 5—28. old.) — 36

[41] P. B. Akszelrodnak „Az orosz szociáldemokraták mai feladatainak és taktikájának kérdéséhez" (Genf 1898) c. brosúrájáról van szó. — 37

[42] Lenin a saját fordításában idéz egy részletet Engelsnek „A német parasztháború" elé írt előszavából. (Lásd Marx—Engels: Válogatott művek. I. köt. Budapest 1963. 639—641. old.) — 41

[43] Az *„1896. évi nevezetes pétervári ipari háborúról"* beszélve Lenin a pétervári textilmunkások 1896. május—júniusi tömegsztrájkjára utal. A sztrájk oka az volt, hogy a gyárosok nem voltak

hajlandók kifizetni a munkásoknak a teljes munkabért a II. Miklós koronázása alkalmából tartott munkaszüneti napokért. A sztrájk az Oroszországi (kalinkinói) Pamutfonó Manufaktúrából indult el és hamarosan átterjedt az összes pétervári pamutfonó és szövőgyárakra, később pedig a nagy gépgyárakra és más vállalatokra. A pétervári proletariátus első ízben lépett harcba ilyen széles arcvonalon a kizsákmányolók ellen. Több mint 30 000 munkás sztrájkolt. A sztrájk a pétervári „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" szervezet vezetésével folyt le. A Szövetség röplapokat adott ki, amelyek arra hívták fel a munkásokat, hogy egységesen és állhatatosan védelmezzék jogaikat. Kinyomtatta és terjesztette a munkások fő követeléseit („Mit követelnek a pétervári pamutfonodák munkásai?"): a munkanapnak tíz és fél órára való csökkentését, a bértarifa emelését, a munkabér időben való kifizetését stb. A pétervári sztrájkok elősegítették az oroszországi sztrájkmozgalom fejlődését, és arra kényszerítették a cári kormányt, hogy meggyorsítsa a gyári törvények felülvizsgálatát és 1897. június 2-án (14-én) kiadja a munkanap tizenegy és fél órára való csökkentéséről szóló törvényt. Ezek a sztrájkok — írta később Lenin — „megnyitották az ezt követőleg szüntelenül mind feljebb lendülő munkásmozgalom korszakát" (Lenin Művei. 13. köt. Budapest 1954. 87. old.). — 44

44 „*Az agitációról*" *c. brosúrát* A. Kremer (később a Bund egyik szervezője) írta 1894-ben Vilnában, és J. O. Martov szerkesztette; eleinte kézzel írt másolatokként és sokszorosított formában terjesztették, 1897 végén pedig P. B. Akszelrod elő- és utószavával nyomtatásban is megjelent Genfben. A brosúra általánosította a szociáldemokraták Vilnában végzett munkájának tapasztalatait, s nagy hatást gyakorolt az orosz szociáldemokratákra, mivel felhívta őket, hogy a körökben folytatott csekély hatósugarú propagandáról térjenek át a tömegagitációra, a munkások mindennapi szükségletei és követelései alapján agitáljanak. De a brosúra az általános demokratikus követelések talaján folytatott politikai agitáció rovására túlbecsülte a tisztán gazdasági harc szerepét és jelentőségét, s ennyiben a későbbi „ökonomizmus" csírája volt. A „vilnai ökonomizmus" egyol-

dalúságáról írt P. B. Akszelrod is a brosúra genfi kiadásának előszavában; Plehanov pedig „Még egyszer szocializmus és politikai harc" („Zarja", 1901. április, 1. sz.) c. cikkében kritikailag elemezte „Az agitációról" c. brosúrát. — 46

[15] A „*Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására*" szervezet, amelyet 1895 őszén Lenin alakított meg, körülbelül 20 pétervári marxista munkáskört egyesített. A „Harci Szövetség" egész tevékenysége a centralizmus és a szigorú fegyelem alapelveire épült. Élén a Központi Csoport állt, amelynek tagjai a következők voltak: Lenin, A. A. Vanyejev, P. K. Zaporozsec, G. M. Krzsizsanovszkij, N. K. Krupszkaja, J. O. Martov, M. A. Szilvin, V. V. Sztarkov és mások. A közvetlen vezetést Lenin irányításával a csoport öt tagja tartotta kezében. A szervezet kerületi csoportokra tagolódott. Az öntudatos munkások (I. V. Babuskin, V. A. Selgunov és mások) kapcsolatokat létesítettek a csoportok és a gyárak között. Az üzemekben szervezők tevékenykedtek, információt gyűjtöttek és irodalmat terjesztettek; a nagyüzemekben munkáskörök alakultak.

A „Harci Szövetség" Oroszországban először kezdte megvalósítani a szocializmus egyesítését a munkásmozgalommal, az áttérést a körökben kifejtett marxista propagandáról a proletariátus nagy tömegei közötti agitációra. A Szövetség úgy irányította a munkásmozgalmat, hogy összekapcsolta a munkásoknak a gazdasági követeléseikért folytatott harcát a cárizmus ellen vívott politikai harccal. 1895 novemberében a „Harci Szövetség" sztrájkot szervezett a Thornton-posztógyárban. 1896 nyarán a Szövetség vezetésével zajlott le a pétervári textilmunkások híres sztrájkja, amelyben több mint harmincezren vettek részt. A Szövetség röplapokat és brosúrákat adott ki a munkások számára. A kiadványok szerkesztője Lenin volt, az ő irányításával készítették elő a „Rabocseje Gyelo" c. politikai munkáslap kiadását. Kezdeményezésére a munkáskörök „Harci Szövetségek"-ben egyesültek Moszkvában, Kievben, Jekatyerinoszlavban és Oroszország más városaiban és területein.

1895 decemberében a cári kormány súlyos csapást mért a „Harci Szövetség"-re: 1895. december 8-ról 9-re (20-ról 21-re)

virradó éjszaka letartóztatták a Szövetség vezetőinek jelentős részét, Lenint is; elkobozták a „Rabocseje Gyelo" szedésre előkészített első számát.

Néhány nappal a letartóztatások után az első gyűlésen a csoport határozatot hozott arról, hogy a pétervári szociáldemokraták szervezete a „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" nevet fogja viselni. A Szövetség szabadon maradt tagjai Leninnek és a csoport más tagjainak letartóztatására reagálva 1895. december 15-én (27-én) kibocsátottak egy munkások által írt politikai röplapot.

Lenin a börtönből továbbra is irányította, tanácsaival segítette a Szövetséget, titkosírással írt leveleket és brosúrákat juttatott ki, itt írta meg „A sztrájkokról" c. brosúrát (mindeddig nem került elő) és „A Szociáldemokrata Párt programjának tervezete és magyarázata" c. művét (lásd Lenin Összes Művei. 2. köt. Budapest 1963. 79—106. old.).

A pétervári „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" jelentősége abban állt, hogy — mint Lenin mondotta — csírája volt egy olyan forradalmi pártnak, amely a munkásmozgalomra támaszkodik, s vezeti a proletariátus osztályharcát.

A Szövetségnek azok a régi tagjai, akik elkerülték a letartóztatást, részt vettek az OSZDMP I. kongresszusának előkészítésében és munkájában, a kongresszus által kiadott „Kiáltvány" kidolgozásában. A „Harci Szövetség" szibériai száműzetésben levő alapítóinak, elsősorban Leninnek hosszas távolléte azonban megkönnyítette, hogy a „fiatalok", az „ökonomisták" érvényesítsék opportunista politikájukat. Az „ökonomisták" a „Rabocsaja Miszl" c. lap segítségével 1897-től a trade-unionizmus, a bernsteinizmus eszméit plántálták át orosz talajba. 1898 második felétől a Szövetség vezetését átvették a legnyíltabb „ökonomisták" — a „Rabocsaja Miszl" követői. — 47

[46] „Az orosz munkásokhoz" c. vezércikk, amelyet Lenin a „Rabocseje Gyelo" számára írt, mind a mai napig nem került meg.

„*Russzkaja Sztarina*" („Orosz Előidők") — történelmi folyóirat, amelyet M. I. Szemevszkij alapított; 1870-től 1918-ig

havonta jelent meg Pétervárott. A „Russzkaja Sztarina" sok memoárt, naplót, feljegyzést, levelet közölt oroszországi államférfiak, vezető kulturális személyiségek tollából, s különféle dokumentumokat jelentetett meg hasábjain. — 47

[47] A jaroszlavli Nagy Manufaktúra 1895. április 27-i (május 9-i) sztrájkjának megtorlásáról van szó. A sztrájk oka az volt, hogy az igazgatóság új bértételeket vezetett be, ami csökkentette a munkások keresetét; a sztrájkolók száma meghaladta a négyezret. A sztrájk elfojtására kirendelték a fanagorijszki ezred 10 századát; a katonák fegyvert használtak; 1 munkás meghalt, 14 megsebesült. Az ezredparancsnoknak a sztrájk letöréséről tett jelentésére II. Miklós a következőt írta: „Köszönet a fanagorijszki legényeknek a gyári zavargások idején tanúsított határozott és kemény magatartásukért."

A jaroszlavli sztrájkról szóló cikk, amelyet Lenin 1895-ben írt, mindeddig nem került meg. — 47

[48] „*Sz.-Petyerburgszkij Rabocsij Lisztok*" („Szentpétervári Munkás Kisújság") — a pétervári „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" szervezet lapja. Két száma jelent meg: az 1. sz. 1897. februárban (januári kelettel), ezt Oroszországban sokszorosították 300—400 példányban, és a 2. szám, amely 1897. szeptemberben Genfben, nyomtatásban jelent meg.

Az újság a munkásosztály gazdasági harcának átfogó politikai követelésekkel való egyesítését követelte, hangsúlyozta a munkáspárt megteremtésének szükségességét. — 48

[49] „Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt kiáltványá"-ról van szó, amelyet az OSZDMP I. kongresszusa adott ki.

Az OSZDMP első kongresszusát 1898. március 1—3-án (13—15-én) Minszkben, illegálisan tartották. A kongresszus összehívásának szükségességét Lenin vetette fel 1896-ban pétervári börtönbüntetése idején. A pétervári „Harci Szövetség" vezetőinek és köztük Leninnek letartóztatása és száműzetése, s a Szövetség opportunista szárnyának ezt követő megerősödése gyakorlatilag lehetetlenné tette a kongresszus összehívását.

A kongresszus előkészítését a letartóztatások után is épségben maradt és jó konspiratív apparátussal rendelkező kievi szociáldemokrata szervezet (a kongresszust megelőző 1897. márciusi konferencián szerveződött külön csoporttá) irányította. A kongresszust a szociáldemokrácia erősödő opportunista irányzata, az „ökonomizmus" elleni harc közepette hívták össze.

A kongresszus munkájában 6 szervezet 9 küldötte vett részt (egy-egy küldött a pétervári, a moszkvai, a kievi és a jekatyerinoszlavi „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" szervezet, kettő a kievi „Rabocsaja Gazeta" csoport és három a Bund részéről).

A kongresszus határozatot hozott a „Harci Szövetség" és a Bund helyi szervezeteinek egységes „Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt"-tá való egyesüléséről. A nemzeti kérdést illetően a kongresszus elismerte minden nemzet önrendelkezési jogát. A Központi Bizottságba megválasztották a pétervári „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" képviselőjét (Sz. I. Radcsenko), a kievi „Rabocsaja Gazeta" képviselőjét (B. L. Eidelman) és a Bund képviselőjét (A. A. Kremer). A „Rabocsaja Gazetá"-t a párt hivatalos lapjának nyilvánították. A kongresszus résztvevői üdvözölték G. V. Plehanovot.

Az OSZDMP „Kiáltvány"-a, amelyet a Központi Bizottság a kongresszus nevében adott ki nem sokkal a kongresszus befejezése után, elsőrendű fontosságot tulajdonított a politikai szabadságért vívott harcnak, hangsúlyozta az abszolutizmus elleni harc feladatát, melyet összekapcsolt a kapitalizmus és a burzsoázia elleni későbbi harccal. Az „Orosz Szociáldemokraták Külföldi Szövetségé"-t a párt külföldi képviselőjének nyilvánították.

A kongresszus kimondta az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt megalakulását, de nem alapította meg az egységes pártot. A Központi Bizottságot nem sokkal a kongresszus után letartóztatták. A kongresszus nem dolgozott ki programot, politikai vonala nem volt elég következetesen marxista az orosz proletariátus történelmi feladatainak meghatározásában. Mindamellett az OSZDMP I. kongresszusa előrehaladást jelentett,

mert a forradalmi szociáldemokrácia köré tömörítette a politikai életre ébredt proletariátust. — 48

[50] Az „öregek" — a pétervári „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" alapítói (Lenin, A. A. Vanyejev, G. M. Krzsizsanovszkij, J. O. Martov és mások) — és a „fiatalok" összejöveteleiről van szó. Az összejöveteleket Sz. I. Radcsenko és J. O. Martov lakásán tartották Pétervárott 1897. február 14. és 17. (február 26. és március 1.) között, amikor az „öregeket" szibériai száműzetésük előtt kiengedték a börtönből. A megbeszéléseken szervezeti és taktikai kérdésekben komoly nézeteltérések kerültek napfényre. A. A. Jakubova, aki 1893—1895-ben az „öregek" csoportjának tagja volt, a születőfélben levő „ökonomizmus" álláspontját védelmezte; ugyanakkor a „Harci Szövetség" egyik „fiatal" tagja, B. I. Gorev (Goldman) Lenint, az „öregeket" támogatta. Erről írt Lenin a „Levél a szerkesztőséghez" címmel közölt anyaghoz fűzött megjegyzésében. A „Levél", amelyet Petyerburzsec (K. M. Tahtarev) írt, az „Iszkra" 1903. május 15-i, 40. számában jelent meg. Lenin ezt írja megjegyzésében: „...Az én felosztásom azért pontatlan, mert a »fiatal«, mint kiderült, akkor (a vitában) az »öregeket« védte, egy »öreg« pedig a »fiatalokat«." — 50

[51] „*Lisztok »Rabotnyika«*" („A »Rabotnyik« Kisújságja") — az „Orosz Szociáldemokraták Külföldi Szövetségé"-nek nem időszaki kiadványa; Genfben jelent meg 1896-tól 1898-ig. Összesen tíz számát adták ki; első nyolc száma a „Munka Felszabadítása" csoport szerkesztésében jelent meg. Mivel a Szövetség tagjainak többsége az „ökonomizmus" felé fordult, a „Munka Felszabadítása" csoport megtagadta a Szövetség kiadványainak szerkesztését, s a „Lisztok" 9—10. száma (1898. november) az „ökonomisták" szerkesztésében látott napvilágot. — 50

[52] „*V. I—n cikke*" — V. Ivansin cikke. — 52

[53] *Az Osztrák Szociáldemokrata Párt* 1901. november 2—6-i *bécsi kongresszusán* új pártprogramot fogadtak el a régi, hainfeldi program (1888) helyett. Az új programtervezet, amelyet az

1899-es brünni kongresszus megbízásából egy különbizottság készített elő (V. Adler és mások), komoly engedményeket tett a bernsteinizmusnak, amit többen bíráltak; így K. Kautsky „Az Osztrák Szociáldemokrata Párt programjának revíziója" c. cikkében, amely a „Neue Zeit" 3. számában (1901—1902) jelent meg, állást foglalt a hainfeldi program elvi részének megtartása mellett, mert az — mint írta — teljesebben és helyesebben fejezi ki a történelmi folyamat általános menetének és a munkásosztály feladatainak szociáldemokrata értelmezését. — 57

[54] Lenin a következő művekre utal: Sz. N. Prokopovics „Munkásmozgalom Nyugaton. Kritikai tanulmány. I. köt. Németország. Belgium". Szentpétervár 1899.; P. B. Sztruve „A társadalmi fejlődés marxi elmélete", valamint P. B. Sztruvének E. Bernstein „A szocializmus előfeltételei és a szociáldemokrácia feladatai" és K. Kautsky „Bernstein és a szociáldemokrata program" c. könyvéről írt recenzióira, amelyek az „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik" (XIV. köt. Berlin 1899) c. folyóiratban jelentek meg.

Prokopovics reformista szellemű könyvére az anyag felületes tanulmányozása, a tudományos szocializmusnak és a forradalmi szociáldemokrácia tevékenységének ellenséges szemlélete jellemző; Propokovics azt akarta bebizonyítani, hogy a németországi és a belgiumi munkásmozgalomban nincsenek meg a szociáldemokrácia forradalmi harcának és forradalmi politikájának feltételei. Sztruve cikkeiben megpróbálta bernsteinista álláspontról cáfolni a marxizmus általános elméletét és filozófiai kiinduló tételeit, s tagadta a társadalmi forradalom és a proletárdiktatúra elkerülhetetlenségét és szükségességét. — 61

[55] *A Hirsch—Duncker-féle szakszervezetek* — németországi reformista szakszervezetek, amelyeket M. Hirsch és F. Duncker, a a burzsoá progresszista párt politikusai alapítottak. A Hirsch—Duncker-féle szakszervezetek szervezői a munka és a tőke érdekeinek „harmóniáját" hirdették, megengedhetőnek tartották, hogy a szakszervezetekbe ne csak munkásokat, hanem tőkéseket is felvegyenek, tagadták a sztrájkharc célszerűségét. Azt

állították, hogy a munkásokat a burzsoá állam törvényhozása révén, a szakszervezetek segítségével a tőkésállam keretein belül meg lehet szabadítani a tőkés elnyomástól. A szakszervezetek fő feladatát a munkások és a vállalkozók közötti közvetítésben s anyagi eszközök felhalmozásában látták. A sztrájkokkal való szembenállásuk sztrájktörő szervezetekké változtatta a Hirsch—Duncker-féle szakszervezeteket; tevékenységük főként a segélypénztárak és a kulturális művelődési szervezetek kereteire korlátozódott. A Hirsch—Duncker-féle szakszervezetek, amelyek 1933 májusáig működtek, a burzsoázia minden erőfeszítése és a kormányszervek támogatása ellenére sohasem jelentettek komoly erőt a német munkásmozgalomban. 1933-ban a Hirsch—Duncker-féle szakszervezetek opportunista vezetői beléptek a fasiszta „munkafrontba". — 61

[56] „*A Munkásosztály Önfelszabadításának Csoportja*" — az „ökonomisták" egy kis csoportja, amely Pétervárott alakult meg 1898 őszén, de csak néhány hónapig működött. A csoport kiadott egy felhívást, amelyben kifejtette céljait (ez 1899. márciusi keltezéssel a „Nakanunye" c. folyóirat 1899. júliusi számában jelent meg); közzétett továbbá egy szervezeti szabályzatot és néhány kiáltványt a munkásokhoz. — 64

[57] „*Nakanunye*" („Előeste") — „társadalmi-forradalmi szemle", narodnyik irányzatú havi folyóirat; Londonban adták ki orosz nyelven 1899. januártól 1902. februárig J. A. Szerebrjakov szerkesztésében; összesen 37 száma jelent meg; a folyóirat körül, amely általános demokratikus nézeteket hirdetett, különféle kispolgári pártok és áramlatok képviselői csoportosultak; a „Nakanunye" szemben állt általában a marxizmussal, s különösen az orosz forradalmi szociáldemokráciával. — 64

[58] A „Munka Felszabadítása" csoport és a „Rabocseje Gyelo" szerkesztősége között a polémia akkor indult meg, amikor a „Rabocseje Gyelo" 1899. április 1-i számában megjelent a recenzió Leninnek „Az orosz szociáldemokraták feladatai" c. brosúrájáról (Genf 1898). A „Rabocseje Gyelo" szerkesztősége, amely tagadta az „Orosz Szociáldemokraták Külföldi Szövet-

ségé"-nek opportunista jellegét és az „ökonomistáknak" az oroszországi szociáldemokrata szervezetekre gyakorolt fokozódó befolyását, azt állította ebben a recenzióban, hogy „*a brosúra kifejtett lényege teljesen egybevág a »Rabocseje Gyelo« szerkesztőségi programjával*", s hogy a szerkesztőségnek fogalma sincs, „milyen »fiatal elvtársakról« ír Akszelrod" a brosúra előszavában.

A „Levél a »Rabocseje Gyelo« szerkesztőségének" c. írásban (1899. augusztus) P. B. Akszelrod bebizonyította, hogy a „Rabocseje Gyelo" hasztalan próbálja a forradalmi szociáldemokráciának „Az orosz szociáldemokraták feladatai"-ban kifejtett álláspontját azonosítani az orosz és a külföldi „ökonomisták" álláspontjával. A „Munka Felszabadítása" csoport 1900 februárjában kiadta a „Vademecum a »Rabocseje Gyelo« szerkesztőségének" c. gyűjteményt G. V. Plehanov előszavával. A „Vademecum" kiadására a „Rabocseje Gyelo" szerkesztőségének az „Oroszországi szociáldemokraták tiltakozásá"-hoz (amely az „ökonomisták" „Credó"-ja ellen irányult) írt utószava szolgáltatott okot; a „Tiltakozás", amelyet Lenin a szibériai száműzetésben írt, a „Rabocseje Gyelo" 4—5. (1899. decemberi) számában jelent meg (lásd Lenin Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 151—163. old.). A „Rabocseje Gyelo" szerkesztősége azt állította ebben az utószóban, hogy a „Credo" „nem több, mint egyes, elszigetelt személyek véleménye", s hogy állítólag „az orosz munkásmozgalom valódi menete nem szolgáltat komoly okot" arra az aggodalomra, hogy az orosz szociáldemokrácia esetleg a tisztán gazdasági harc irányában fog fejlődni. Plehanov a „Vademecum"-ban közölte Sz. N. Prokopovicsnak Akszelrod „Az orosz szociáldemokraták mai feladatainak és taktikájának kérdéséhez" c. brosúrájához írt, kéziratban elterjedt „Válasz"-át, valamint J. D. Kuszkova és Grisin (T. M. Kopelzon) néhány politikai tartalmú „magánlevelét", s megcáfolta a „Rabocseje Gyelo" szerkesztőségének előbb említett állításait, kimutatta, hogy az „Orosz Szociáldemokraták Szövetsége" és a „Rabocseje Gyelo" köré csoportosult orosz szociáldemokrata emigránsok között ténylegesen uralkodnak az opportunista elemek és az „ökonomizmus" eszméi.

„A »Rabocseje Gyelo« szerkesztőségének válasza" P. Akszelrod „Levelére" és G. Plehanov „Vademecum"-ára, amelyet B. Kricsevszkij írt 1900. február—márciusban, napnál is világosabban feltárta a „rabocsejegyelósok" opportunizmusát. A „Rabocseje Gyelo" elleni polémia a továbbiakban az „Iszkra" és a „Zarja" hasábjain folyt. — 65

[59] A „*Szialdemokrat*" c. lapról van szó, amely a Németországi Szociáldemokrata Párt központi lapja volt a szocialistaellenes kivételes törvény idején; 1879. szeptember 28-tól 1888. szeptember 22-ig Zürichben adták ki, 1888. október 1-től 1890. szeptember 27-ig pedig Londonban. A lapot 1879—1880-ban G. Vollmar szerkesztette, 1881 januárjától Bernstein, akire azokban az években Engels nagy hatással volt. Engels eszmei befolyása biztosította a „Sozialdemokrat" marxista irányvonalát. A németországi munkástömegek hamar legyőzték azt a zűrzavart, amelyet a kivételes törvény bevezetése eleinte keltett soraikban, s harcos szellemük igen sokat jelentett a lap tevékenysége szempontjából: a „Sozialdemokrat", egyes hibái ellenére, következetesen védelmezte a forradalmi taktikát és kiemelkedő szerepet játszott a német szociáldemokrácia erőinek tömörítésében és megszervezésében. A szocialistaellenes kivételes törvény hatálytalanítása után a „Sozialdemokrat" megszűnt, a párt központi lapja ismét a „Vorwärts" lett. — 72

[60] „A mai orosz szocialista himnuszá"-ról van szó. Ez a szatirikus „himnusz" „Narcisz Tuporilov" aláírással jelent meg a „Zarja" 1901. április havi, 1. számában. A „himnusz" kigúnyolta az „ökonomistákat", akik az ösztönös mozgalomhoz alkalmazkodtak. A verset J. O. Martov írta. — 75

[61] „*Litvániai, Lengyelországi és Oroszországi Általános Zsidó Munkásszövetség*" *(Bund)* — 1897-ben szervezték meg a zsidó szociáldemokrata csoportok vilnai alakuló kongresszusán; főleg Oroszország nyugati területein élő zsidó kisiparosok félproletár elemeit egyesítette. Az OSZDMP I. kongresszusán (1898) a Bund „autonóm szervezetként lép be a pártba, de csak azokban a kérdésekben járhat el önállóan, amelyek speciálisan a zsidó

proletariátust érintik" („Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai". I. rész. Budapest 1954. 12. old.).

A Bund a nacionalizmus és a szeparatizmus hordozója volt az oroszországi munkásmozgalomban, s a szociáldemokrata mozgalom lényeges kérdéseiben opportunista álláspontra helyezkedett. 1901 áprilisában a Bund IV. kongresszusa az OSZDMP I. kongresszusa által megállapított szervezeti kapcsolatok hatálytalanítása mellett foglalt állást, és határozatot fogadott el az autonómiának föderációval való felváltásáról; „A politikai harc eszközeiről" e. határozatában a Bund IV. kongresszusa leszögezte, hogy „a nagy tömegeknek a mozgalomba való bevonására a gazdasági harc a legalkalmasabb eszköz".

Az OSZDMP II. kongresszusán — miután a kongresszus elvetette a Bundnak azt a követelését, hogy a zsidó proletariátus egyedüli képviselőjének ismerjék el — a Bund kilépett a pártból. 1906-ban a IV. (egyesülési) kongresszus határozata alapján a Bund visszalépett az OSZDMP-be.

Az OSZDMP-ben a bundisták állandóan támogatták a párt opportunista szárnyát (az „ökonomistákat", a mensevikeket és a likvidátorokat), harcoltak a bolsevikok és a bolsevizmus ellen. A bolsevikoknak a nemzetek önrendelkezési jogára vonatkozó programkövetelésével a Bund a kulturális nemzeti autonómia követelését állította szembe. A sztolipini reakció éveiben a Bund likvidátor álláspontot foglalt el, tevékenyen részt vett a pártellenes augusztusi blokk létrehozásában. Az 1914—1918-as első világháború idején a bundisták szociálsovinisták voltak. 1917-ben a Bund az ellenforradalmi ideiglenes kormányt támogatta, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ellenségeinek oldalán harcolt. A külföldi katonai intervenció és a polgárháború éveiben a Bund vezetősége az ellenforradalmi erőkkel szövetkezett. Ugyanekkor egyszerű tagjainak egy része a szovjethatalommal való együttműködés mellett tört lándzsát. 1921 márciusában a Bund bejelentette megszűnését, és tagjainak egy része egyénileg belépett az OK(b)P-be. — 88

[62] „*Szvoboda*" („Szabadság") — a „forradalmi szocialista" „Szvoboda" csoport (alapította J. O. Zelenszkij (Nagyezsgyin) 1901

májusában) Svájcban megjelent folyóirata; mindössze két számát adták ki: 1901-ben az 1. számot és 1902-ben a 2. számot. Lenin a „Szvoboda" csoportot azokhoz a talajtalan csoportokhoz sorolta, amelyeknek *„nem voltak* sem megalapozott, komoly eszméik, *nem volt* sem programjuk, sem taktikájuk, sem szervezetük, és *nem voltak* gyökereik sem a tömegek körében" (Lenin Művei. 20. köt. Budapest 1955. 366. old.). Kiadványaiban (a „Szvobodá"-n kívül a csoport kiadta „A forradalom előestéje. Az elméleti és taktikai kérdések nem időszaki szemléje" 1. számát, az „Otkliki" c. lap 1. számát, „A forradalmiság újjászületése Oroszországban" c. program-brosúráját stb.) a „Szvoboda" csoport a terrorizmus és az „ökonomizmus" eszméit hirdette. A pétervári „ökonomistákkal" szövetségben fellépett az „Iszkra" és az OSZDMP Pétervári Bizottsága ellen. A csoport 1903-ban megszűnt.

A csoportot és kiadványait Lenin „A »Szvoboda« című folyóiratról" (Lenin Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 329—330. old.) és „A »Szvoboda« csoportról" (Lenin Összes Művei. 7. köt. Budapest 1965. 62—63. old.) c. cikkeiben jellemezte. — 109

[63] A diákok és munkások forradalmi tömegmegmozdulásairól: politikai tüntetéseiről, gyűléseiről, sztrájkjairól van szó, amelyek 1901. február—márciusban zajlottak le Pétervárott, Moszkvában, Kievben, Harkovban, Kazanyban, Tomszkban és más oroszországi városokban.

Az 1900—1901-es tanévben a diákmozgalom, amely egyetemi követelések talaján bontakozott ki, az önkényuralom reakciós politikája elleni forradalmi politikai megmozdulások jellegét öltötte, támogatásra talált a haladó munkások körében, az orosz társadalom valamennyi rétegében. Az 1901. február—márciusi tüntetések és sztrájkok közvetlen indítéka az volt, hogy diákgyűlésen való részvétel miatt katonának adták a kievi egyetem 183 diákját (lásd Lenin „Katonának adtak 183 diákot" c. cikkét — Lenin Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 364—369. old.). A kormány rávetette magát a forradalmi megmozdulások résztvevőire: rendőrök és kozákok szétugrasztották a tüntetéseket, agyba-főbe verték résztvevőiket, diákok százait letartóztatták és kizárták a felsőfokú tanintézetekből;

a kormány különösen kegyetlenül számolt le az 1901. március 4-én (17-én) Pétervárott a Kazanyi Székesegyház előtti téren rendezett tüntetés résztvevőivel. Az 1901. február—márciusi események az oroszországi forradalmi mozgalom fellendüléséről tanúskodtak, óriási jelentőségű volt, hogy a munkások részt vettek a politikai jelszavak jegyében kibontakozott mozgalomban. — 114

[64] Marx és Engels Művei. 4. köt. Budapest 1959. 470. old. — 122

[65] Az „Iszkra" 1901. augusztus havi, 7. számában a „Munkásmozgalmi krónika és gyári levelek" c. rovatban megjelent egy pétervári szövőmunkás levele, amely a lenini „Iszkrá"-nak az öntudatos munkásokra gyakorolt óriási hatásáról tanúskodott:

„...Sok elvtársnak megmutattam az »Iszkrá«-t, és a lap valósággal rongyokra szakadt, pedig drága számunkra... — írta a szerző. — Itt a mi ügyünkről, az oroszok ügyéről van szó, amelyet nem lehet kopekekkel és órákkal mérni; amikor olvassuk, megértjük, hogy miért félnek a csendőrök és a rendőrök tőlünk, munkásoktól és azoktól az értelmiségiektől, akiket követünk. Valóban félelmetesek a cárra, a munkáltatókra és mindenkire nézve egyaránt, nemcsak a munkáltatók zsebére nézve... A munkásnép most könnyen lángra lobbanhat, már minden izzik a mélyben, csak szikra kell és kitör a tűzvész. Ó, milyen igaz, hogy a szikrából lobban ki a láng!... Azelőtt minden sztrájk egy-egy esemény volt, most azonban mindenki látja, hogy a sztrájk egymagában semmi, most a szabadságot kell kiharcolni, rohammal kell kiverekedni. Most apraja-nagyja mind olvasna, de az a baj, hogy nincsenek könyvek. Én a múlt vasárnap összehívtam tizenegy embert, és felolvastam a »Mivel kezdjük?«-öt. Egész éjfélig együtt voltunk. Mennyire igaz minden szava, mennyire gondol mindenre!... Szeretnék levelet írni az Önök »Iszkrá«-jának, hogy ne csak arra tanítson, hogyan kezdjük, hanem arra is, hogyan kell élni és hogyan kell meghalni." — 131

[66] P. B. Akszelrod: К вопросу о современных задачах и тактике русских социал-демократов (Az orosz szociáldemokraták mai

feladatainak és taktikájának kérdéséhez). Genf 1898. 16—17. old. — 134

[67] P. B. Sztruve „Az önkényuralom és a zemsztvo" c. cikkéről van szó, amely az „Iszkra" 1901. február és május havi, 2. és 4. számában jelent meg. Sztruve cikkét az „Iszkra" és Sz. J. Witte „Az önkényuralom és a zemsztvo" c. „bizalmas emlékiratát" Sztruve (R. N. Sz.) előszavával a „Zarja" azért közölhette, mert az „Iszkra" és a „Zarja" szerkesztősége 1901 januárjában megállapodást kötött a „demokratikus ellenzékkel" (Sztruvéval). Ez a megállapodás, amelyet P. B. Akszelrod és Vera Zaszulics hozott létre Plehanov közreműködésével (Lenin ellene szavazott), tiszavirág-életű volt: 1901 tavaszán nyilvánvalóvá vált, hogy a szociáldemokraták és a burzsoá demokraták további együttműködése teljesen lehetetlen, és a Sztruvéval való társulás megszűnt. — 135

[68] „*Rosszija*" („Oroszország") — mérsékelten liberális napilap; 1899—1902-ben jelent meg Pétervárott G. P. Szazonov szerkesztésében, A. V. Amfityeatrov és V. M. Dorosevics tárcaírók közreműködésével. Az újság nagyon elterjedt az orosz társadalom polgári köreiben. 1902 januárjában a kormány Amfityeatrov „Az Obmanov-család" c. tárcájának közlése miatt betiltotta a lapot. — 138

[69] Az itt említett írások Vera Zaszulics „Mai eseményekről" c. cikke és a diákzavargásokról szóló krónika, amely a „Társadalmi életünkből" c. rovatban jelent meg („Iszkra", 1901. április, 3. sz.), A. N. Potreszov „Értelmetlen ábrándok" c. cikke és a „Rendőrroham az irodalom ellen" c. cikk („Iszkra", 1901. június, 5. sz.). — 138

[70] Az „Incidens a jekatyerinoszlavi zemsztvóban" és a „Vjatkai »sztrájktörők«" c. cikkekről van szó. („Iszkra", 1901. augusztus és október, 7. és 9. sz.) — 138

[71] Utalás Szaltikov-Scsedrin „A mértékletesség és az akkurátusság világában" c. művére. — 140

[72] „*Sz.-Petyerburgszkije Vedomosztyi*" („Szentpétervári Közlöny") — Pétervárott adták ki 1728-ban mint az első orosz újság, az 1703-ban megjelent „Vedomosztyi" folytatását. A „Sz.-Petyerburgszkije Vedomosztyi"-t 1728-tól 1874-ig a Tudományos Akadémia, 1875-től a közoktatásügyi minisztérium adta ki. A lap 1917 végéig jelent meg. — 141

[73] „*Russzkije Vedomosztyi*" („Orosz Közlöny") — Moszkvában jelent meg 1863-tól, a mérsékelten liberális értelmiség nézeteit fejezte ki; a nyolcvanas-kilencvenes években a demokratikus írótábor több tagja (M. J. Szaltikov-Scsedrin, G. I. Uszpenszkij, V. G. Korolenko és mások) munkatársa volt a lapnak, hasábjain megjelentek a liberális narodnyikok művei. 1905-től a lap a burzsoá kadet párt jobbszárnyának sajtószerve lett. Lenin rámutatott arra, hogy a „Russzkije Vedomosztyi" sajátosan összekapcsolta „a *jobboldali* kadetizmust a narodnyik színezettel" (lásd Lenin Művei. 19. köt. Budapest 1955. 120. old.). 1918-ban a „Russzkije Vedomosztyi"-t a többi ellenforradalmi lappal együtt betiltották. — 141

[74] *Az osztályharc brentanói felfogása*, „brentanóizmus" — „polgári liberális tanítás, amely elismeri a proletariátusnak nem forradalmi »osztályharcát«" (Lenin Művei. 28. köt. Budapest 1952. 231. old.), s azt hirdeti, hogy a munkáskérdés a gyári törvényhozás és a munkásoknak szakszervezetekbe való tömörülése révén megoldható a kapitalizmus keretei között. Ez a tan L. Brentanónak a nevéhez fűződik, aki a burzsoá politikai gazdaságtan egyik iskolájának, a katedraszocializmusnak vezető képviselője volt. — 141

[75] *B—v* — B. V. Szavinkov — az eszer párt egyik vezetője. — 149

[76] A „*Munkások Csoportja a Tőke Elleni Harcra*" elnevezésű csoportot Pétervárott szervezte 1899 tavaszán V. A. Gutovszkij (később J. Majevszkij néven ismert mensevik); a csoport néhány munkásból és értelmiségiből állt, a pétervári munkásmozgalommal gyenge kapcsolata volt, s később, miután 1899 nyarán csaknem valamennyi tagját letartóztatták, megszűnt.

A csoport nézeteit tekintve közel állt az „ökonomizmushoz". A csoport „Programunk" címmel röplapot adott ki, ezt azonban a lebukások miatt nem tudták elterjeszteni. — 150

[77] *N. N.* — Sz. N. Prokopovics — az „ökonomisták" egyik aktív képviselője, később kadet. — 160

[78] Nyilvánvalóan Lenin és A. Sz. Martinov 1901-ben történt első találkozásáról van szó. Martinov a következőképpen írja le ezt a találkozást visszaemlékezéseiben: „Beszélgettünk Leninnel a párt programjáról, politikai feladatairól és politikai taktikájáról, s úgy látszott, semmiféle nézeteltérés nincs közöttünk. De a beszélgetés végén Lenin még egy kérdést tett fel: »No és mi a véleménye az én szervezeti tervemről?« Erre én rögtön felkaptam a fejem: »Ebben a pontban egyáltalán nem értek egyet önnel...« Vlagyimir Iljics hunyorítva elmosolyodott és így válaszolt: »Ön csak ebben a pontban nem ért velem egyet, pedig ez a dolog veleje, így hát nekünk nincs miről többet beszélni.« S elváltunk... hosszú évekre." (A. Martinov: Великий пролетарский вождь (A nagy proletár vezér). Moszkva 1924. 8—9. old.) — 162

[79] Gogol „Régimódi földesurak" c. elbeszélésének vegetáló életet élő földbirtokos házaspárja. — 168

[80] Lenin a pétervári szociáldemokraták („öregek") általa vezetett körére gondol; ebből a körből alakult 1895-ben a „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására". — 184

[81] *Zemlevolecok* — a forradalmi narodnyikok „Zemlja i Volja" („Föld és Szabadság") nevű szervezetének tagjai. A szervezet 1876 őszén alakult Pétervárott; eredetileg „Északi forradalmi-narodnyik csoport"-nak nevezték, 1878-tól ismeretes „Zemlja i Volja" néven. Tagjai voltak Mark és Olga Natanszon, G. V. Plehanov, O. V. Aptyekman, a Mihajlov házaspár, A. A. Kvjatkovszkij, M. R. Popov, Sz. M. Kravcsinszkij, D. A. Klemenc, A. D. Obolesev, Sz. L. Perovszkaja és a hetvenes évek más kiváló forradalmárai. A „Zemlja i Volja" nem mondott le

a szocializmusról mint végső célról, közvetlen céljaként pedig azt tűzte ki, hogy megvalósítsa *„a nép követeléseit és kívánságait*, ahogy azok az adott pillanatban felmerülnek", vagyis „a föld és a szabadság" követelését. „Magától értetődik — szögezi le programja —, hogy ez a formula csak *erőszakos fordulat útján* valósítható meg", amelynek előkészítése végett feladatként jelölte meg a „népi elégedetlenség" felszítását és az „állam erőinek dezorganizálását". A parasztok közti agitációra a zemlevolecok falusi „településeket" szerveztek, főként a Volga-mellék és a központi feketeföld-övezet földművelő kormányzóságaiban. Agitáltak a munkások és a tanulóifjúság körében is, támogatták a sztrájkmozgalmat. 1876. december 6-án (18-án) a zemlevolecok tüntetést szerveztek Pétervárott a Kazanyi Székesegyház előtti téren.

A hetvenes évek első felében működő narodnyik csoportoktól eltérően a zemlevolecok jól felépített szervezetet hoztak létre, amely a szigorú centralizáció és fegyelem elvein alapult. A szervezet „alapkörből", területi és speciális csoportokból állt (a parasztok és a munkások közti agitációra alakított, valamint „bomlasztó" stb. csoportokból). Az „alapkör" élén a „vezetőség" („bizottság") állt, amely ellenőrizte a csoportok tevékenységét, ellátta őket irodalommal, anyagi eszközökkel stb. A társaság 1876—1877 telén elfogadott szervezeti szabályzata kimondta, hogy a kisebbség köteles alávetni magát a többségnek, s minden egyes tag köteles a szervezet javára fordítani „erejét, anyagi eszközeit, kapcsolatait, rokonszenvét és ellenszenvét, sőt még saját életét is", a legnagyobb titoktartással kezelni a szervezet belső ügyeit stb. 1878—1879-ben a zemlevolecok kiadták a „Zemlja i Volja" c. folyóirat 5 számát.

A parasztok között folytatott szocialista agitáció kudarca és a kormány fokozódó terrorja hatására a zemlevolecok többsége 1879-ben hajlani kezdett arra a véleményre, hogy a programjuk megvalósításáért vívott harc fő módszere a politikai terror legyen. A régi taktika hívei (ezek vezetője G. V. Plehanov volt) és a terror hívei (A. I. Zseljabov és mások) közötti nézeteltérések a „Zemlja i Volja" voronyezsi kongresszusán (1879. június) szakadásra vezettek; a régi taktika hívei megalakították a „Csornij Peregyel" („Általános Földfelosztás"), az új taktika

hívei pedig a „Narodnaja Volja" („Népakarat") elnevezésű szervezetet (ez utóbbira vonatkozóan lásd a 10. jegyzetet).

A *csornoperegyelecek* (G. V. Plehanov, M. R. Popov, P. B. Akszelrod, L. G. Deutsch, J. V. Sztyefanovics, Vera Zaszulics, O. V. Aptyekman, V. N. Ignatov, később A. P. Bulanov és mások) programköveteléseikben lényegében a „Zemlja i Volja" platformját védelmezték. Oroszországban és külföldön, ahová 1880-ban Plehanov, Deutsch, Zaszulics, Sztyefanovics és mások emigráltak, kiadták a „Csornij Peregyel" c. folyóiratot és a „Zerno" c. lapot. Később a csornoperegyelecek egy része marxistává fejlődött (Plehanov, Akszelrod, Zaszulics, Deutsch és Ignatov 1883-ban megalakította az első orosz marxista szervezetet, a „Munka Felszabadítása" csoportot), a többiek 1881. március 1 után a narodovolecokhoz csatlakoztak. — 195

[82] J. Lazarev „Szakadás az orosz szociáldemokrata pártban" („Nakanunye", 1900. április és május, 15. és 16. sz.) és „Egy szakadás alkalmával" („Nakanunye", 1900. június, 17. és 18. sz.) c. cikkeiről van szó. — 203

[83] A *„Jelentés az orosz szociáldemokrata mozgalomról az 1900. évi párizsi nemzetközi szocialista kongresszusnak"* c. brosúráról van szó. Az Orosz Szociáldemokraták Szövetségének kiadása. Genf 1901. A jelentést a Szövetség megbízásából a „Rabocseje Gyelo" szerkesztősége állította össze. — 208

[84] Lenin R. M.-nek „A »Rabocsaja Miszl« különmellékleté"-ben megjelent (1899. szeptember) „Valóságunk" c. cikkében tett polemikus megjegyzésére utal, amelyet a III. fejezet b) pontjában idéz (lásd ebben a kötetben, 101. old.). — 215

[85] *„Juzsnij Rabocsij"* („Délvidéki Munkás") — szociáldemokrata lap, amelyet egy ugyanilyen nevű csoport adott ki illegálisan 1900 januárjától 1903 áprilisáig; 12 száma jelent meg. A „Juzsnij Rabocsij" szerkesztői és munkatársai különböző időkben a következők voltak: I. H. Lalajanc, A. Vilenszkij („Ilja"), O. A. Kogan (Jermanszkij), B. Sz. Cejtlin (Baturszkij), a Levin házaspár, V. N. Rozanov és mások.

A „Juzsnij Rabocsij", amely mint „jekatyerinoszlavi munkásújság" (ez volt az első két szám alcíme) indult, hamarosan befolyásra tesz szert mint „Dél-Oroszország munkásmozgalmának lapja". A lap nyomdája állandóan változtatta székhelyét, Jekatyerinoszlavban, Szmolenszkben, Kisinyovban, Nyikolajevben és más városokban működött.

A „Juzsnij Rabocsij" állást foglalt az „ökonomizmus" és a terrorizmus ellen, síkraszállt a forradalmi tömegmozgalom kibontakoztatásáért. De az „Iszkrá"-nak azzal a tervével szemben, hogy az országos politikai lap körül centralizált marxista pártot alakítsanak meg Oroszországban, a „Juzsnij Rabocsij" csoport azt a tervet vetette fel, hogy szociáldemokrata területi egyesülések létrehozása útján szervezzék újjá az OSZDMP-t. Ezt a tervet a dél-oroszországi OSZDMP-bizottságok és szervezetek kongresszusán (1901. december) akarták megvalósítani; a kongresszuson megalakították az „OSZDMP Délvidéki Bizottságainak és Szervezeteinek Szövetségé"-t és lapját, a „Juzsnij Rabocsij"-t. Ez a kísérlet azonban életképtelennek bizonyult (akárcsak a „Juzsnij Rabocsij" egész szervezeti terve is), és 1902 tavaszán a tömeges lebukások után a Szövetség felbomlott. A „Juzsnij Rabocsij" szerkesztőségének szabadon maradt tagjai 1902 augusztusában tárgyalni kezdtek az „Iszkra" szerkesztőségével, hogy működjenek együtt az oroszországi szociáldemokrácia egységének helyreállítása végett. A „Juzsnij Rabocsij" csoport nyilatkozata az „Iszkrá"-val vállalt szolidaritásról (megjelent az „Iszkra" 1902. november 1-i, 27. és a „Juzsnij Rabocsij" 1902. decemberi, 10. számában) igen nagy jelentőségű volt az oroszországi szociáldemokrata erők konszolidálódása szempontjából. 1902 novemberében a „Juzsnij Rabocsij" csoport az „Iszkra" orosz szervezetével, az OSZDMP Pétervári Bizottságával és az „OSZDMP Északi Szövetségé"-vel közösen részt vett a II. pártkongresszus összehívására alakítandó Szervező Bizottság létrehozásában és ennek munkájában.

A „Juzsnij Rabocsij" csoport hatékony forradalmi munkát végzett Oroszországban; ugyanakkor a csoport opportunista tendenciákat érvényesített a liberális burzsoáziához és a parasztmozgalomhoz való viszony kérdésében, és szeparatista

tervet dolgozott ki az „Iszkrá"-val egyidejűleg fennálló országos lap alapítására.

Az OSZDMP II. kongresszusán a „Juzsnij Rabocsij" csoport küldöttei „centrista" álláspontra helyezkedtek („közép-opportunisták" — mondotta Lenin a „centrum" képviselőiről). A II. kongresszus határozatilag kimondotta a „Juzsnij Rabocsij"-nak — mint valamennyi önálló szociáldemokrata csoportnak és szervezetnek — a feloszlatását. (Lásd „Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai". I. rész. Budapest 1954. 63. old.) — 216

[86] Lenin a „Rabocsaja Miszl" által kiadott „Kérdések az oroszországi munkásmozgalom helyzetéről" c. röplapra (1898) és a „Kérdések az oroszországi munkásosztály helyzetére vonatkozó adatgyűjtéshez" (1899) c. kérdésgyűjteményre gondol. Az előbbi 17, az utóbbi 158 kérdést tartalmazott a munkások munka- és életkörülményeiről. — 220

[87] Az 1885. évi sztrájkmozgalom kiterjedt Vlagyimir, Moszkva, Tver kormányzóságnak és a központi iparvidék más kormányzóságainak sok textilgyárára. Ezek közül a legismertebb a Szavva Morozov nyikolszkojei manufaktúrájában dolgozó munkások 1885. januári sztrájkja volt. A munkások elsősorban a bírságok csökkentését, az alkalmazási feltételek rendezését követelték. A sztrájkot olyan kiváló munkások irányították, mint P. A. Mojszejenko, L. Ivanov és V. Sz. Volkov. A Morozov-gyári sztrájkot, amelyben mintegy nyolcezer munkás vett részt, katonaság segítségével fojtották el; 33 munkást bíróság elé állítottak, több mint 600 munkást száműztek. Az 1885—1886. évi sztrájkmozgalom hatására a cári kormány kénytelen volt kiadni az 1886. június 3-i (15-i) törvényt (az úgynevezett „bírságokról szóló törvényt"). — 221

[88] Az *Orosz Forradalmi Szociáldemokrácia Külföldi Ligájáról* van szó, amely Lenin kezdeményezésére 1901 októberében alakult. A Ligához tartozott az „Iszkra" szervezet külföldi szekciója és a „Szocial-Demokrat" forradalmi szervezet, amely magában foglalta a „Munka Felszabadítása" csoportot. A Liga feladata

az volt, hogy terjessze a forradalmi szociáldemokrácia eszméit és elősegítse egy harcos szociáldemokrata szervezet megalakítását. A Liga — szervezeti szabályzatának értelmében — az „Iszkra" szervezet külföldi szekciója volt. A külföldön élő orosz szociáldemokraták körében híveket toborzott az „Iszkrá"-nak, anyagilag támogatta a szervezetet, megszervezte a lap Oroszországba való szállítását és a marxizmust népszerűsítő irodalmat adott ki. Az OSZDMP II. kongresszusa elismerte a Ligát mint egyetlen olyan külföldi pártszervezetet, amely a szervezeti szabályzatban lefektetett bizottsági jogokkal rendelkezik, és arra kötelezte, hogy az OSZDMP Központi Bizottságának vezetésével és ellenőrzése alatt dolgozzon.

Az OSZDMP II. kongresszusa után a Külföldi Ligában megerősödtek a mensevikek, s harcot indítottak Lenin és a bolsevikok ellen. A Liga 1903 októberében összeült második kongresszusán a mensevikek új szervezeti szabályzatot fogadtattak el, amely az OSZDMP II. kongresszusán elfogadott szervezeti szabályzat ellen irányult. Ettől kezdve a Liga a mensevizmus támasza lett; 1905-ben szűnt meg. — 229

[89] „Az »Iszkra« szervezet jelentése az OSZDMP II. kongresszusának" c. dokumentum, amelyet N. K. Krupszkaja írt, megállapítja: „Mindenütt többé-kevésbé világosan felismerték, hogy ki kell tágítani a helyi munka kereteit. »Mintha veremben ülnének, semmit sem tudnak arról, hogy mi történik máshol« — írta az egyik tudósító a Kievi Bizottságról. Nem tudom, menynyire volt ez helyes a Kievi Bizottságot illetően, de, általában véve, akkoriban a kelleténél többet »ültek a veremben«." — 243

[90] Lenin D. I. Piszarev „Az éretlen gondolkodás sületlenségei" c. cikkét idézi. (Lásd D. I. Piszarev Művei. 3. köt. 1956. 147., 148. és 149. old., oroszul.) — 248

[91] „*Lisztok »Rabocsevo Gyela«*" („A »Rabocseje Gyelo« Kisújságja") — a „Rabocseje Gyelo" c. folyóirat nem rendszeres időközökben megjelenő melléklete, amelyet Genfben adtak ki 1900 júniusától 1901 júliusáig. Mindössze nyolc száma jelent meg. Mint Lenin „Mivel kezdjük?" c. cikkében megállapította,

elvtelen eklekticizmus jellemzi a „Rabocseje Gyelo" szerkesztőségének a „Történelmi fordulat" („Lisztok »Rabocsevo Gyela«", 1901. április 6.) c. cikkben megfogalmazott ama követeléseit, hogy a szociáldemokrácia taktikáját a munkások és a diákok 1901. február—márciusban Oroszország több városában lezajlott politikai tömegtüntetésére való tekintettel „gyökeresen változtassák meg" és a szociáldemokrácia vegyen részt az önkényuralom ellen állítólag megindult rohamban (lásd Lenin Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 5—8. old.). A „Rabocseje Gyelo" szerkesztősége Lenin kritikájára B. Kricsevszkij „Elvek, taktika és harc" c. cikkével válaszolt („Rabocseje Gyelo", 1901. szeptember, 10. sz.). — 249

[92] Lenin Marx „Louis Bonaparte brumaire tizennyolcadikája" c. művének következő megállapítására gondol:

„Hegel megjegyzi valahol, hogy minden nagy világtörténelmi tény és személy úgyszólván kétszer kerül színre. Elfeledte hozzáfűzni: egyszer mint tragédia, egyszer mint bohózat." (Marx és Engels Művei. 8. köt. Budapest 1962. 105. old.) — 250

[93] 1901. november—decemberben Oroszországon a munkások által támogatott diáktüntetések hulláma söpört végig. Az „Iszkra" 1901. december 20-i, 13. és 1902. január 1-i, 14. számában a „Társadalmi életünkből" c. rovatban tudósítást közölt a Nyizsnyij Novgorod-i tüntetésről (amelyet Gorkij száműzése miatt rendeztek), a moszkvai felvonulásról (amelynek résztvevői a Dobroljubov-emlékest betiltása ellen tiltakoztak), továbbá a jekatyerinoszlavi megmozdulásról, valamint a kievi, harkovi, moszkvai, pétervári diákgyűlésekről és zavargásokról. A tüntetésekkel foglalkozott Lenin „A tüntetések kezdete" („Iszkra", 13. sz. — lásd Lenin Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 340—343. old.) és G. V. Plehanov „A tüntetésekről" („Iszkra", 14. sz.) c. cikke is. — 253

[94] *Janicsárok* — a XIV. században szervezett reguláris gyalogság a szultáni Törökországban; a szultáni rezsim legfontosabb rendőri ereje, amely különleges kegyetlenségéről volt hírhedt. A janicsár-ezredeket 1826-ban szüntették meg. Lenin a cári rendőröket nevezte janicsároknak. — 255

[95] *Nemzetközi Szocialista Iroda* — a II. Internacionálé állandó végrehajtó-tájékoztató szerve; a II. Internacionálé párizsi kongresszusán (1900. szeptember) határozták el, hogy valamennyi ország szocialista pártjainak képviselőiből Irodát alakítanak. Az orosz szociáldemokratákat az Irodában Plehanov és B. N. Kricsevszkij képviselte. 1905-től Lenin képviselte az OSZDMP-t. Az Iroda 1914-ben szűnt meg. — 264

[96] *A „»Szocial-Demokrat« forradalmi szervezet"-et* a „Munka Felszabadítása" csoport tagjai és hívei létesítették 1900 májusában, miután az „Orosz Szociáldemokraták Külföldi Szövetsége" a Szövetség II. kongresszusán kettészakadt. A „Szocial-Demokrat" szervezet megalakítása alkalmával kiadott röplap a következőket mondta a szervezet céljairól: „Segíteni akarjuk az orosz proletariátus szocialista mozgalmát" és harcolni fogunk a marxizmus meghamisítására irányuló mindennemű opportunista kísérlet ellen. A szervezet kiadta „A Kommunista Párt kiáltványá"-t, Plehanov, K. Kautsky és mások több brosúráját. 1901 októberében a „Szocial-Demokrat" szervezet Lenin javaslatára egyesült az „Iszkra" szervezet külföldi szekciójával az Orosz Forradalmi Szociáldemokrácia Külföldi Ligájában. — 265

[97] Lenin a „Borba" nevű külföldi szociáldemokrata csoportra gondol; ennek tagjai a következők voltak: D. B. Rjazanov, J. M. Sztyeklov (Nyevzorov), E. L. Gurevics (V. Danyevics, J. Szmirnov). A csoport 1900 nyarán alakult meg Párizsban, és 1901 májusában vette fel a „»Borba« csoport" elnevezést. A „Borba" csoport össze akarta békíteni az orosz szociáldemokrácia forradalmi és opportunista irányzatát, s ezért indítványozta a külföldi szociáldemokrata szervezeteknek — az „Iszkra" és a „Zarja" szerkesztőségének, a „Szocial-Demokrat" szervezetnek, a Bund Külföldi Bizottságának és az „Orosz Szociáldemokraták Szövetségé"-nek —, hogy hívják össze a genfi konferenciát (1901. június), s részt vett az „egyesülési" kongresszus munkájában (1901. október). 1901 novemberében a csoport közzétette a programjellegű „Közleményt a szociáldemokrata »Borba« csoport kiadványairól". A „Borba" csoport

kiadványai („Anyagok a pártprogram kidolgozásához". I—III. füzet, „Letucsij Lisztok Gruppi »Borba«" stb.) meghamisították, skolasztikus-doktrinér szellemben értelmezték a marxizmus forradalmi elméletét, s szembeszegültek a párt felépítésének lenini szervezeti elveivel. A szociáldemokrata nézetektől és taktikától való eltérései, bomlasztó akciói és az oroszországi szociáldemokrata szervezetekkel való kapcsolat hiánya miatt a csoport nem vehetett részt az OSZDMP II. kongresszusán. A II. kongresszus határozatával a csoportot feloszlatták („Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai". I. rész. Budapest 1954. 62. old.). — 266

98 A Németországi Szociáldemokrata Párt „Vorwärts" c. központi lapjának szerkesztősége, K. Kautsky és a „Zarja" közti vita Martov (Ignotus) „A német szociáldemokrácia lübecki pártkongresszusa" („Zarja", 1901. december, 2—3. sz.) c. cikke miatt keletkezett; a cikk megállapította, hogy B. N. Kricsevszkijnek a „Vorwärts"-ben megjelent párizsi tudósításai tendenciózusak. Kricsevszkij hamis tájékoztatást adott a francia szocialista mozgalom helyzetéről, támadta a guesde-istákat és rendszeres propagandát folytatott Millerand és az őt támogató jaurèsisták mellett. A „Vorwärts" szerkesztősége védelmébe vette Kricsevszkijt, Martovot pedig inkorrektséggel vádolta. A „Vorwärts" hasábjain emiatt fellángolt polémiában részt vett K. Kautsky is, aki rámutatott arra, hogy a lap szerkesztősége kiforgatta Martov cikkének értelmét. Martov és Kricsevszkij (akire a „Vorwärts" szerkesztősége a zárszó megírását bízta) ugyancsak hozzászóltak. A polémia azonban túlnőtt a „Vorwärts" keretein: a „Zarja" védelmére kelt Clara Zetkin egy berlini munkásgyűlésen tartott előadásában, a francia munkáspárt lapja, a „Socialiste" (1902. január 22—27., 55. sz.), valamint Parvus „Millerand és a »Vorwärts«. Az opportunizmus pszichológiájának jellemzéséhez" c. cikkében, amely a „Zarja" 1902. augusztus havi, 4. számában jelent meg.

Az „Iszkra" 1902. március 10-i, 18. számában, a „Pártélet" c. rovatban jelent meg „A »Zarja« vitája a »Vorwärts« szerkesztőségével" c. cikk, amely kifejtette az „Iszkra" és a „Zarja" szerkesztőségének véleményét a vitáról. — 271

TARTALOM

Előszó 7

I. A dogmatizmus és a „kritika szabadsága" 11

a) Mit jelent a „kritika szabadsága"? 11
b) A „kritika szabadságának" újabb védelmezői 16
c) A kritika Oroszországban 24
d) Engels az elméleti harc jelentőségéről 34

II. A tömegek spontaneitása és a szociáldemokrácia tudatossága 42

a) A spontán fellendülés kezdete 44
b) Meghódolás a spontaneitás előtt. A „Rabocsaja Miszl" 50
c) Az „Önfelszabadítás Csoportja" és a „Rabocseje Gyelo" 64

III. A trade-unionista és a szociáldemokrata politika 79

a) A politikai agitáció és hogyan szűkítik az ökonomisták 80
b) Elbeszélés arról, hogyan mélyítette el Martinov Plehanovot 95
c) A politikai leleplezések és a „forradalmi aktivitásra való nevelés" 101
d) Miben egyezik az ökonomizmus és a terrorizmus? 110
e) A munkásosztály mint a demokrácia élharcosa 115
f) Újra „rágalmazók", újra „misztifikálók" ... 139

IV. Az ökonomisták kisipari módszerei és a forradalmárok szervezete 144

a) Mik a kisipari módszerek? 146
b) Kisipari módszerek és ökonomizmus 151
c) A munkások szervezete és a forradalmárok szervezete 162
d) A szervező munka terjedelme 185
e) Az „összeesküvő" szervezet és a „demokratizmus" 194
f) A helyi és az országos munka 207

V. Egy országos politikai lap „terve" 222

a) Ki sértődött meg a „Mivel kezdjük?" című cikk miatt? 223
b) Lehet-e a lap kollektív szervező? 232
c) Milyen típusú szervezetre van szükségünk? 249

Befejezés 259

Melléklet. Az „Iszkra" és a „Rabocseje Gyelo" egyesülési kísérlete 264

Helyreigazítás a „Mi a teendő?"-höz 275

Jegyzetek 277

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
A MARXIZMUS—LENINIZMUS KLASSZIKUSAINAK
SZERKESZTŐSÉGE
KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Felelős kiadó: a Kossuth Könyvkiadó igazgatója • A borító Erdélyi János m
Műszaki vezető: Szécsi Andor • Műszaki szerkesztő Székffy Gyula • A szed
január 16-án kezdték meg • Megjelent 1968. május 22-én 6000 példányba
delme: 16,4 A/5 ív • PL — 70 — 6 — 68705 • 68,00252/1 — Zrínyi Nyomda
Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató